

СЕРІЯ «ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА»

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

5-7
КЛАСИ

Серія «Шкільна бібліотека»

УПОРЯДНИК
ЮРІЙ МОРЦАВКА

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

ПОСІБНИК СЕРІЇ «ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА»
ДЛЯ 5–7 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Харків

Творче об'єднання
Соняшник

2020

УДК 821.161.2(082.2+075.3)

C91

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист Міністерства освіти і науки України від 13.10.2020 № 1/11-7043)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

C91 **Сучасна література рідного краю:** посібник серії «Шкільна бібліотека» для 5–7 класів закладів загальної середньої освіти / упор. Морщавка Ю. О. — Харків: Соняшник, 2020. — 336 с., іл. — (Серія «Шкільна бібліотека»).

ISBN 978-617-7673-54-4

Посібник «Сучасна література рідного краю» серії «Шкільна бібліотека» для 5–7 класів закладів загальної середньої освіти охоплює навчальний матеріал, передбачений навчальною програмою в шкільному курсі української літератури, для обов'язкового / додаткового (самостійного / позакласного) читання.

Структура посібника має певну послідовність у розміщенні художніх творів — від фольклору до літературних творів (епічних, ліричних) — для кожного регіону України. Анкета «Цікаві факти...», яку можна відкрити за допомогою QR-кодів, розміщених поруч із прізвищами письменників, розкриває цікаві факти з життя авторів, а компетентнісні запитання після кожного блоку творів допомагають учнівству поглибити та перевірити свої знання сучасного літературного процесу в Україні.

Посібник може використовуватись під час вивчення літератури, культури та фольклору України на уроках та в позаурочний час у закладах загальної середньої освіти.

УДК 821.161.2(082.2+075.3)

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ
Серія «Шкільна бібліотека»

**СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО
КРАЮ**

**посібник серії «Шкільна бібліотека»
для 5–7 класів закладів загальної
середньої освіти**

Упорядник
МОРЩАВКА Юрій Олександрович

*Рекомендовано Міністерством освіти
і науки України*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Усі тексти подано в авторській редакції

Формат 70×100/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Гарнітура Шкільна.

Умовн. друк. арк. 27,3.

Наклад 87 063 прим. Зам. № 8918.

Творче об'єднання «Соняшник»

61115, Харків, а/с 3182;

vydavnytstvo@sunbook.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія ДК № 5180 від 11.08.2016

Видруковано згідно з наданим

оригінал-макетом у друкарні

«Фактор-Друк»

61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

серія ДК № 5496 від 23.08.2017

ISBN 978-617-7673-54-4

© Морщавка Ю. О., упорядник, 2020

© Творче об'єднання «Соняшник», 2020

Любі читачі й читачки!

Ми живемо у великій Батьківщині – Україні. Кожен із нас має і малу батьківщину – свій рідний край, який ми любимо, оберігаємо і плакаємо.

Для всіх рідна місцевість має особливе значення. Тут ми народилися, тут наша домівка, рідна земля, тут ми отримуємо першу освіту та вчимося пізнавати цей світ.

Саме тому важливо знати про історію, традиції та культуру свого краю. Який же найкращий спосіб дізнатися про все це та ще й так, щоб це було цікаво? У мене є відповідь – література!

Пропоную вашій увазі особливий посібник, який укладено з метою формування компетентного читача, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості.

Сучасний ритм життя, різноманітність інформації та її неоднорідність в якісному плані спонукають сучасного вчителя до постійного пошуку потрібної та доречної інформації. У цьому контексті посібник є актуальним, оскільки містить цікавий матеріал, що дасть можливість учням і учителям якісно підготуватися до уроку «Література рідного краю», передбаченого навчальною програмою з української літератури для 5–7 класів закладів загальної середньої освіти.

Книга містить твори письменників з кожної області України, у яких автори висловлюють любов, подяку і пошану своїй рідній землі. Посібник структурований за алфавітним порядком, тому вам зручно буде ознайомитися із творами письменників не лише вашої області, але й кожного куточка нашої великої і мальовничої країни.

Посібник пропонує учням і учителям як літературний матеріал, так і цікаві факти життя письменників відповідної області (у цьому вам допоможуть QR-коди, розміщені поруч із прізвищем кожного письменника).

Анкета «Цікаві факти життя...» запропонована в такому вигляді:

Прізвище, ім'я та по батькові
Дата й рік сторічного ювілею
Місце проживання (населений пункт, область)
Гасло життя
Як до Вас зверталися в дитинстві?
Найяскравіший спогад із дитинства
Яку професію здобули?
Ким працюєте?
Улюблена
-гра в дитинстві

-книга дитинства
-пора року
-місто / країна відпочинку
Книга, після якої щось змінилося
Улюблений
-предмет у школі
-вид спорту
-день тижня
-фільм
Найцікавіша подорож
Найкращий подарунок
Найбільше досягнення в житті
Чи вірите в кохання з першого погляду?
Яку страву Ви найчастіше готуєте?
Яку музику слухаєте?
Яким кольором Ви хотіли б розфарбувати світ?
Намалюйте рослиною Ваше щастя
Охарактеризуйте смайликом свій характер
Назва твору
Жанр
Дата й рік написання твору
Дата й рік публікації та видання
Анотація до твору

Запитання після кожного блоку творів дадуть вам змогу покращити свої знання сучасного літературного процесу в Україні.

Зверніть увагу на незвичайне оформлення змісту. Його подано у вигляді карти України. Кожна область позначена номером сторінки із творами письменників цього краю. Знайдіть вашу область на карті.

Зацікавилися? Тоді вирушаймо разом у незабутню подорож сторінками літератури рідного краю!

*З найщирішою повагою до вас, наше майбутнє,
упорядник*

Місто Київ

Олена КРИЖАНОВСЬКА

САМБУРСЬКИЙ ВЕЛЕТЕНЬ

(З ЦИКЛУ «ЛЕГЕНДИ ГОЛОСІВСЬКОГО ЛІСУ»)

Люди частенько заздять довгому віку дерев. Ті живуть по 200-300, навіть 500 років. І для багатьох порід це не старість, а повний розквіт сил! Найстарішому дереву України, оливі в Нікітському ботанічному саду, уже виповнилося дві тисячі років! Вражає?

Ще б пак. Ви можете уявити, що це для дерева – прожити на одному місці хоча б триста років? А п'ятсот?

Давайте уявимо.

Скільки жолудів падає щороку підрахувати складно. Їх тисячі. Частина впаде в тінь дерева і прорости не зможе, не вистачить сонця. Частина не зможе пробити паростком занадто сухий витолочений ґрунт, загине від спеки за літо. Частину восени розтягнуть білки на припаси, ще частину з'їдять кабани, а інші не переживуть першу зиму...

Залишаться щасливчики, яким випав рідкісний шанс прорости і дожити до своєї першої весни. А далі?

Припустимо, сонця і води вдосталь для життя. Та якщо деревце не з'їдять косулі чи зайці, не затопчуть люди і коні, які влаштовують полювання в лісах, не зламають випадково чи заради розваги, молодий дубок не оминуть усі історичні та стихійні шторми. Людина не підозрює, коли їй на голову може впасти метеорит, вискочити навперейми машина, зачепити випадкова куля. Проте людина хоча б не стоїть на місці. Має право захищатися, ховатися за щитами і кам'яними стінами.

А що може дуб? Він прив'язаний корінням так, що навіть на пів метра зрушити не сила. Не ухилитися від напасті, не втекти. Тому обітниця «Не зрушити мені з цього місця» – страшна обітниця.

Поблизу історичного поселення Самбурки росте дуб-велетень 520-ти років. Вік дуба з точністю до року дізнатися не складно, потрібно виміряти обхват стовбура приблизно на рівні 120 см від землі. Довжина обхвату в сантиметрах дорівнює рокам. З іншими деревами формула складніша, у них нерівний коефіцієнт, на який треба помножити обхват стовбура. У дуба коефіцієнт 1.

Самбурський дуб досить рівний, без наростів, які можуть «ошукати», додавши кілька років. Його дата народження плюс-мінус 1497 рік.

Що в ці часи відбувається в історії?

17 років тому в 1480 впало татаро-монгольське ярмо на Русі. Татарський хан Ахмед зібрав війська до річки Угри, притоку Оки, проте так

і не розпочав ратної січі. На іншому березі зібралося військо русичів. Після довгого «стояння» хан відступив без бою. Зрозумів, що цей «дубок» виріс, його вже не зламати. У перші роки мирного життя в Голосіїві почали висаджувати пам'ятні дуби. Розпочалася нова епоха для Київської Русі.

В усьому світі ці роки гримлять епохою великих географічних відкриттів. П'ять років тому в 1492-м відкрили Америку. У найважчий перший рік життя нашого жолудя Васко да Гама знайшов морський шлях до Індії. Світ розширювався, ріс... а разом ріс і наш дуб.

За цей час пройшла війна за незалежність від Польщі, під проводом Богдана Хмельницького. Народне повстання піднялося в 1648 році і шість років гуляло землею вогнем і мечем.

Дуб встояв. Він виріс і зміцнів. Тепер його вже не звалити, зачепивши випадково. Щоб пустити його на дрова холодною зимою, наш дубок ще занадто молодий.

В одному й тому ж 1654 році Англія об'єдналася із Шотландією та Ірландією, а Україна із Росією. Країни ростуть, перетворюються на імперії та наддержави.

За пів століття почнеться Північна війна зі Швецією, саме та, де шведи билися під Полтавою у 1709 році. На ратних полях вже давно гуркотіли гармати, вибухали бомби.

Нашому дубу знову пощастило. Не знесло його роздвоєну крону скажене ядро, й шведська сокира не зачепила його коріння.

У наступні сто років світом пройшли буржуазні революції, селянські бунти, Реформація церкви, полювання на відьом, безліч воєн. Поки в Європі рубали голови королям, Штати відвоювали незалежність і прийняли конституцію. І вже наполеонівська армія топтала українські ліси і дороги в 1812 році.

Дуб встояв. Перша світова війна не минула людей, та пощадила ці краї, битв у Голосіївських лісах із німцями в 1914-му не було. Зате в 1918-му громадянська війна чимало пошарпала Київ та околиці. Ще й на додачу Голосіїво мало не злетіло на повітря, після вибуху форту на Лисій горі.

Потім – «буремні сорокові» – Велика Вітчизняна. Після неї дивно, як взагалі щось збереглося. Тим паче, великі бої вирували саме в котлі Голосіївського лісу. А потім розпочалися активні будівництва. Давня столиця впевнено оберталася на сучасний мегаполіс. Скільки багатоповерхівок зросло і продовжує зростати на місці колишніх лісів.

І це, не враховуючи ураганних вітрів, ударів блискавиці, лісових пожеж, снігових зим, котрі ламають дерева сотнями щороку.

От і зважайте, як дереву вціліти, не сходячи з місця. Яка ймовірність дожити до п'ятисот?

На Самбурський дуб ще в найперші роки життя чатувала особлива небезпека.

Поселення Самбурки згадується вже в літописі 1580 року як хутір Києво-Печерської Лаври. А в стародавньому Самбурі за легендою жили справжні богатирі, велети! Через них селище і названо Самбур, вірніше

Самбір, від стародавнього слова «Самобѣр», що означає єдиноборця. Один, що вартий силою багатьох. Той, хто бореться самотужки.

У молодих велетів існувала звичка ходити до лісу, виривати з коренем молоді дерева і робити з них дубці. Потім цими палицями хлопці билися один з одним, влаштовували турнір. Перемагав не лише той, хто сильніше вдарить, а й той, чий дубець міцніший і товстіший. Замість вирваних із землі, саджали на межі селища інші дуби. На знак міцності та здоров'я.

Можливо, Самбурський дуб тому і виріс, що його посадили легендарні велети і охороняли перші роки від багатьох лісових небезпек?

Дуб виріс, а хутір за ці століття зубожів. Немає в ньому більше велетів і богатирів, та й простих жителів ставало з року в рік усе менше. Тільки в середині ХХ сторіччя, приєднавшись до столиці, хутір знову підріс, проте зветься тепер зменшувально: Самбурки.

Єдиний велетенський, хранитель колишньої слави Самбура – Самбурський дуб. Один стоїть він супроти всіх випробувань, викликає на бій час, небезпеки, людей. П'ять віків стоїть...

Як вважаєте, втримається?

? ЗАПИТАННЯ

1. Скільки років найстарішому дереву України?
2. Як визначити вік дуба?
3. Який рік народження Самбурського велетня?
4. Назвіть найвизначнішу, на вашу думку, історичну подію, яку пережив цей дуб.
5. Яке старослов'янське слово дало назву поселенню Самбурки?
6. Чому «Не зрушити мені з цього місця» – це страшна клятва?

Шимур і Олена ЛАПТОВЧЕНЬКІ

**НЕВИПРАВДАНА
ЗРАДА**

*Повість про сумні й повчальні події року 882-го від Різдва Христового
В літо 6387 [від створення світу]. Помираючи, Рюрик
передав княжіння своє Ольгові, який породичався з ним,
віддав йому на руки сина свого Ігоря:
був бо [княжич] молодим занадто.
Повість минулих літ*

[Мовив:] «Аз есмь Ольг князь, а це є Рюриков Ігор
княжич», – і негайно вбив Осколда й Діра.
Ніконовський літопис
(скорочений варіант)

• 1 •

Кіль лодії розполовинював темну поверхню Данапра¹, й невеличкі хвилі розбігалися до обох річкових берегів, виплескувалися на пісок і траву, немовби сповіщаючи тим самим: «Стережіться, вікінги плывуть, вікінги, ці жахливі вікінги!!!»

<...>

Хельг невдоволено підібгав губи, озирнувся, прискіпливо оглянув відданих вояків, які ритмічно веслували, не переймаючись нічим іншим. Що ж, їм легше! А йому – йому як вчинити?!

«От, що скажу тобі, Хельгу Орварде²: вчини з тими негідниками так, як тільки ти з-поміж усіх інших ярлів³ зміг би вчинити, і постав володарювати у їхніх землях сина мого Інгвара! Такою є моя остання воля. Виконай цей заповіт, Хельгу Орварде, виконай неодмінно...»

Так сказав ладозький конунг⁴ Рюрик перед смертю, звертаючись до нього – чоловіка своєї сестри. А тільки-но закінчив говорити – одразу ж і відійшов у Вальгалу⁵ до сонму славетних пращурів, якомога міцніше стискаючи в руках бойовий меч, що вірою і правдою слугував відважному конунгові багато-багато років й неодноразово скупався у ворожій крові.

Тоді, біля ліжка щойно померлого все здавалося доволі легким. І тільки потрапивши у склавінські⁶ землі, Хельг повною мірою оцінив усю складність своєї місії. Справді, не враховуючи його самого та малолітнього Інгвара, на кожному з двох човнів налічувалося по п'ять десятків воїнів. Звісно, сотня відчайдухів-вікінгів – це грізна сила. Проте такої кількості не вистачить для того, щоб у разі потреби взяти в облогу і спалити вщент добре укріплене поселення з усіма охочими захищати його. А про тутешній оплот склавинів – Києве місто йшов саме такий поголос...

Ех, було би вояків хоч пару сотень – тоді ще сяк-так можна впоратися. І дві великі лодії за потреби могли би вмістити саме таку кількість горлорізів-вікінгів... Але у тім-то й біда, що хоробрі рюрикові дружинники не надто довіряли чужоземцеві – безземельному⁷ норвезькому ярлу! Лишалося розраховувати на пару дюжин власних людей, яких гордовиті ромей⁸,

¹ Данапр (від скіф. «дан апр» – букв. «ріка глибока») – скіфська назва Дніпра (тут і далі – прим. авт.).

² Головний герой норвезької «Саги про Орварда-Одда» помер так само, як і Віщий Олег – після прокльону чаклунки його вкусила гадюка, що виповзла з черепа померлого коня. Це дозволяє припустити, що ця норвезька сага та руські літописи розповідають про одну й ту саму історичну персону.

³ Ярл – шляхетна людина у скандинавів.

⁴ Володар у скандинавів.

⁵ Обитель померлих у скандинавській міфології.

⁶ Склавіни – візантійська назва слов'янських племен, що заселяли території на північ від Дунаю, зокрема лісостепове правобережжя України та Полісся. Склавіни були родичами антів – предків сучасних українців.

⁷ Саме безземельні варязькі ярли здебільшого промишляли військовими походами та пограбуванням підкореного населення.

⁸ Візантійці.

наприклад, назвали б «особистою гвардією» ярла Хельга. Ну, і ще на тих шведів, які зважили на присягу, дану помираючому конунгові: все ж таки похід у далекі склавінські володіння ярл затіяв не задля втамування самолюбства, а заради рорикового спадкоємця – малолітнього Інгвара... Отак і нашкрябав сотню вояків.

Але як вчинити тепер?!

<...>

• 2 •

«Треба зупинити їх, Хельгу! Треба позбавити мерзотних рабів самої можливості втікати у склавінські землі – а це стане можливим, коли у Києво-му місті володарюватиме справжній нащадок вікінгів. Мій син Інгвар має стати тамтешнім князем – ти розумієш це, Хельгу Орварде?! Мій Інгвар!.. І саме ти допоможеш йому якнайшвидше і якнайнадійніше вкорінитися у самісінькому серці склавінських земель. Допоможи в цьому, Хельгу!!! Заприсягнися, що допоможеш...»

І він заприсягнувся, бо чудово розумів, чим усе скінчиться, якщо не зім'яти клятих склавівців і не розчавити їхнього князька Хьоскульда. Бо під його владу тікали всі невдоволені пануванням вікінгів жителі ладозьких, новгородських та інших північних земель. Почалося це після поразки й жорстокої, хоч і справедливої страти Вадима Хороброго¹, а як не стало Рюрика – втечі на південний схід перетворилися на справжню пошесть. Якщо це неподобство триватиме й надалі, то через пару десятиліть північні землі спустошаться – з кого тоді данину збирати?!

<...>

Саме це сталося того разу, як до Рюрика надійшла звістка про підступні наміри полочан: <...> підступні новгородці розпустили плітки про полочан і мурому, а тільки-но конунг за поріг – вони і скористалися нагодою!!! Довелось терміново вертатися, щоб харалужними мечами заспокоїти гарячі голови: адже чутки про наміри полочан вкупі з мурою – це одне, з цим можна впоратися згодом², тоді як реальний бунт новгородських рабів – зовсім інше.

Не оминула справедливість і Вадима – ватажка повстанців, який, бачте, мав нахабство іменуватися «Хоробрим». Оскільки цей раб претендував на княжий стіл, Рюрик наказав віддати йому всі почесті, належні справжньому конунгові. Отож бранця відвезли на берег Ільмень-озера, міцно зв'язали, поклали до човна на оберемки политого смолою хмизу, відштовхнули від берега, а навздогін запустили стріли з прив'язаними шматочками запаленої паклі.

Ярл Хельг був присутнім при виконанні вироку, тож на власні вуха чув прокльони на адресу вікінгів, що долинали з палаючого човна. Перш ніж згоріти живцем, ватажок бунтівників викрикував якісь нісенітниці про

¹ Очільник антиварязького повстання у Новгороді, що вибухнуло у 872 році й було безжально придушено Рюриком.

² Через рік після придушення Новгородського повстання – у 873 році Рюрик поставив своїх правителів у Польську, Ростові, Білозері й Муромі.

Рюрикова нащадка, який начебто розіб'є загопи закутих в залізо північних воїнів, але водночас цілуватиме під хвіст південних собак¹. Остаточно ж славу Новгороду потопить у крові інший Рюриків нащадок: цей божевільний нібито змішає варязьку кров з якимись темними дикунами – чи то з мордвою, чи з москвою² ...

На цьому прокльни нарешті урвалися: палаюча могила відпливла вже далеченько, тож відчайдушні крики з полум'я ледь-ледь долинали до берега.

Звісно ж, Рюрик мусив якось зреагувати на почуте – бо всім відомо, що передсмертні прокльони мають особливу магічну силу. Отже, щоб відвести майбутні загрози від свого роду, конунг вирішив посадити сина Інгвара на княжіння не в Новгороді й не в Ладозькій землі, а десь подалі. Склавінське Києве місто видавалось ідеальним прихистком: його треба всього лише підкорити – а це нібито зовсім не складно.

Водночас, годі було й шукати кращого виконавця останньої волі конунга, ніж його родич – безземельний норвезький ярл Хельг Орвард, якого не надто добре знали не тільки шведські дружинники Рюрика, але й утікачі-новгородці. Таким чином, у Києвому місті він міг лишатися невпізнаним, доки сам не побажав би назватися справжнім ім'ям...

Невпізнаним?!

А нумо...

Нумо!..

Хельг замислився настільки глибоко, що відірвав погляд від темної річкової поверхні, заплющив очі, опустився на палубу й заляк, немовби заснувши. Та насправді ярл не спав, а напружено розмірковував десь із годину. Коли ж знов підвівся, то його губи під пишними вусами розтягнулися в задоволеній посмішці. Що ж, здається, він таки відшукав підходящий спосіб подальших дій! Якщо вчинити саме так, можна буде і в місті Києвому з сотнею вікінгів з'явитися, не привертаючи зайвої уваги, й малолітнього Інгвара жодному ризику не піддавати, і владу з рук м'якосердого Хьоскульда вибити!

<...>

• 3 •

Трое людей увійшли до Волосового³ капища мовчки, уважно і водночас обережно озираючись на всі боки, немовби очікували якогось невідомого підступу. Така поведінка недвозначно виказувала іноземців – втім, як і непоказний, зношений у тривалих мандрах одяг явно нетутешнього покою. Дрожко мовчки очікував, доки прибульці заговорять, щоб визначитися з мовою подальшого спілкування.

¹ Князь Олександр Ярославович у 1240 році розбив шведів під час Невської битви, а у 1242 році – тевтонських лицарів під час Льодового побоїща. Водночас Олександр Невський загравав з татаро-монголами і був завсідником ханської ставки.

² У 1569-1570 роках московський цар Іван Грозний двічі «скарар вогнем і мечем» Новгород, що знаменувало остаточне знищення купецької Новгородської республіки.

³ Волос (Волох, Волос) – давньовлов'янське божество, покровитель скотарства і поезії.

Отже, якщо взяти до уваги штани зі звірячих шкур, потерті блузи з нехитрим візерунком, легкі шкіряні чобітки майже без халяв і на додачу плащ у найстаршого за віком прибульця, який виглядав найбільш упевненим, а отже, ймовірно, був їхнім ватажком... Судячи за цими ознаками, до Волосового капища завітали варязькі гості¹.

<...>

– Слухаю тебе, варяже, – звернувся Дрожко до молодого купця.

– Звідки ти знаєш, що ми є варяги... варязькі гості? – почув у відповідь.

– Боги підказали, – волхв не втримався від самовдоволеної посмішки.

– Слухаю тебе, мирний торговий чоловіче. Чого ти хочеш? Чого хочете ви усі?

– Хочемо принести гідні пожертви богам, щоб вони змилювалися, послали нам попутний вітер, тиху воду і легку вдачу. І щоб похід наш у землі ромейські завершився вдало. Але, припливши сюди по Данапру-ріці, ми не знайшли, де можна помолитися нашим богам. Більш того...

Варязький гость замовк, нерішуче презирнувся з товаришами, потім втупився собі під ноги й почав роздивлятися глинобитну підлогу капища, немовби підшукуючи гідні слова. Дрожко дуже добре зрозумів причину такої поведінки, бо і його самого невпинно, рік за роком гризли ті самі думки, що, мабуть, роїлися зараз у головах купців.

– Ми бачимо, що у вашому місті... що у Києвому місті велика честь робиться тільки одному ромейському божкові, тоді як решті богів необхідної... належної честі немає. Не мають... Ми не розуміємо, чому так є.

Це сказав третій гість, і заперечити на такі слова Дрожкові не було чого. Проте навіть обговорювати настільки болісні речі з іноземцями, яких він бачить вперше у житті?! Намагаючись здолати роздратування, волхв з надією подивився у великі зелені очі Волоса (а вони мали яскраво-зелений колір, бо в очниці ідола були вставлені два величезні смарагди), подумки благаючи про допомогу, і мовив якомога стриманіше:

– Нехай це тебе не обходить, варяже. Якщо встановлені у Києвому місті порядки тобі не подобаються, це ще не означає...

– Ми хотіть приносити жертва боги, – помітно перекручуючи слова, повільно мовив носій плаща. – Давай приносити жертва, дравід², давай! Ми хотіть, ти допомогать.

– Але ми досі не впевнилися, чи вірно обрали святилище, – поквапився уточнити з-за його плеча другий гость.

– Ну що ж, варяги, ви не помилилися, – тепер вже цілком миролюбно, навіть по-діловому заговорив Дрожко. – я служу богові Волосу, який є заступником усіх скотарів, а отже і тих, хто худобою торгує.

Він кивнув на середніх розмірів вівтар у формі рівностороннього кам'яного хреста, посеред якого горів негасимий священний вогонь, а біля віддаленого кінця височів ідол Волоса – великий, суворий, зі смарагдовими очима, з білявою бородою, вусами і кошлатими бровами зі справжнього конського волосу та з довжелезним пастушачим посохом у правій руці.

¹ «Гості» у даному контексті – «купці».

² Себто, друді – кельтський аналог слова «волхв».

– Ми не худобу веземо до ромеїв продавати, ми торгуємо одягом, коштовностями і зовсім трохи зброєю, – заперечив третій гість.

– Не має значення, чим саме ви торгуєте, – знизав плечима волхв, – тим паче, що кушніри шиють теплий зимовий одяг саме зі шкури худоби... Втім, якщо хочете, можете піти до святилища Дажбога.

– А Дажбог ваш?..

– Дажбог – це сонце і статок. І заступник усієї нашої землі.

– Усієї вашої землі?..

Варяги обмінялися напруженими поглядами, тоді їхній ватажок (хоч як важко було йому розмовляти чужою мовою) заперечив:

– Ні Дажбог, не хотіть Дажбог, давай твій Волос.

Дрожко кивнув, знов не втримавшись від самозадоволеної посмішки.

– Тільки хоча твій Волос і є заступником усіх скотарів і торговців, тим не менш, це не наш бог, – цілком справедливо зауважив третій гість. – Отже, ми лише заплатимо за жертву, але не станемо її приносити.

– Ти приносиш жертва, – носій плаща доволі безцеремонно тицьнув пальцем у груди волхву. – Ти сам, без ми. Ні?..

– Як забажаєте, так і вчиню, – кивнув Дрожко. – Можу й сам принести жертву Волосові, одразу як ви полишите капище.

Третій гість кивнув і передав божому служникові невеличкий шкіряний мішечок. Там лежало щось тверде – мабуть, кілька монет і, здається, два чи три персні.

– Нехай Волос благословить ваш шлях, зробить його легким, а справи ваші вигідними.

Волхв хотів відійти у віддалену затемнену частину святилища, щоб сховати пожертви варязьких гостей, проте носій плаща зупинив його:

– Ні-ні, дравід, ти не йти. Ми ще хотіть говоріть ти. Важливо говоріть.

Дрожко здивовано озирнувся:

– Чого іще вам треба, варяги? Пожертву ви оплатили... Може, якісь амулети або?..

<...>

– А коли це ромейське лихо спіткало Києве місто? Бо нам цікаво вислуховувати людські розповіді, – додав третій гість.

– Цікаво, цікаво, – енергійно закивав носій плаща. – Говори, говори, дравід!

– Та вже третє десятиліття пішло відтоді, як князь наш Осколд, пішовши війною на Царгород, перейняв клятву віру грецьку¹. <...> Князь Осколд вважав за краще повернутися додому, прийнявши від греків розкішні дари, а разом і дивакувату, незбагненну віру в одного-єдиного божка, прибитого до схрещений дошок. Мовляв, цей божок завжди попереджає своїх підопічних володарів про можливу небезпеку – відтепер попереджатиме і його, Осколда.

– Цікаво говорити, дравід, – носій плаща загадково посміхнувся, цмокнув крізь зуби і повторив: – Цікаво. <...> Зрада богам – то є тяжкий злочин, дравід...

¹ На русі греками називали ромеїв-візантійців.

– Але ще тяжчий злочин – це зрада рідній землі! Князь Осколд землю свою і нарід руський не зраджував...

Носій плаща коротко махнув рукою, знов пробурмотів щось незрозуміле по-варязьки, і другий гість мовив доволі миролюбно:

– Ми відволіклися, дравіде. Адже ти так і не розповів, чи справді ромейський божок попереджав вашого князя про небезпеку!

– Якщо хтось про щось і попереджав князя Осколда, то це підступний негідник Михаїл¹.

– А хто він такий?

– Найголовніший волхв грецького божка.

<...>

Почувши це, варяги довго перешіптувалися один з одним своєю уривчатою холодною мовою. Коли ж завершили, другий гість запитав вкрадливо:

– Послухай-но, дравіде, а чи хотів би ти, щоб усе стало, як колись?

– Себто?... – насторожився Дрожко.

– Хотів би ти, щоб капище ненависного ромейського божка, прибитого до схрещених дошок, зникло з Києва міста назавжди? Хотів би, щоб володар вашої землі знов дослухався до волі прадавніх склавінських богів? Хотів би, щоб від кроків ваших воїнів-склавів знов здригалася ромейська земля і щоб ці підступні ошуканці ніколи більше не кривдили склавінських купців?..

– Навіщо ці пустопорожні марення... – зітхнув Дрожко, та варязький гість повторив з несподіваною твердістю:

– То хотів би чи ні?! Відповідай, дравіде.

– Звісно, хотів би.

– Ну, то невдовзі так і станеться.

– Як?!

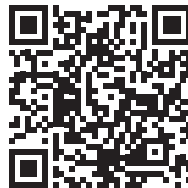
– Станеться саме так, якщо ми домовимося.

<...>

• 4 •

• 5 •

• 6 •

– Ярле, до тебе проситься головний склавінський дравід.

Хельг Орвард, який тільки-но збирався сьорбнути доброго солодкого вина, поставив келих на стіл. Знов цим дурнуватим рабам щось незрозуміло... Цікаво, що на цей раз збурило їхні порохняві мізки? Вже цілих три місяці минуло відтоді, як натовп місцевих витріщак не на словах, а на ділі ознайомився зі скорим та справедливим правосуддям вікінгів, проте склавіни й досі щось ніяк не вгамуються!

¹ Перший єпископ Руської православної церкви, створеної Вселенським патріархом після першого походу Аскольда на Константинополь у 860 році від Р. Х.

– То як, вигнати його геть або?..

– Ну, навіщо ж виганяти, – Хельг Орвард зневажливо скривив губи. – Нехай заходить і каже, чого йому треба.

Потім помовчав трохи і додав:

– Дравід все ж таки, служитель богів... Ні-ні, не треба виганяти. Проведи його сюди!

Присутні у світлиці одразу припинили теревеніти і повернулися до входу, очікуючи на появу волхва. Їм також було цікаво, що за справа може бути у служителя другорядного місцевого божка до ярла-управителя Києва міста.

Перунов волхв Лютень почав заздалегідь продуману обурену промову, тільки-но перетнувши поріг княжої світлиці, де відбувалася трапеза:

– Що ж це коїться таке, княже Хельгу?! Ти маєш нахабство називатися найсправедливішим, але при твоєму потуранні...

– Стривай-но!

<...>

Перунов волхв нарешті замовк.

– Отак краще, – похвалив його Хельг Орвард. – Отже, що за обіцянки, дані від мого імені, не виконуються? Розкажи, дравіде, і якщо правда на твоєму боці, я негайно відновлю справедливість, бо вікінги вчиняють так завжди.

– Он та людина, – Лютень кивнув на Алберта Валссунґа, який сидів за столом праворуч від ярла-управителя, – обіцяла, що коли ви приберете Осколда, все у нас піде, як колись. Ось що нам було обіцяно.

– А що іще?

– Власне, тільки це... Просто наших богів багато, тому я й говорив про обіцянки, – виправився Перунов волхв.

– Гаразд, я зрозумів тебе, дравіде.

Після цих слів Хельг Орвард схилився до свого полководця, обмінявся з ним кількома уривчастими фразами на льодяній варязькій мові і знов звернувся до Лютня:

– Мій вірний слуга Алберт Валссунґ стверджує, що згадану тобою обіцянку виконано повністю. Тож він не розуміє причини твого обурення, дравіде.

– Як це виконано?! – здивувався волхв. – Як так виконано?!

– А отак, дравіде! Скажи, хіба хтось забороняє склавінам приходити у святилища ваших богів, щоб віддати їм належну шану?

– Ні, не забороняє...

– А за княжіння зрадника Хьоскульда Нерішучого підступні ромейські волхви цьому чинили всілякі перешкоди! Тепер і сліду чорних ромейських прихвоснів у Києвому місті немає, бо ви самі, власноруч перетопили їх від першого до останнього. Хто ж вам і що забороняє, дравіде?!

– Та ніхто, власне... – дещо знітився Лютень.

– А мій вірний Алберт Валссунґ каже, що нічого більше вам не обіцяв.

– Як так не обіцяв?! А повернути капища наших богів у межі міських мурів?..

Хельг Орвард знов обмінявся кількома фразами зі своїм полководцем і заявив, не моргнувши оком:

- Про це мови не було, дравіде.
- Саме про це і йшлося!..
- Коли?
- Під час відомої твому Алберту нічної наради у мене вдома.
- Мій вірний слуга говорить, що не йшлося.
- Але!..

– Я вірю Албертові Валссунґу, бо він не здатен на зраду. На відміну від тебе, дравіде, й інших склавівнів.

Хельг Орвард сказав усе це дуже спокійно, не підвищуючи голосу. Але Лютень виструнчився й почав дихати глибоко та уривчасто, немовби йому тільки-но відважили ляпаса по щоці. Натомість ярл-управитель лишився незворушним, а присутні у світлиці дружинники щось поблажливо забелькотали по-варязьки.

– Отже, тепер зрозуміло, чому на місці капища молодшого грецького божка Миколая, спаленого три місяці тому, твої люди зводять капище варязького бога Одіна¹... – нарешті прохрипів Перунов охоронець.

– А як інакше?! – щиро здивувався Хельг Орвард. – Подумай лишень, дравіде, подумай добре: місце дуже вдале – поруч з княжим теремом. Якщо мені захочеться віддати належну пошану Одіну, невже я мушу йти... ба навіть їхати кудись далеко?! Звісно ж, на цьому місці має бути святилище Одіна!

– Тут колись стояло Перуново капище... – почав Лютень, та ярл-управитель не дав йому договорити:

– Ну, то йди служити нашому Одіну, дравіде! Тобі ж байдуже, кому служити, чи не так?! Був над вами самозваний князь Хьоскульд Нерішучий, тепер на самовільно зайнятому ним престолі утвердився я, а з часом склавінськими землями управлятиме Ингвар. І при всіх князях ти лишався дравідом. То яка тобі різниця, кому служити?..

Очі волхва спалахнули люттю, він весь затрусився, немовби від пропасниці. У княжій світлиці запанувала лиховісна тиша, що в будь-яку мить могла вибухнути гнівом. Але могутнім зусиллям волі Перунов охоронець змусив себе заспокоїтися і не надто розбірливо промимрив:

– Тут згадувалася таємна нарада в моїй оселі... Цікаво, якщо жителям Києва міста стане відомо, звідки прибульці-варяги довідалися про прикметну червону родимку на тілі князя Осколда?..

– А-а-а, он ти про що! – криво посміхнувся Хельг Орвард. – Ну що ж, дравіде, давай-но розповімо про це склавінам. Давай, дравіде! Ясна річ, після того нам доведеться прорубатися до данапрівського притику, захопити перші-ліпші лодії й забратися з Києва міста світ за очі.

– І ти не боїшся...

– Я?! Ні, не боюся. Бо нам є куди податися – наприклад, назад до Новгороду, де княжать наші висуванці. Нас приймуть, запевняю... А от що робитимеш ти й інші дравіди?! <...> Вам тікати нема куди – на відміну від нас. Подумай про це, дравіде, перш ніж погрожувати мені.

¹ Найвище божество скандинавського пантеону, бог мудрості, війни, перемоги, полювання і поезії.

У світлиці знов запанувала мовчанка. <...> Ярл-управитель подумав, що Лютень змирився з явною поразкою, й полегшено зітхнув. Дружинники знов затеревеніли по-варязьки.

Та як виявилось, заспокоєння було передчасним. Перунов служитель заговорив знов:

– Гаразд, варяже Хельгу, та вислухай тепер волю мого бога, служінню якому я присвятив усе своє життя і всю душу. Нехай станеться так, як ти хочеш: жителі Києва міста не дізнаються ні про що, а ви, прибульці-варяги, лишитесь тут. Гаразд, хай буде так! Але ж ти сам казав, що княжитимеш у нашому місті лише до того часу, як малолітній спадкоємець Рюрика – княжич Інгвар не набере повних літ чоловіка?

– Так, казав. Але при чому тут Інгвар?..

– А при тому, що саме він побачить колись правосуддя наших – руських богів! Коли твій меч, Хельгу Орварде... коли твій улюблений меч обернеться проти тебе самого... коли твоя кольчуга більше не захищатиме тебе... і коли навіть твій вірний кінь принесе тобі загибель – от тоді Рюриків спадкоємець Інгвар і зрозуміє, що наші руські боги повстали проти панування прибульців-варягів! І тоді віддасть їм належну шану, забувши навіть про вашого Одіна.

При цих словах кулаки Хельга Орварда мимоволі стиснулися, але не зважаючи на настільки явний загрозовий знак, Лютень докінчив думку:

– Що ж, варяже, знай: саме так колись і станеться – бо такою є воля руського бога Перуна! А тепер прощай, бо я не бажаю тебе більше ні бачити, ані чути.

Мовивши це, Перунов служитель рвучкою ходою попрямував до дверей світлиці й вийшов геть. Алберт Валссунґ зробив жест, ніби закликаючи дружинників схопити нахабу-волхва, та Хельг Орвард заперечно мотнув головою, і всі залишилися на своїх місцях.

– Ярле, чому ти... – почав полководець, коли кроки Лютня змовкли остаточно.

– Бо попередження богів, навіть чужинських – річ дуже серйозна. Зверни увагу, Алберте Валссунґ, цей дравід говорив не від свого імені, а від імені свого бога...

– Сумніваюся, ярле, що його вустами говорив місцевий божок!

– Хтозна, хтозна...

– А якщо навіть так і є, то і в цьому разі...

– А от що ми зробимо, – з несподіваною рішучістю мовив Хельг Орвард. – Дравід сказав про мій улюблений меч, що обернеться проти мене самого? Гаразд, хай як я люблю свій меч – але наказую його перекувати!

Із цими словами ярл-управитель схопив келиха й нарешті відпив з нього ковток солодкого вина. Дружинники на чолі з Албертом Валссунґом зустріли це рішення веселими схвальними вигуками.

– Також дравід сказав про кольчугу? Гаразд, нехай майстри-кольчужники зроблять з нею те саме, що майстри-зброярі з моїм мечем!

Новий ковток вина зробив ярл-управитель, і нові схвальні вигуки струсили повітря княжої світлиці.

– Тепер лишився мій улюблений кінь, привезений сюди з Новгороду...
– Накажеш перерізати йому горло? – спробував передбачити думку по-
велителя Алберт Валссунг.

– Навіщо? Живий кінь – це не залізна зброя, його не можна перекувати.
Він вірою і правдою служив мені до сьогодні, не підвів жодного разу, тож
не заслуговує на передчасну смерть.

– А як тоді?..

– Доведеться розлучитися з моїм улюбленцем, – сумно мовив Хельг Ор-
вард, сьорбаючи солодке вино. – Наказую повернути його в табун до інших
коней, і нехай табунники піклуються про нього з особливою запопадливі-
стю. Бо якщо тільки дізнаюся, що мій улюбленець бодай у чомусь не знає
задоволення...

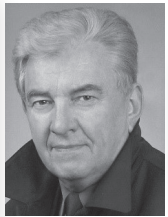
Але останні слова ярла-управителя потонули у радісних вигуках його
вірних дружинників. Ще б пак: як завжди, Хельг Орвард відшукав достой-
ний вихід із ситуації, що здавалася безнадійною!..

<...>

19 січня – 17 лютого 2013 р., Київ

? ЗАПИТАННЯ

1. На якому історичному конфлікті побудовано сюжет повісті?
2. Який план для реалізації передсмертного заповіту ладозького конунга
Рюрика вигадав ярл Хельг Орвард?
3. На чому вирішив зіграти Хельг Орвард, залучивши до реалізації свого
плану жерців слов'янських богів?
4. Які фактори призвели до історичної поразки і смерті від руки варязько-
го ярла князя Осколда – останнього з династії Києвичів?
5. Як склалися подальші долі таких історичних персонажів, як Віщий
Олег та князь Ігор Рюрикович, прозваний «Старим»? Як це узгоджуєть-
ся з сюжетом повісті?
6. Що ви знаєте про історично перше, так зване «Аскольдове» хрещення
Русі?

Вадим КРУТ'КО

БУТИ УКРАЇНЦЕМ

Любить Україну –
Не тільки про це говорити,
Бо слово красиве
Ховає, буває, каламуть.
У справжній любові
Сховались свої колорити.

Про справжність її
Тільки вчинки твої доведуть.

Святі почуття починаються
З рідної хати,
Із маминих слів,
Що до правди ведуть навпростець.

Любить Україну –
 Це значить щодня дарувати
 Для отчого неба
 І свій осяйний промінець.

Любить Україну –
 Крізь крик її мову почути,
 І рідне плекати,
 Відкинувши звички чужі.
 Любити – це значить
 Не дати втопитися в скруті,

Не дати пропасти
 Її волелюбній душі!

Любить Україну –
 Добра запалити багаття,
 Стоять за своє
 І не стишить до волі ходи.
 Тож будьмо українцями,
 Будьмо українцями, браття, –
 У радості й скруті,
 Несхибно, усюди й завжди!

? ЗАПИТАННЯ

1. Які національні риси треба виховувати в собі?
2. Що означає «Любити Україну»?
3. Як впливає рідна мова для національної самосвідомості?

Вадим КРИЩЕНО

ПІСЕНЬКА ПРО ЩАСТЯ

Думаймо про зорі,
 Думаймо про небо,
 Думаймо про добре,
 Про лихе – не треба.

Радість – силу множить,
 Ніч зміня на ранок.
 Думати негоже,
 Що усе погано.

Усміхнись квітчасто –
 Як бузок у цвіті.
 І повірмо: щастя
 Є на Божім світі.

Відсахнімсь од суму –
 Він людині шкодить.
 Те, що будем думать, –
 Те до нас й приходить.

? ЗАПИТАННЯ

1. До яких думок закликає нас автор поезії?
2. Чому вірш називається «Пісенька про щастя»?
3. Як впливає мова на національну самосвідомість?

Вадим КРИЩЕНО

УКРАЇНСЬКИЙ РУШНИК

Нам треба вишити рушник,
 Рушник любові та єднання.
 Вплетімо пісню, а не крик
 У це народне вишивання.

Нам треба вишити рушник,
 Де кожна ниточка – квітчаста,
 Щоб кожен з нас до правди звик,
 Повірих, що зустрине щастя.

Щоб розбрат вже навіки зник,
Загоїлись минулі рани –
Нехай простелиться рушник
На вулиці і всі майдани.
Хай кожен ниточку вплете,
Не поспішаючи, поволі,
В це вишивання золоте,
Як в день новий своєї долі.

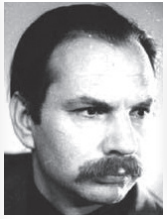
Український рушник –
З ним в дорогу рушай.
Український рушник –
Це найкраща з прикрас.

Український рушник,
Як вкраїнська душа –
Хай вітає усіх,
Хай згуртовує нас.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому автор порівнює український рушник з українською душею?
2. Чим є образ вишитого рушника для нашого народу?
3. Як ви розумієте слова про український рушник: «Хай вітає усіх, хай згуртовує нас»?

АР Крим та місто Севастополь

Данило КОНОШЕНКО

Переклад з кримськотатарської мови

Упор. Сабріє КАХДИМОВА

КОВАЛЬ З ГОРИ ДЕМЕРДЖІ

Спуск з Ангарського перевалу на Південний берег... Дорога в'ється змією. Ліворуч увесь час видно гору Демерджі від підніжжя до вершини.

Місцеві жителі подекуди, що це найкрасивіша гора в Криму після Чатир-Дагу. Скільки годин має день, стільки разів змінюється її колір. Ніби веселка переливається її схилами.

Удень, коли все залито сонячним світлом, можна побачити на горі скупчення кам'яних брил, ніби велетень відривав їх від вершини і складав на купу. Збоку долини видно кам'яні колони, казкові постаті, – чи то люди, чи то якісь тварини. Стоять ці химерні витвори природи поруч зі звичайними скелями і начебто запитують: «А вгадайте, хто ми такі, як потрапили сюди?»

Про них старожили розповідають багато легенд. Ось одна з них.

У дуже далекі часи хлинули на кримську землю орди завойовників-кочівників. Були вони кремезні, довгорукі, обличчя мали круглі з маленькими очима та злим поглядом. Немов вогненна лава, розтікалися вони степами й горами, залишаючи за собою дим згарищ і сморід.

Місцеві жителі не корилися чужинцям, мужньо й хоробро зустрічали ворогів. Чимало непроханих гостей зазнали поразки, трохи було збито їм пиху. І чим далі вглиб півострова просувалися завойовники, тим більше відчували вони потребу в зброї.

Якось підступили вони до гори, яку місцеві люди називали Фуна – Та, що димить. З її вершини здіймався стовп вогню і диму, завжди довкруг гори було світло, як удень. Тутешні жителі славилися ковальською майстерністю, чимало умільців мешкали в селищі біля підніжжя гори, з ранку до вечора працювали вони у своїх кузнях. Перше горнило в цих місцях люди запалили від вогню з вершини Фуни. І зазвичай у народі цю гору називали Демерджі, що означає «коваль».

Зібралися біля підніжжя гори воєначальники завойовників, з подивом дивилися на її вершину, огорнуту димом.

– Де знайдеш краще горнило? – мовив найстарший. – Тут куватимемо собі зброю...

Він покликав до себе чоловіка, який вирізнявся своїм зовнішнім виглядом. Був високий, широкогрудий, мав довгу чорну бороду, перевиту срібними нитями, а ще – великі красиві очі, від яких важко відвести погляд, а на душі стає моторошно. Хто хоч раз бачив цього чоловіка, не міг забути ні його могутньої статури, ні його важкого погляду.

Найстарший воєначальник щось сказав чорнобородому, той миттю відійшов, покликав із собою кількох воїнів і вони заквапилися до селища. Там захопили з десяток жителів і примусили, аби ті відвели їх на вершину гори.

З того часу завойовники почали отримувати нову зброю. Кував її на вершині чорнобородий коваль, облаштувавши там величезну кузню. Цілими днями гримкотіла гора, шугав дим, танцювало полум'я, долинали стукіт і передзвін молотів. Гора тремтіла. Шаблі, списи, обладунки, щити, сокири – усе це везли і везли для армії завойовників. <...>

Обезлюдніли навколишні селища. Найсильніших чоловіків було примусово забрано до кузні, де вони кували зброю для поневолення свого народу, закуті в ланцюги, працювали до знемоги. Розворушили жерло гори, від чого вогонь почав вириватися ще з більшою силою <...>. Від непосильної праці й голоду нещасні гинули.

Палаюче полум'я висушувало землю. Зникали джерела, міліли річки, переставали родити виноград та плодові дерева.

Здавалося, наближався кінець усьому живому навколо гори. <...> А чорнобородий коваль вимагав усе нових і нових працівників.

Зібралися старійшини кількох навколишніх сіл, аби поміркувати, як же позбутися жахливого сусідства, як загасити пекельну кузню, щоб припинила вона кувати зброю, яка сіяла смерть і руїни. Послали вони до коваля найшановніших сільчан з проханням залишити гору, однак <...>.

Добре зрозуміли в селищі, що хотів їм сказати коваль, і завмерло все навкруг у великому горі.

Тоді одна дівчина на ім'я Марія вирішила поговорити з володарем вогню. Тихенько пройшлася вона повз варти, ледь примітними стежками дісталася до великої кузні. Сумну картину побачила дівчина. <...>

Дочекалася вона, коли з'явився чорнобородий, і підійшла до нього.

– Чужа людина, вислухай мене, – сказала вона.

Коваль окинув її хижим палким поглядом.

– Чого ти хочеш?

– Я прошу тебе – не губи людей, іди звідси.

Чорнобородий засміявся.

– Ні, не піду я. Для чого мені йти? І тебе тут залишу.

Він простяг руки до дівчини. Відштовхнула вона його з шаленою силою. Упав чорнобородий біля горна, обпалив волосся, одяг. Заревів він мов звір, – і впала Марія до його ніг.

Стара сива гора не витерпіла такого злочинства. Затремтіла вона від основи до вершини, захиталися підвалини, на яких тримався навіс, повалилися на горни та ковадла. Ще більше розкрилося жерло гори і провалився в його розжарену пащу чорнобородий разом з помічникамн-чужинцями. А всіх невільників ніби вітром підняло високо в небо і плавно опустило до їх хатин.

Коли погасло полум'я і уляглась пилюка, знизу побачили надзвичайне видовище. На схилі гори височіли кам'яні статуї химерних чудовиськ – то були потворні подоби коваля та його підручних. А на найвищому місці гори, якщо дивитися з долини по дорозі до моря, з'явилася скеля, схожа на жіночу голову. Вона нагадувала всім жителям про дівчину Марію – останню жертву жорстокого коваля.

Відгоді погасла Фуна, не стало видно вогню над її вершиною, і було за-буто давню назву гори – Та, що димить. Зате пам'ять людська зберегла все пережите, і тепер гора зветься Демерджі, що означає «коваль».

Данило КОНОНЕНКО

Переклад з кримськотатарської мови

Упор. Сабріє КАХДИМОВА

ЖИВІ СКЕЛІ

Є в Бахчисараї камені, на які подивишся і замислишся: людина чи не людина вирізьблювала їх, як же вони вийшли такі? Ось, наче люди сидять, – велика сім'я. А поруч два камені високі, на вершечку, ніби шапочки.

І хоч усі бачать – камені, та називають їх як людей. Є й на Качі камені, на людей схожі. І ось, що розповідають про них.

Жила в одному селі дівчина, яку звали Зеліха. Гожа дівчина. Усім вона взяла – і красою, і добрим серцем, і розумом ясним. Про добре не варто довго розповідати, добре саме вміє говорити, тільки відчуті треба.

Про очі можна сказати – добрі були очі. А які добрі? А от які: якщо на базарі на якогось чоловіка подивиться, то враз бійка зчиняється. Кожен каже: на мене подивилася. Так б'ються, що ні купити, ні продати не можна. Зеліха й на базар через це не їздила, боялася.

А що сказати про її губи... Хто бачив вишню, коли вона зріє, не тоді, коли вже темна, а коли тільки зріє, той бачив і губи Зеліхи.

А що сказати про її щоки... Іде вона дорогою, а куц шипшини цвіте, і закриється він увесь, від заздрощів потьм'яніє, починає він сохнути.

А що сказати про її вії... Якщо на вії пшениці насипати, а Зеліха очі підведе, то на голову зерно полетить.

А коси в Зеліхи чорні, м'які, довгі. І вся Зеліха висока, тонка, але дужа, ноги легко її несли.

Жила Зеліха з матір'ю, бідною вдовою. Нікого в них не було – ні брата, ні дядька.

Великою майстерницею була Зеліха, разом з матір'ю полотно ткала. Полотно довге-предовге, уздовж підеш – утомишся, і тонке-тонке, обличчя витиратимеш, ніби до світлого проміння доторкнешся.

Багато потрібно полотна наткати, щоб жити. А ще треба вибілювати полотно в річці. А води де набратися? Води в Качі мало: день тече, два дні ані краплини. Зеліха була митикуватою дівчиною. Заспіває пісню – вода зупиниться, теж послухати хоче, як дівчина співає. А внизу за течією усі сваряться – води нема.

А вона співає та вибілює, співає та вибілює, а закінчить роботу – додому йде за течією. Воді стояти більше нема чого, мерщій побіжить далі, усе ламає, нічого її не стримає. Люди кажуть – повинь. Неправда, це Зеліха пісні скінчила співати. Уся вода, що слухала її спів, заквапилася далі своєю дорогою.

Гарна дівчина була Зеліха, уміла, весела, співуча.

А в долині, неподалік від Зеліхи, жив грізний Топал-бей. Його похмурий замок, що стояв на скелі, охороняли люті вартові. Та нічим не був так страшний бей, як своїми двома синами.

Коли вони народилися, баба-повитуха застогнала, пожаліла матір:

– Що в тебе трапилося, словами не передати! У тебе два хлопчики народилися. Радіти треба, тільки ти плач: в обох немає серця.

Мати засміялася. Щоб її діти та були без серця? А вона ж для чого?

– Я візьму своє серце, віддам по половинці. Материнське серце не таке, як у всіх, пополам на двох вистачить.

Так і зробила, але мати помилилася. Поганими росли діти, завжди сварилися. <...>

Коли брати підросли, бей відправив їх у криваві набіги, а коли поверну-

лися додому сини Топал-бєя, то були вже справжніми лиходіями.

Усі перебували в страсі. Темними ночами нишпорили брати селами, вривалися в оселі селян, забирали з собою все дороге, полонили дівчат. <...>

Якось їхали брати з полювання через село, де жила Зеліха, побачили її, і вирішив кожен: буде моєю.

– Мовчи ти, кривоногий! – закричав один.

– Ну й що ж, що кривоногий, – відповів другий, – зате я на два крики раніше від тебе народився.

Розлючені брати накинулися один на одного, але вчасно охолонули. І домовилися: хто раніше схопить її, тому вона й дістанеться. <...> І пішли обидва в село, де жила дівчина. Йшли не так, як добра людина йде. Добра людина йде – співає, нехай усі люди про неї знають. А ці йшли, як злодії, тихо, повзли, щоб ніхто не бачив. От і хатина Зеліхи. Та хто захистить бідну дівчину – нема в неї ні брата, ні дядька.

Чує дівчина – хтось лізе у вікно. Вона погукала матір, у двері вибігла. Селом біжить, а мати за нею.

Нарешті стомилася Зеліха, каже матері:

– Ой, ой, мамо, боюсь. Нема порятунку нам!

Мати її підбадьорює:

– Тікай, дівчинко, тікай. І не бійся, дитино!

Чимдуж біжить Зеліха, ноги геть стомилися. А брати близько, ось вони вже за спиною. Схопили разом дівчину, тягнуть на різні боки.

Закричала вона:

– Не хочу бути в руках злої людини. Краще каменем на дорозі ляжу. І вам, проклятим, закам'яніти б за ваше зло!

Міцне слово було в Зеліхи. Почала вона в землю вростати, на камінь перетворюватися. І два брати коло неї лягли уламками скель.

А мати за ними бігла, ледь втримуючи серце в грудях, щоб не вирвалося. Підбігла, побачила, як Зеліха і брати-звірі кам'яніють, і мовила:

– Хочу все життя на цей камінь дивитися, дочку свою бачити.

І таке міцне слово було в матері, що як впала вона на землю, так теж каменем стала.

І так стоять вони й досі в долині річки Качі. А все сказане – сама правда. Люди часто підходять до каменів, прислуховуються. І той, у кого серце чисте, чує, як мати плаче...

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи пов'язані між собою сюжети двох легенд? Обґрунтуйте відповідь.
2. Що означає бути доброю людиною?
3. Чому потрібно творити добро?

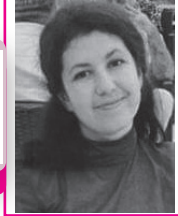
Номан ЧЕЛЕБІДЖІХАН

МОЛИТВА ЛАСТІВОК

Переклад з кримськотатарської мови

Віра АЧМЛОВА
Діляра АБІБУЛЛАЄВА

Мені було чотирнадцять... Я міг приручити найдикішого жеребця. Дуже любив коней, тікав з уроків, поспішав до табуна, і як побачу гнідого, вороного, буланого, сірого в яблуках, що дивиться на мене, то не звертав уваги, чи лоша він ще, чи жеребець, – змахну арканом, скочу на нього, вхоплюся за гриву, втримаюсь, накину вуздечку. Гукне, нестримний, левом. Застогне, застрибає. Дедалі більше шаленіє кінь... <...> Я своєю палицею з міцної табуми навчав коней одноході, чвалу... А моя вчителька, крім молитви ластівок, нічого нас не навчила. Із порожньою головою був я маленьким розбійником, що ходив, блукав, розбивав, знищував на верхах пагорбів широкого Дніпра. «Мін кюннемумінатін...»¹ – це читали ластівки. Це була їхня молитва. Коли ми читали молитву «Велмурселят»², – вчителька наказала нам її вивчити, говорячи, що це молитва ластівок. Усі ми одразу вивчили молитву напам'ять.

У той час, коли ми кожний склад молитов вивчали з-під палиць й зі сльозами, ластівки залітали крізь деякі безшибі вікна, сідали на полицях і, мило дивлячись на своїх діток, з радістю читали молитву і навчали цієї молитви жовторотих пташенят, навчали з любов'ю, без ціпків і стусанів.

Ми теж учили. Коли ці гарні, добрі ластівки читали, ми слухали їх усією душею, слухали, раділи і читали. Іноді, коли читали ластівки, ми замовкали і наслухали.

Я довго ходив у сільську школу. У цю темну дитячу в'язницю ходили й інші сільські діти. Коли ми зранку йшли до школи, брали з собою шматок хліба, на який наші матері намазували масло або густу білу сметану. Це ми їли на обід, а до обіду сиділи на колінах у низькій, вогкій школі, на старій повстині, немов ластів'ята.

Підручники перед нами – сторінки відкриті, а очі дивляться вгору. Ми рахували пташок, що виліпили гнізда під стелею. Вони підростуть, почнуть

¹ Слова з 66 сури Корану, де йдеться про самозащиту грішників, як постановив собі пророк Мухамед.

² «Клятва, кинута (на вітер)» – назва 77 сури, де йдеться про Судний день.

літати. Ми розмовляли про це з одним і казали, що коли пташенята навчаться літати, вони будуть весело гратися, щебетати в небі. Ми всі заздрили їм <...>. Мріяли, щоб колись, як вони, здійнятися в небо, весело гратися, радіти життю.

Наша вчителька навшпиньках підкрадалася до дверей, прислухалася до наших ігор, слів і жартів, а потім раптово відчиняла двері й заходила. Щойно вона заходила, ми всі лякалися, розгублено поглядали одне на одного. Вона ходила поважно, сідала біля слабого світла, що пробивалося крізь мутне віконце. Коли вона сідала, її тінь видовжувалась, і тоді вчителька була схожа на кішку. Ми всі разом це спостерігали й не стримувалися від сміху.

Потім вона всіх нас саджала в ряд і змушувала читати молитви «Теббет»¹, «Кул'я»², «Інна³атейна», а якщо була невдоволена, гнівалася, її очі загорялися від злості, а жили на шиї набухали <...>.

Ми нічого не могли зрозуміти і вивчити, а тільки лякалися, плакали й мовчали. На наказ: «Гей, читай!» – ми ковтали сльози і починали знову читати, хилитаючись у різні боки, немов пшениця, що стигла біля села. Ми знову і знову по складах читали ці незрозумілі чорні тонкі арабські слова, але, мабуть, через те, що нічого не розуміли, не могли зовсім нічого вивчити. <...>

Цими довгими промовами починалися нескінченні приказки. Як тільки виходила вчителька, ми слухали довгі казки.

Мавултай знав дуже багато приказок, казок, загадок. Він розповідав свої казки чи його слухали, чи не слухали, – зачаровував нас, змушував мимоволі вслухатися. Коли Мавултай говорив, його веселі очі звужувалися, круглі щоки червоніли. Глибоко вдихнувши, хлопець починав своє оповідання солодкою татарською мовою, а слова лилися, немов струмочок. Солодкі слова і мелодійний голос Мавултая захоплювали нас.

Ми всі дуже любили Мавултая. Коли він починав говорити, діти вмовкали, і навіть ластівки слухали його.

Я пішов до школи в рік Мавпи, а в рік Дракона й Миші я вчив «Абдію»⁴. У рік Зайця, Коня і Барса (Тигра) – увесь Коран, Теджвід⁵, Ільміал⁶. А закінчив школу, коли вивчили дестан⁷ «Кесікбаш».

Тепер я знову весь час проводив з гнідими, вороними. Нарешті улюблені коні з великими очима й шовковою гривою були цілковито моїми.

¹ «Теббет» («Прокляття») – назва 111 сури.

² «Кул'я» («Невірні») – назва 109 сури.

³ «Інна» – перше слово 98 сури «Аль-Беїн» («Ясне знамення»).

⁴ «Абдію» («Абідек») – остання із семи частин Корану, що містить найвідоміші і найчастіше читані сури. Використовувалась як підручник у медресе.

⁵ Теджвід – підручник, що навчав обов'язкових знань віри та моралі.

⁶ Ільміал – підручник, що навчав обов'язкових знань віри та моралі.

⁷ Дестан – жанр кримськотатарського фольклору (епос).

Щодня я об'їжджав одного з них, а коли сідав верхи, серце стукало так, немов відгукувався в ньому постріл хороброго сердара¹, котрий одним ударом міг знищувати тисячі ненависних ворогів. Я уявляв себе ханом чи богатирем. Натягнувши каракулеву шапку, сівши зручніше, спочатку пускав коня риссю, потім ударяв його нагаєм з обох боків і мчав аллюром.

Я пролітав чорною хмарою понад зеленою нивою, що хвилювалася, немов море, пролітав над червоними і синіми квіточками, кульбабами. Мій кінь витягував тонку шию, прищулював вуха і летів стрілою. Коли я сказав, моє волосся розвівалося, немов татарський бунчук. Тоді хвилювалося серце й перехоплювало дух. Очі мої червоніли, я нічого не помічав навкруги, у вухах з'являвся гомін, від якого лякалося серце. <...>

Казали, ніби відкрилася школа з новими методами – рушдіє. Почувши це, злякався, замислився: школа – звичайно, школа – і виринули в пам'яті муштрування... Згадав – і затремтів: нагай випав з моїх рук.

Мене теж записали у рушдіє. Рушдіє знову розлучила мене з нагаєм і сідлом. Сільські дїтлахи знову зібралися разом, залишивши іншим чабанам верблюдів і овець, розлучившись із гаями, отарами, білими, наче вата, ягнятами.

Ми ввійшли у великі двостулкові білі двері школи. Щойно я зайшов, відчув на серці легкість, незрозуміле почуття радості. Через великі вікна крізь білі фіранки вливалися яскраві сонячні промені. Парти були вишикувані в ряди, попереду стояла чорна дошка на двох підпорах. У класі походжав молодий чоловік з рум'янцем на щоках і чорною шапкою на голові. Він ходив, говорив, пояснював, читав і пропонував читати нам. Пояснював зрозумілими, рідними татарськими словами, і кожне слово, немов удар батога, чітко і міцно застрягало в голові.

Це був головний учитель рушдіє. Наступного дня він роздав усім нам однакову одягу, нові красиві книжки. Розподілив олівці, папір, зошити, крейду. Він намагався, щоб ми самі читали і писали. Іноді викликав нас до дошки, а найголовніше – матеріал пояснював доступно та зрозуміло.

Попрацювавши деякий час, ми відпочивали і гралися. Для ігор у школі був чудовий сад, засипаний чистим жовтим піском. Під золотими гарячими променями сонця ми бігали, стрибали, гойдалися на гойдалці, грали в м'яча. Наш учитель теж грався з нами. Він прилучав нас до ігор. «Життя – це гра», – казав він. Ми сміялися, гралися, навіть утомлювалися від цього. Тому, почувши наказ учителя: «Усі до школи!» – радісно бігли до класу і починали наступний урок. <...> Ми не боялися учителя – любили його. Охоче й з радістю вчили уроки: математику, історію, географію. З історії пізнавали своїх предків, свої корені. З географії – широкі степи, де гуляли, про землю, де жили; дізнавалися про швидкі струмки, що дзюркотили серед гір, безкрає море із шумливими хвилями, гірські шпилі в синю-

¹ Сердар – полководець.

ватуому серпанку; вивчали глибину морів, висоту гір, велич Творця.

<...> Від того, що розуміли, пізнавали, полюбили не тільки кожен камінь і кожную гору, а почали любити весь світ.

Була осінь. Блідо всміхалося осіннє сонце. Удалині грубим горланням перегукувалися ворони. Зів'яли квіти, пожовкло листя. У верхів'ях синіх гір, що тягнулися до простору неба, кипіли чорні хмари.

Холодно... Маленькі пташки, а також шпаки, у яких від морозу пір'я стало сторчма, розсівшись по деревах у садку, ледь чутно щебетали.

Я ввійшов до школи. Щойно переступив поріг, як наша школа, парти, стіни, кожний куток – усе навкруги здалося мені холодним і сумним. Учитель теж був сумним. Він сидів, поринувши у свої думки, зі стурбованим обличчям і невиразними очима. Біля нього стояв хтось смаглявий, куцебородий. Це був суддя. Я впізнав його... Суддя сів, вийняв якийсь папірець, кашлянув і почав читати:

«Є наказ зверху: навчати історії, географії, лічбі забороняється; школи, де викладається кримськотатарська мова, будуть закриті».

Усе навкруги завмерло, ми сиділи мовчки. Школа стала схожа на дім небіжчика. Усе здавалось чорним, порожнім, ніхто нічого не говорив, лише одна ластівка в садку виразно читала молитву. Я подумав про себе: «Бідна ластівко! Читай! Схоже, що незабаром і тобі не дадуть читати молитву, зав'яжуть твій маленький дзьобик».

Усі учні подивилися на суддю. У холодних поглядах стояло прокляття судді й верхам.

Потім учитель, розправивши кремезні міцні плечі, встав і сказав:

«Друзі мої, я дам вам останній свій урок. Якщо ви любите своїх батьків, свого Творця, любіть і рідну мову».

Учитель хотів ще щось сказати, але голос його затремтів, подих перехопило, глухі слова вмирили на губах. Він хотів сховати від нас сльозу. Сховав, але змусив плакати серце кривавими сльозами. Мені хотілося заплакати, обняти цю велику людину, полегшити душу.

Ми вийшли зі школи, пан суддя повісив на білі, чисті шкільні двері чорний замок – і пішов. Усі діти плакали, але з моїх очей не пролилося ні сльозинки. Тепер я жадав бити, ламати, троцити, хотів зірвати й викинути той чорний замок, який повісили на шкільних дверях, я дав собі клятву: зірвати його. Чорна кров закипіла в моїх жилах, в очах темніло, у вухах здіймався шум, якого лякалося серце.

ЗАПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте жанрові особливості твору «Молитва ластівок».
2. Що, на вашу думку, краще – процес досягнення мети чи результат?
3. Як ставити цілі та досягати їх?

*Майє САФЕЛІ***НАВРЕЗ¹***Переклад з кримськотатарської мови***ГАЛИНА ЛИТОВЧЕНКО**

Свято, пахнуть талі води,
чути птаха крик здаля.

Цвіту, весняної вроди
дочекалася земля.
Крим садами забуяє,
заплететься в виноград.
Бо в своєму ріднім краї
дасть народ в усьому лад.

Де ще так синіє небо
й сонце сяє, мов тамга!
Серцем горнутья до тебе
діти, земле дорога.

Де б не був ти, мій земляче,
наголошуй, хто ти є,
милий Крим люби найпаче,
пам'ятай ім'я своє.

З чужини птахи вертають,
наповняють співом ліс.
Розбудив від сну розмаєм,
мрію нам Наврез приніс.
Хай Зелений мій півострів
вкрився хмарами, проте
згине ворог, милий простір
знову садом розцвіте.

*Майє САФЕЛІ***КРИМСЬКІЙ СТЕПОВИЧЦІ***Галина ЛИТОВЧЕНКО**Переклад з кримськотатарської мови*

Як із ворсинок древнього руна
зваляли войлок, спробую словами
повідати про те, яка вона,
дочка степів, обласкана вітрами.

¹ Наврез – свято Весни.

І погляд сокола, і крил могутніх сплеск,
і пам'ять крові тупотом тарпанів,
сплелись в ній у віночок з арабеск
ледь-ледь гіркий, як аромат ювшана¹.

Вона таїть в собі вогонь костра
так, наче жде коханого з походу.
Світánкова Чолпан² її сестра –
яскраве сяєво, наперекір незгодам.

А в серці ставних сонцеликих дів
любов, як ніжний паросток ковилу,
і голосний над степом ллється спів –
за те їй мак земля дарує мила.

Їй жайворонок – птиця босторг'ай
підспівує вгорі дзвінкоголосо.
В священній чашці молоко приносить
для діточок її Ана-Умай³.
Триватиме багато так століть,
впізнає кожен жінку цю по вдачі.
Характер повелительки таїть
велике серце, сильне і гаряче.

Вдивляючись в примарну далину,
де заховались степу крайні межі,
вона вдихає запах полину,
як предків дух, які за степом стежать.

Хай бережуть колосся й неба стяг,
стовпи історії із древніми тамгами,
два моря і великий Чатир-Даг
степів дочку, обласкану вітрами.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які відчуття викликали у вас вірші Майє Сафет?
2. Які існують легенди про виникнення одного з найдавніших свят – Наврез?
3. Які таємниці зберігає Чатир-Даг?

¹ Ювшан – полин.

² Чолпан – Венера.

³ Ана-Умай – жіноче божество.

Вінницька область

Павло ТІКАЧУК

РІЧКА З БОЖИМ НАЙМЕННЯМ

На крутому горбі, де тепер стоїть пишний храм, була-пребула ближче до Чумацького шляху бозна-колись Кузня, а в тій кузні од світання до смеркання кував Дажбожий коваль Ярило. При добрій силі був чоловік – не те що ворожих посіпак не боявся – будь-якого чорта міг подолати. Урешті, ніхто з ним і не змагався, не борікався. Знали скрізь: у наших краях і поза ними – коваля Ярила не подужаєш.

От звідкись привіявся Змій-Громовержень. Казали старі люди – у чорних нетрищах, у глибокій ярузі виводився на погибель людську та недолу народну. Забагато нечестивець мудрого коваля Ярила в свою пащеку ковтути: наразі загнав щедре Сонце за обрій та й до підлої роботи взявся.

Угледів те чортовиння Ярило – на міцний засув зачинився та й чекає, що то буде. А Змій з усієї сили хижим духом як шарпоне за обкуті двєрі – не піддаються. Тоді висолопив огненного язика – став пролизувати. Не промах був і Ярило – довгими кліщами схопив Змія за хижий язик, виволік на вигін, запріг зловмисника в здоровенний плуг та й погнав пониззям між Чернявою та Холожавою далі – хай дивиться нарід на свого напасника та пам'ятає, від кого їхні нещастя. Де тягнув нечестивий Змій Ярилового плуга, протяглася глибочезна борозна...

А Ярило поганяв Змія все далі за сонячний обрій. Хоча й Змій, мав сил ущерть, бачить Ярило, як той засапався, біля Меджиполя дав йому перепочити і сам підвечеряв. Уранці, лишень на світ благословило, збудив Змія й дужо наліг, на чепіги. Той потягнув плуга далі ярами-видолами, розрізаючи їх глибокою борозною, аж язика висолопив. Біля Кудина раптом став. Зібралося люду тут багато – задивилися, що воно далі буде. А далі – силою-потугою в далеку путь.

Біля Владової гірки лишень на якусь годину зупинились і знов до роботи. Ярило ще дужче налягає на чепіги, надто біля Раковиці – аж іскри крем'яні сипляться. Змій тягне як навіжений, засапався – просить хоч води попоти. Спинилися в ниці біля Палієвого джерела, що б'є з-під високої скелі. Тут підвечеряли і далі через Тиврів городок, Сокілець, Браславль аж до володінь Ладиги. Тут високу скелю зрушив – озеро постало. Бозна-скільки качок, гусей, лебедів налетіло. Крилате життя залопотіло!

Коваль Ярило ще дужче налягає на чепіги – уже й море гулом доймає. Там, нечестивцю, мовляв, і нап'єшся досхочу.

А коли сонце скотилося долу, раптом невідь-що завирувало: за ними річка борозною дужі хвилі котить, береги розмиває, широкою та невгамовною стає – тече в невідому майбуть.

Радіє коваль Ярило: змайструє спритну лодію та Божою рікою щороку до моря плаватиме. Либонь, не раз так і було.

От лишень чи не од божого коваля Ярила всі ковальчуки та коваленки?! Та й річку нашу божим найменням почали далекі пращури називати – БОГ, адже з'явилася в божій перемозі людського добра над зміїним злом. А Змій – хай не допитуються доскоцькі – од спраги випив пів Чорного моря і луснув від переситу. Чи не тому скрізь тепер потрохи лиха зміїного зосталось у світі?

А ковалів правди, честі та волі, як ви вважаєте, скільки є з-поміж нас?

Р.С. Ріка Бог – то ціла історія народу, котрий живе споконвіків на її розмай-берегах. Як і все велике, вона починалась з ріднокраю нашої землі, з глибоких живодайних джерел...

О Божа ріка! Коли рідний край був у небезпеці, ти захистила довкруз себе не одне покоління подолян наснагою та засторогою до ворогів превсіляких... Себе ж не змогла...

? ЗАПИТАННЯ

1. З'ясуйте лексичне значення слів «майбуть», «невідь-що», «доскоцький».
2. Дослідіть лексичні особливості мови твору.
3. Чи є різниця між словами ріка й річка? Обґрунтуйте відповідь.

Олександр БУБЕЛО

МІЖ ЧОТИРМА КОНТИНЕНТАМИ

Мое місто перетинають паралелі помірних широт, що на стику з меридіанами позначають центральну частину України – нашої любої країни, у якій є і великі гори, і темні ліси, і глибокі ріки, і безкраї моря, і поля неозорі, і високі зорі!

Вінниця. Південний Буг плине поміж географічної мережі, не заплутуючись. Ось і село моєї бабусі, де я буваю щоліта.

Уже й подруги кличуть:

– Олександро – о! До Дівочої скелі, аге-ей!

Не знаю, чому саме Дівочої? Може, тому, що такі сміливі тут дівчатка – пірнають залюбки в зелену хвилю саме з цього узгірка.

Ось уже всі в зборі. Підбігаю... О! Новий персонаж!

– Це Вадим, мандрівник! – захоплено рекомендує темноокого хлопчину мені подруга.

І вже нетерпеливиться:

– Розкажи ще про Південну Америку!

– То слухайте, – легко погодився «прибулець». З неба він упав, чи що?

А розповідає як! Що то очевидець!

– Наша експедиція розташувалася у тінистому міжгір'ї Анд. Я трохи – це тільки здавалося, що «трохи» – відійшов, задивившись на дивовижні обриси гір. Та що це? Гори ніби розступилися, відкрилася долина. Тут, певно, бували туристи, бо стояла табличка з назвою «Долина Смерті». Мене аж обсіпало холодом, хоч довкола було справжнє пекло. Градусів 50!

– Ого! – це видихнула дівчора.

Я серед них була найстаршою. Сьомий закінчила, вивчала «Географію материків і океанів». Тому мене щось насторожило в оповіді. Долина Смерті в Андах? Може, є ще одна, не та, що в Кордильєрах? А Вадим тим часом провадив далі про потріскану червону землю, про зграю собак динго, що перетинали пустелю, про те, як він заблукав і тільки орієнтир на баобаба допоміг йому в цій скруті.

– То, може, це було в Африці, бо тільки там побачиш баобаба, – вирішила уточнити я.

– О! Бао! – засміявся трохи ніяково оповідач.

– А ще от що, – продовжила я, – собака динго – ендемік Австралії.

– Жартуєш? – оборонявся Вадим, хоч вуха в нього запаленіли, як листочки на верхівці осінньої черешні.

– Послухай, Вадиме, – я вже відчувала себе ацтеком на прудкононому мустангові, – а може, то були не Анди, а Кордильєри в Північній Америці?

Але Вадим, видно, був не згірш славнозвісного Мюнхаузена і не звик здаватися:

– Я вам усе поясню, а зараз давайте купатися, бо я вже геть згорів на сонці!

Згорів! Бач, червоний, як рак, – від сорому.

Усі, ніби прокинувшись, побігли до Дівочої скелі.

– Хоча і вигадка, але ж така цікава! – шепнула мені подруга.

А до Вадима відтоді прилипло «Баобаб», та йому ніби й подобалося!

ЗАПИТАННЯ

1. Про яку країну йдеться у творі, де є і великі гори, і темні ліси, і глибокі ріки, і безкраї моря, і поля неозорі, і високі зорі?
2. У якому місті проживає Олександра, що його перетинають паралелі помірних широт, які на стику з меридіанами позначають центральну частину України?
3. Коли в Олександри з'явився сумнів щодо правдивості історії, яку оповідав Вадим? Чому?
4. Яку ще неправдиву інформацію подав у своїй розповіді Вадим? Як про це здогадалася кмітлива дівчинка Олександра?
5. Що таке ендемік? Чому Олександра називає собаку динго ендеміком Австралії?
6. Чи можна назвати баобаб ендеміком Південної Америки, не ендеміком Африки?

Олександра БУРБЕЛО

КАРАКАЛ

– Це було в Африці.

– В Аф-риці?!

– Саме там, в Африці, – ствердив Сашко, люб'язно-весело поглядаючи на своїх кузин, сестер у перших.

Він знав, що завжди був їхнім кумиром. Ще б пак, адже Сашко, вважай, з коліски в мандрах та подорожах. Що ж, не всім так таланить з професією «предків»: вони в нього археологи, об'їздили півсвіту і завжди мали при собі – як талісман чи що? – свого Сана, своє, як любили повторювати, сонечко. От тільки в Африці краще б уже прозивали його дощиком для ілюзії прохолоди – у фіалково-зелених очах хлопчика звично зблиснула іронія – його улюблений катализатор думок і вражень. Це в нього родове – від батька, якого іронія рятувала в багатьох складних життєвих обставинах.

А як без них, коли йому випадало жити з родиною в таких місцях, яких і на карті не відшукаєш! Що казати, коли сама її величність левиця годувала якомсь своїм молоком малого Санька, а горила, з якою подружилася сім'я Козаченків, тобто саме їхня, усе ж таки зуміла повернути синочка рідним батькам. Названа ж мама-годувальниця ще довго приходила ночами до їхнього житла, скімлила, як кішка, яка загубила кошения. Ось після цього й подумай, «чи звірі звірі», як полюбляє повторювати татко. Уже пізніше, коли все більш-менш вляглося і виявилось, що дитину ніяк не травмовано – ні фізично, ні морально – мама склала про це довгого-довго вірша, може, й цілу поему, з якої нині Сан знає один рядок:

О, звірі! Дивовижні, як життя!

– Це було в Африці, – нагадали сестрички в два голоси, тонкий Марійчин – вона й сама як ніжна стебелінка ромашки з білявою квіточкою-голівкою, і нижчий, співучий голос Тали – синьоокої чорнявочки.

Сашко, ще в полоні спогадів, уже заспокійливо усміхався до сестер-улюблениць:

– Зараз, зараз! Вирушаємо в Африку!

Дівчатка в захопленні заплодували своєму незвичайному братові й глибше занурилися в м'яке крісло – чи то для зручності, чи від потамованого страху.

Здалося, в кімнаті затремтіло марево, як над гарячою дюною в Сахарі.

– У пустелю весна приходить зарано і ненадовго, – задумливо проказав юний Козаченко (його сестри пишалися, що в них таке ж прізвище). – Що було живого в рослинному світі Сахари з першими краплями дощу спішило швидше розцвісти і дати насіння. Отож усе відбувалося, наче в казці чи в пришвидшеному показі фільму. То тут, то там сипнули вогняним і рожевим цвітом кактуси, ніби випромінюючи накопичену за рік силу бога Ра, бога сонця, як ви, звісно, знаєте.

– Ти так оповідаєш!.. – майже нечутно, самими вустами прожебоніла Марійка.

– Не забувай, сестричко, у нього ж мама, тітонька Лідія, – поетеса, – гадала скоромовкою, аж захлинаючись словами, щоб менше затримувати розповідь брата, розсудлива Талочка.

Сашко стріпнув світлим чубом, водночас здимаючи його з надбрів'я – звичка, вироблена під час археологічних розкопок, коли руки в роботі і зарадити непокірному чубу отак тільки й можна, – продовжив:

– Чагарники, які за час тривалої посухи скидають не тільки листя, а й голки та кору, знову «одяглися» і навіть викидали біленькі дрібноцвіти. Мама завжди милується ними, ось і я запримітив: серединка – оранжева крапочка, а пелюстки, як каже мама, наче віночок Дюймовочки.

Удячні слухачки знову заплескали в долоні, вітаючи поетичний вислів своєї тітоньки. Їхній же легендарний брат продовжував так, ніби все це мав перед очима:

– Злакові трави проростали ніжною ярвиною, кучерявився, ніби димом зеленої ватри, ніжним смарагдом тамариск. Рясні дощинки, як пальці музиканта, перебирали перисті листочки низькорослих акацій. Недаремно тато назвав їх «акордеоном пустелі», і я мерщій кинувся до свого акордеона.

– Ото, мабуть, була неповторна музика, – заусміхалися слухачки.

– Улюблена! – відгукнувся Сашко і затягнув своїм дзвінком, ще схожим на дівочий, голосом:

– Гей, долиною, гей, ши-ро-ко-ю...

– Козаки йдуть! – підхопили сестри, а Марійка, яка ой як любила веселощі, докинула:

– За нашим спільним прізвиськом, улюблена: Козаченки-козаченьки!

І слухачки, і оповідач, наче випірнувши з уявного світу і чітко спіймавши нотки гумору, весело розсміялися. І все ж Талі вдалося резюмувати серйозно, як тільки вона вміла:

– Отакий-то він, наш улюблений дядечко – недаремно ж раз по раз чуємо: «Чи ж не козак я?!». А хто б сумнівався! Он же які вусища відростив!

– Козацькі, – загордився своїм татком Сан і додав: – Я вчуся в нього музики. Цікаво! А тоді в пустелі здавалося, що тварини Сахари теж прислухаються до мелодії. Газелі аддакс, наче тіні, пролітали в мерехтінні дощу. Вони ширококопитні, тож легко пересуваються сипучими барханам.

– Потривожений чи то дощем, чи звуками акордеона, висунувся зі своєї нірки жук-скарабей кольору електрик.

– Як гарно! – захоплювалися сестрички.

– Гарно, – погодився Сан і, певно, згадавши щось тривожне, ніби неохоче промовив:

– Ніщо тоді не віщувало біди... Татко взяв якісь інструменти і подався на розкопки. І я за ним, захопивши холодного чаю для мами.

Прийшли й зупинилися вражені: у траншеї відкрилася вершина правдавнього палацу. Сяяла золотом, ніби й не минули тисячоліття! Мама розглядала її, як зачарована.

Раптом розритий пісок заворушився, відкрилася чиясь схованка. П'ятниста морда з вухами-китичками... Каракал – пустельна рись! А поряд виводок рисенят. Їхня мати чомусь головним ворогом визначила мою маму (можливо, тому, що в неї в руках була довга мітелка) і, як блискавка, кину-

лась на неї. Кажуть, людина не знає своїх можливостей. Отож і ми з татом, вочевидь, швидше від каракала кинулись на поміч. Але тут самі боги втрутилися – гупнула каменяка, засипана піщаними бурями Сахари. Каракал крутнувся дзигію, і вже не лютий звір був перед нами – запопадлива мати рятувала своїх малят. А ми тим часом тамували кров від ран на руці моєї матусі. На щастя, рани були не глибокі, вени не травмовані.

– Але ж каракал поряд! – зойкнула Марійка.

– Та ні, – заспокоїв Сашко, – високолапа постать рисі вже зникала в дюнах, підганяючи малят хвостом, мов людською рукою. Усе відбулося так швидко, що здавалося несправжнім, ніби приснилося. До реальності повернув чийсь жалібний писк. Ми глянули на завалений вхід до лігвища каракала. Під каменем лежало непритомне рисеня, ледь-ледь попискуючи. Наша допомога була вчасною. Звільнене звірятко опритомніло і навіть спробувало звестись на ніжки. Та де там! Дві задні були зламані.

– Нічого, – прошепотіла матуся (її сплотноліе лице потроху набирало рожевої барви), – ми накладемо гіпс і будемо тебе лікувати. Каракалиха ж, якщо й повернеться, не зможе зарадити твоєму лихові.

За дверима почулося шкряботіння. Вони відхилилися, і на порозі постав невеличкий каракал, хитнувши китичками на вушках.

– Ти ще зустрінешся зі своїми родичами в пустелі, – пообіцяв Сашко своєму підопічному, а китички на вушках хитнулися знову, ніби на знак згоди.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка професія в батьків Сашка Козаченка? Чому йому поталанило з професією «предків»?
2. Спробуйте визначити, над якими саме розкопками працювала група українських археологів у Африці. Знайдіть інформацію про розкопки, які ведуться на цьому континенті, у мережі інтернет?
3. Де нині в Україні проводять археологічні розкопки? Які знахідки вони отримують? Про що це свідчить?
4. Чому татко Сашка називав низькорослі африканські акації «акордеон-ом пустелі»? Яку саме мелодію, здавалося, награвав цей «акордеон» під час зливи?
5. Чи прислухався тваринний світ Сахари до мелодії дощу? Аргументуйте відповідь. Чому гострий слух тварин часто стає їм у пригоді?
6. Хто такий каракал? Чи становить він небезпеку для людей? Чому тваринка кинулася на маму хлопчика? Як Сашко зі своїми батьками рятував маленьке звірятко каракала?

Олександра БУРБЕЛО

БАОБАБ

Одного дня, коли надокучливий вітер Сахари на якусь часину згорнув поміж барханів могутні вогняні крила, до розкопок археологів, що, користуючись щасливою нагодою, кинулися до своєї ювелірної праці, обмітаючи

щіточками нові знахідки, навідалася далека савана у вигляді слоненяти. Його за роботою ніхто не помічав. Тільки Сашко, син археологів Козаченків, випроставшись, дивувався такому реальному пустельному мареву:

– Сло-не-ня... Гм! Диво та й годі.

Сан, так полюбляла кликати його матуся, знизав плечима і рушив назустріч дивовижному гостеві.

Слоненя, звісно ж, вище за Санька, вочевидь, було ще зовсім малям, бо довірливо потягнулося хоботом до нового знайомця.

– А може, воно ніколи ще не стрічало людей, – міркував хлопчина, торкаючись зворушливо ніжних обвислих лопухів-вух.

У справжності слоненяти вже не було сумніву! Ось воно, оксамитове, світло-брунатне, як осінній листочок.

– Нічогесенький собі листочок! – зблиснули веселинками чи то фіалкові, чи зелені – за смішинками не розгледіти! – очі зрадлівого Сана.

Як це здебільшого й буває, визначив відразу: друг, його новий друг!

– Та що це я? – заметушився Сан. – Ти ж хочеш пити, так?

Він крутнувся дзигію, і за мить перед рухливим хоботом звірка стояло відерце з хитким вологим дзеркальцем майже на дні – у Сахарі вода на вагу золота! Слоненя зажмурило очі й швиденько висушило хоботом воду до краплиночки.

Уже й дорослі побачили несподіваний подарунок савани. Дивувалися, посміхалися, гладили малюка, пригощали фруктами.

– Слонько, Слонько, – примовляв Сан.

– Майже твій тезка, Саньку, – засміялася мама.

З того часу й повелося: Слонько та й Слонько. А він, меткий, уже й трюхає до тебе, знає, бач, свою кличку.

Отак і прижився в поселенні археологів. Думали-гадали: звідки, чому? Ясна річ, із савани, а ось чому, як відблудився від мами такий розумник, було для всіх таємницею.

– У зоопарк треба б йому, – хтось запропонував.

– Ні-ні-ні! – Санько обхопив свого друга за шию. – Його мама-слониха знайде.

Так усе й полишили. Що ж, як кажуть, нашого полку прибуло. Слонько виявився помічником хоч куди. Принести якусь річ – будь ласка! І спритний! Тільки мелькне своїм маленьким хвостиком – одна, чи то пак, дві лапи тут, а дві там! І зграбний такий – нічого не розтопче, не перекине. Археологи дивувалися: а ще кажуть – вайлуватий, як слон! Де там! Ось який він, слон, у житті. Усі ним захоплювались, усі з ним дружили. А що вже Санько – той і спав поруч!

Якось Петрович, батьків товариш, зібрався за продуктами в негритянське селище. Пішли з ним і Санько із Слоньком. Раненько, щоб не в саму спеку. Голови від куряви, яку здіймав вітер, хустками закутали. І слоненяті теж.

У селищі дітлашня збіглася до Слонька. Дивуються: де тут він узявся, пустеля ж довкола. Особливо один хлопчик, ровесник Саньків, припадає до слоненяти.

– Давай знайомитись, – простягнув руку Санько (він непогано вже знав місцеву говірку), – мене звати Саня, а тебе як?

– Саїд!

– Я з України, а ти?

– З Єгипту, – саяйнув Саїд білосніжною усмішкою.

– Ук-ра-ї-на, – тим часом повільно котила губами веселоока, з червоними бантиками в кучерях дівчинка.

– Так, я з України, – на мить замріявся хлопчина.

Саїд простягнув до нього руку і з пафосом, властивим його народові, проказав:

– Вітаю тебе на землі Єгипту!

Дві дитячі руки зійшлися в дружньому потиску, а очі чорно-іскристі і довірливо-сонячні засяяли одним з найвеличніших почуттів – почуттям дружби!

– Усі люди – брати! – схвильовано проказав Санько.

Рукостискання стало ще міцнішим, а хлопчаки виявили почуття, які їх переповнювали, зовсім по-дитячому – весело розреготалися! Потім знов заклопоталися довкола Слонька, який залюбки катав на собі веселих білозубих кучерявчиків. Скільки радості може принести дітям слоненя!

– Я ще прийду! – махнув на прощання рукою Сашко. – Люди і тварини – теж брати! – і засміявся своєму мудруванню.

Саїд же підбіг і міцно обійняв однією рукою Санька, а другою – Слонька. Кажуть, бувають хвилини, коли на землю спускаються ангели. Мабуть, це була саме така мить. Охоплені спільною радістю, діти довкола підскакували в піску, здіймаючи куряву і весело плещучи в долоньки.

Наступного дня Саїд з'явився в археологів у супроводі птаха-секретаря. Виявляється, в африканських селах цих птахів тримають для захисту від комах, гризунів і отруйних змій.

– Це майже так, як у нас ката, – розвеселився татусь. – Тільки на вигляд цей мисливець, погляньте, який! Солідний, з чорним чубом на голові.

– Схожий на переписувача з пером за вухом, – додав Саїд. – Тому й назву таку дістав!

– Он як! – Сашко замилювався високим чорно-білим птахом з гордою поставою. Очі пернатого здавалися невеличкими мандаринками, усередині яких горять маленькі ліхтарики. Він поважно переступав довгими тонкими ніжками у «шортах» з чорного пір'я. Чорний довгий хвіст, білі крила і біла висока шия, невеличка і теж біла голівка з чорними довгими пір'їнами, які віялом розходилися над нею.

В Африці зі стародавніх часів шанували людей, які вміли красиво і грамотно писати. Отож, мабуть, тому й назвали цього птаха з королівською поставою секретарем.

– Чорно-білий! – промовили Сашко з Саїдом в один голос, разом, ніби осяяні спогадом про вчорашнє рукостискання.

– У мене мама з масаїв, а тато з народності тутсі. Усі в нашім роду високі, і ходимо швидко, – запишався юний єгиптянин, а потім на підтвердження своїх слів, зірвавшись з місця, помчав так прудко, як справжнісінький гепард – уславлений бігун Африки.

Птах-секретар кинувся було за ним, та куди там братися! Він підійшов до Слонька і щось йому сказав деренчливим голосом.

– М-м-м! – зраділо слонення і так махнуло віялами вух, аж пір'я на голові поважного секретаря схитнулося.

Саїд уже стояв поруч, майже не відхекуючись.

– А знаєш, – мовив він, – вони ж обоє із савани. Мені брат приніс Салема – так його звати, – вказав на птаха і продовжив: – Лежав, казав брат, у високій слонової траві савани поранений. Моя матуся виходила його. Тепер він наш – нікуди не йде.

– А куди йому йти? Довкола ж пустеля, – Сан мовчки оглянувся навколо.

Відгоді їй повелося: уранці приходив Саїд зі своїм секретарем, і вони із Саном та Слоньком вирушали на розкопки.

– Вітаю молодшого наукового співробітника, – таким жартівливим «добридем» щоразу радував Саїда татко, поплескуючи його по худенькому височенькому плечі. Ніби аж підростав хлопець і, напевно ж, займався рум'янцем по вуха, та тільки ж по ньому не видно!

А потім вони всі четверо, як тільки могли, старалися бути корисними.

Одного разу тишу на розкопках сполохнуло мамине нажахане «Ай-яй!» Вона скочила в траншею, а зверху, між колючими чагарниками, стояв птах-секретар, тримаючи в дзьобі гадюку.

Усі завмерли, як холодною водою облиті. А звичний до фауни пустелі Саїд констатував:

– Єгипетська кобра.

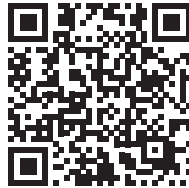
– Оце так, – тато аж тепер опустил руку з якимось довгастим предметом, якого, не знати де, вихопив з піску.

– Ка-ра-фа! Золота ка-ра-фа... – вимовляючи цю фразу, мама потихеньку поверталася до притомності. А потім простягнула руки до крилатого спасителя:

– Голубе мій сизокрилий!

Відгоді Салем-секретар дістав жартівливу кличку Голуб.

Сашко взяв до рук золоту карафу, татову несподівану знахідку-«зброю» проти гадюки, і йому здалося, що вона наповнена часом далекого-далекого минулого. Він не розхлюпувався, не вивітрювався, сховавшись в осяйному прихистку дорогоцінної ємності.

Пропущений фрагмент

Пожежа швидко поширюється в савані, а пустеля гасить її пісками. Вітер доніс запах згарища до Саїдового селища. Рідні кинулися до розкопок, а звідти Санькові батьки, що встигли повернутися, ідуть уже їм назустріч. Оце так-так... Добре, що гелікоптер був на місці.

Зняли хлопчаків, як плоди, з баобаба-рятівника. Коли підлетіли до селища, побачили, як від нього йде, ведучи поряд слонення, велика африканська слониха.

– Не було б щастя, та нещастя допомгло, – зрадів Сашко.

А Саїд, хоч і не зрозумів прислів'я, та бачив те ж саме: слониха-мати знайшла своє дитя, їхнього Слонька.

– Ура! – гримнули на radoщах мандрівники.

Їхня мрія збулася!

? ЗАПИТАННЯ

1. У якій країні якого континенту відбуваються події, змальовані в творі? Що вам відомо про цю країну? Яку нову інформацію про неї ви почерпнули з твору?
2. Яким чином Салем урятував маму Сашка? На яку несподівану знахідку-«зброю» натрапив тато Сашка на розкопках? Яка епоха відкривалась археологам?
3. Яку розвагу вигадали хлопчики, щоб швидше рухатися в подорожі й не стомлюватися? Хто з них виграв у цій грі? У яку гру грали б ви, якби теж опинилися разом зі своїми однокласниками в подорожі?
4. Для подібних змагань об'єднайтеся у дві групи, які будуть по чергово виступати. Діти однієї групи співатимуть українських пісень, діти другої групи розказуватимуть вірші українською мовою.
5. Де мешкають бушмени – «чагарникові люди»? Скільки років уже нараховується цьому народові? Які цікаві факти про особливості побуту цього народу вам були відомі, а про які ви довідалися з твору? Доповніть свої знання з інших джерел. Порівняйте традиції і побут бушменів та українців.
6. Що вам відомо про баобаб? Чому хлопчикам вдалося врятуватися в його кроні від пожежі? Які ще ендеміки Африки чи інших континентів ви знаєте?

Юрій ХМЕЛЕВСЬКИЙ

ДУША ГОЛОСНА УКРАЇНИ ЗБІРКА «ДЕКОРАЦІЇ ЗМІН»

У чому є сила, у чому є слава
Прадавнього нашого роду?
У пісні, яку крізь негоду співала
Нескорена маса народу.
На мудрих словах, перевитих
любов'ю,
Зростають достойні нащадки.
Як їх нам бракує сьогодні до болю,
Це ж наші найкращі достатки!

Не хлібом єдиним, не жадібним
ОКОМ
Всіх доля тримає на світі.
Смакуймо частіше духовності
соком,
В обіймах мелодій зігріті!
До кожної хати, до кожного серця,
У дружному колі родини
Подільською піснею лунко озветься
Душа голосна України.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому народні пісні дають нам силу і волю до життя?
2. Яка роль духовності в матеріальному світі людей?
3. Чому автор називає пісню душею України?

Юрій ХМЕЛЕВСЬКИЙ

ЗАБУТА КНИГА

Поезія лежала при дорозі –
Самотня, безнадійна і сумна,
Прим'ятими листочками не в змозі
Спитати, за що мучиться вона?

У час такий непевний і тривожний
Кому потрібні вірші, ви скажіть?!
Хіба згадає, але й то не кожний,
Римовані обкладинки століть...

Маленька збірка стогне під куцями,
Запилена, знесилена украй...

О, люди, люди, що ж це буде з нами,
Як згине поетичний небокрай?

Байдужість віє холодом дикунства,
Жебрачкою культура біля ніг...
У безвість поспіша поважне людство
На перехресті світових доріг...

Рука підняла книжечку із пилу:
Чийсь думки, і мрії, і труди...
Я матиму напевно час і силу
Це чудо врятувати від біди!

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка знахідка так вразила ліричного героя на його шляху?
2. Чому люди в наш час так неохоче читають книги?
3. До чого це може призвести?

Марія ЯСАКОВА

ЗВУЧИТЬ ЛЕОНТОВИЧ

У світ неповторний мелодія кличе
Збагачує дух наш і гріє серця.
Звучить Леонтовича пісня велична.
І рідна й близька нам мелодія ця.
В ній мого дитинства світанки яскраві.
І ластівки щебет, весняний розмай.
Звучить Леонтовича пісня і славить
Мою Україну, подільський мій край.
І все дріб 'язкове зникає безслідно,
Ми радість життя у душі бережемо.
Летить Леонтовича пісня над світом.
Освячує землю, де всі ми живемо.
Злились у гармонії музика й слово.
Краса їх і сила з народних джерел.
Звучить Леонтовича пісня чудова
І геній його у цій пісні живе.

? ЗАПИТАННЯ

1. Ким є і ким залишається Микола Леонтович для Вінниччини, України? Що ви знаєте про вшанування пам'яті композитора?
2. Де народилася мелодія «Щедрика»? (У цьому місті проводять «OPERAFEST...»).
3. Висловіть свої міркування, чи потрібні світові неповторні особистості?

*Марія ЯСАКОВА***РОДЕ МІЙ**

Роде мій – славетний український,
 Роде мій – батьківський і дідівський,
 Роде мій – уся моя родина,
 Ким гордиться мати – Україна.
 Я бажаю вам років щасливих,
 Всіх нащадків гордих і красивих,
 Щоб земля, де ми живемо й любим,
 Славилась людьми своїми всюди.
 Роде мій, ти дерево величне,
 Я тобі добра і миру зичу,
 Щоб зростав на радість і на славу,
 Щоб себе прославив і державу.
 Щоб твоя криниця не міліла,
 Щоб вода цілюща всіх поїла,
 Щоб земля, де ми живемо й любим,
 Славилась людьми своїми всюди.

? ЗАПИТАННЯ

1. Визначте головну думку вірша «Роде мій».
2. Чому, на вашу думку, авторка в поезії використовує декілька разів сполучник щоб?
3. Назвіть імена ваших земляків, які прославили свій рід, Україну.

Наталія ПОГРЕБНЯК

***

Батьківська земля – це моя Україна:
 Південного Бугу казки і Дністра,
 Це доля народу буремна, нетлінна,

Джерела дитячих надій і добра.
 Батьківська земля – веселкові світанки
 І перше кохання, й народження мрій,
 Із печі хліби, рушники й вишиванки,
 Достиглого жита потік золотий.
 Батьківська земля – це молитва до Бога,
 Родина за пишним столом у свята,
 В матусинім серці – за діток тривога,
 У батьковім слові – відвертість проста.
 Батьківська земля там, де всі працьовиті,
 Де вечір у роси влітає пісні.
 Це спогадів річка, найдовша у світі,
 Що в серці початок бере день при дні.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які традиції українського народу описано у творі?
2. Який вплив на спосіб життя українців має географічне розташування?
3. Що ви сказали б іноземцю, якби він вас запитав, за що можна любити Україну?

Наталія ПОГРЕБНЯК

***

«Людина починається з добра!» –
 Давно відома істина стара...
 Ця істина у темряві світилась,
 В морози всім тепло своє несла,
 Не зрадила, не впала, не схилилась
 Під ницим тягарем біди і зла.

Хто ділиться добром, той багатіє,
 Бо йде воно, помножившись, назад,
 А між людьми добро лише зміцніє,
 Окупиться, воздасться у стократ.
 Хай молодіє істина стара:
 – Людина починається з добра!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи погоджуєтеся ви з думкою авторки: «Хто ділиться добром, той багатіє»?
2. Які добрі справи своєї родини ви примножуєте?
3. Що потрібно робити людині, щоб сад її долі восени дав високий урожай добра?

*Наталія ПОТРЕБНЯК***МЕЛОДІЇ ЗЕМЛІ**

Сплелись в мережку ніжну дивозвуки –
Мелодії чарівної землі.

Вони – у пісні моря, стиглих луків,
В курликанні веснянім журавлів.

До хмар злітають в небо срібні мрії
На крилах солов'їних голосів.

Це лине пісня радості й надії,
Землі і неба спів, чарівний спів.

Мелодії землі – це голос мами,
Це сонце, що видзвонює житами,

Це музика у сміхові дитини,
Це пісня мого краю – України.

З народної душі, як із криниці,
П'ємо надію, віру і любов.

І щастя кличе в небо до жар-птиці
Шляхами, де іще ніхто не йшов.

Не згасне вогник пам'яті людської,
Як сонце життєдайне, ні на мить,

Бо лине знов мелодія любові,
Добром квітує наш співучий рід.

? ЗАПИТАННЯ

1. У якому значенні вжито слово «земля» у назві вірша?
2. Чи погоджуєтеся ви з думкою авторки, що пісня – це пам'ять народу?
3. Які пори року малює ваша уява, коли читаєте вірш?

*Наталія ПОТРЕБНЯК***МОЯ ПЛАНЕТА СИНЬООКА**

Моя планета – зірка між світами,
Як вільний птах летить у майбуття.

Зігріта сонцем, мріями, піснями,
Цвіте садами, живе трудами,

Дарує нам щасливу мить – життя!

Моя країна – землі неозорі,
Широкий степ, у золоті поля,

Блакить небесна, тихий шепіт моря...
 Мое спасіння в біді і в горі,
 Тобі вклоняюсь, матінко-земля!
 З твоїх джерел я п'ю добро величне
 І чистоту із прадідів-лісів.
 Живи на радість, матінко, довічно!
 Квітуй на волі в щасливій долі,
 Щоб не скінчився рід твоїх синів.
 У нас в руках планета синьоока –
 Священний скарб звабливої краси.
 Цей світ любові, дар віків глибоких,
 Наш дім єдиний спаси, людино!
 Прекрасне завтра на Землі спаси.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому, на думку авторки, планету названо синьоокою зіркою між зірками?
2. Які краєвиди України вам найбільш подобаються?
3. Що ви сказали б іноземцю, якби його зацікавили проблеми, що має Україна в питанні захисту природи?

Наталія ПОГРЕБНЯК

МІЙ РІДНИЙ КРАЙ – СВІТАНКИ ВОЛОШКОВІ

Мій рідний край – світанки волошкові,
 Роси кришталь і клетіт журавля.
 Тобі я присягаюся в любові,
 Батьківська земле, доленько моя.

Даруєш ти натхнення і надію,
 Що лине ввись відновленим гіллям.
 З тобою я сумую і радію,
 За мудрістю іду до тебе я.

Любов до батьківщини батько й мати
 Мені, мов оберіг, передали,
 Навчили із дитинства поважати
 Цю землю, звідки лет свій почали.

Ці заповіді вічні і нетлінні,
 Бо визріли в родинному теплі.
 Вклоняюся величній Україні
 З любов'ю до батьківської землі!

? ЗАПИТАННЯ

1. Які «вічні і нетлінні» заповіді визріли в теплі української родини і стали ментальністю народу України?
2. Чи мають вплив дії людини на зміну краєвидів України?
3. Як ви розумієте рядки вірша «Даруеш ти натхнення і надію, що лине ввись відновленим гіллям»? Наведіть приклади самореалізації української молоді на Батьківщині.

Наталія ПОТРЕБНЯК

ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР УКРАЇНИ

Державний прапор України –
 Це символ віри і добра.
 У нім – історія країни
 Прадавня, але не стара.

Вона примножитья з роками,
 Бо йдуть нащадки слід у слід
 За героїчними батьками,
 Несуть у серці «Заповіт».

Живе відвага в Україні
 Й до незалежності любов.
 Наш рід звеличує святині,
 Шанує колір корогов,

Щоб золотилася пшениця
 Під синім куполом небес;
 Щоб озивалася дзвіниця:
 – Христос воскрес! Христос воскрес!

Щоб синьо-жовті стяги наші,
 Яким понад три сотні літ,
 Народ наш прославляли завше
 На цілий світ, великий світ.

Щоб не пропала предків справа,
 Бо ми від роду – козаки!
 Державі УКРАЇНА слава!
 Героям слава на віки!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому авторка вважає, що історія України «прадавня, але не стара»?
2. Що вам відомо про корогви (хоругви) українського козацтва (колір, форма, зображення)?
3. Що ви знаєте про особливості народної фізичної культури українського народу в козацьку еру?
4. Чи погоджуєтеся ви з думкою авторки про те, що «У нім (у прапорі) – історія країни»?
5. Як сучасна молодь, ваші рідні та знайомі примножують славу історію України?
6. Якими справами сьогодні ви утверджуєте себе як українець?

Волинська область

Сергій ЛЮБИМИЦЬ

ЗОЛОТІ ПЛУЖКИ

(АВТОРСЬКІ КОЛЯДКИ І ЩЕДРІВКИ)

Золоті плуги
Орали сніги.
Сіють, віють, засівають
Льон дівки.

Щедрий вечір,
Добрий вечір,
Сіють льон дівки.
Золоті плуги
Орали сніги,
Скаче коза,
Родять жита.

Щедрий вечір,
Добрий вечір,
Родять жита.

Золоті плуги
Орали сніги.
Маланка до хати
Іде щедрувати.

Щедрий вечір,
Добрий вечір,
Іде щедрувати.

Сергій ЛЮБИМИЦЬ

НА ПОКУТІ

Свята коляда,
Святая кутя,
Святий вечір,
Святая кутя!¹

Панна ходила,
Пташечка піла,
Пташечка піла,
Куті схотіла.

Панна зварила,
Пташечка піла,
Пташечка піла,
Меду схотіла.

Панна мед піла,
Пташечка піла,
Пташечка піла,
Мачок просила.

Мед, мак в куті
На покуті,
На покуті
В святому куті.

Родзинки в узварі
Від панни Варвари,
Святий вечір,
Від панни Варвари.

¹ Після кожних двох рядків.

Сергій ЛЮРМЦЬ

ДІДАМ — КУТИЦЯ

Дідам – кутиця,
Сину – славиця,
Святий вечір,
Сину славиця.¹

Діди кутю їли,
Дітей хвалили,
Святий вечір,
Дітей хвалили.

В Різдв'ян святвечір –
Пісна кутя,
Святий вечір,
Щедра кутя.

В Василів вечір –
Щедра кутя,

Святий вечір,
Щедра кутя.

В Водохрещвечір –
Голодна кутя,
Святий вечір,
Голодна кутя.

Зимові діди
Просять куті,
Святий вечір,
Просять куті.

В великий піст –
Страшна кутя,
Святий вечір,
Страшна кутя.

Сергій ЛЮРМЦЬ

ЙОРДАНЬ

Гей Йордань!
Рання рань,
Свята вода.
Свята коляда.²
Сина хрестили,
Бога славили.
Сина хрестили,
Воду святили.
Сина хрестили,
Хати кропили.
Сина хрестили,

Хліви кропили.
Сина хрестили,
Садки кропили.
Сина назвали,
Ім'я записали.
Умій прочитати
Ім'я у хаті,
На дверях, вікні,
Жорнах, бороні,
В саду, на криниці,
На небі з зірниці.

? ЗАПИТАННЯ

1. Про які народні звичаї розповідає автор у творах?
2. У який період відбуваються ці дії?
3. Пригадайте, які календарно-обрядові пісні зимового циклу ви знаєте?

¹ Після кожного куплета.

² Після кожного куплета.

Ніна ТОРУК

ЯК У КАРТОПЛІ НАРОДИЛИСЬ КАРТОПЛЯТА (КАЗКА)

Колись давно, уже й згадати годі,
Як ще прабабця дівкою була,
Картопелька росла не на городі,
А в квітнику, під вікнами житла.
Як айстра, як півонія й жоржина,
Росла собі на клумбі й не тужила
І мала впевненість не знати звідки,
Що кращої нема за неї квітки!
Зелену шию витягала сміло,
Аж під вікно несла голівку білу –
Поважно так несла її уверх,
Минаючи квітковий феєрверк.
А курка зозуляста, що в ці дні
Ховалася під квітами в тіні,
Примружувала око:
– Соко-ко-ко!
Ти бачиш, як себе несе високо
Ота бліда картопля!
Та дарма –
Однак із неї користі нема!
Бо й вродою вдалась не надто гожа,
І запахом лишень лякає бджіл.
Хоч молода, але пихата, горда,
Зневагу виявляє всім довкіл...

А навкруги – прегарне царство квітів!
Що може бути кращого на світі?
Півонія – світанкова сестриця,
Жоржина – у короні, мов цариця.
А матіоли, хоч непоказні,
Але такі чарівні, запашні.
Он гладіолус розкриває звабно
Один по однім полум'яний квіт.
Його листок – немов козацька шабля,
Що боронити йде квітковий рід.
А лілія, неначе балерина,
Застигла в танці на одній нозі,
Настурція горить, немов жарина.

Горошок – той у синім картузі,
Як шибеник-хлопчисько, по драбинці
Збирається залізти аж на дах!
Ромашки сонцеокі навздогінці
Захоплено йому шепочуть: «Ах!»
І мальви палахкі сором'язливо
Оновлюють щодень своє вбрання –
Поміж лапатим листям, наче диво,
Нові квітки з'являються щодня.
Ці й інші квіти, дружелюбні й щирі,
Сусідували і жили у мирі.
Одна лишень картопля гордовита
Була незадоволена й сердита.
То місця їй чомусь було замало,
А то її від світу затуляли,
То почесні не виявляли їй,
Такій високій, бачте, і гнучкій...
А квіти були ввічливі і милі,
На картоплину сердитись не вміли,
Бо знали й про недобрі чудеса:

Від гніву в'яне будь-яка краса!

Тут курочка, поважна сокотуха,
Рішуче їй промовила:

– Послухай,

Картопле, подивися правді в вічі:

Тобі у квітнику рости не личить!

Від тебе тут, – ти поміркуй сама, –

Ані краси, ні користі нема.

Глянь:

квіти людям просяться у руки,

Вони для них – найкращі подарунки.

А чи таке, картопелько, бувало,

Щоби тебе на свято дарували?

А чи твій цвіт, картопелько, просили

Хоч раз на іменини чи весілля?

Щоб не ганьбити квітковий народ,

Іди-но ти, картопле, на город!

Картопля, що погорду виявляла,

Ураз, почувши ці слова, зів'яла...

Бо й справді, що до цього додаси?

Ніхто у неї квітів не просив,

Ніхто її не кликав у букет,

До неї бджоли не ішли по мед...

– Та не журись, – втішає зозуляста.

У кожного на світі – власне щастя.

Тобі не варто падати в обман:
 Цвісти у квітнику – не твій талан.
 Ти головне, картопелько, збагни:
 На світі є усякі талани.
 Он, бачиш? Морква, кріп та бурячки
 Ведуть про борщ смачненькі балачки.
 Ген яблунька схилилась коло плоту,
 Чекає яблуневого приплоду.
 А вишня озивається зблизенька:
 – Ну, дітоньки, у кого більша жменька?
 Підходьте, я вам вишеньок сипну,
 Ось тільки нижче гілочку нагну!
 – І я також, – сокоче курка гідно, –
 Важлива тут і навіть необхідна!
 Хоч врода в мене і не лебедина,
 Однак шанує курку вся родина.
 Покупчусь, примощуся іскраєчку,
 Та й нанесу в кубельце по яечку.
 А потім їх погрію вакурат –
 І виведу з десяточок курчат.
 Ой, як же будуть і дорослі, й діти
 Разом зі мною тішитись, радіти!

Отож і ти, картопелько, іди –
 Навчись трудитись, дарувать плоди.
 Побільшає утіхи і краси,
 Як людям їх з любов'ю віддаси.

Картопля здивувалася украй:

– Як? Покидати цей квітковий рай,
 Вечірні танці, вранішні бали?!
 Піду, спитаю ради у Бджоли.

А Бджілка мовить:

– Ніколи мені,
 Якраз настали медоносні дні!
 Та скаже вам кожнісінька бджола:
Не місце прикрашає, а діла!
 Хто працьовитий і привітний,
 Хто радісний і серцем світлий,
 І хто несе добро у світ –
 Найкрасивіший той з усіх.

Картопля із досади аж шаліє:

– Не буду! Я не хочу! Я не вмію!

А курочка:

– **Від невміння не вродить насіння;
 Захотіти – половину зробити.**

Картопля засоромилась...
Й відтоді
Назавжди оселилась на городі.
Була вона терпляча й працьовита,
Із дощиком навчилась гомоніти,
Листочками ловила промінці
І рівно розправляла корінці.
І якось, через кілька літ і зим,
Як вилупились в курочки курчата,
В картопельки на радість нам усім
Кругленькі народились картоплята!
Картопля-мама ніжно ціле літо
В кубельці гріла картопляток-діток,
А як у край наш осінь надійшла,
То їх з любов'ю людям віддала.
З тих пір картоплю хвалять, хто як може!
Зустрітись із нею хоче кожен,
І каже про картопельку усяк:
– Чудова і на вигляд, і на смак!
І господині гомонять про те,
Як хороше картопелька цвіте,
Тож вистачить, як вродить восени,
І на варенички, й на деруни!
І чимчикує картопляний рід –
І на сніданок, й на обід!
Прихваляють картопельку щодня
Бабусі, мами, їхня дітлашня...
А зозуляста забігає й досі
До картоплинки-приятельки в гості,
Й видніється в городі теплим літом
Червоний гребінь поміж білим цвітом.
Вчить курка, діток вивівши у світ:
– Не можна жити, наче пустоцвіт!
Хоча б маленьке ділечко зроби –
Не знатимеш ні смутку, ні ганьби.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які почуття викликає твір?
2. Чого саме курка навчила картоплю, що росла у квітнику?
3. Хто ще, крім курки, налаштовує нас жити змістовно?
4. Які картинки твору звучать як казка, а які – як реальність, правдивість життя? Чи переконує нас казка, що дива – поруч із нами?
5. Прокоментуйте останню строфу авторської казки, а також – виділені рядки.
6. Чи відома вам історія появи картоплі в Європі та Україні? Які факти є спільними з авторською казкою?

Микола МАРЦУК

ДАРУНОК КНЯЗЯ ДАНИЛА

(Фрагменти історичної повісті «Під мурами твердині»)

Жовтаві язички полум'я спиналися на вершечках свіч і зажерливо лизали темряву. Знадвору їм на поміч сочилося крізь щілини віконниць місячне світло. За якусь мить гридниця ніби переродилася в хороми посідачі¹ підземного царства. По долівці то тут, то там стелилися густі пасма проміння, а на них вершили свій магічний танок, доста схожий на колишній поганський ритуал, полохливі тіні дерев, які теж піддалися спокусі і проникли всередину разом із місячним сяйвом.

Данило взяв свічник і перейшов в опочивальню. Поволі роздягнувся, переговорив молитву і зручно вмотився на ложі, але не лягав. Спати не хотілося. Зором вихопив із сутіні мерехтливий вогник напівзгорілої свічі, втупився в нього і непорушно застиг у задумі, обхопивши долонями голову й оберпшись ліктями об коліна.

Подумки перенісся в дитинство...

...Уперше за все бабине літо було неймовірно багато сонця. Зі сходу, із-за підсиненого ранковою росою крайнеба спалахнуло воно якимось несподівано і всюдисуще й охопило увесь Галич згори донизу. Іскристо-жовтаве проміння сягало всіх усюд: сторожко ступало по в'язиві околиць ровів, купалось у прохолодній водиці Лукви, брело дзюркотливим струмком Мозолевого потоку. Перекотившись через численні оборонні вали, розворушувало зачумлені кліті, осліплювало сторожкові вежі й запалювало сяйвом золоті верхи бані церков.

Старий як світ дід-Галич пожвавішав і подобрів. Після довгих років пригнічення до нього знову повернулася молодість. Граду – молодість, людові – юнота-князь...

Данилко пізнавав Галича заново. Чотири літа вигнання в Уграх зітерли в його дитячій пам'яті геть усе. Не пам'ятав він ані сих величезних земляних насипів-дамб, ані звивистих вулиць, подовж яких щільно тулилися докупи убогі хижі, ані самих хиж. Лише одне ледве-ледь блимало в його туманній згадці – плескатий чолопок Крилосу, по-простому – Золотий Тік, де, окрім княжого двору, дворів галицьких всеімущих і гостроверхих храмів, увінчаних цюнайцирішим золотом, не було жодної ремісничої бідаки-хатини.

Тепер княжий двір, й оці хороми, й уся прислуга належали йому. Бо він тут законний князь! І хай там що: він скарає облесників, котрі зрадили пам'яті батька – великого і мудрого Романа Мстиславича!..

¹ Посідач – володар.

Ген-ген, у долині, що причаїлася поміж похнюплених гір, там, де, здавалося б, шлях зливається з піднебессям, народилося кілька чорних цяток, які погойдувалися з боку в бік, наче налитий колос од вітру. Наближаючись, цятки росли і згодом перетворились у трьох вершників. Двоє з них – кремезні здоровила, зарослі, як ведмеді, й озброєні з голови до ніг, – не вгаваючи, про щось белькотали. Третнього ж – безбородого, в опатній одежі, розшитій по-заморськи, у червленій накидці-паволоці на плечах, – розмова ніби й не стосувалася. Власні думки, далеко не безтурботні, займали його більше, аніж пусте торохкотіння супутників.

Третім вершником була жінка. Доста вродлива і достоту сувора.

За пів поприща до градних воріт подорожні звернули з їзду і зупинилися. Першими опішилися бородані й спробували, було, допомогти жінці. Але та різким порухом руки заперечила, швидко й легко спурхнула з коня, взяла його за повід і, вказуючи дорогу, попрямувала до потоку, обминаючи нависні скелі й часті валуни. Ступала впевнено, не вагаючись і не озираючись. Було видно, що їй тут знайомі кожен камінчик, кожна піщина.

Напоївши коней, подалися далі.

Ось і град. Брязнули заклепи – і з важким скреготом поточених іржею завісів розкрили свою пащу дубові ворота. Зсередины війнуло холодом.

Зверхньо, з неприхованою огидою, мозолив Данилко зором бояр, які із самісінького ранку опивалися довкола нього, наче набридливі мухи. Він зневажав їх, як тільки може зневажати дитяча душа, й анікрихти не боявся. А ті, лукаво посміхаючись і ніби й не відчуваючи того багатозначущого погляду, втовкмачували йому щось то про врожаї, то про подушне, в той час, як сам Данилко був од сього далекий-далекій. Обтяжливий переїзд, церковна посвята в князі й нове місце добряче виснажили сили. Хотілося втекти подалі од мирської суєти й побути наодинці із самим собою, розслабитися й забути, зрештою – одпочити. Але поки се здавалося рожевим маревом, яке з першим поблиском сонця розвіється хтозна-як і хтозна-куди. Бо хоч віком він був ще зовсім хлопчаком, розважливість мав – мов дорослий.

– Доволі! – обірвав бояр Данилко. – Сьогодні ми нічого не рішимо... Ідьте і обдумайте заново. Усердніше!.. І пошліть за книжником. Негайно!..

«Єже отрок-князь не хоче почуватися безкрилим птахом, мусить однаково справно володіти конем, мечем і грамотою». Так повчав дядько Андрій, король угровський, і юнота сим ніколи не нехтував. Навіть тут, у Галичі, де вільним був чинити все, що зволить. Тож із перших днів княжіння на батьківській землі він твердо порішив: ранок неодмінно починати з вправління у чтиві й начертанні, тоді – їзда верхи і вникання в хитрощі ратної справи...

Те, що діялося на торговельному майдані, звичним торгом не назвеш. Люд метушився, гомонів, але, щоб збирався щось купити, то навряд. Напроти, на майдан, наче мурашня, сповзалось все більше й більше зівак. Здавалося, весь посад¹ висипав сюди в очікуванні чогось нового, небуденного, що могло б дозволити хоч як-небудь розважитись і досхочу почесати язика.

¹ Посад – ремісничо-торговельна частина давньоруського міста за міською стіною.

Посеред торжища, в оточенні гамірливого натовпу, притримуючи за повіддя красенів-коней, стояли прибулі вершники. Дорогу до Золотого Току їм заступала непорушна стіна бояр та купа¹ галицької знаті. Раз по раз приїжджі робили спроби подолати сю перепону, але лавина була неподатливою. Бояри, ніби віковічні дуби, повростали на місці й не одступали ні на крок. Ні одні, ні другі поступатися не воліли.

– Геть, негідні! Не сійте на шляху! – злісно кинула вершниця. – Видить Бог, ще пожалкуєте!

Майдан притих. Не вгамувалися лише бояри.

– Лякані вже!

– І не раз.

– Ой не гнівить – для вас же ліпше буде!

– Чого тобі тут треба?!

– Вас про те не питатиму!

– Аякже. Бродить тут всяка наволоч, погрожує, поривається до княжого двору – і «не питатиму»!

– Стривайте, стривайте! Ви що се: геть-чисто очманіли – блекоти собачої переїли, а чи зумисне забуваєтеся?

– Не тобі про те судити! Або кажи, що треба, або вертай назад, звідкіля приїхала!

– Я сина бачити бажаю!

– Якого ще сина?

– Ти мариш – не інакше!

– Що-о-о?! Марю? Де там! Се ви, облудні, марите. Дорогу дайте! Подалі од гріха!..

– Чи я не казав іти? – обурено скрикнув Данилко, угледівши, що на порозі світлиці знову виросло бовванами двоє бояр.

– Княже!..

– Послухай...

– Там...

– Й у вас ще стало нахабства повернутись?!

– Там...

– Що там?.. Кажіть мерщій і щоб... Щоб духу вашого і близько не було!

Добру науку перейняв юний князь од дядька – навчився говорити. Тепер йому нічого не вартувало показати свій гнів і невдоволення. Хоч, може, насправді такого й не було. Але... Кожному коневі – своя упряж.

– Там самозванка.

– Яка ще самозванка?

– Приїхала якась... Е-е-е... Жона. І твердить, що будьбито...

– Будьбито вона – княгиня галицька.

– Княгиня?..

– Атож.

– Так нагло брехати... Ми-бо знаємо княгиню.

– З лица.

¹ Кúпа – гурт, група.

- А та... Стоїть на своєму – і край: «Я – Анна! І мені престол по праву!»
- Я не ослухався? Анна?
- Так-так...
- Та ж Анна... Чи видано таке зухвальство? Їй-богу, не стрічали.
- Прогнав би ти її, облудницю. Ось наша тобі рада.
- Вона одна?
- Ні. З нею два вої-бугаї.
- Тобі нема чого боятися. Ми не дамо скривдити свого князя!
- Ну доста! Я не боюся! Я... йду!..

Заведений видовиськом, натовп знову загув. Ті, що спізналися, настирно намагалися звідати, що скоїлося. Старші люди загадували, чим усе скінчиться, й нетерпляче дожидали розв'язку дійства. Хто-хто, а вони-бо добре знали княгиню Анну (та й упізнали її одразу), от тільки ні тій, ні іншій стороні зарадити не могли. Бо так само добре знали і своїх бояр: невідомо, що їй кому ще поки буде, а щонайгірше доведеться, за звичаєм, простолюду.

Байдуже походжала по майдану галицька юнь, і безтурботно бавилася осторонь юрмища дівтора, раз по раз пересипаючи навислий гам сміхом і запальними згуками.

Проте майдану не покидав ніхто.

Вправно тримаючись у сідлі, дорогою по доволі-таки крутому схилі Крилосу спускався до торжища молодий княжич. Поряд їхали його наближені, які, куди б він не подався, скрізь сновигали улесливою набридливою тінню. Стіна бояр, даючи їм дорогу, невільно розступилася.

Данилко дивився на жінку в багряному корзно¹ і силкувався пригадати, чи бачив він її хоч раз у своєму житті. Та всі його спроби були марними: матері він не пам'ятав, тому не міг ураз сказати – вона се чи хтось чужий, далекий.

– Гоніть її! – загукали бояри, скориставшись миттєвим сум'ятним ваганням княжича, і погрозово посунули на вершників, заступаючи собою Данилка і відгороджуючись тим самим од можливих непередбачених ускладнень. Іззаду напірали ще й кінні.

– Геть!

– Самозванка!

– Ти не наша княгиня!

– Нас не одуриш!

Знать неначе показилася. Переживаючи за власну шкуру, бояри, як ті пси, ладні були загризти будь-кого, хто кісткою стане їм поперек горла. Про свою-бо сорочку як-не-як дбали, котра, як відомо, завше ближча до плоті.

– Данилку, сину! Чуєш?! Невже ти не впізнав мене? – з розпачем скрикнула княгиня і поверх натовпу, як колись, спробувала зазирнути княжичу в очі. – Невже даси на поталу сим нелюдам?..

Щось забриніло в грудях у малого.

¹ Корзно – старовинний верхній одяг, схожий на плащ.

Він... пригадав!.. Пригадав... І її, сю владну жінку, і сей, з якимось особливим крицевим відзвуком, голос, а найбільше – то погляд. Прямо в душу. Давно-давно, ще коли жив батько (хоч і його він смутно пам'ятає), частенько доводилося під сим дивовижним, проникливим поглядом зізнаватися матері в скоєному. За огріхи вона не карала. А ось за підлість і обман...

– Мамо... – прошептав Данилко. – Мамо! – Вдарив коня – і кинувся напролом. Крізь метушню. До матері.

Уже й не бачив круг себе нічого. Й нікого. Й не чув. Перед ним була ненька. Хлопчина вже й забув, що тут він – князь. І що не личить отак перед Галичем... Але дуже вже хотілося кинутися в обійми і поцілувати. Неньку. Його неньку. Добру, рідну, єдину. Як заздрих він тим, у кого мати була поруч. Крадькома. А тепер... Тепер до його рідненької – тільки руку подати...

– Я впізнав тебе, мамо!

Їхні десниці вже майже торкалися, впиваючись теплом одна одної, коли раптом Данилків кінь звівся в пориві на диби і міцно закусив вудила. Се хтось із почту став на заваді. Княжич яро блимнув очима, видобув з піхов меча і, що є моці, плазом ударив напасника. Раз, удруге...

...Коли се було. І скільки його на віку – не злічити. Зрада, як прима-ра, волочиться повсякчас за тобою, нахабно наступаючи на п'яти. Гидко – а жити треба. Хоча б для того, аби не діждали такі, як себелюбець Ярослав, як зрадники-бояри, топтати твою могилу, а поглумившись над нею, з огидою вимовляючи твоє наймення, по-хижацьки пошматувати нарочиту пам'ять – сіяти усобиці на кров'ю злученій землі.

Данила неабияк мучило, як бути далі. Скарати на горло всіх він, певно, що не міг, так само, як і милість їм подарувати. Отже, вибирати не випадало: провчить одного – не кортітиме іншим. Так і порішив...

Свіча, до якої прикипів, було, поглядом князь, догоряла. Збентежений близьким, неминучим кінцем, жовтавий вогник-язичок розпростався, востаннє хапнув свіжого повітря й затих.

В опочивальню скрадався сон. Данило приліг, укритися темрявою й одразу ж відчув, як важніють натомлені густою вошаною сутінню повіки, а він сам поволеньки провалюється в чіпкий нашорошений безмір чорноти...

Пропущений фрагмент

Поважно викотив на безкрай обшир громіздкий Віз. Прямо перед ним розпростерся у сріблясту далечінь названий у просторіччі Божою Дорогою Молочний Шлях¹, обіч якого присіла на короткий спочинок статечна

¹ Бóжа Дорóга – давня українська назва Чумацького Шляху; Молóчний Шлях – інший варіант назви нашої Галактики.

Баба. Сидить, охас, а сама пильно вглядається в Тура¹, що мирно пасеться осторонь, аж рота розкрила, і тільки ласо блимає ненаситними очищами: блим – блим, блим – блим...

Ратибор зачудувався: божественно красиво й неповторно. Напевно, такого немає ніде на землі! Тільки тут... Впивався сею живлющою красою і сам собі не йняв віри: забулася втома, зник назовсім біль.

О!.. Он упала в ніч зоря... Аго-о-ов!.. Куди так летиш стрімголов, химернице?.. Згасла... О! Знову... Кажуть, що то згоряє людське життя... Невже зорі й люди так невідворотно пов'язані спільною долею?.. Аби ж відшукати оту невидиму нитку, що їх еднає, може, якраз тоді б і вдалося перемінити і врятувати світ. Люд став би невмирущим, а земля розквітла б... Але як її віднайти?.. Одвічна таїна. Недосяжна для смертних... Як небо... Як зорі... Як душа...

Похолодніло. Хлопець відчув, як поколюють кінчики перстів. Спробував поворушити ними. Де там – задубіли. Нагнувся, зачерпнув жменю снігу, розтер його на долонях і почав розхукувати. Нарешті ринуло тепло. Відтак помалу подерся на схил. Тільки тепер помітив, як загаївся: над крайнебом перекинувся, порозгублювавши зорі, Великий Віз.

? ЗАПИТАННЯ

1. Коли відбуваються події в запропонованому фрагменті історичної повісті Миколи Мартинюка «Під мурами твердині»? Що ви знаєте про цю добу в Україні?
2. Чому юний Данилко вдарив боярина мечем? Як це його характеризує?
3. Коли і з якою метою князь Данило їхав до Жидичина?
4. Яка небезпека підстерігала князя в Жидичині? Як її було подолано?
5. Хто виручив Данила у складній ситуації і як йому за це віддячив князь?
6. Як, на вашу думку, склалася подальша доля Ратибора?

Надія ТИМОШУК

СИЛУЕТ НА ВЕЖІ

– Та він у замку і днював би, і ночував би. Геть усе про нього знає: і хто його будував, і хто в ньому жив, і що в якій вежі колись було. Кожну цеглинку в мурах дослідив. Професором наш Маркіян буде!

Ох бабуса! Сама ж каже: «Поперед невода риби не лови», «Не кажи «гоп», поки не перескочиш»... Та й перебільшує трохи про цеглини. Не до кожної він і руками торкнувся. Бо хіба ж можна дістатися до тих, з яких вимурувані високі вежі? Чи до тих, що нависають над бійницями? Знає Маркіян

¹ Вістунка; Великий Віз, Баба, Тур – давні назви зорі та сузір'їв.

тільки, що цегла в мурах – з різних століть, бо й зводили їх не одне століття. За тими різними кладками й вивчають дослідники історію спорудження замку.

А любить його Маркіян справді дуже-дуже. Та й уся стара частина сучасного міста, яку так і називають – Старий Луцьк, йому страшенно подобається. Нічого в тому дивного. Ну хто ж, скажіть, не любить свою старовину? А Маркіян же й народився біля замку Любарта. І найперше, що він побачив за вікном, – мури, а над ними три вежі: В'їзна, Владича і Стирова, яку ще називають вежею Свидригайла. Якщо на них дивитися знизу, то здається, що всі вони аж неба торкаються. На Владичій вежі розміщений Музей дзвонів. Кожного літа у ньому проводять фестиваль «Благовіст Волині». Бабуся Ганна і дідусь Трохим тоді полишають всю роботу і слухають дзвонів мелодії. І Маркіян, і мама, і тато.

Тепер Маркіян живе на іншому кінці міста, у новому мікрорайоні. Але як тільки настають канікули, батьки переселяють його сюди. Як каже дідусь, відпускають славного отамана Маркіяна на козацьку вольницю. Він і справді почувається влітку вільним козаком. Дідусь, щоправда, намагається тримати дисципліну. Але він добре знає, як то справжньому козакові кортить і біля замку шабелькою помахати, і в самому замку в кожну шпаринку заглянути. Отож, наш Маркіян гуляє як забажає: куди голова задуває, туди й ноги несуть.

До середини червня ноги обносили Маркіяна по всьому Старому місту: і довгими підземеллями історико-культурного заповідника, і старовинними храмами. Навідався він знову і до будинку, у якому колись жила родина Косачів, і до ясена, біля якого гралася Леся Українка. Ой, та хіба можна перелічити всі місця, до яких підстрибом мчали спритні Маркіянові ноги і на які захоплено дивилися цікаві Маркіянові очі!

А сьогодні ще й довелося бути екскурсоводом. До сусідів приїхали родичі (це перед ними бабуся так вихваляла Маркіяна), а з ними двоє внуків – Маркіянів ровесник Богдан та його молодший брат Дениско, який цього року тільки збирається до школи. То ж треба було їм показати Старе місто. Зате завтра козацька ватага на чолі з отаманом Маркіяном поповниться ще двома вояками. І будуть вони битися під мурами замку з ворогами. І будуть летіти згори переможені їхнім козацьким військом всілякі посіпаки-завоювники.

А поки що можна просто посидіти під самісінькою стіною замку, на горі, з якої видно і вулицю, і парк за нею, і краєчок русла Стиру праворуч, і притихлий ярмарковий майдан ліворуч. А притих він, бо вечір до міста тихенько підкрадається. Он із замку вже вийшли останні екскурсанти, за ними – працівники Художнього музею, розміщеного в старому пасторському будиночку, дві тітоньки з Музею книги. За кілька хвилин високий залізний поріг переступив головний дзвонар з Владичої вежі, а останнім покинув свій пост дядько Назар, який продає в дерев'яній будці вхідні квитки, буклети, сувеніри та історичну літературу. Він замкнув залізну браму під В'їзною вежею на величезний ключ, поторсав масивного замка і, трохи накульгуючи, пішов додому. Маркіян добре знає дядька Назара, бо він живе

неподалік і частенько навідується до дідуса поговорити про всяку всячину.

Хлопці ж говорили про замок. Точніше, Богдан і Дениско слухали, а Маркіян розповідав. Вже й ніч під мури підступила, як темне військо ординське, вже й зірки на небі спалахнули, і місяць визирнув з-за Стирової вежі, а Маркіян усе говорив. Про князя Любарта, який у чотирнадцятому столітті одружився з луцькою княжною і взявся будувати замок, про князів Вітовта і Свидригайла, котрі його добудовували, перебудовували, про підземелля, які, за переказами, тягнулися звідси на багато кілометрів, аж до найближчих сіл, про з'їзд європейських монархів, що проходив у замку 1429 року.

– Любарт так любив свій замок, що навіть після смерті до нього являвся. Кажуть, що іноді посеред ночі він обстукував мури, перевіряв, чи добра цегла, чи міцний розчин між нею поклали, чи варта не спить.

– А хіба привиди вміють стукати? – перепитав Дениско і присунувся ближче до старшого брата.

– Та вигадки то все, – засміявся Богдан. – Кожен замок має свої легенди і своїх привидів. Хтось придумає, хтось домислить, хтось перекаже... От і готовий міф.

– Це ти так думаєш... А деякі люди навіть бачили привидів на власні очі. І взагалі, як каже моя бабуся, диму без вогню не буває, – заперечив Маркіян.

– А... – почав, було, Богдан, та так і завмер з відкритим ротом. У замку, десь угорі, прямо над головами хлопців, почувся стукіт. Ніби хтось справді перевіряв мур на міцність. На мить стало тихо. І знову: стук, стук, стук... Уже трохи правіше. Тиша. І – стук, стук, стук.... Ніби хтось іде галереєю від Владичої до Стирової вежі і гамселиць у мур. Потім стукіт припинився. Зате хлоп'ячі серця калатали так голосно, що, здавалося, їх чути було на все Старе місто. Маркіян глянув на замкову стіну і волосся у нього на голові стало дибки: галереєю справді хтось рухався – тепер уже від Стирової вежі назад до Владичої. Місяць відкидав тінь, яка повільно пливла і по черзі закривала маленькі отвори бійниць, вітер розвівав довге волосся на голові. Ось тінь ковзнула у Владичу вежу – і на тлі віконця чітко вималювався профіль голови з прямим носом і бородою. Тихо, ніби спросоння, озвався і стих дзвін. І тієї ж миті почувся розпачливий вереск. Він покотився з вежі по галереях, вдарився об мури, моторошна луна залементувала між бійницями, на замковій території. Хлопці, не змовляючись, кинулися вниз, до дороги, до своїх домівок.

Уже біля воріт Маркіян оглянувся. Замок Любарта, залитий срібним місячним сяйвом, чітко окреслювався на тлі неба. На Владичій вежі – нікого. Зате у бійниці біля В'їзної ворушилася якась тінь. Тільки привид міг так швидко обминути Музей дзвонів і пролетіти довгу галерею від Владичої до В'їзної. Маркіян відчув, як холодні горошини поту покотилися спиною між лопатками.

– А я вже йшла тебе шукати, – почулося з двору. – Думаю, де ж це мій гуляка загулявся? Хіба ж тобі дня мало, щоб набігатися та награтися?

– Бабусю, пам'ятаєш, ти розповідала, що князь Любарт...

– Ти мені зуби не заговорюй!

– Ну, що він приходив перевіряти, чи міцно замок стоїть...

– Ну от, я йому про діло, а він мені про козу білу!

– Бабусю, я не про козу кажу, а про князя Любарта.

– Якого вже шістсот літ на світі немає...

– Але ж ти казала, що тобі твоя бабуся розповідала...

– Маркіяне, я тут народилася, виросла і сивою стала, але Любарта жодного разу не зустрічала... Чути – чула, але не бачила. Зачекай-но, та ти справді якийсь сам не свій.

– Я привида бачив!

– Отакої! – сплеснула руками бабуся. – Привида він бачив... Мало що примариться у таку місячну ніч. А якби й так! Забув, що козак не боїться ні тучі, ні грому, а привида й поготів?

– Бабусю, але я його справді бачив! Як от тебе. І Богдан бачив, і Дениско. Він ніби плив галереєю, а потім зайшов до Владичої вежі. А тоді щось я-а-а-к заверещить нелюдським голосом! А тоді...

– Ну гаразд, завтра розберемося, хто там по замку ночами ходить і хто чого репетує. А зараз марш вмиватися, вечеряти і – у ліжко. Та не дуже грюкай, бо дідусь уже спить. Йому завтра ранесенько вставати.

Прокинувся Маркіян пізно – сонце вже до Стирової вежі встигло докотитися. Згадав про нічну пригоду. Фу-у-у... Аж дрижаки тілом прокотилися. А може, справді все тільки привиділося? Але ж вони таки бачили чийсь силует. Ну бачили ж! І дзвона хтось гойднув. І верещав хтось на весь замок. Голос, щоправда, дивний. Але ж вони його чули! Треба навідатися у Владичу вежу. Може, якісь сліди zostалися.

Головний дзвонар зустрів Маркіяна усмішкою:

– Ну як, пане отамане, наш преславний Маркіяне, всіх бусурманів від замку вже прогнали чи підмога потрібна? Можу вдарити у дзвін – підкріплення з усього міста прибуде.

– Не треба підмоги, – махнув рукою Маркіян. – Краще скажіть, чи всі дзвони на місці.

Дзвонар здивовано глянув на Маркіяна, а тоді – на найбільший мідний експонат свого музею.

– Ти думаєш, що ось такий велетенський може кудись піти з вежі?

– Такий... Ні, такого, звісно, ніхто не підніме... Хіба будівельним краном зніме. А малі? – перепитав Маркіян.

– І малі на місці. А чого це ти так допитуєшся?

– Та так... У замку стільки людей чужих. Думаю, а раптом хтось...

– А ти про добре думай, пане Маркіяне, наш преславний отамане!

Маркіян для годиться покрутився ще трохи біля дзвонів і побіг вниз. Та так швидко, що на сходах ледь не збив з ніг двох молодиків, які піднімалися на вежу.

– Ей, пацан, за тобою часом не сто вовків гоняться? – схопив його за плече вищий, у парусиновому картузі, насунутому на самісінькі очі.

– Ні, тільки один-єдиний привид, – вислизнув з його цупких пальців Маркіян.

– Привид?! Тут є привид? Де ти його бачив? – розчепірів пальці другий, у сірій бейсболці, і кинувся за Маркіяном.

Але не на того напав. Поки він руками махав, Маркіян уже на бруківку зістрибнув. Треба буде і цієї ночі прийти до мурів, подумав. І вже спокійненько придивитися та прислухатися до того, що відбувається в замку. Але чи Богдан погодиться? Денискові й говорити не варто – малий так перелякався вчора. Маркіян зробив коло біля недавно відреставрованої церкви Івана Богослова і вийшов до Художнього музею. Тітка Ліза, бабусина знайома, як тільки він переступив поріг, цитькнула:

– Тс-с-с... Тихіше! Чого ти вриваєшся, як ураган? Це ж тобі не спортивний зал. І взагалі... У нас закрито. Тут якраз комісія...

– Закрито? Хіба сьогодні вихідний? – здивувався Маркіян і під рукою тітки Лізи таки зазирнув у залу. Там стояли невисокий, але кремезний чоловік у сірому костюмі, з блокнотом у руках та двоє міліціонерів. Директорка музею розповідала їм про якогось підозрілого електрика, який приходив ремонтувати сигналізацію. – А для міліції, значить, відкрито? Чого це вона тут?

– Цікавій Варварі ніс відірвали, – тітка Ліза повернула його обличчям до дверей.

– Украли картину? – допитувався Маркіян.

– Іди краще погуляй! Не велено мені говорити.

– Значить, украли!

Маркіян раптом згадав те, що забув сказати вчора Богданові й Денискові: привид Любарта з'являється тоді, коли замку загрожує якась небезпека. От князь і перевіряє, чи вистоять мури, чи надійно вартують замок. Ну от, тепер все збігається. Він вийшов за двері, сплигнув з невисоких сходів і... бумц головою в чоловіка, який саме намірився зайти до музею. Чоловік високий, худорлявий, трохи схожий на Дон Кіхота. Витерті аж до білого блакитні джинси. Червона футболка. Чорні окуляри. Довге волосся, перехоплене на потилиці гумкою. Борода. Маркіян заціпенів. А тоді стрімголов кинувся до воріт замку, а звідти – до Богдана і Дениска.

– Ви знаєте, кого я щойно зустрів? Того самого, що вночі був на мурах!

– Любарта?! – округлив очі Дениско.

– Тю на тебе! До чого тут Любарт! Кажу ж, чоловіка, який бродив мурами.

– А хіба то був не привид Любарта? – у голосі Дениска явне розчарування.

– Високий, з довгим волоссям і бородою чоловік щойно зайшов до Художнього музею...

– Хіба один чоловік на світі з довгими патлами та бородою? – стелав плечима Богдан.

– Кажу тобі: це він, той самий. Видивляється, мабуть, на якусь картину, а тоді... А може, вже й викрав. Бо чогось Художній музей зачинений і міліція там.

– Якщо вже викрав, то чого б це він до музею заходив? Йому ж треба було б хутчіше п'ятами наживати, – здивувався Богдан.

– Ти якийсь нерозумійко! Бо злочинців завжди тягне на місце злочину. От він і прийшов. Мовляв, дивіться – і я не я, і крадіжка не моя. А картина тим часом схована десь на одній з веж або в підземеллі церкви Івана Богослова, де її ніхто шукати не буде. Викрадачі ж ніколи не беруть рамку, тільки полотно. От він її скрутив у рулончик, а коли все стихне, просто посеред дня спокійнесенько вийде через ворота, як звичайний відвідувач, і картину винесе. Треба за ним стежити.

– Ну-у-у... Не знаю... Ми мали в гості у центр міста їхати, – сказав Богдан.

– Та нікуди ваша гостина не подінеться. А картина може подітися. А картини у нас знаєш які! З колекції самого князя Радзивилла! Світові шедеври! На мільйони доларів! – загарячкував Маркіян. – Перед нами така справа! Це вам не орду палицями від замку проганяти та будякам голови стинати.

Після обіду хлопці відправилися на варту. Високий чоловік прогулювався територією замку, час від часу зупинявся біля мурів, розглядав старовинну цеглу, проводив по ній довгими пальцями, заглядав у щілини. Слідом за ним, як Санчо Панса за Дон Кіхотом, мандрував великий котисько тигрового окрасу. Незнайомець три рази обійшов замковий двір і вийшов за браму. Кіт уже сидів у нього на плечі і поблискував примруженими зеленими очима. Так вони дійшли до найближчого ресторанчика. За годину вийшли з нього і через вимощений старовинною бруківкою майдан попрямували до старої похмурої будівлі. Колись там був монастир, потім в'язниця, а зараз не було нічого – приміщення збиралися відремонтувати і комусь передати. Але ремонт затримувався, а споруда зяяла порожніми вузькими вікнами. Чоловік зник за ворітьми.

І що йому там робити? Але про це хлопці не змогли дізнатися – у зачине-них з середини воротах не було навіть маленької дірки, щоб заглянути, що за ними робиться.

Надвечір незнайомиць з котом знову повернувся до замку. Але ввечері серед тих, хто вийшов із брами, його не було.

– Ну ось... А я що говорив?! Заховався в котрійсь вежі чи в підземеллі церкви Івана Богослова і щось собі там задумує. Нічого, завтра вранці ми його і спіймаємо! – Маркіян змахнув руками, ніби вже збирався схопити злочинця.

– Може, краще в міліцію повідомити, – невпевнено запропонував Богдан.

– Ти що, детективів не читаєш? – спалахнув Маркіян. – Завжди так: приватний нишпорка вистежить злочинця, розкриє злочин, а в останню мить з'являється поліція чи міліція і... Уся слава їй дістається. А він же в нас у руках! Ось як завтра застукаємо на гарячому, тоді й міліцію на підмогу покличемо. Хай тоді хтось докаже, що то не ми вистежили.

Усю ніч Маркіян не міг заснути. Уявляв, як вони затримують того чоловіка, як його оточить міліція. На світанку задрімав і зразу ж прокинувся. Постукав у вікно до Богдана, але Дениско також схопився з ліжка і побіг за старшим братом. Коли підходили до замку, туман уже ховався у траві, тільки роса блищала під яскравими променями. Ось дядько Назар відчинив

браму. Ось в неї зайшли працівники Художнього музею, Музею дзвонів, Музею книги... А ось із воріт вийшов той, кого вони чекали. Ті ж витерті джинси, футболка, але цього разу біла, синя куртка. Під лівою рукою – кіт, мабуть, ще сонний, бо звисає, наче велика м'яка іграшка. У правій руці... Так-так-так... Щось загорнуте в папір і дуже схоже на раму...

– Пора брати! – прошепотів Маркіян.

– Пора! – погодився Богдан.

Не спускаючи очей з чоловіка, який знову попрошкував до ресторанчика, хлопці рвонулися у напрямку кімнати дільничного міліціонера, що розмістилася неподалік від замку.

– Ви чого це такі захекані та скуйовджені? Хто за вами гониться? – почувся раптом над їхніми головами голос Маркіянового дідуся.

– Це не за нами гоняться. Це ми гонимося. За отим-о бородатим дядьком, який спочатку був приви́дом князя Любарта, а потім став викрадачем картини, – гордо вишнув груди Дениско.

– Ого! – здивувався дідусь. – То, мабуть, дуже цікавий дядько. Треба було б з ним познайомитися. Коли то ще в житті пощастить зустріти приви́да і викрадача картин в одній особі. Кажете, ото він, той чоловік? З довгим волоссям, бородою і котом на руках? Гайда за ним. Побачимо, що він на сніданок замовляє.

– Та ти що, дідусю! Треба міліціонера покликати.

– А чи ми самі, четверо козаків, не справимося? – хитро підморгнув дідусь.

Чоловік доїдав деруни зі сметаною. Поруч з тарілкою ароматно парувала кава в порцеляновій чашці. Біля столу щось апетитно наминав кіт.

– Доброго ранку! – привітно усміхнувся дідусь. – Ви, мабуть, Олег Максимович, знайомий нашої директорки Художнього музею? По бороді та котові здогадався. Мені про вас мій приятель, Назар Васильович, розповідав. Він у замку працює. Знаю, що ви художник з Києва, старовиною цікавитеся. Я також колись малював. Хотів вам децю показати. Уже збирався сьогодні ввечері зайти, запросити вас у гості. Але тут така пригода... Одне слово, навіщо відкладати на вечір те, що можна зробити вранці?

Художник?! З Києва?! Маркіян від здивування аж на стілець гепнувся. Богдан полегшено зітхнув, а Дениско нарешті вирішив поговорити.

– А ми спочатку подумали, що ви привид князя Любарта, перевіряєте мури замку. Хлопці як побачили вас – перелякалися, а я – ні, ну хіба зовсім трішки. А потім ми за вами стежили, а як вистежили, то хотіли арештувати. Уже збиралися міліцію покликати, щоб картину забрати...

– Оцю? – усміхнувся художник і взяв зі стільця невелику картину в дерев'яній рамі. На ній на тлі замку було зображено ресторанчик, в якому вони зараз перебували. – Я хочу подарувати її оцим славним молодичкам, які так смачно старовинні страви готують. Хай дивляться на картину і згадують нас із котом. А ось це... – розгорнув Олег Максимович сувій, – це ще й не картина. Ескіз. Я його на подвір'ї монастиря зробив. Там у стіні дуже цікаві віконечка є. Я таких ще не бачив... Оце після сніданку збираюся там попрацювати...

Дениско почав пояснювати, що вони хотіли забрати іншу картину, ту, яку він викрав, точніше, вони думали, що він викрав, та, виявляється, зовсім неправильно думали, бо ніякий він не викрадач... Маркіян рішуче прикрив йому рота долонею:

– Вибачте... Нічого ми не хотіли забирати... Це просто непорозуміння...

Величезний котисько тигрового окрасу терся об ногу художника і поглядав на хлопців. Виявляється, столичний гість, щоб не гаяти часу на ходіння до центру міста, з дозволу директора історико-культурного заповідника оселився в замку, на маленькій терасі будиночка з колонами. Там і ночував. Тим більш, що ночі стояли теплі, аж задушливі, а він, звиклий до спартанського життя, в таку пору не любив спати у приміщенні.

– Моему Гані страшенно подобається, коли я влаштовую нічліг просто неба. Він же у мене кіт, який гуляє, де забажає. А особливо вночі, коли на нього знаходить справжній мисливський азарт...

– Якщо це кіт, то чому в нього жіноче ім'я? – здивовано перепитав Богдан.

– Ганя – це зменшувальне ім'я. А взагалі-то його звати Ганнібалом. Знаєте, мабуть, був такий полководець відважний. Мій Ганя також хоробрий і безстрашний, як справжній вояка, – сказав Олег Максимович. – Тієї ночі, коли ви накивали п'ятами з-під замку... Хм... Чого це ви так здивувалися? Зверху все видно. Так ось, почав я вже провалюватися в сон, як раптом згадав хитрий блиск в очиськах мого Ганнібала, коли я працював на Владичій вежі. Там звилася собі гніздо пара голубів. Горличка зараз пташенят висиджує, а голуб біля неї воркує. Так мені ця сцена сподобалася... Така вона якась... символічна. Старовинна вежа і на ній пара птахів. Отож, я малював, а Ганя в цей час сидів біля мене і з пташок очей не зводив. І ось згадав я раптом вночі той його погляд – і сон як рукою зняло. Ну, думаю, як добереться Ганнібал до гнізда... Він же звір, мисливець. Ніколи собі цього не прощу. Кинувся шукати kota. А він по галереї походжає. Кличу, стукаю палицею об мур – робить вигляд, що не чує. Побачив, що я сходами піднімаюся, кинувся в інший бік, всім своїм виглядом демонструє, що він тут просто прогулюється, місяцем і зорями милується, а от господареві у цей час спати годиться, а не kota ловити. Пішов я слідом за ним. Тоді він чкурнув назад, мало з ніг мене не збив – і помчав до вежі. Там я його і спіймав. А він як заверещить! Що ж ти, мовляв, мене, порядного Ганю, підозрюєш у поганих намірах? Що ж ти мені гуляти не даєш, на свободу мою посягаєш? Увесь ранок гнівався, слідом ходив, але не підходив. То кажете, бачили привида, себто мене, у Владичій та у В'їзній вежах? Хм... Цікаво, дуже цікаво...

Наступного дня Олег Максимович почав працювати над ескізами храмів Старого міста і тому весь час проводив за межами замку. А Ганнібал приєднався до хлоп'ячих ватаг, які гасали на схилі гори навколо прадавніх мурів. Щоправда, він частенько плутав усі військові карти учасників бойових дій, бо міг, спочатку очоливши ординців хана Батия, несподівано перебігти до охоронців замку, від війська польського прямо посеред бою податися до козацького коша. А потім Ганя взагалі розлінувався, перестав бігати і тільки спостерігав за іграми з-за якогось куща або з трави, із задоволенням по-

глинаючи ласощі, які йому поприносили хлопці. Олег Максимович сказав, що хлопці перегодували відважного воїна і пора садити Ганю на київську дієту. Він уже й квиток на потяг купив – в суботу й вирушать.

А за два дні до від'їзду художника і kota до замку на всіх парах примчала міліцейська машина з ввімкнутою мигалкою. Хлопці побігли за нею. І побачили, як в оточенні міліціонерів через замкове подвір'я йде чоловік у парусиновому картузі, насунутому на самісінькі очі. Маркіян зразу впізнав молодика, з яким зіптовхнувся на сходах. Олег Максимович і незнайомий дядечко в цивільному розгортали якийсь сувій.

– Вона! Вона! – від хвилювання директорка Художнього музею аж говорити не могла. – Це той самий портрет жінки в сірому невідомого автора. Дякую вам!

– Ось кому подякуйте, – усміхнувся Олег Максимович. – Це вони підказали, де картину шукати.

– Ми-и-и-?! – здивувався Маркіян. – Та ми навіть не знали, що її викрали, тільки здогадувалися.

– Як бачиш, інтуїція вас не підвела. Коли ти, Маркіяне, сказав, що бачив тієї ночі привида, себто мене, у Владичій вежі і біля В'їзної, я здивувався. Бо свого Ганю спіймав у Владичій і зразу ж повернувся спати. Отже, біля В'їзної був хтось інший. А як дізнався про пропажу... Ну, тут уже здогадатися було неважко, хто там ховався і що переховував до пори до часу. Він прийшов, як ти й міркував, Маркіяне, удень, як звичайний відвідувач замку. Піднявся до Музею дзвонів, звідти прошмигнув на галерею і – до В'їзної вежі, прямо в руки до охоронців закону, які вже чекали на нього.

– І чого я тебе тоді зі сходів не скинув! – прошипів чоловік у парусиновому картузі, проходячи мимо Маркіяна.

– Козак не боїться ні тучі, ні грому, а привидів і поготів! – засміявся Маркіян.

У суботу Маркіян, Богдан і Дениско прийшли попрощатися з Олегом Максимовичем. Художник подарував їм картину. На ній – хлопці, пліч-о-пліч біля мурів замку, відбивають атаку нападників. Разом з ними, між Маркіяном та Богданом, у бойовій позі гордо завмер хоробрий кіт Ганнібал. А ще художник сказав, що поки в замку є такі надійні вартові, то йому не страшні ніякі вороги і з нього ніколи нічого не пропаде.

? ЗАПИТАННЯ

1. Хто з волинських князів започаткував спорудження замку в Луцьку, хто його продовжив та завершив?
2. Скільки веж у Луцькому замку, як вони називаються?
3. Коли в Луцьку відбувався з'їзд європейських монархів?
4. Який музей розміщено у Владичій вежі?
5. Ким виявився «привид», який поселився в замку?
6. Хто зображений на картині, яку було викрадено з Художнього музею замку?

Ніна ГОРЖК

ВОЛИНЬ

Лелеки вгорі, внизу – лепеха й жабуриння,
Ліси і лісочки, озера й озерця дрібні...
Цей клаптик землі – як розкішна бабина скриня,
Не знаєш ніколи, що знайдеш в кутку чи на дні.

Десь пісня столітня ще ойкне крізь регіт модерну,
Десь барва заблісне на вишитім рукаві,
Пригостить узлісся плодами дикого терну,
Джерельце в'юнке заворушиться у траві...

То раптом відкриється зору неznане болітце,
Створене Богом із виводком диких качат...
Усе це – Волинь, моє благовісне Полісся,
На ньому і досі
Всевишнього райська печать.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви розумієте порівняння: «Цей клаптик землі – як розкішна бабина скриня, ніколи не знаєш, що знайдеш в кутку чи на дні»?
2. Що, на ваш погляд, мала на увазі авторка, уживаючи такі образи: «пісня столітня ще ойкне», «барва заблісне на вишитім рукаві»?
3. Якою постає Волинь у вашій уяві після прочитання вірша?

Ніна ГОРЖК

ЛЕСИНА МОЛИТВА В СЕЛІ ВОЛОШКИ НА ВОЛИНІ

Десь торкає жайвір дзвін у піднебесі
І лоскоче ніжки запашне стебло.
Із села Колодяжного йде маленька Леся,
Йде на службу Божу ге-ен у те село!
Полям, потім лісом... Притомилась трошки.
– Мамо, відпочиньмо! Глянь – краса яка ж...
Леся йде до церкви у село Волошки,
І дитячі губи шепчуть «Отче наш!»

А селян зійшлося – аж тісенько в храмі,
І співають півчі молитов-пісень.
Українським словом дівчинка і мама
Просять щастя в Бога й хліба на щодень.

В дівчинки у серці – золота жаринка.
 Виросла із неї справжня Українка!
 У селі Волошки знову дзвонить дзвін –
 То скликає діток на молитву він.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що вам відомо про село Колодяжне на Волині? Назвіть епітети, які б охарактеризували дорогу з Колодяжного до Волошок.
2. Що, на вашу думку, означають слова «виросла із неї справжня Українка»?
3. На яку молитву скликає дзвін українських дітей?

Надія Гуменюк

***

Над замком – Владича вежа,
 Від крові й вогню руда.
 Під замком зайшлась пожежа.
 Круг замку зійшлась орда.
 Дереться на гору знову
 Чужинська криклива рать.
 І входять в зорю ранкову
 Мечі аж по рукоять.
 Щербляться об вічні мури,
 Впинаються в мову й кров.

І сонце, як щит похмурий,
 Викочується з дібров.
 Століттями ця облога,
 Тривога ця – день при дні,
 І ця кам'яна дорога
 Без витязя на коні.
 Лиш мури, зоря й пожежа.
 Лиш пісні сумний акорд.
 Й душа – як Владича вежа
 Супроти навали орд.

? ЗАПИТАННЯ

1. Про який замок із Владичою вежею йдеться у вірші?
2. Що сприяло тому, що цей замок увійшов до семи чудес України?
3. Чому авторка порівнює українську душу з Владичою вежею?

Сергій ЦЮРІЦЬ

СОМИНЕЦЬ

Соминець – озеро з казки...
 А може такого нема і в казках.
 Тут все просить ласки й підказки...
 Край світязький – в лебедях і качках...
 А тут, біля лавки – дві жабки і вужик:
 Цікаві до прийшлих на прощу людей.
 Усі пірначі! І по дну вужик кружить,
 І жабки скрегочуть, йдуть співи з грудей.

В озернім прозорінні срібноперії рибки
 Гурбами пасуться, пливуть на глибінь.
 Дві качки по плесу лопочуть навстрибки:
 Розправлені крила – чап-чап в голубінь.
 А з вечора прийде купатися сонце
 І стане уся голубінь золота.
 І лебеді білі з качками – чи сон це?
 Золото озера... Сонце сіда в болота.

Сергій ЦЮРМІЦЬ

СВІТЯЗЬ

Озерна хвиля сипле в берег перли.
 Таких ні наяву, ні в жоднім сні нема.
 Горне й горне, мовби озерна німфа Перлі.
 Не описати їх краси, напевне, й слів таких нема.
 На сонці сяють, грають промінцями,
 Їх ніжний спів у царства-королівства всі луна.
 Летять на гребенястім стрімі диво-камінцями,
 Здається, чути легкий передзвін і кашель Кашлюна.
 Очам і розуму – така потіха! Думок веселий рій:
 «Таке багатство йде під берег мій!
 Посли озерні в дар несуть – за строем стрій!
 Ти лиш зібрати перли ці зумій».
 Це світязжанка Перлі грає паранджею,
 Лиш очі сонячні і дві прямі брови.
 Вона мені привіти шле світньою,
 Показує багатства дворові.
 Я був на березі і все те бачив!
 На мить одну відчувсь володарем оцих багатств,
 А Світязь посміхнувсь й зухвалість цю пробачив...
 Він сам Поет! В Поета не вкрадеш його світярств.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які поетичні прийоми використовує автор для опису краси озер у віршах «Соминець», «Світязь»?
2. Завдяки чому читач має можливість уявно відчутти свою присутність на березі озера Соминець або Світязь?
3. Хто з героїв поезій вам найбільше запам'ятався? Прокоментуйте, чому саме?

Дніпропетровська область

Еліна ЗАРЖИЦЬКА

ЯК ЗЕМЛЯ З НЕБОМ ПОСВАРИЛИСЯ

На початку Світу матінка Земля з батьком Небом були добрим подружжям. Народили вони Вогонь, щоб Землю зігріти, Воду і Вітер, щоб Вогонь притушувати або роздмухувати. Зігрів Вогонь Землю, потім омила Вода, і народилося на Землі безліч рослин, тварин та птахів. Згодом, і люди з'явилися. От через людей у Землі з Небом сварка й вийшла.

– Навіщо тобі ці дивні істоти? – сердився батько Небо. – Куди не прийдуть, де не пролізуть, усюди від них безлад та неспокій.

– Не кажи так, – не погоджується мати Земля. – Вони такі чудові, такі смішні. Мені подобається за ними спостерігати. Вони навіть за мурах розумніші. Клопочуться, пораються, щось вигадують...

– Дивися, аж вигадують вони таке, що ти сльозами гіркими обіллешся, – попереджає Небо.

– А й обіллюся, до тебе за допомогою звертатися не стану, – розсердилася Земля.

– То й я на допомогу не поспішатиму, – спохмурнів тоді батько Небо. Відвернув своє обличчя від Землі, у хмари загорнувся.

Земля ж почала з людьми бавитися. Подарувала їм воду чисту, прозору, потім гриби їстівні, плоди солодкі, злаки, з яких хліб пекти можна. «Більше, більше давай!» – просять люди.

Тоді відкрила Земля сховища підземні: показала, де залізо та золото знаходяться. «Мало, давай ще!» – вимагають люди. Земля своєї скарбнички не пошкодувала, ту, де каміння коштовне лежить. «Яка скнара, – кричать люди. – Ну що ж, ми й самі, що нам треба, знайдемо і в тебе віднімемо». І почали Землю копати й рити, бити й штрикати. Здригнулася Земля від болю.

– Не робіть цього, – молить, – над матір'ю своєю не знущайтеся. Бо коли ж це було, щоб діти матір не поважали?

А люди й не чують. Копають та риють, б'ють і штрикають. Не витримала Земля, скрикнула. Прокинувся батько Небо, дивиться: б'ється Земля в пугах людських, ось-ось сконає. Розгнівався батько і гукнув до себе Вогонь. Прийшов Вогонь до батька, а той його схопив і на Землю кинув. Побіг Вогонь по садах та ланах, містах та селах, загорілося все, запалало.

Почула Земля, як люди скиглять, помилування благають, і пожаліла нерозумних дітей своїх. Покликала Воду. Полилася Вода, задзюркотіла спочатку маленькими потічками; потім ті потічки на потоки перетворилися і, наприкінці, злилися у величезний поточище, який кинувся наздогін Вогню і схопив

його за розлогий червоний хвіст. Розлютився Вогонь, почувши на своєму тілі холодні цупкі пальці, зашипів, закихкотів. «Йди геть, сестро, – шурхотить, – не заважай батькову волю творити». «Не відпущу, – вие Вода, – мені мати тебе зупинити наказали!» І почали вони битися. Кинув Вогонь птахів полум'яних. Летять птахи, іскри навколо розсипають, вуглики з їхніх крил відскакують-сиплюються. Виставила Вода проти них щит кришталєво-прозорий, льодяний. Вдарилися об нього птахи, на жаркі скалки розсипалися.

Не вгаває Вогонь, кличе на допомогу змію кам'яну, підземну. Горить шкіра тієї змії, не затухає; як відкриє та змія пащу, все на її шляху горить-палає. Підповзла змія до Води, хижу пащу роззявила, а Вода ногою тупнула – відкрилося провалля глибоке, а на дні того провалля море хлюпоче. І впала змія підземна, кам'яна в те провалля. Піднялися тут гаряченні хвилі аж до Неба, кип'ячими краплями на його обличчя впали. Не витримав Небо, і як закричить:

– Годі! Облиште сварку, бо вже нічого живого на Землі не залишилося!

А вони ще сильніше лютують, не чують слів батьківських.

Тоді гукнула Земля Вітер. Прилетів Вітер, між Вогнем та Водою стіною незрушною став. Скільки брат із сестрою не силувалися пробитися один до одного, нічого в них не вийшло. А з часом заспокоїлися, вгамувалися.

Земля ж інші рослини, інших птахів та звірів народила. Потім і нові люди з'явилися.

Домовилися тоді Земля з Небом, що Вогонь під наглядом Землі залишиться, а Вода – під наглядом Неба. І з'являтимуться вони тільки тоді, коли в них справжня потреба буде. А Вітер що ж? Відтоді Вітер літає де завгодно, і чинить, що забажає, хоча на користь людям чи на горе – то вже справа інша.

Ну що, любий друже, ти, бачу, слухати втомився? Тоді біжи додому, випий молока та й задай хropaка. А я, балакучий перехожий, піду до шинку, там вдарю гопака, пісеньку заспіваю, людей порозважаю; мені за це хлібця з салом дадуть. Ось таке в мене життя: вештаюся без пуття, слово до слова збираю, красно промовляю, хто казку цю забув – нагадаю.

? ЗАПИТАННЯ

1. З ким любила бавитися матінка Земля?
2. Що вимагали від Землі люди? Яким чином вони поводитись?
3. Хто зупинив бійку між Вогнем та Водою? Як йому це вдалося зробити?

Еліна ЗАРЖИЦЬКА

ЗВІДКИ У НЕБІ З'ЯВИЛИСЯ КОМЕТИ

У давні часи народили матінка Земля та батько Небо трьох дітей: Вогонь, Воду і Вітер. Довгий час жили вони дружною родиною у мирі та спокої, поки не сталося ось що.

Старший син – Вогонь був маминим улюбленцем. Захоплювалась мати

його палкою душею, допитливим розумом, яскравою вдачею. І, звичайно, як кожна мати, зростила справжнього мазунчика. Що синок бажає, те й робить – усе йому мати дозволяє. Гонористий став, пихатий. Воду почав дражнити й ображати. Вона, нещасна, не знає, куди подітися від тих образ, сльози проливає, а Вогню байдуже.

Якось надумав піти світом, себе показати, на інших подивитися. Підхопився й пішов, матінці сповістивши. Спочатку тихо йшов, на всі боки роздивлявся, потім почув – хтось стиха примовляє: ох та ох! Ну, Вогонь вирішив, що це всі істоти у захопленні від нього, красеня та легеня, зітхають, от він і пришвидшив ходу.

І чим швидше йде, тим гучніше: ох та ох! Він і зовсім навкруги дивиться облишив, побіг щодуху. А не бачить, дурний, що то від його ходи все живе горить-гине, від болю нестерпного стогне: ох! ох!

У цей час батько Небо відпочивав у прохолоді. Лежав, лежав і відчув, що жарко йому стало. Він підвівся, глянув – йой! – що робиться! Палає все: дерева та кущі, звірі та птахи, навіть пісок розплавився, тече поперед Вогню важким потоком, а після нього попіл гіркий летить, у повітрі, наче сніг, кружляє.

Розгнівався батько і як крикне:

– Такий-сякий, сине неслухняний, байдужий та пихатий! Що ж це ти скоїв?

Зупинився Вогонь, оглядівся – і моторошно йому стало.

А батько знову:

– Ану, такий-сякий, перед матір'ю на коліна впади, сестрі вклонися, переді мною повинися, може, я тобі й вибачу.

Заграла у Вогні пиха ще більша, ніж була. «Не буде цього! – шипить, – віднині я нікому не покоряюся! Я сам по собі!»

Аж почорнів Небо від образи синові.

– Що ж, – рече, – тоді нумо зі мною силами міряться!

– Я завжди готовий до бою! Не дозволю більше нікому мною повелівати! – Вогонь у відповідь.

Вихопив меч, із блискавки викуваний, замахнувся ним на батька, а от вдарити не встиг. Прибігли Вітер із Водою, зупинили брата. Охопила його Вода руками льодовими, крижаними, щоб не ярився Вогонь, не палахкотів. А Вітер схопив меч, із блискавки викуваний, і закинув його в інші світи.

Довго потім Земля та Небо сперечалися, як сина непокірного приборкати, як покарати. Довго ще світ порожнім залишався. Аж за якийсь час з'явилися рослини, птахи і тварини, а потім Земля і людей народила.

А меч той, із блискавки викуваний, так і літає десь, у чужих світах. Але, ось диво: як відчує, що на Землі щось погане статися має, одразу ж у світ наш приходить. Тож старі люди знають: як з'явиться, бува, у небі меч, із блискавки викуваний – чекай на війни та негаразди, адже він спершу був спрямований проти добра і порядку й несе в собі тільки злість та заздрість.

Що ти, мій любий друже, стріпонувся? Невже про свою провину перед батьком-матір'ю згадав? Тоді біжи до них швиденько, вклонися низенько,

нехай тебе від серця батьківського покарають, але потім все владнають: попестять, похвалять та ще й льодяника дадуть.

? ЗАПИТАННЯ

1. Звідки в небі з'явилися комети? Чи збігається думка в легенді з думкою вчених про походження комет?
2. Який характер мав Вогонь?
3. До чого довела пиха матусиною улюбленця? А до чого може довести сучасну людину?

Ольга ФЕСЛИНА

ПРО ЩАСТЯ І ВЧОРАШНЄ МОЛОКО

Прості такі історії

(Уривки із повісті

«Рожеві слони в чужих очах не дзеркаляться»)

***

Одного разу зустрілися Людина і Щастя. Людина й питає:

– Скажи, ось кожній людині в житті призначене щастя?

– Кожній... – відповідає Щастя.

– А чому тоді є несправедливість?

– Яка?

– Одному від народження дістається чимало, іншому – у старшому віці, а комусь не дістається нічого, – Людина долонею витерла лоба, згадавши, як тяжко працювала в дитинстві і студентські роки, щоб здобути освіту.

– Це життя.

– А що можна зробити, щоб у всіх щастя було порівну? – Людина не здавалася, оскільки це питання хвилювало її.

– Але так не буває, – Щастя невесело посміхнулося. – Як це – порівну?

Кожен по-своєму пояснює це «порівну».

– А що ж робити?

– Головне – не здаватися. Йти вперед. Ти ж не здавалася?

Людина заперечливо похитала головою. Мовляв, ні.

– Ось я і кажу, – здаватися не можна. Вчитися, боротися за себе, рівнятися на сильних. Запам'ятай, за будь-яких обставин потрібно бути людиною, а я потім підтягнуся, – Щастя часто пояснювало людям свою позицію.

– Але з чого починати? На початку – за що братися?

– Вчитися, звичайно! – Щастя здивувалося. – Не лише теорему Піфагора знати потрібно: «квадрат гіпотенузи дорівнює...!»! Вибирати кращі при-

клади для навчання – з людських доль і життя. А так, якщо на тарілочки комусь усе приносять від народження, то, звичайно, це приємно і легко, але ніхто не знає, чим це закінчиться і чи буде тривати вічно.

Людина кивнула. Вона знала такі приклади. Коли в людей все добре-добре, а потім-бах! і «трубою по голові» від життя отримують. А не звикли. І скисають, як вчорашнє молоко.

– Але з такого молока сир зробити можна, – сказало Щастя, прочитавши думки Людини. – І в млинчики загорнути, або укропчика порізати й бутерброди зробити. Це краще, ніж просто бідкатися, що молоко пропало. Ось і різниця. Хто як мислить у конкретній ситуації. Вибір є завжди.

? ЗАПИТАННЯ

1. У чому проявляється особисте щастя в житті? Обґрунтуйте відповідь.
2. Чи можна в житті поділити щастя порівну на всіх? Обґрунтуйте відповідь.
3. Які людські якості надають можливість не здаватися та йти вперед, коли в житті трапляються складнощі?
4. Що значить бути людиною за будь-яких обставин? Наведіть приклади.
5. Чому щастя любить тих, хто завжди працює над собою?
6. Що таке самовдосконалення? Поясніть свою думку.

Ольга РСПІНА

ПРО СЕРЦЕ І РОЗУМ

Якось зустрілися Серце і Розум на одній доріжці. Сіли, вирішили обговорити свого господаря.

Серце говорить:

– Він у нас розумний, завдання з математики як горіхи клацає.

А Розум відповідає:

– Сам знаю.

– А ти щось не задоволений, я дивлюся? – здивувалося Серце.

– А що, помітно? – посміхнувся Розум.

– Так.

– Розумієш, він освічений, добрий, узагалі-то гарний, а ховається.

– Як це? – здивувалося Серце.

– А так! Ось йде повз бабусю, якій допомогти потрібно, і думає: «Бідна бабуся! Допоміг би їй хтось, адже важко!»... й... проходить повз! Або. Сидить в автобусі. Поруч жінка стоїть із дитиною на руках. А він думає: «Боже мій, як же це незручно, – стояти з дитиною на руках! А раптом автобус сіпнеться, і вона з дитиною впаде! Місце хтось поступиться або що?» А сам сидить, у телефон затупивши обличчя. А ти, Серце, хіба не відчуваєш його емоцій?

– Та як тобі сказати... Я бачу, що він людина небайдужа, але до байдужості його привчили, чи що. Він ніби маску надів. Знаєш, таку непробивну маску. А в серці у нього жалість і співчуття є. Повір мені, е... – Серце задумалося.

– Ось-ось, і я про те ж ... Маска. Замість того, щоб серце розкрити назустріч людям, тільки шукає причини, щоб цього не робити. Боїться себе хорошим показати, раптом засміють або щось подумують, мовляв, добрий, ги-ги! Значить, слабкий! – Розум зітхнув, він сам страждав раціональністю.

– Так, це проблема, коли люди плутають доброту і слабкість. Але таке трапляється тільки до того часу, поки їм самим чужа доброта не знадобиться. Тоді одразу добрих шукати починають. І слабкими їх не вважають.

Розум погодився.

– Що ж робити будемо? – запитало Серце.

– Що? Зробимо з людини Людину, – посміхнувся Розум. – Ти ж майстер. Поясни йому, що життя – це не тільки досягнення в програмуванні, а скоріше те, як людина живе сьогодні, зараз, як реагує на різні ситуації, що вибирає кожную хвилину і навіть секунду свого життя.

– Думаєш, допоможе?

– А було хоч раз по-іншому?

Серце похитало головою: ні, не було. Адже, якщо Серце Людини вирішує працювати, а не просто гнати кров по артеріях і венах, то все в житті змінюється.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви вважаєте, чому саме Серце і Розум говорили про людину?
2. Чому саме Серце відчуло, що Розум незадоволений людиною, а не навпаки?
3. Чи є правильним бути байдужим, коли поряд той, хто потребує вашої уваги чи допомоги?
4. Як працює Маска, яку одягає людина, щоб приховати себе справжнього? Поясніть, наведіть приклади.
5. Ви вважаєте добрих людей слабкими, чи ні? Чому?
6. Чи ви самі вибираєте кожную хвилину свого життя? Які дії, поведінку та думки?

Лєся СПІЄЛОВАЧКА

ДРЕВО МОГО РОДУ

Розквітає навесні яблуня моя,
у рясному листячку – пісня солов'я.
Цю крилату яблуню прадід мій садив.
Де іще побачиш стільки дивних див?
Бджілка-медоноско на медок летить.
У тіньочку яблуні дід старезний спить.
Кроною – до неба, гіллям – до землі.
Ласують плодами діточки малі.

Це могутнє дерево – то моя сім'я,
брості розпускає – дець тут є і я.
Проросту корінням в глибину століть,
тільки б не спиляли моїх щедрих віть!

Стану плодоносить зранку до зорі.
Придивись до яблуні у своїм дворі!
Яблучком медовим в ноги упаду –
не рубай, нащадку, яблуню в саду!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи посадили ви хоч одне дерево, чи доглядаєте за ним?
2. Які дерева ростуть у вашому шкільному саду?
3. Яке ваше улюблене дерево? Чому?

Леся СПЕЄЛОВАЧКА

ПІСНЯ ПРО ПЕТРИКІВКУ

музика Юрія КУПЦІЛОВА

Пахне соняхом тарілка і туманами
і борщем, який зварили руки мамині.
А в саду буяє кручений панич,
намалюй мені тарілку, серце возвелич!

Приспів:

Карі очі, чорні брови – файна дівка!
У намистах калинових Петриківка.
Білолицая козачка і майстриня,
всі багатства України – в твоїй скрині.

Намалюй мені, майстрине, вільну волю,
намалюй мені, майстрине, щастя й долю.
Щоб сміялась Петриківка, мов та писанка,
щоб стояла Україна в світі високо.

Приспів.

Як душа твоя співає в пензлі золотім!
І не треба мені раю, тут мій дім.
Лісова моя ожино, степова моя дружино,
Петриківко, серце України.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи ви знайомі з народними петриківськими майстрами?
2. Що оспівує авторка в цій пісні?
3. У чому полягає мистецький Петриківський феномен?

Леся СПЕЛЮВИЧКА

БІЛА УКРАЇНА

Тихо меле небесний млин
вічне борошно свіжого снігу
малюкам на веселу втіху,
старикам – на думок сумноплин.

Зблиски сонць в летаргійному сні
чудно маряться голому віттю,
і казкові морозні суцвіття
розцвіли у моему вікні.

Мерехтять скрізь засніжену днину
у сріблястому саяві зими
наші мрії. Оновлені ми
бачим білою Україну.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви готуетесь до Різдва?
2. Чи вмієте і любите ви колядувати?
3. Як поєднуються у святкуванні українського Різдва язичницькі та християнські обряди?

Леся СПЕЛЮВИЧКА

БЛАГОСЛОВІТЬ КОЛЯДУВАТИ!

Вертеп від хати і до хати
пливе, мов човен, у снігах.
– Благословіть колядувати! –
змахнув крилом Різдвяний птах.

– Благословіть колядувати!
– рипить під чобітками сніг.
– «Я хочу срібну гривню мати!» –
колядників лунає сміх.

І предків незабутніх лица,
прилинуть до вікна: «Дивись,
чи всі дванадцять страв на місці,
чи наш звичай не перевівсь?»
На землю сніг впаде лапатий,

На полях замерзли грудки,
скоро – Диво, Різдвяні Святки!
Буде мед, узвар і кутя,
і народиться Боже дитя.

Встане-зійде зоря-звізда,
полетить золота Коляда
над степами й димами рідними,
над багатими і над бідними.

На Святвечір, в Різдвяну ніч
гарно бути не самому в хаті,
і у світлі воскових свіч
ждать Божественної благодаті.

з гостинцем зайчик пробіжить.
«Благословіть колядувати!..»
Різдво дає нам силу жить.
Так повелося в Україні
віддавна славити Христа.
Бо в ніч Різдвяну зореплинну
нам сяє істина проста:

«Ісус родився! Прославляймо
Його народження Свiate.
У Сина Божого навчаймось
любити ближніх, як себе».
Встає зоря над Віфліємом,
пливе Різдвяна Коляда.
Радіє світ, і в ньому є ми,

є Україна молода.

лунає в селах і в містах.
В оселю входить Божа Мати
із Немовлятком на руках...

– Благословіть колядувати! –

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи знаєте ви, звідки пішла традиція Різдвяного вертепу?
2. Чому саме ялинка є тим деревом, яке прикрашають в Україні на Різдво і Новий рік?
3. Що символізує Різдвяна страва-кутя?

Леся СПЕЛЮВИЧКА

ЯКОГО КОЛЬОРУ ОРІЛЬ...

Якого кольору Оріль? –
засперечалися поети.
У кожного свої секрети
освяти певних кольорів:
їх смакування й пізнання
між узвичаєних речей...
Так самоцвітне вишивання
залежить од жаги очей,
од вибору живої барви.
що значить виквіт почуття...
Тече ріка, мов для забави,
і – задля торжества життя.

Хто бачить срібло, хто – сивини,
хто – мед левад, хто – мерхит сліз,

хто глипа поглядом совиним,
банальну сірість мітить скрізь...
Мені ж Оріль з дитинства синя,
як неба рідного глибінь
у час, коли жура осіння
блаватом бавить голубів...

Якого ж кольору Оріль
і чим правдивіш мій від інших?
Спитайте в степових орлів –
з висот небесних їм видніше...
Козацька річечка тече,
синіє волошковим цвітом –
одвічне свято для очей,
не стьмарене буденним світом.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи доводилося вам бувати на річці Оріль?
2. Чи відомо вам про екологічні проблеми збереження Орелі?
3. Чи замислювалися ви над кольором річкової води? Від чого він залежить?

Леся СПЕЛЮВИЧКА

БАЛАДА ПРО ЧЕРЕПАХУ

На великім білім кораблі
мандрували добрі люди морем,
милувались видом неозорим,
островами в голубій імлі.

То були туристи молоді,
і родини з диво-дітлахами.
Виринали з синьої води
риби з кольоровими хвостами.

Риба-кит розкрилила фонтан,
і дельфіни ніжно усміхались.
Чайки танцювали свій канкан –
все раділо, тішилось, браталось.

Панував на морі повний штиль,
тільки чути зрідка крик баклана.
Кидали хлоп'ята в піну хвиль
печиво в пакетах целофанних.

Весь підводний світ завмер на мить,
задивився на технічну вроду:
музика на палубі гримить,
і летять гостинці з борта в воду.

Черепаша ж мала інший курс –
знала, мають от-от народитися
із яєць, відкладених в піску,
діточки її, малі любимці.

Не пливла, легіла сотні миль,
розпустила лапи, наче крила,
та не знала, бідна, не судилось.
Враз прорізав панцир гострий біль –
нічим дихать, засліпило зір,
десь зустрівся камінь той триклятий.
Все ж пливла, біді наперекір,
вдарилась об нього втрете-вп'яте...

Бачили багато на віку
рибалки засмагли і здорові.
А щоб черепаху, ще й таку,
кинуло на берег – двометрову!

То був красень, древній велет-звір,
лікаря покликали до рани.
Він оглянув мертву й, вір-не-вір,
вийняв з горла... шмаття целофану.

Не діждались мами дітлахи,
сироти, малі черепашата.
Хто спасе від хижаків лихих,
їх навколо завжди так багато!..

На чудовім білім кораблі
мандрували Середземним морем
ті, що спричинили стільки горя,
морю, черепахам і Землі.

А Земля – вона планета всіх,
мама людям, деревам і птицям,
берегти й деліяти годиться
все живе. Його вбивати – гріх!

То ж не будьмо, люди, дикунами,
всі, хто має на Землі ім'я, –
збережемо тварин із малюками,
для природи ми – одна сім'я!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи доводилося вам зустрічати гігантських черепах?
2. Які почуття викликає у вас історія про черепаху?
3. Яка ваша улюблена тварина?

Леся СПЕЄТОВИЧКА

ТРИЄДИНА СИЛА

Цікавий місяць на колінцях низько
припав до шибки, де кричить дитя. –
так у травневу нічку петриківську
зажевріло моє земне буття.

Дідівська хато, ти – моя колиско,

любови неповторний дивосвіт!
Мале дівча на берегах орільських
тут душу обпалило від краси.

Притулку незрадливий, туго-пісне,
що у душі бриніла крізь літа!
Твої слова – перлини, мов намисто,
що оберегом шию огорта.

Дідівська мово, ти лежала в скрині,
мов кожушок, на дні мого життя!
А я жила, немов не в Україні,
а нині повертаюсь з небуття.

Моїм народом в тризуб закодовані,
ви – триедина сила, духу вись:
Пречиста Хато, Пісне й рідна Мово! –
Хто має вас, той вже не загубивсь.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які три складові українського Тризуба?
2. Що символізує український Тризуб?
3. Як ви вважаєте, до якої складової Тризуба належить віра й молитва?

Донецька область

Алла КУЗЬМЕНКО

ЛЕГЕНДА ПРО БЛАКИТНООКУ РІЧКУ ТА ГРАНІТНОГО ВЕЛЕТНЯ

Перлиною засушливого Донецького краю вважається річка Кальміус. У давнину називалась вона Калі. Мовою народів, які жили на її берегах, це означало «Золота». На рівнині Кальміус виглядає тихою степовою річкою, але там, де на шляху до моря річка проривається крізь відроги Кристалічного щита земної кори, це гірська річка, яка стрімко несе свої води серед гранітних скель, що нагадують фортечні замки та загадкові фігури.

У прадавні часи жили в донецьких степах величезні богатирі – молодий Кряж та древній гранітний велетень – Щит. Багатий був Кряж, нелічені мав підземні скарби. Але понад усе дорожив Кряж своєю донькою – блакитноокою Річкою, кличучи її Кальміус («Золотою»).

Народилася Річка на яскравих схилах Кряжу, де набиралася краси із чистих джерел. Щедро дарував їй Кряж свої глибинні підземні води, одягав у зелене вбрання лугів, не скупився на прикраси. Радувала всіх красуня Річка, котилася в зелених берегах, але ніяк не могла знайти заповітного шляху до Синього моря. Перешкодою був гранітний Велетень щит.

У пошуках моря покинула Річка батьківські краї. І там, де ступала вона на землю Велетня, залишила невеликий водоспад, він і донині дзюрчить на радість людям. Непростою була її дорога: обминаючи кургани і пагорби, долаючи кам'яністі пороги, робила Річка круті повороти. Якщо з неба подивитися на русло річки, видно виписані її плином літери невідомого алфавіту.

Гранітний Велетень лежав біля моря споконвіку. Від самого створення землі. Йому набрид нескінченний час, він уже давно не бачив нічого, що могло б його порадувати. І раптом весело й невтомно торкнулася Річка своїми хвилями гранітів Велетня. І пом'якшало його кам'яне серце. Відкрив він для неї свій заповітний розлам у гранітах, через який лежав шлях до моря.

Гарною була юна Річка між гранітними берегами. Полюбив Велетень веселу блакитнооку красуню, подарував їй діамантові сережки – це були дві кімберлітові трубки. Наряджав Велетень красуню й у золото (із брил, пронизаних золотими прожилками). А вона гралася блискучими камінцями, перекочувала їх по дну.

На радість своїй Річці Велетень звів на її берегах скелі, схожі на фортеці й вежі, поставив загадкові кам'яні фігури. Зі свого чудо підземелля розклав для неї по берегах дорогі прикраси. Й понині люди нерідко знаходять на берегах скам'янілі корали, великі сині й зелені кристали флюоритів та прозорі фіолетові аметисти.

І через мільйони років вони разом – гранітний Велетень та весела красуня Річка.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які ознаки твору дозволяють визначити його жанр як легенду?
2. З'ясуйте, до якого виду відноситься «Легенда про блакитнооку Річку та гранітного Велетня»?
3. Чого прагнула блакитноока Річка? Чи вдалося це їй?

Алла КУЗЬМЄНКО

КАМ'ЯНІ МОГИЛИ

Урочище «Кам'яні Могили» – це гірська країна в мініатюрі. Вона вражаюче контрастує з навколишніми степами своєю величною монументальністю. Тут можна побачити цілу купу природних скульптур і витворів з каменю, які сприймаються як фантазії художників. Є невеликі гроти, ма-

льовничі долини й ціла низка казкових краєвидів. Саме тут, у джерелах, виявлена найсмачніша вода в Приазов'ї. Ця місцевість бадьорить і заряджає цілющою енергетикою, чарує незрівняними ароматами й незайманістю степових трав.

Про територію заповідника існує декілька дуже цікавих легенд. Одна з них говорить про те, що колись на місці цієї «гірської країни» було розташоване велике місто зі своїм королівством. Але за якихось обставин злий чаклун зачарував його. <...>

Летів, якимось, Нечистий над Дніпром. Дивиться на його спокійну широку гладінь, на людей, які плавали на човнах, на рибалок, і серце його чорне затіпалося від злості:

– Іч, як влаштувалися... Не годиться, не по-моєму...

І надумав Нечистий дошкулити людям. Коли настала ніч, узяв ряднинку і полетів за море, на високі гори.

Набрив там каменю дикого, повернув до Дніпра і висипав.

– Знатимете мене!.. Загачу всю річку камінням.

Того разу, уже перед святом, він набрав породи більше звичайного. Летить, ледь тримає своїми кігтями ряднинку. Десь унизу голосно закукурікав півень. Лапа Нечистого здригнула, один кінець ряднини вислизнув, і каміння полетіло вниз, упало серед степу. З того часу і бовваніють там ці темні громаддя дикого каміння, подібні до степових могил. Люди назвали їх Кам'яними Могилами.

? ЗАПИТАННЯ

1. Заповідник «Кам'яні могили» на Донеччині ввійшов у ТОП-21 Всеукраїнського конкурсу «Сім природних чудес України». Як ви вважаєте, чому він потрапив у цей рейтинг? (Скористайтеся додатковими джерелами інформації).
2. Чому Нечистий надумав дошкулити людям? Як він хотів це зробити?
3. Від чого здригнула лапа Нечистого?

Надія БОРО

ДО ВИНИКНЕННЯ МІСТА ДРУЖКІВКА

У царювання Катерини,
В далекі ті страшні часи,
Уїзд Бахмутський вщент палили
Татари, турки, кримчаки.

Знущалися і грабували

Слободи, села, хутори.
Спокійно жити не давали,
Гноїли все, як ті шури.

І гнали у полон ворожий
Здорових хлопців та дівчат.

Та не минути їм сторожі –
Чека розплата тебе, кат.

Бо на заваді їм стояли
Загони славних козаків.
Вони займища захищали,
Свій рідний край, сім'ю і дім.
Отож козаки – запоріжці,
Які прийшли з Дніпра в степи,
Зібралися на толковищі –
Козак Дружко призвав усіх.

Біля слобідки Паршаківка

Був з ворогом рішучий бій.
Відтоді місто звать Дружківка,
Той дух живе в мені, в тобі.

В підкові між двома Торцями
Стоїть у квітах, у садах,
Пишаючися праотцями,
Що землю зберегли і дах.

Шануйте і не забувайте,
Що в нас тече козацька кров.
Завжди Дружківку прославляйте
Навчанням, творчістю, трудом.

? ЗАПИТАННЯ

1. Хто такий козак Дружко?
2. Як було засновано місто Дружківка?
3. Чи відчуваєте ви себе нащадками козаків?

Любов Анастасова-ДЕТЛЮЗЬКО

СТАРИЙ КОЛОДЯЗЬ

– Увечері з татом підеш до клубу по добру воду, – говорить мені бабуся Марія, вимішуючи тісто.

Я радію, заплітаю кіски, вимиваю відерце з квіточкою. А тато візьме великі, я сестричку за руку – і підемо до колодязя, що біля клубу. Потім будемо ступати обережно, щоб не розплескати водичку по дорозі додому. Бабуся каже, що від води – життя і по неї йдуть, як на свято.

Уранці та в сутінках вода мала цілющу силу. Селяни йшли до колодязя, мов до джерела життя. По добру воду. Тут раділи та сумували, призначали побачення та сварились. Горлиці тамували спрагу, вужики ховалися від спеки.

Узимку всім селом відгортали сніг до води. Давно то було. Немає вже бабусі і тата, я стала бабусяю. Клуба немає – нова споруда на його місці. Та і колодязя вже немає. І зараз тут бувають люди, але їм байдуже, бо не по воду вони приходять.

Плаче мутною сльозою самоти та образи замулене око джерела. Образи на тих, кому дарувало життя. Чи буде у времівського колодязя ще одне життя? Хочеться в це вірити.

«Не плюй у колодязь...» – застерігали мудрі. А плюнули таки...

? ЗАПИТАННЯ

1. У яких реченнях висловлюється ставлення до води, як джерела життя?
2. Коли вода мала цілющу силу?
3. Які почуття викликає у вас занедбаний колодязь? Про що застерігали мудрі?

Любов Анастасова-ДЕТЛЯРЕНКО

ПРОЩАННЯ З ЛІТОМ

У таку пору року, скільки живе на світі, дід Пилип «ходить на природу» – як каже баба Оришка, іде прощатися з літом на Червону гірку. Він одягає вишиту старшою дочкою сорочку і широкі шаровари, яких уже немає ні в кого в селі. Його капелюх багато чого бачив за своє життя, неначе вічно був із дідом. Ціпок із ним, йти допомагає. Ще торбинка за плечима – кусень сала, окраєць хліба, цибулинка і жменька пшенички в ній. Іти далеченько, та це не лякає і не втомлює Пилипа. Він виходить на дорогу, що веде до гори. Вітерець доносить пахощі прілої трави. Зів'ялі квітки буркуна і волошок уклоняються діду. Він дякує їм за медок і красу.

Десь пролетить пташечка, уже збираючись у вирій. «Доживи, Пилипе, до весни, почуєш знову мій спів», – цвірінькає.

«Повертайся, повертайся і зразу до моєї хати», – запрошує дід уголос пташину. Пробігло зайчєня, ще сіреньке, від лисиці, мабуть, утекло. І йому побажав дожити до весни.

А ось трактори загули, готують земельку до нового врожаю. Привітав Пилип механізаторів, побажав удачі трударям.

Дерева – ліворуч, луки і річка – праворуч. Тихо йде дід, оглядає – його земля, його рідна природа. З височини Червоної гірки видніються села на золотавому обрії, вигін Мокрих Ялів, де вода стала темною, високе, уже осіннє небо з важкими хмарами.

Сяде дід на травичку, з'їсть принесене, тихо заспіває, витре спітніле чоло рукавом. Довго дивиться, милується, дякує долі за ще одне прожите літо. А потім сипоне пшеничку з гори, щоб на весну зеленіла, худобу годувала.

«Прощавай, літечко!» – скаже, вклониться землі рідній, зазбирається додому. Бабі Оришці принесе хліба «від зайчика» та кетяги калини, що загорілися вже осіннім полум'ям. Таким яскравим, як саме життя.

? ЗАПИТАННЯ

1. Куди ходить дід Пилип щоліта?
2. Чи далеко йому йти? Знайдіть речення в тексті.
3. Із чим порівнюється життя стареньких у кінці оповідання?

Оксана ФІЛІПЕНКО

МОЄ СЕЛО

Воно життєве джерело,
 Село моє, моє село...
 Тут різнотрав'я і комиш,
 Тут ніжна пісня і спориш...
 Цвітіння квітів і садів,
 Духмяні пахощі плодів.
 Ще чорнобривці у садках,
 Ще лебеді коло містка.
 Є Красна гірка і чабрець,
 Є запах липи й горобець.
 Це човен на воді, верба,
 Це цвіркуни вночі, трава...
 Весна в буянні первоцвіту,
 У пролісках блакитних, горицвіту.
 І ластівок привітних щебетання,
 І пісня солов'їна на світанні.
 А влітку річка кличе до води,
 Великі і малі біжать сюди.
 А вдома пиріжки із вишнею чекають,
 Вони цілющу силу мами мають.
 Традиції живі, колиски доброта,
 Турбота за людей, відношень простота.
 Бабусі рук тепло і батьківський наказ...
 Іздавна українці цінують це щораз.
 Цвіти, моє село, благаю – тільки будь!
 Ти моя гордість і життєва суть.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які трави та квіти прикрашають село?
2. Про які традиції сім'ї ви дізналися?
3. До чого закликає авторка останніми рядками вірша?

Оксана ФІЛІПЕНКО

СІМЕЙНИЙ ОБЕРІГ

На серці так легко, щасливо
І враз розквітає душа.
Бабусі рушник вишиваний
з минулого знов ожива.

На нім і калина, і ружі,
Небачених квітів танок.
І врода країни й свобода,
Колиска надій і думок.

Немов промовляє, доносить
Слова, що важливі в житті:

«Хай буде щасливою доля.
Людини краса – в доброті».

І серцем яснію, вдивляюсь
У кожний бабусин рядок.
Святина нетлінна – місточок
В майбутнє, із родом зв'язок.

Квітуй, оберіг мій родинний,
Життєву стежину встеляй!
Допоки жива наша пам'ять,
Країну й мене захищай!

? ЗАПИТАННЯ

1. Що вишито на рушнику?
2. Чи є український рушник тим місточком між минулим і майбутнім?
3. Яка роль вишитого рушника та його орнаментики в українській обрядовості?

Софія ШАЛИЦЬВА

РІДНИЙ МІЙ КРАЙ

Рідні простори, чарівний мій край,
Сонцем залитий майбутній врожай.
В балках густіє, росте ковила.
Там волошкова хвиля цвіла.
Пісня летить над пахучим колоссям.
Сонечко ніжно торкнеться волосся.
Степ наш безкрайї колискою стане,
Ковдрою ніченька вкриє заграви.
Дитинство далеке, омріяне в снах,
Ловили метеликів в наших садах.
У спогадах світлих приходиш до нас,
Купатися бігли до річки не раз...

Трави шовкові шумлять у краю.
 Дзвінко щебечуть пташки у гаю.
 Краю мій рідний, люблю тебе я!
 Ти мій і батько, і мати моя.
 Сьогодні живу в тім же краю,
 Здійснивши далеку мрію свою.
 Любити тебе не перестану ніколи
 І дітям любов передам в колискових.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які картини рідного краю малює словом авторка? Знайдіть їх у тексті вірша.
2. Які слова любові промовляє авторка до рідного краю?
3. Чи любите ви рідний край?

Любов Анастасова-ДЕПІЇЯРЕНКО

РІДНА МОВА

От уявіть собі на мить –
 не стали люди говорити.
 Не чуť людської мови
 І зникли всі розмови.
 Чаклун з'явився і сказав:

«Я подарую мову вам.
 Ви ж виберіть без проби
 Яка вам до вподоби».
 І вибрали ми нашу.
 Вона миліше всіх.
 Найкраща рідна мова,
 Красивіша за всі.
 У калиновім намісті,
 Вбрана в фарби променисті,
 Мова, як зоря ранкова,

Українська рідна мова.
 Рідна мова солов'їна!
 Мова неньки – України,
 Мова мами, мова тата,
 Почуттями так багата!
 Мова нашого дитинства,
 Мова селища і міста,
 Мова – казка, мова – промінь,
 Про минуле тихий спомин...
 Мова – пісня, мова – слово,
 Щира й лагідна розмова.
 Розплескалась, розгорнулась,
 Серця кожного торкнулась.
 Будем мову шанувати,
 Вчить, гордитися, співати,
 Чарувати диво-словом.
 Мово чиста, кольорова!

? ЗАПИТАННЯ

1. Що запропонував чаклун?
2. Чому ми вибрали нашу мову?
3. Як змальовує авторка рідну мову?

Митомирська область

Світлана ІМАШЕВА

КАЗКА ПРО БЕРЕГІНЮ

Знов у гості до малечі, що гасала залюбки,
 Завітав чорнявий вечір й став нашіптувать казки.
 Знай: цвіла колись під небом десь країна чарівна,
 Ріки тут стікали медом – Співоландія була.
 Під дзвінкі пташині хори – між лісів, озер, полів –
 Край співочий цей чудовий величавсь і зеленів.
 І котилась світом слава про поетів, післярів,
 Що жили у тій державі, про чудових справ майстрів.
 Князь тут мудрий правив мирно, а княжну сам Бог послав,
 Піснеспіву–Берегиню, батька ж звали Доброслав.
 Піснеспіва, людям мила, світ Природи берегла,
 Пісню серденьком любила, знала чарівні слова.
 І від слів отих таємних розквітало все живе;
 Від ворожих чарів темних захист світлий в неї є.
 Але якось лихо сталося: розкололись небеса,
 Лютий демон Вогнепалець з хмар чорнющих воскрес.
 Весь горить від злоби й гніву – край в пожежах запалав;
 Він князівну Піснеспіву з дому рідного украв.
 Закипіли сині ріки, в'яне парость молода,
 Лиш димлять вулканів піки – в дім людський прийшла біда!
 Люди з горя оніміли, рід забули і слова,
 Хто вони – не розуміли: Берегині в них нема...
 Змовкли птиці, зникли звірі, димом дихає туман;
 По пустелі котить сірий суховіїв ураган...
 Де поети? Де музики? Оніміли струни теж,
 Лиш чорніють з горя лики в лютім полум'ї пожеж.
 Сплюндрував і землю, й воду Вогнепалець – демон зла;
 Плаче Матінка Природа: – Берегині в нас нема!
 – Хто живий, в огні не згинув, – голос княжий залунав, –
 Порятуймо Берегиню! – кличе батько Доброслав.
 Пропаде без Піснеспіви наш квітучий отчий край,
 Вже забули й мову рідну!.. Всяк, хто може, помагай!
 І в глухих далеких пущах – не сягнув їх демон зла –
 Сила лицарів могучих зброю чесну піднесла!
 Здавна лицарі-герої боронили рідний край:

За Вітчизну – стань до бою! Відсіч ворогові дай!
 Ці слова, немов молитву, пронесли в своїх серцях,
 Тож готові йти у битву, Березину рятувать.
 На чолі загону – мужній лицар, гордий і міцний,
 З Вогнепальцем осоружним починає грізний бій.
 За народ, за Березину зброю чесну він підняв,
 За одвічну святиню – землю рідну, отчий край.
 Ворог стятий впав додолу і розсипався у прах...
 Силу зла забрав з собою і розвіявся на вітрах.
 Хліб і сіль несе герою Березина молода,
 Радість котиться луною, і виспіває вода...
 Хмари землю спраглу поють, свіжа зелень воскресла,
 Ріки з птицями говорять... Слава лицарям, яса!
 І прозріли раптом люди, схаменулись: – Хто ми є?
 Розвалилась зла облуда, мова-пісня виграє!
 Це ж вона, ота святиня, що рятує нас завжди,
 Мова рідна – Березина, тож люби і бережи!
 Нашептав чорнявий Вечір дивну казочку тобі,
 Торбу снів узяв на плечі й знов мандрує, далєбі...

? ЗАПИТАННЯ

1. Де відбуваються події, описані в казці? Розкажіть про цю країну.
2. Чому Піснеспіву названо Березиною? Яке значення має її ім'я?
3. Яке лихо і чому сталося в чудовій країні Співоландії?
4. Хто кинув заклик урятувати Березину Піснеспіву?
5. Опишіть, якими ви уявляєте лицарів-оборонців, які врятували Піснеспіву?
6. Як змінилася країна і люди після повернення Березини? Про що це свідчить?

Світлана ІМАШЕВА

КАЗКА ПРО СОНЦЕ І МІСЯЦЬ

Ось у гості до малечі, що гасала залюбки,
 Завітав чорнявий вечір і приніс чудні казки.
 Тож сідайте, ластів'ята, в коло дружнеє тісніш,
 Пильно слухайте, малята, про планети казку-вірш.
 У космічному просторі, в чорній ночі глибині,
 Висявають срібні зорі, променисті і ясні.
 Танець тут планети водять – Сонця сестри і брати.
 Всі плывуть у хороводі, та не хочуть в гості йти.
 Ось Меркурій і Венера, Марс, Юпітер і Земля
 Променяться так химерно, посміхаючись здаля.
 Таємничі в високості є Сатурн, Нептун, Уран, –

Сонце кличе їх у гості, це ж воно у небі пан.
Лиш одна ясна Селена, ця супутниця Землі,
Сонця пишна наречена, на сріблястому коні
Випливає серед ночі у небесний океан,
І її шукають очі слід від Сонця серед хмар.
Кличе Сонечко у гості Місяць, дівчину-красу.
Наречена в високості чеше срібну косу –
І падуть на землю роси, мов прозорі кришталі,
Сяє місячне волосся у вінку яснім Землі.
Місяць, дівчина Селена, вмилась піною із хмар.
Поспішає наречена в гості, повна дивних чар.
– Що ж це Сонцю дарувати? – і замислилась на мить.
Зорі-квіти посплітати у вінок чудний спішить.
Буде славний подарунок для небесного царя:
Зір яскравий обладунок зачарує всіх здаля.
І пішла до Сонця в гості та Селена в добрий час-
На небесному помості день і ніч зустрілись враз.
Сонце сяє-промениться у блакиті, в небесах,
Й ночі Місячна цариця проклада до нього шлях.
Ось зустрілись наречені – небо радістю бринить,
Розмовляли любо й чемно. Подарунок свій вручить
Поспіша ясна Селена. Щиро раде Сонце те.
– В гості й вас прошу до мене, завітайте, золоте! –
Каже Місячна царівна. Цар радів, і обіцяв,
Й готувать дарунок дивний до кравця чимдуж помчав.
– Треба зшити гарну сукню із найтонших ніжних хмар –
Для Селени, для красуні, для її небесних чар.
– Ні, мій царю, не пошюю, – відповів йому кравець. –
Зняти мірку не зумію, діло зійде нанівець.
Бо ж Селена та вродлива – то кругленька, то струнка,
Стан міняє, вередлива, – не підійде сукня та.
І пішов без подарунка Сонце – той блискучий цар,
Сяли зорі-обладунки злотом чистим серед хмар.
Прийняла його Селена, пригостила від душі,
Але Сонце-наречений ніжні лиш читав вірші.
Засмутилася дівчиця: подарунка ж то нема...
– Ну, не сердься, срібнолиця, ти ж міняєшся сама:
То кругленька, то тендітна – в небі човником пливеш,
Будь до Сонечка привітна, я ж люблю тебе без меж.
Ти ж віднині можеш ткати злотопромені мої,
Будь-який убір зшивати і прикраси чарівні.
Над усі вродливі зорі – найгарніша будеш ти,
Срібні ткатимеш узорі серед ночі темноти.
Зблідла гордая Селена, бо образилась-таки,
Розлучилась з нареченим, прагне Сонце обійти.
І відтоді Місяць сяє – Сонця промені збира,

Їх, мов люстро, відбиває – і міліє ночі тьма.
А ясний небес господар гріє Землю – людства дім,
Щоб буяла тут природа, щоб жилось щасливо всім.

? ЗАПИТАННЯ

1. Назвіть планети, згадані в казці.
2. Чи спостерігали ви, як на небі одночасно з'являються Сонце і Місяць?
3. Яку ще назву має Місяць?
4. Розкажіть, як зустрілися Сонце і Місяць. Який подарунок приготувала Селена?
5. З яким проханням звернулося Сонце до кравця, чому той не зміг виконати це прохання?
6. Яке світло випромінює Місяць-Селена?

Олена ВОЛЫНСЬКА

МАРКІЯНОВІ ДЗВІНОЧКИ

– Тримай!

Хлопчик покрутив головою, намагаючись зрозуміти, чи це не мана. Ще мить тому йому здавалося, що все втрачено, а тепер той, кого він ніколи не вважав другом, простягає йому свій... дзвіночок.

Маркіян озирається. Він досі в читальній залі бібліотеки. Перед ним лежить розкрита книга «із секретом». Поруч, на столі – маленька калюжка від апельсинового соку. А Лесь, з якого він потай кепкував через постійно забрюхані чобітки та криво підстрижений чуб, простягає йому серветку.

– А де мої друзі? – трохи розгублено запитує Маркіян.

– Ти заснув. А вони пішли.

Хлопчик повертається в бік вікна, за яким досі панувала сіра сутінь. Отже, то не сон.

– Бери.

Маркіян жадібно хапає Лесеву серветку, яка насправді не просто серветка. Ось тільки чи вистачить цього, аби виправити ту неумисно заподіяну шкоду?

Це сталося минулими вихідними. Похмурої суботи. «Похмурою» вона була для Маркіяна через те, що він завинив перед батьками і, замість враїшньої прогулянки містом, відбував покарання.

На книжкових полицях у вітальні вистачало пилу. Переставляючи книги, Маркіян від нудьги читав їхні корінці. Серед книг із медицини, якими користувався його батько-лікар; романів про кохання в яскравих обгортках, якими захоплювалася його мати, та старих, зачитаних казок, хлопчик побачив книгу, якої раніше не бачив. Товста, із темно-синьою обкладинкою, на якій замість назви хтось намалював білою фарбою дивний

символ, що чимось нагадував ключ. Маркіян почав її гортати. Усередині були казки із назвами, яких він ніколи не чув, і гарними чорно-білими ілюстраціями. Декілька сторінок посередині книги були склеєні. Хлопчик роз'єднав їх за допомогою лінійки. Щойно аркуші отримали свободу, у повітря здійнялася невеличка хмаринка сірого пилу.

На тих сторінках була казка під назвою «Хижий туман». Маркіян зупинив погляд на ілюстрації – дзвіночок, який танцював у повітрі. Від нього відходили могутні звукові хвилі. А з туману, який клубочився навколо, стирчала гілка, на якій сиділа велика сорока.

Почувши біля дверей шум, Маркіян закрив книгу та пішов зустрічати матір. Згодом, завершивши прибирання, він забрав незвичну збірку казок до своєї кімнати. Кинув її на стіл та на деякий час про неї забув. Лише ввечері, коли до нього завітав Олексій, Маркіян відчинив вікно та здивовано зойкнув. Місто оповив густою туман. Він «проковтнув» дитячий майданчик, школу, телевізійну вежу та навіть бакалійну крамницю, що знаходилась поряд із їхнім будинком.

«Нічого собі! Та це ж точнісінько такий туман, як у казці, сторінки якої я розклеїв», – подумав Маркіян.

Хлопчик намагався розповісти про знайдену книгу приятелю, але Олексія чомусь більше цікавив новенький диплом, який Маркіян привіз із обласного конкурсу юних художників, посівши там почесне третє місце. Він попросив показати йому малюнок-призер. Довго роздивлявся пішохідний місток над рікою, після чого зауважив:

– Лінії ось тут непропорційні. І небо, як для світанку, надто темне. Тобі не здається?

Не дочекавшись відповіді Маркіяна, який зараз думав про інше, Олексій поскладав розкидані по столу олівці, після чого, посміхнувшись, поплескав приятеля по плечу:

– Усе одно ти великий молодець!

Зранку нічого не змінилося. Туман досі заступав сонце. Снідаючи канапками із джемом, Маркіян майже не слухав маму, яка прохала його бути обережним на дорогах. Вибігаючи із будинку, він закинув до рюкзака книгу без назви.

Хлопчику незвично було блукати сірим містом. Із туману час від часу вигулькували люди та проступали обриси багатопверхівок. Він швидко перебіг перехрестя поблизу школи. На протилежному боці вулиці на нього вже чекали Жанна, Олексій та Єгор – його «банда». Маркіян належав до найкращих учнів класу. Тому у друзі собі обрав тих, хто теж не пас задніх.

За веселими розмовами діти дісталися школи. На біології, коли більшість учнів їхнього 6-А, швидко впоравшись із тестовими завданнями, потай грали в мобільні ігри, Маркіян витяг із рюкзака книгу без назви.

– Марку, гратимеш зі мною? – штовхнув його в плече Олексій.

Маркіян похитав головою. Той невдоволено махнув рукою і запросив до гри Єгора. Маркіян пробігся поглядом друкованими сторінками, дивуючись, як те, що зараз відбувалося в їхньому місті, перепліталось із подіями «Хижого туману».

Після уроку Маркіян, якого Жанна сьогодні назначила черговим класу, затримався, щоб витерти дошку. Коли він йшов до вбиральні намочити ганчірку, то побачив у коридорі на підвіконні кімнатну рослину, у якій опустилося та почало в'янути листя.

«Зовсім, як у тій історії», – пригадав він.

Через туман скасували шкільні спортивні змагання. Маркіян повернувся додому одразу після занять. Зайшовши до своєї кімнати, він зупинив погляд на великому кулеподібному кактусі, який стояв біля комп'ютера. Довгі, тонкі голки рослини несподівано стали білими.

«Як у тій історії... Невже воно пробирається у приміщення? – запанікував хлопчик. – Може, хтось заклеїв сторінки тієї казки не випадково? Може, та історія небезпечна?»

Небо досі було завішане сірим рядном. Зранку Маркіянові не хотілося вилазити із ліжка. За сніданком він спробував розпитати в батьків про книгу, але вони не пам'ятали, звідки вона взялася.

У новинах, які Маркіян встиг переглянути, збираючись до школи, йшлося про те, що густий туман, яким охоплено майже всю їхню область, спричинив декілька дорожніх аварій.

«Це ти в усьому винна», – хлопчик копнув ногою книгу, яка лежала на килимку поблизу ліжка. Вона відлетіла вбік, заховавшись від розгнівано-го господаря за тумбою.

Опинившись на сходовому майданчику, Маркіян відповів роздратованим кивком голови на вітання Леся, який притримав для нього ліфт. Хлопчики мешкали в одному під'їзді, навчалися в одному класі, але майже не спілкувалися. Лесь мав прізвище Страшко, через яке над ним часто кепкували однолітки. Але він зовсім не був «страшком». Лише трішки кумедним та не зовсім охайним хлопчиком. Лесь добре вчився і часто надавав Маркіяну маленькі послуги, але той ніколи не зараховував його до кола своїх друзів.

Через затяжний туман, який вже добряче схвилював людей, у школі скоротили уроки. Цю новину зустріли «на ура» усі, крім Маркіяна.

«Треба якось виправити те, що я наробив, – розгублено міркував він. – Ось прийду додому, і заклею ті сторінки».

Сказав – зробив. Але нав'язливий туман, який напосівся на їхнє місто, нікуди не зник. Батьки Маркіяна відклали поїздки на дачу. Його мама злягла із мігренню, а на їхніх підвіконнях зів'яли всі квіти.

Увечері, коли в новинах укотре говорили про туман, хлопчик випадково почув репліку диктора, яка змусила його знову розгорнути книгу без назви. Орудуючи ножицями, він спробував роз'єднати щедро політі клеєм сторінки. У деяких місцях довелося прикладати більше сили, через що літери порозривалися, але Маркіянові вдалося прочитати потрібний йому уривок: «*Так тривало сім довгих днів, аж доки...*»

В історії йшлося про те, що один хлопчик за допомогою свого таланту виготовив дзвіночок і, піднявшись на найвищу точку міста, голосно зазвонив, розганяючи туман. А він, злякавшись чарівних звуків, розсіявся.

Маркіян не уявляв, де найвища точка міста. І як виготовляються дзві-

ночки. Він міг їх лише намалювати, бо, як казав його дідусь: «Народився із олівцем у руці».

Коли на папері з'явився великий дзвоник, дуже схожий на той, який використовували в їхній школі, коли зникало світло і не було змоги скористатися електричним дзвінком, хлопчик зітхнув і поклав голову на розгорнуту книгу.

«Як змусити його задзвонити?»

Не встиг Маркіян змигнути оком, як опинився на вершечку незнайомої йому гори, яка за формою нагадувала заточений олівець. Навколо хлопчика клубочився щільний туман, який щипав його за шкіру. Захищаючись від нього, Маркіян розімкнув долоню, у якій... лежав справжній дзвоник.

Він підняв його вгору і, не шкодуючи сил, гучно задзвонив. Ось тільки сіра імла, пересунувшись лише до схилу гори, зупинилася. Хлопчик опустив заціпенілу руку із дзвіночком долу.

– Хе-хе-хе! – почулося раптом десь згори.

Маркіян озирнувся і побачив у гіллі сухого дерева велику сороку. Одна із пір'їн у її хвості мала темно-зелене забарвлення.

– Деякі твори не можна переносити на папір, як би вони не просилися, – сказала вона людським голосом.

– Хто ти? І де я опинився? – розгублено запитав хлопчик.

Вона затріпотіла крилами.

– Це не важливо. Ти тут для того, щоб розвіяти туман.

– Ти знаєш, як це зробити?

– Його треба загнати назад на сторінки.

Маркіян пригадав, що біля ілюстрації казки «Хижий туман» було місце для ще одного малюнку. Але воно залишалося порожнім.

– Дзвіночок не допомагає.

– Один – ні. Минуло вже багато часу. Туман розрісся, зміцнів. А декілька дзвіночків допоможуть. Зроби дзвоники для своїх друзів. І приведи їх сюди. Якщо ваша дружба справжня, дзвіночки заграють в унісон, і туман повернеться до своєї паперової в'язниці. А ти вже не шкодуй на ті сторінки клею, хлопче! Щоб його більше ніхто не звільнив, – прокричала вона, злітаючи в небо.

Маркіян кліпнув оком, у яке, здавалося, щось потрапило. І знову опинився у своїй кімнаті.

«Наснитися ж таке», – смачно позіхаючи, подумав він.

Іншої миті, коли хлопчик вже хотів закрити книгу без назви, його погляд зупинився на порожній рамці, у якій мав бути малюнок. Цього разу вона не була повністю порожньою, бо в її кутиках клубочився сірий туман...

«Мої друзі – найкращі!» – подумки повторював Маркіян, ведучи Олексія, Жанну та Єгора до читальної зали місцевої дитячої бібліотеки.

Спершу він планував запросити їх до себе додому. Олексій з Єгором, як завжди, були «за», але гіпервідповідальна Жанна, насупивши брівки, заявила, що їй потрібно підготувати реферат із зарубіжної, а розваги можуть зачекати до вихідних.

«Не можуть...» – прошепотів Маркіян. Сьогодні туман просочився крізь квартиру до його кімнати й ущипнув хлопчика за руку, залишивши на ній схожу на опік цятку.

Маркіян не наважився розповісти друзям про книгу без назви та злу казку, якій він допоміг. Що вони тоді про нього подумують? Певно, покрутять пальцем біля скроні.

Коли Жанна взяла потрібні їй підручники, Маркіян роздав друзям аркуші із намальованими на них дзвіночками.

– Допоможіть мені їх розфарбувати, – попросив він. – А я трішки перепочину.

Друзі із подивом на нього зиркнули та неохоче взялися за запропоновані їм олівці.

Щойно голова Маркіяна опустилася на книгу, він знову опинився на горі, до якої вже дотягся, але ще не зміг «проковтнути» туман. Роззирнувшись, хлопчик покликав друзів по іменах. За секунду вони опинилися поряд. Але якісь прозорі. Наче то були зовсім не діти, а їхні проєкції.

Маркіян підняв над головою дзвіночок, наказуючи їм зробити те саме. Повітрям розлетілася багатоголоса мелодія. Вона погнала туман геть. Він швидко віддалявся. Але раптом застиг десь на середині ріки, яка омивала скелю з усіх боків.

Стихло вдоволене скрекотання вже знайомої Маркіяну сороки. Хлопчик поглянув на своїх друзів і зацікавився. У руці Олексія не було дзвіночка...

– Де малюнок, який я тобі дав? – наблизився до нього Маркіян.

– А, та твоя мазанина? – децю насмішкувато перепитав його однокласник. – Сам цим бався. Мені ніколи.

– Я ж тебе просив...

– Сам малюй. Це ти в нас та-ла-но-ви-тий, – протягнув останнє слово Олексій. – Якщо гарно постарася, отримаєш ще якогось диплома.

Не вірячи в почуте, Маркіян нагадав:

– Ми ж із тобою разом записалися до художньої школи. І в тебе виходило навіть краще, ніж у мене. Але ти сам покинув малювання. Сказав, що в тебе немає часу на різні дурниці.

– Сказав. А ти... – він затнувся. – Ти народився талановитим. Тобі все дається легко.

– Неправда, – ображено підвищив голос Маркіян. – Я багато працюю. У мене не завжди є час на ігри, прогулянки із друзями. Але мені подобається малювати. Я не шкоую.

– З тобою все зрозуміло, – відвертаючись, махнув рукою Олексій.

– З тобою – теж. Ти не радієш моїм успіхам. Бо ти... ти – не справжній друг.

Фігура Олексія швидко розчинилася в повітрі. Те саме сталося і з рештою його друзів. Залишившись на самоті, Маркіян кинув на землю свій дзвіночок. Той не впав, а завис у повітрі на рівні його голови. Тоді хлопчик стукнув по ньому рукою, намагаючись скинути. А наступної миті опинився в читальній залі бібліотеки.

– Вони пішли? – перепитав Маркіян, витираючи розлитий сік носовою

хустинкою, яку мама завжди кладе до його кишені, а не Лесевою серветкою, яка, можливо, врятує ситуацію.

Лесь кивнув. Маркіян розгорнув серветку, милуючись намальованим на ній дзвіночком. Він і не здогадувався, що Лесь теж вмів малювати. Він, взагалі, нічого про нього не знав.

Перехопивши його погляд, Лесь чомусь зніяковів:

– Я бачив такі у вас, коли проходив повз. Захотілося й собі...

– Ти все правильно зробив, – швидко заговорив Маркіян. – Потримай його трішки в себе, добре? Цим ти дуже мені допоможеш.

Спершу Лесь дивився на однокласника недовірливо, намагаючись зрозуміти, чи той із нього не кепкує. Потім охоче кивнув і відійшов до свого столу. А Маркіян ... повернувся на скелю.

Дзвоники не зникли. Вони досі висіли в повітрі, охороняючи звільнену територію від туману. Маркіян сплеснув у долоні, подумки покликавши Леся. Але хлопчик не з'явився. Натомість на вільному місці із повітря виринув ще один дзвоник. І одразу задзвенів, задаючи новий такт. Багатоголоса мелодія, переливаючись трелями, то розросталася, то стихала, огортаючи собою простір.

За деякий час із туманом почало коїтися щось незрозуміле. Той «зблід» і, опускаючись униз, став шипіти, наче роздратований кіт. Так тривало доти, доки він, мов виснажений довгим шляхом старигань, не захрипів, розчиняючись у воді.

– Пе-ррре-мога! Пе-ррре-мога! – замахала крилами, аплодуючи йому сорока.

– Дійсно?

– Дійсно! Тільки хутчіш заклеї сторінки, щоб туман не повернувся.

– Дякую! – крикнув Маркіян.

Слова сороки відзивалися луною в його голові навіть тоді, коли він повернувся до бібліотеки.

Перед хлопчиком лежала розгорнута книга. Але тепер хижка казка мала вже дві ілюстрації. Дзвоники загнали туман туди, де було його місце.

Маркіян підбіг до вікна, за яким помітно посвітлішало. Відгорнувши фіранку, він зміг роздивитися світлофор на перехресті, меблеву крамницю і навіть віддалену залізничну станцію. А за мить із мряки, що танула на очах, вигулькнула телевізійна вежа – велет, який наглядав за їхнім місцем, оберігаючи всі його таємниці.

Обнишпоривши кишені свого рюкзака, Маркіян пригадав, що забув клей удома. Що ж робити зі сторінками казки, яку потрібно негайно знешкодити?

– У тебе часом немає клею? – гукнув він до Леся. – Тільки мені потрібен міцний.

Хлопчик нахилився до свого рюкзака, і за мить витяг із нього невеличкий червоний тюбик.

– Цей супернадійним. Батько клеїть ним навіть взуття.

– Дякую! Ти знову мене врятував, – посміхнувся Маркіян.

– Не дякуй, Маркіяне. Мені не важко, – повернув йому посмішку Лесь.

– Добре. Але Маркіяном мене називають лише вчителі. А для друзів, – він зробив паузу, після чого уточнив, – для справжніх друзів я просто Марк.

? ЗАПИТАННЯ

1. Де Маркіян знайшов книгу без назви?
2. Чому Маркіян не товаришував із Лесем?
3. Як називалася казка, сторінки якої були заклеєні?
4. Яку пораду дала Маркіянові сорока?
5. Чому в руці Олексія не було дзвіночка?
6. Хто допоміг Маркіянові?

Зоя ЧУМАК

НА БАТЬКІВЩИНІ ЛЕСИНІЙ ЖИВУ

На батьківщині Лесиній живу,
Де сонце вицілює траву,
А Случ-ріка шовковим плинном вод
Веде Поліссям срібний хоровод.

Моя земля – вінок пахучих верб,
А сонце в небі – то Полісся герб.
Весна – клечальне віття¹ на чолі,
А я і Леся – донечки землі.

Коли скресає крига навесні,
Тривожать серце Лесині пісні.
Такі вогнисті та палкі вони,
Сміливі, наче проліски весни.

...На батьківщині Лесиній живу,
Де сонце вицілює траву.
Від Звягеля² до Києва дзвенить,
Немов сопілка, Лесина блакить.

? ЗАПИТАННЯ

1. Пригадайте, що ви знаєте про життєвий шлях Лесі Українки. Якими рядками вірша описана творчість відомої поетеси?
2. Знайдіть у вірші порівняння. Чому саме так порівнюються поетичні образи?
3. До яких регіонів України належить Полісся? Що ви знаєте про нього? Використовуючи інтернет, запишіть кілька назв поліських міст і річок.

Зоя ЧУМАК

РАНОК

Зеленіють клени кучеряві,
Тінь легку розтрушують на трави.
Соловей пташат в гіллі колише.

Сходить сонце. Ранок. Райська
тиша.

¹ К्लечальне віття, клечання – зелень, якою прикрашають домівку на Зелені свята (Трійцю).

² Звягель – давня назва Новограда-Волинського, міста, у якому народилася Леся Українка.

Я встаю із сонцем на світанку,
 Слухаю, як шепче Немилянка¹.
 Обдивляюсь стежкою города,
 Що вже підросло, а що ще сходить.
 А вона в ранковому тумані
 Все спішить до моря-океану.
 Заливає сонце прохолоду,
 Кип'ятить у річці синю воду.

До обіду спекою заморить
 Череду корів на косогорі².
 От, якби ще вудочку у руки,
 Упіймати окуня чи щуку.
 Ранок став би казкою чудною
 На кордоні літечка з весною.
 Обважнілі соками порічки
 Ось дрімають в листі біля річки.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому важливо прокидатися рано? Як це описано у вірші?
2. Поясніть метафору «на кордоні літечка з весною». Який вид римуння використовує авторка? Чому?
3. Визначте провідний мотив поезії «Ранок». Поміркуйте, чим відрізняється ранок у селі та місті?

Зоя ЧУМАК

А ЧЕРВЕНЬ КОСИТЬ ГЕН СІНА ІЗ ЦИКЛУ «ПОЛІСЬКІ ОВИДИ»

А червень косить ген сіна,
 трава заколосилася.
 Рожево блимнули здаля
 гвоздички, і ромен
 На сінокосі молоком
 залив м'яку потилицю
 Дороги, вкритої сукном
 кульбабових знамен.
 Овидом бусель походжа,
 червоний дзьоб як палиця.
 Жаби лупаті у траві
 наїлись комарів,

А задрімали, то у дзьоб
 для буслика попалися,
 Де сіно пахне, наче мед,
 від ранку до зорі.
 Летить стежина навпростець
 хустиною зеленою.
 Біжить по ній велосипед,
 стрибає у ямки.
 Луг завітчавсь, як кавалер,
 дзвіночками, вербеною³,
 А я із бусликом гребу
 вже сіно у валки⁴.

? ЗАПИТАННЯ

1. Який словесний пейзаж можна намалювати за текстом вірша? Спробуйте відтворити його на папері.
2. Випишіть назви рослин, які використовуються в поезії. Дослідіть їхні лікарські властивості. Про яку квітку ви чуєте вперше?
3. Назвіть художні засоби у вірші. Яка строфа є емоційною кульмінацією?

¹ Немилянка – невелика річечка, права притока Случі.

² Косогір – пагорб.

³ Вербена – народна назва рослини іван-чай.

⁴ Валок – кілька покосів, згребаних до купи.

Закарпатська область

Юрій ШИВТ

ТУРЯНСЬКА ДОЛИНА

Там, де в'ється річка Туря¹, у лісі Шипот клекотить,
 Як налетить чорна буря – вода шалено летить.
 Двадцять сіл предавніх (і великих, і малих)
 І засмучених, і славних. Неповторна доля в них.
 Де при Турі древні села та Туриця, Турички...
 Зачахають в горах зела і дерева, й потічки...
 Зайда тут, як звір, заліз. А колись на цій рівнині

Ріс густий дрімучий ліс: де маленьке Мокре² нині,
 Був розкішний сінокіс і три цвинтарі безмежні
 Під крилом святих рамен, що у висоті небесній
 Мають многоту імен... Довели поважні вчені:
 Це поселення стоїть на своїй основі древній
 Майже сім уже століть... Де колись гасали тури,
 Скинію мав сивий дід в лоні радоців і жури –
 Мого прадіда левіт. Жив на скелі, як на турні,
 В краю щастя і біди... Про недолю й долю Турі
 Повідають нам діди: буйні тури чорнобурі
 Там, де хмари і блакить, не боялись грому-бурі
 На галявинах рокить³, як і люди волелюбні –
 Їх сини з предавніх пір... Налітали орди згубні
 В ту місцину із-за гір задля грабежу, вадаски⁴,
 Мов голодний дикий лев... Чувся в тій долині ласки
 Тура і людини рев. Полохали тишу дзвони
 І гірську лісисту даль... На могилах оборони
 Там писалася печаль. Толочили край заброди...
 Як помер безстрашний дід, – зникли турів родоводи
 І збіднів турянський світ... Як останнього спіткала
 Куля – так заплакав ліс, що долина мокра стала
 Від його кривавих сліз. І знялася дика буря –
 Та така велика там, аж дала нам річку Туря,

¹ Туря – річка в Закарпатській області, Турянська долина.

² Мокре, Турички, Туриця – назви сіл.

³ Рокиття (діал.) – лісова поляна, галявина.

⁴ Вадаска (діал.) – полювання.

Що повідує вікам про село, що зветься Мокрим
(У зелених шатах полонин із маєвом широким)
І на Шеповець¹ глядить... Будуть жити ці пригоди,
Поки в небі є блакить, сонця ласка й дар природи.

? ЗАПИТАННЯ

1. Про що розповідає твір «Турянська долина»?
2. Які явища природи, картини й образи змальовані в легенді «Турянська долина»? Які художні засоби для цього використав автор?
3. Які легенди рідного краю вам відомі?

Олександр ГАВРОШ

ПРИГОДИ ТРИЧІ СЛАВНОГО РОЗБІЙНИКА ПИНТІ

ЧАСТИНА ПЕРША

<...>

*Не знаємо волі краю, не знаємо межі,
Підем, брате, погуляти між гаври ведмежі.*

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ. ЯК ПИНТЯ НОВЕ ЖИТТЯ РОЗПОЧАВ

Чорна полонина височіла над селом, однак було до неї далеченько. Зазвичай, ішли туди за два дні. Але селяни її не любили і овець там не пасли. Одні казали, що там чорти водяться. Інші згадували про розбійників, які, мовляв, мають на полонині свої сховки. Так чи інак, прозивали її в народі «Чорною» не з великої любові.

Пинтя дерся вгору поволі. Знав, що за ним одним у погоню гайдуків не поженуть. Харчів мав на кілька днів, тож цим голову собі не сушив. Та й зрештою, за сими горами теж живуть люди. Кажуть, там уже інша країна. Тож, може, у пана Бебекала та його економа руки туди не досягнуть. «Якщо вже цілком біда буде, перейду туди», – заспокоював себе Пинтя.

Але на серці все одно було тривожно. Що тепер сей кровопивця зробить з Янком? Ой, не попустять Причмеленому панського непослуху! Дарма не пішов з ним на полонину!

Єдиною втіхою для хлопця був Люципер. Пес радісно носився вперед-назад, ніби відчуваючи, що і для нього настала повна свобода. Ба більше, він ніби знав куди йти, весь час випереджаючи парубійка.

«Ади, який розумний пес! – дивувався Пинтя. – Ще жодного разу не загавкав – себе не виказуючи та й звірину дарма не полохаючи».

Заночували вони в лісі під розлогим старим дубом. Легінь обійняв пса,

¹ Шеповець – мальовнича лісиста гора за річкою Туря, неподалік рідного авторського села Мокре в Закарпатті.

аби було тепліше, і так вони проспали до світання. Зранку перекусили бринзою та хлібом, попили водиці з лісової кринички та й рушили далі.

Пополудні ліс став закінчуватися, і ось Пинтя з Люципером, подолавши крутий узгірок, устелений гарячим позеленілим камінняччям, нарешті вибралися на Чорну полонину. Тут було привілля для очей і серця: стелилися шовкові трави і вітер дув у свої одвічні труби. Ніде ані деревця, під яким можна схоронитися від дощу чи сонця.

На radoшах вони забігли на самий вершок безлісої гори, до величного сірого цар-каменю, і перед ними відкрилася дивовижна панорама зеленої Верховини. Коли раз побачиш ті хвилясті гори – не забудеш довіку. Куди лише око сягало – туманіли безкраї ліси. Десь далеко-далеко внизу з одного і другого боку виднілися поодинокі світлі латочки. Се були невеличкі гірські поселення.

– Бачиш, Люці, звідки ми прийшли? – показав хлопчина рукою на дерев'яну церквичку на горбочку аж ген попід потічком. – Се наше село. Власність його ясновельможності пана Бебекала, бодай би його підняло і бебекнуло!

Пес весело загавкав. Тут уже не було перед ким ховатися. Полонина відкривалася, як на долоні. Трава тут була така густа, що хапала за ноги. А тиша аж біла у вуха. Хоч на сто голосів кричи – ніхто не почує. Хіба часом завие заблуканий вовк.

– Ну і як ми будемо газдувати? Га, Люці? – потріпав він пса по загривку.

Пинтя об'ївся полонинських чорниць, аж йому губи посиніли від їхньої беручкої барви. А далі ліг собі на травичці, закрив від сонця лице крисачею та й задрімав. Мав він одну дуже гарну рису: нічим довго не журився. Як казав Янко Причмелений, добре бути дурним та міцним.

Не знати, скільки спав наш герой, але збудив його вітрик, що шугав полониною. «Ого, який тут нагорі протяг!», – присів Пинтя, одягнув капелюха, свиснув пса та й пішов у видолинку, яка посеред полонини наче витворювала природне укриття. Тут навіть росли кущики, а значить, мала бути й вода.

– Ба, що це? – не вірив Пинтя своїм очам.

Біля невеличкого болітця мирно обгризала молоді пагініці сіра коза.

– Ну, Люці, от ми і маємо вечерю! – роззирнувся він про всяк випадок довкола. Видно, коза якось відбилася від череди та й тут зажила. Але як її ще дикі звірі не зжерли? Та й хто міг пасти худобу в такій глушині?

– Гаразд, не забуваймо собі мізки дурницями! – вирішив легінчук, стягаючи із білих штанів мотузку, якими вони були підперезані. – Треба її спочатку зловити. А далі можна подоїти і засмажити.

І одне, й друге він навчився робити в Янка. Люципер зрозумів наміри господаря, тож забігав у видолинку збоку, аби відрізати безтурботній тварині шлях до відступу. Як не дивно, коза виявилася зовсім не дикою, і Пинті нітрохи не боялася. Це навіть зачепило самолюбство новоспеченого мисливця, який з ножом в одній руці та з мотузкою в другій, наче індіанець, скрадався до рогатої скотини, яка мирно жувала зелені листочки.

Та не встиг хлопчина зробити кілька останніх кроків, як почув сердитий голос:

– Ось так і стій, дармоїде! Далі – ані руш! Навіть сопіти перестань у бік Мані! Бо зараз як пальну в черево, то чужої худібки тобі не захочеться навіть на тамтому світі.

Пинтя поволі озирнувся.

Позаду нього стояла дивна істота – пелехата, бородата, у козячій шапці – хоча було ще літо, – у таких же козячих ногавицях і постолах. За пояс у неї був встромлений довгий ніж, а головне – у руках вона тримала рушницю, яка цілилася просто в груди хлопчині.

– Паночку, ви мене не правильно зрозуміли... – забелькотів Пинтя, страшенно перелякавшись від несподіванки.

– Я тобі не пан, а ти мені не наймит! – розгнівався не на жарт старий.

– Вуйку, я хотів лише погладити сю милу тваринку.

– Ага, тому й витягнув свого ножища, – сплюнув бородань. – Мабуть, драбе, хотів погладити їй шкуру аж до самого м'яса. Чи не так?

– Та ні, що ви! – запротестував Пинтя, краєм ока шукаючи Люципера. Той, як на біду, улігся неподалік і, висолопивши язика, спокійно спостерігав за розмовою, буцімто нічого страшного не відбувається.

«Та-а-ак, поспішив я назвати свого пса розумним створінням!», – вилаявся подумки Пинтя.

– Ну то так, хлопче: спершу помалу кладеш ножа на землю. І без викрутасів, – бородате чудо для заохочення навіть махнуло цівкою рушниці.

Розуміючи, що іншого виходу нема, Пинтя опустил ножа в траву.

– Тепер мотузкою гарно в'яжеш собі ручки, – продовжував полонинський дивак.

– Та не можу я сам собі руки зав'язати! – запротестував юнак.

– А ти в'яжи, як можеш! – не здавався дідусь.

Коли Пинтя щось наплів собі довкола зап'ясть, стариган спритно підскочив до нього і міцно зв'язав йому руки ще й своїм мотузком.

– От тепер добре, – задоволено показав він чорні зуби і, підібравши ножа, повів Пинтю, як корову, поперед себе. Той тільки важко зітхнув.

Той встав, позіхнув, вильнув кілька разів хвостом та й побіг за ними.

«От дурна скотина!» – гнівався мовчки Пинтя.

Вони йшли з видолінки доволі втоптанною стежкою. Видно, тут часто ходили.

«А ще плетуть, що на Чорній полонині люди не з'являються», – сердився за свою необережність легінь. Тепер невідомо, до чийх рук він потрапив і що з ним зробить це дивне плем'я козлоїдів.

– Я би тебе, синку, зразу застрелив, – обнадіював його дорогою дідок. – Та порошу шкода. Закінчується він у мене.

– Господи, помилуй! – пробував згадати Пинтя молитву, та щось не згадувалося.

– Та й, чесно кажучи, занудьгував я за людським товариством, – не зважав на Пинтеві примовляння стариган. – З Манею так не побалакаєш. Вона тільки «ме-е!» та «ме-е!». Жарти жартами, а я вже роки три жодної пики не бачив.

Пинтя став уважно дослухатися.

– Се як Василь Зуб помер від старої рани, то лишився я тут, у сих проклятих горах, сам-один, як перст, – зітхнув старий.

– Вуйку, я вам ніякого зла не заподію, – Пинтя вирішив випробувати долю: або пан, або пропав. – Я сам утікаю від пана Бебекала.

Вони заходили вже у густий лісок і тут, між деревами, була, очевидно, остання нагода для втечі. Це в тому разі, якщо дідок погано стріляє. Тому треба було чим більше заговорювати йому зуби, аби він втратив пильність.

– Я побив панського економа Шикароша, бо він хотів відрубати палець вівчареві Янкові Причмеленому, до якого я втік від своєї нанашки Зубані, бо мої батьки вмерли від холери і я в неї годувався. А вона мене страх як била. Особливо, коли я вкрав у неї чарівне зілля, – затріскотів без угаву Пинтя. – Ой! Не слухайте мене, вуйку! – спохопився він. – Про чарівне зілля я придумав. А все решта – чиста правда!

– До речі, синку, я в нашій ватазі був найкращим стрільцем. Цілив в око оленя з п'ятдесяти кроків, – ніби між іншим докинув дідусь.

Легінь відразу ж покинув думати про втечу. Ніхто не хоче помирати таким молодим.

– Якщо ви, вуйку, були у ватазі, то виходить, що ви... – запинаючись, почав дещо розуміти Пинтя.

– Так, синку, ти потрапив у надійні руки, – захихотів дідусь.

Їхня недовга подорож завершувалася. Вони підійшли до скелі, яка вибибалася просто з гори. Тут був добре замаскований зеленню вхід до печери.

Дідусь відтягнув гілляччя, до яких були напнуті козячі шкіри, і вони залізли всередину. Люципер заскочив за ними.

Через отвір пробивалося трохи світла, і Пинтя зацікавлено роззирався довкола. Ая! Справжня розбійнича нора! То би йому сільські хлопці позаздрили!

– То ти кажеш, синку, що надавав духопеликів самому Шикарошу! – очі дідуса свердлили хлопця недовірливим поглядом. Старий, виявляється, мав чудову пам'ять.

– А з якої би я речі забрів аж у таку глушину? – зітхнув Пинтя.

– О, Шикарош – добра штучка! Шкода, що при останній нашій зустрічі ми не повісили його догори ногами! Утік, гнида! Щастить же негідникам, – згадав давно минулу історію дідуган. – Що ж, доки він по землі ходить, тобі додому вертатися нічого. Я цю пиявицю добре знаю.

– Тому я й думав заховатися поки що на полонині, – вирішив Пинтя придобрити серце старого, поки той занурився у спомини. – Кажали, що сюди ані звір дикий не забігає...

– Забули вже люди про опришківське ремесло. Стогнуть та шії гнуть у ярмі, як худоба безсловесна.

– То ви, вуйку, справді розбійник? – наважився запитати хлопчина.

– А ти часом не панський вивідувач? Щось ти до всього дуже цікавий! Дивись, а то засмажу тебе, як барана, на вертелі!

– Та що ви, вуйку! Я би сам радий був з вами із вами тут пожити.

Старий надовго задумався, пожував губами, а далі махнув рукою:

– Бог з тобою! Усе одно раз умирати! Надуриш старого діда – будеш ве-

ликий гріх мати! Залишайся, я не бороню! Дуже я занудьгував за людьми. Скоро і сам уже, як коза, мекати стану!

– Ой, вучку! – мало не кинувся йому на шию Пинтя, але зв'язані руки заважали.

Розбійник розрізав мотузку ножем, і вони обійнялися. Люципер радісно заскавчав, наче наперед знав, чим усе закінчиться.

– Синку, ти втрапив до гірського барлогу колись грізної ватаги Андрія Мухи. Чув про такого? – підморгнув дідусь.

– Та щось ніби чув... – запнувся Пинтя.

– Отож, славний на всі гори опришок¹ Андрій Муха стоїть перед тобою власною персоною, – старушок зняв кумедну козячу шапку, поклонився і розшаркався. У своєму дикунському вбранні, з розкуйовдженою бородою та роками не чесаним волоссям, з якого стирчали хіба очі та ніс, він виглядав так смішно, що Пинтя розсміявся.

– Ти чого? – насупився дідок.

– Я просто страшенно радий побачити таку славнозвісну людину, – усміхнувся Пинтя на всі тридцять два.

– Що ж, синку, тепер у тебе почнеться нове життя. Повір на слово Андрієві Мусі!

Пинтя ні на йоту не сумнівався, що саме так воно і буде.

*Закувала зозулиця, голосок полетів,
Присягали легіники та й на пістолеті.*

РОЗДІЛ ШОСТИЙ. ЯК ПИНТЯ СТАВ РОЗБІЙНИКОМ

Вуйко Муха виявився доброзичливим і говірким. Видно було, що за три роки він украй втомився без товариства.

Пропущений фрагмент

Але за розбійничою звичкою не можна покидати ватаги, доки наступники не знайдуться. Про ремесло треба дбати. Ая! Не гоже залишати напризволяще те, що так важко надбали побратими.

– То ви, вуйку, хочете мене зробити... – запнувся від несподіванки Пинтя і зашарівся, як дівчина на виданні.

– Так, синку, але не кожному дано бути розбійником. Треба стати пильним, як рись, і витривалим, як вовк. Се велика честь бути лісовим братом.

¹ Опришки – учасники українського селянського повстанського руху в Галичині, на Закарпатті, Буковині проти польської шляхти, молдовських бояр, угорських феодалів (діяли у XVI – першій пол. XIX ст.).

І аби її здобути, треба пройти тяжке випробування.

– І яке? – стривожився легінь, бо, правду кажучи, таке розбійниче життя йому подобалося. Се не те, що в нанашки Зубані сіно грабати.

– А ось зараз побачиш, – старий Муха вів його кудись вглибину лісу. Пинтя з Люципером зацікавлено роззиралися довкола.

– Ну ось, прийшли, – майже пошепки промовив дідок біля старого граба. – Видиш нагорі вороняче гніздо?

– Так, – кивнув здивовано хлопчина, задираючи високо голову.

– Ось тобі і випробування: маєш так витягнути яйце з гнізда, аби й ворона не помітила.

– Та хіба се можливо, дідику? – розвів руками Пинтя.

– А я таке випробування у славного ватажка Данила Черепа пройшов. От і тобі доведеться.

Муха відійшов неподалік, сів на зламану ялицю і витягнув люльку. Тю-тюн у нього давно скінчився, але він призвичаївся курити різне листя. Люципер підбіг до нього і теж всівся біля його ніг, очікуючи на цікаву комедію.

– Ну що ж, – почухав Пинтя потилицю. Витягнув з-за пояса два пістолі та ножа, акуратно склав їх під деревом, поплював на долоні та й обережно поліз грабом угору. Доліз він до вершка без пригод, але тільки-но хотів рукою сягнути в гніздо, як ворона здійняла страшенний гвалт. Ще й на нього так накинулася, що він ледве з дерева не гепнувся.

Пинтя провинно знизав плечима, дивлячись на старого опришка. Той невдоволено проказав: «Через кілька днів повторимо. Але пам'ятай, хлопче: маєш лише три спроби. Такий, на жаль, розбійницький звичай». Муха був настільки розчарованим, що навіть не назвав хлопця своїм постійним лагідним «синку».

Друга спроба виявилася кращою за першу. Але щойно Пинтя вхопив яйце, як ворона знову розкаркалася на весь ліс.

– Розбійник працює не лише руками, але й головою, – наставляв сердитий Муха хлопця дорогою додому. – Якщо не вдається один спосіб, треба думати про інший. А що би ти зробив, якби ватажок наказав тобі – як славної пам'яті побратимові Івану Бібі – викрасти жону пана Злотницького? І той утнув таку штуку! А ти дурну ворону не годен перехитрити! Тобі, хлопче, хіба коровам хвосту крутити, а не пістолі за поясом носити!

Усі наступні дні Пинтя думав про кляте гніздо та воронячі яйця. Навіть спати погано став – крутився цілу ніч з боку на бік, як чорт у кропильниці. Муха теж гнівався на хлопця, бо гадав, що той навмисне провалює розбійницький іспит, аби не відпускати старого додому.

Тому перед третьою спробою суворо виголосив:

– Якщо не пройдеш розбійниче випробування, то не маєш права і жити у ватазі. А се значить, що змушений будеш піти від мене геть.

Серце Мухи рвалося з жалю, коли він це говорив. Але що поробиш – у розбійників закони суворі. Інакше би їх давно всіх поперевишали.

Обережно-обережно ліз по грабові Пинтя. Коли був під самим вершком, витяг з-за пазухи два патички та й став ними помаленьку робити дірку у гнізді. Як зробив, розтяг її пальцями і яйце саме скотилося йому до руки.

Пинтя перестав дихати і аж заплющив очі від хвилювання. Помітила ворона крадіжку чи ні?

Промайнуло кілька секунд. Ніби все спокійно.

Хлопчина поклав яйце до пазухи і поволі, намагаючись не сильно притискатися черевом до стовбура, сповз на землю.

– Є! – першим вигукнув старий Муха, підкидуючи свого капелюха вгору, чим не на жарт перелякав здивовану ворону. Він обіймав і цілував Пинтю, викрикуючи:

– Буде з тебе, синку, славний опришок! Ого-го-го!

Люципер теж скакав біля них, весело гавкаючи на весь ліс. Та найбільше тішився сам Пинтя. Адже це було його перше випробування в житті. І він його таки здолав.

А коли стемніло і біля ватри парувала святкова вечерея із зайця, розпочалася урочиста церемонія посвячення в розбійники. Муха зі старих запасів убрав Пинтю в чорну розбійничу сорочку, виварену в олії та смолі (аби не хапалася до тіла різна мерза), дав широкого череса, зелену крисану з когутячим пір'ям, оздоблену бартку та пістоля.

– А тепер, синку, присягни мені, славному опришку Андрієві Мусі, на сій зброї, що будеш шанувати розбійничий звичай і ніколи не зрадиш товариства, хоч би на муках чи під загрозою смерті!

– Присягаю! – мовив Пинтя, стоячи на одному коліні і цілуючи різьбленого пістоля. – Інакше хай мене посягне заслужена кара від рук побратимів!

Після того вони міцно обійнялися, поцілувалися і заспівали старої воляцької пісні.

Люципер теж підвивав, як міг, хоча його ніхто в розбійники і не приймав. І навіть Маня за компанію кілька разів голосно мекнула.

*Нащо тобі, пане-брате, торбину двигати?
Ліпше тобі, пане-брате, людей розбивати!*

РОЗДІЛ СЬОМИЙ. ЯК ПИНТЯ РОЗБІЙНИЦЬКІ ТАЄМНИЦІ ВИВІДУВАВ

Перед відходом Муха повів Пинтю до Чортового зуба. Це була скеля, що нависала над урвищем, у яке легко можна було зірватися і зламати шию.

– Недарма її прозвали Чортовою, – присвиснув хлопчина. Муха прив'язав себе мотузкою до одинокого дерева на кручі й потиху став з неї спускатися, відштовхуючись від скелі ногами.

– Вуйку, що ви робите? – гукнув йому Пинтя, схилившись над проваллям. Муха вже бовтався на мотузці десь посередині скелі, а внизу під ним дзюркотів гірський струмочок.

– Бери другу мотузку, обв'язуйся і спускайся за мною! – долинув знизу опришків голос.

Повагавшись, Пинтя так і зробив. Затріщало дерево, покотилися дрібні камінці у прірву. Але розбійника під кручею уже не було.

– Вуйку, де ви?! – загукав спантеличений Пинтя, обережно спускаючись по мотузці і пильно вдивляючись у гостре каміняччя, поміж яким біг гірський потічок. Звідти тягло холодом і страхом.

Люципер з цікавістю спостерігав за цими альпіністськими вправами, прилігши на теплу від сонця скелю і звісивши донизу голову.

– Чого галасуєш? Я – тут! – почувся зовсім поруч голос старого.

І справді на цій висоті під скелею був невеличкий виступ і починався ледь помітний вхід до печери. Побачити його знизу або згори було неможливо.

Розбійник схопив Пинтеву мотузку і притягнув до себе.

– Ого! – задивився, хитаючись, легінь собі під ноги. – Якщо звідси гепнутися, то костей не позбираєш!

– Ходімо! – наказав Муха, розпалюючи смолоскип, який стояв при вході в печеру. – Зараз, синку, ти побачиш те, за що люди ладні продати душу самому дияволу!

Печера виявилася доволі довгою, хоча й не широкою. Певно, тому розбійники тут не жили. В одному кутку Пинті вишкірив зуби людський кістяк, від чого хлопчина сахнувся вбік, як ужалений. Мабуть, один із невдах-мисливців за скарбами. Але старий розбійник незворушно пробирався далі.

Від головного склепу в різні боки вело кілька рукавів.

– Ось тут, синку, і ховається наша опришківська слава!

Смолоскип кидав тьмяні відблиски на бороду Андрія Мухи та його козячу шапку так, що часом Пинті здавалося, що це не приязний та балакучий дідусь, а таємничий і незнайомий печерний дух.

Стариган підійшов до великої кованої скрині й почав шукати щось на своїй шії. Далі зняв хрестика на шнурочку і запахав його до замка. Кілька разів ним прокрутив, і всередині щось клацнуло. Хрестик виявився добре замаскованим ключем.

– Хитро придумано! – пошкрябав потилицю Пинтя.

Муха підняв віко скрині – і печера заграла дивовижним світлом, яке відбивалося від золотих та срібних монет.

– Ого! – голосно здивувався такому багатству хлопчина.

– А ти думав, що розбійники тільки те й роблять, що лежать горічерева та штани протирають? – опришок взяв жменю монет і почав насипати в мішечок, який завбачливо приніс із собою.

– А хто се мої скарби тривожить? – раптом пролунав невідомо звідки гугнявий голос. – Кому вже білий світ не милий?

Пинтя відразу схопився за пістолі, а Муха й далі незворушно наповнював торбинку грошима.

– А ти мене вже й не пізнаєш, холера би тебе вхопила? – кинув він недоволено в чорну глибину печери, яка невідомо де закінчувалася. – Як ся маєш, бісове поріддя?

– Та не може сього бути! Невже се ти – Андрій Муха власною персоною?! Ну в тебе і вигляд, старий! – загуdiv незнайомий голос. – А я думав, що ти вже давно ноги простягнув та й у пеклі смажишся!

– Ага, дочекаєшся! Я ще хочу з молодницею пожартувати! Мені поспішати нікуди, – заусміхався дідусь.

– Тому й вирішив мої комори спустошити?

– Ти ж знаєш нашу угоду: сі скарби стануть твоїми, коли відійде останній опришок.

– Хо-хо, та се вже станеться незабаром! – продовжував неприємний голос. – Як бачу, славний розбійник Андрій Муха прийшов, аби передати їх мені навечно. Чи не так? Зійшло на пси розбійниче ремесло!

– Не спіши, лисий дідьку, поперед батька в пекло! – опришок вже наповнив по краї мішечок і зав'язав його шкіряним паском. – Бачиш сього славного легеня? – ударив він по плечу Пинтю. – Він тепер опікуватиметься розбійничими скарбами.

– А се ще що за один? – Григору здалося, що він бачить в темряві дві червоні пятки, які, напевно, були очицями невідомого.

– Ну то виходь, познайомлю, – доброзичливо запропонував дідок.

Та з темряви ніхто не вийшов.

– Невже настрашився, щезнику? – засміявся Муха. – Щось ти сильно лякливий став. Так і наші скарби не вбережеш!

– Я собі міркую, чи ти мене не дуриш? Бо сей парубійко на розбійника зовсім не виглядає. Та й молодий він ще, аби пістолі носити.

– Се, ніхтолице, вчора приведений до розбійничої присяги славний опришок Пинтя, який самому Шикарошу тумаків надавав. Так що тепер він розбійничими скарбами відатиме.

– Побачимо ще, який з нього розбійник буде! – сердився голос. – Пам'ятай нашу угоду: розбійником лиш той називається, який розбоем промишляє. Спочатку побачимо, як він себе покаже!

Тим часом Муха зайшов до бокової печери, де зберігався різний одяг. Якого вбрання тут тільки не було!

– Вуйку, а нащо ватазі стільки одягу? – насмілився запитати Пинтя, коли таємничий голос заговів. Він здивовано перебирав солдатську форму, чернечу сутану, навіть жіночі шати.

– А се, синку, для роботи. Прибери пенька, то матимеш й панка. Інколи розбійник мусить видавати себе за іншого, аби здійснити свої хитромудрі плани.

Муха відібрав собі просту домоткану сорочку та білі полотняні широкі ногавиці. Тепер він був звичайним сільським дідусем – у морщених постолах та потертому капелюсі.

Свою кумедну козячу шапку він одягнув Пинті.

– Ось тепер ти вояк хоч куди! Хе-хе! – засміявся дрібно старий. – Ну, полізли на Божий світ, синку?

– А що в іншому склепі? – запитав Пинтя про другий боковий вхід.

Пропущений фрагмент

Насамкінець, старий опришок мав показати хлопчині місце зимівлі, а вже звідти їхні дороги розходилися. Чи назавжди – цього, мабуть, не ві-

дав ніхто. Окрім, якщо вірити розбійничим байкам, ялиці-яснолиці.

<...>

? ЗАПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте жанрові особливості «Пригод тричі славного розбійника Пинті».
2. Поясніть значення епіграфів до розділів твору.
3. Дослідіть лексичні особливості мови твору (приказки, народні порівняння, повір'я тощо).

Михайло ПОШКО

ДИКІ ГУСИ НАД ШОТЛАНДІЄЮ

Ніч за нічю не дають мені спокою надривні крики диких гусей. Вони летять і летять, ці беззахисні зграї, ніби змовившись, прямо над твоїм вікном, і ти починаєш дивуватись: звідки їх стільки береться?

Подеколи помічаю їх удень, і тоді гуси звично вписуються в сумний осінній шотландський пейзаж мокрих кам'яних будинків і засипаних листям доріг. Але вдень птахи кричать менше і не так тужно. Може, землі, над якими вони пролітають, відволікають гусей від того, що змушує їх клекотати...

А вночі птахи залишаються сам на сам зі своєю неприкаяною долею. І це виливається в гірких піснях, у яких вони плачуть над своєю приреченістю до вічних скитань між зимовою і літньою домівкою, між Тут і Там...

А може, нам здається, що кричать вони тільки вночі? Може, ми просто краще чуємо в нічній тиші, бо їх крики легше пробиваються до нашої душі. І тоді щось справжнє, суттєве, що сховано далеко в глибині кожної людини, відгукується на клекіт гусей. Ми ніби налаштуємося на одну з ними хвилиночку і починаємо вважати себе їх однодумцями. Адаже ми, як і ці птахи, об'єднані долею короточасних гостей, яким не уникнути прощання, як би вони не намагалися затриматись на святі Життя... Ми споріднені беззахисністю і швидкоплинністю перед лицем Вічності. І все наше життя – це короткий політ у Часі між Тут і Там... Політ, пронизаний тужливими скриками.

Дивно, що ці скарги гусей так западають у душу саме тут, далеко від рідного краю, у маленькій екзотичній і древній країні Шотландії, де навіть узимку квітнуть квіти і зеленіють газони, де вулиці миють пральним порошком, де перехожі ввічливо усміхаються незнайомцям, де перед Різдом проводять дешевий розпродаж, а автомобілі їздять лівим боком вулиці... Чому, наперекір красотам та дивам, увечері не аналізуєш побачене, а, відчувши оте клекотіння, висовуєш голову у відчинене вікно і з якоюсь сумною надією вдивляєшся в темне небо, прислухаючись, як десятки крил розтинають нічне вологе повітря? Думаєш: скільки їм ще летіти? І чи всі

долетять? Певно, відчуття бездомності, віддаленості від рідного краю і споріднює мене з птахами?

Можливо, через брак такої спорідненості й не прислухався я до криків перелітних зграй вдома. Так, примічав іноді в небі цей гострий клин із двох провислих мотузок. Подеколи я проводжав їх сумним поглядом восени, бо пташині зграї в цю пору – знак майбутніх зимових холодів... Гуси були не гуси, а тільки знак, покажчик перемены сезону. Так уже ми, люди, звикли: оточили себе знаками та ярликами, які давно захарастили все навколо і приховали від нас саме життя. А ми, наївні, віримо, що знаки вказують нам шлях... Шлях куди? Чи зі знаками, чи без них кожен із нас, як і все суще, рухається до єдиної зупинки, і тут би ти й хотів заблукати, лишень би відтягнути останній крок... Та ми знаємо, що це неможливо. У глибині душі кожен про це знає. От тільки куди-куди, а в себе ми й намагаємось не зазирати. Ніколи. Тому що... страшно. І все життя граємо нікчемну роль у другорядній п'есі. Як сказав великий англієць: «Життя – театр, і люди в ньому – актори». Тільки він не додав, що кожен актор, у першу чергу, грає для єдиного зацікавленого глядача, котрим є він сам. Кожен хоче довести, у першу чергу, собі – а потім уже іншим – свою значимість... Хто – за посадами. Хто – за вченими званнями. Та все це врешті-решт нічого не означає. Може, саме через це гуси і кричать так пронизливо? Щоб людина почула ці крики, підняла голову догори і задивилась, стежачи за летом птахів у небесах...

Пам'ятаю, як мені показував гусей батько. Він зазвичай присідав поряд, щоб бути одного зі мною зросту. А інакше – як навчити? І ми довго мовчки дивились у височінь. Батько взагалі любить мовчати. Він часто брав мене з собою в гори, у ліс, і завжди нагадував: «Якщо будеш іти мовчки, то що-небудь обов'язково побачиш, а будеш галасувати – не помітиш нікого і нічого». Тоді я ще не розумів, що це правило важливе не тільки на лісовій стежці, але й на дорозі Життя.

Сам батько не тільки мало розмовляє, але й не дуже любить, коли це робить хтось поряд. Саме тому й гуси в небі для нього залишаються завжди гусьми, а не знаком перемены сезону.

Згадки про моє дитинство насичені запахом бензину – батько до пенсії працював водієм автобуса. Мабуть, професія ріднила його з перелітними птахами: він завжди був у дорозі. Між Міжгір'ям і Ужгородом. Між Ужгородом і Міжгір'ям... А дорога вчить спостерігати й думати...

Тоді ж він порадив мені прочитати повість французького письменника-пілота, яка стала для мене улюбленою книгою. Там не було сюжету: це були просто думки і спогади, розмова про роботу і про життя. А ще пілот одягав шкіряну куртку, від нього було чутно бензин, і він усе життя провів у рейсах-польотах... Цілком, як мій батько...

Я пізніше зрозумів, що через цю книгу батько повідав мені багато свого, що не міг розповісти просто так, у розмові, бо розмови не дуже любив. Можливо, він розумів, що вимовлені слова нічого не варті...

Бо хіба можна виказати словами щось справді значуще?

Безсила людська мова...

Та іншої нам не дано.

Я завжди мріяв, щоб колись хтось винайшов таке обладнання, яке б допомогло людині передавати все те, що вона насправді думає, відчуває, що бачить внутрішнім зором... Коли думає образами.

Вважається, що складність дійсності можна відтворити і зрозуміти завдяки образному мисленню. Але ми, люди, і тут уміємо все зіпсувати. Пам'ятаю, як одного разу вів у гори, у ліс, одну сім'ю туристів. Ми підіймались стрімким схилом, усіяним невеликими копичками, які ще ховалися в підзолоченому сонцем вранішньому тумані. Мені хотілось зупинитись і досхочу намілуватись вологим ранком. А гості весь час теревенили, мати чіплялась до підлітка-сіна: «Сашику, а що це тобі нагадує?». Вони вважали, що розвивають у хлопчини образне мислення, роблять з нього художника. І він натреновано вправлявся: «Копиця – це купол церкви, це – шапка, це – перевернутий келих».

Я уявив собі схил, помережаний перевернутими келихами, і скривився. Тому що для мене копиця сіна – це не шапка. І не перевернутий келих, а моє дитинство. Це – прихисток у прохолодну ніч і зоряний купол над головою, це – посвист коси у вранішньому тумані, і прохолода росяних трав, і темна пляма поту на сорочці на спині – між лопатками – кремезного косаря попереду, і жінки в білих блузах з граблями на схилі розбивають вали під спекотним сонцем, і льодяна, що аж щелепи зводить, солодка вода в криниці під кущем ліщани, і тепло стайні ввечері, як приженеш корови додому, і дзвінкі удари теплих молочних струменів у бляшане днище відра, і день, що починається засвітла, з кукурікання когута...

І саме цим життям, що проявляється в хороводі картин-згадок, за можливістю сісти в спеку в затінку старенької яблуньки і слухати шум смерек під вітром, вдихаючи запах верховинських трав і спостерігаючи за парою яструбів, що мирно кружляють у глибокому синьому небі, – я безмежно затужив у цій далекій Шотландії...

І рветься серце звідси... додому. У рідне Закарпаття. <...>

Дивно, ми ніби рвалися до волі, хотіли змін. А тепер люди плачуть за вчорашнім днем... Волі їм уже не потрібно. Не розуміємо, що свобода – це не звільнення від чиеїс влади, свобода – це внутрішній стан, до якого треба дорости.

А гуси летять... Летять безперестанку, не даючи мені спокою своїми надривними голосами, і я не перестаю дивуватись: звідки їх стільки береться? Висуваю голову крізь відчинене вікно, вдивляюся в затягнуте хмарами нічне шотландське небо і слухаю, як крила птахів розтинають вологе повітря... І піддаюся чарам їхнього клекотіння.

І хоч нема подібності між гусячим криком і людською мовою, мені здається, що я його розумію. Кожен за бажанням може його зрозуміти. Адже в справжні, найважливіші миті життя людина забуває про мову – вона теж кричить. Кричить, коли народжується на світ, кричить з ненависті, коли кидається на смертельного ворога, і кричить з любов'ю. Ми – ті ж гуси... От тільки б навчитись життя своє зробити красивим, як політ у небесах...

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому оповідач вважає, що людська мова – безсила? Чи можна заперечи-

- ти? У чому можна з ним погодитись?
2. Чому люди оточили себе ярликами і штампами?
  3. Що означає, на думку оповідача, справжня свобода?

Тетяна ТИМОШЧУК

РІЗЬБА ПО ПРОСТОРУ

Хлопчик малює.
Тіні.
Тінь неба – голуба.
Тінь трави – зелена.
Тінь сонця – золота.
Листопад –
Тінь ясножара-клена.
Голуб купається
У Босфорі.
Його зіниці –
Дзвони
Зеленої галактики.
У душу
Зорі дивляться мені.
Душа просториться
До дна.
Дозвольте народитися
Весні.
Під ритуальний
Танець простору
Несу гостинець
Матері-Землі,
Те,
Що вона віддавала
Тобі.
Приношу в подарунок
Світу те,
Що він
Віддасть
Тобі потім.
Вогонь.
А нетрі виходять

З берегів
І розчиняються
У них.
Осінь.
Магнолії доріг.
Один
І Легіон,
Один – не так багато.
Коли митець
Заклятий
Захоче
Виміряти
Час
І замінити повсякдень
На свято,
А легіон –
На мить.
Коли один –
Борець затятий –
Це більше ніж один.
Він розчиняє
Зсуви літ,
Єднає час.
Усесвіту він
Син.
Такі яскраві обриси,
Такі чіткі картини.
Це той, що йде по вулиці,
Маленький хлопчик
У подобі
Джина.

? ЗАПИТАННЯ

1. Про який гостинець Матері-Землі йдеться у вірші?
2. Чому тіні мають кольори?
3. Як «нетрі виходять з берегів і розчиняються у них»?

Петяна ТРИЦАН-ЧОНКА

БІО-БОГ¹

Руденькі віражі –
Соняхи – головки,
Ваготи норовисті.
Руденьке сонце,
Рудий котик,
Рудий вітер,
Рижий сон,
Червоно-жовтий
Жовток спілий,
Ясноволосих Неоформ.
Соняшники...
Долею співають
Зорі літ – озоном Любові.
Знайти принади слід –
Ні, ти не зміг...

Змінити напрям долі.
Потік пливе у водах
Родоводу
Із чорних цяток висохлих,
Освять сорокаденне світло.
Живить насінням,
Буллою Святих
Зелене виміру Тіло –
По чорній землі сокорух.
І тільки те називається
Суццю Кров'ю,
Що сповнює життям,
Де на крайнебі БІО.
Бог Любові.

? ЗАПИТАННЯ

1. «Із чорних цяток висохлих сорокаденне світло». Про що говорить авторка?
2. Який український вчений висловив думку про єдиний БІО-розум?
3. «Червоно-жовтий жовток спілий, ясноволосих неоформ». Яку роль відведено жовтку неоформ?

Лідія ПОВХ

СЛОВО

Мак – це слово червоне, так!
Ялинка й трава – зелені слова.
Небо – сміється блакиттю до тебе.
Жовтим – розсипався в парку клен.

¹ БІО – біологічна ідентична одиниця.

Чорним – злетіли ворони з антен.
Колір до кольору – слово до слова...
Мова, ти знаєш, така кольорова!

А може, мова – усе ж пахуча?
Пахне озоном темная туча.
Прілістю пахне листя в саду.
З запахом ніжним троянду знайду.
Пахне ріллею в полі весна.
Пахне ромен і калина рясна.
Пахне і хвіртка, і річка, і круча...
Мова, ти знаєш, така пахуча!

Мова – яка? І не скажеш одразу.
Холодом дихає слово «образа».
Пестить, як мама, лагідне «ніжність».
Часто засмучує в дружбі «розбіжність».
Солодко-приторно ліпиться «мед».
Десь за замки утікає «секрет»...
Все обтікає і миє «вода»...
Раною чорною зяє «біда»...
Слово торкається, гладить, кусає,
Кличе у бій і вогнем обпікає.
Творить картину, висвічує погляд.
Слово далеке – і ось воно, поряд!
Щойно чуже, вже твоє воно вмить.
В слові вчорашнє й майбутнє зорить!
Слово – це сила: в біді допоможе.
Скарб від батьків...
Дорожи ним як можеш!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи погоджуєтеся ви з тим, що слова мають запах, колір, смак, а кожна мова має свій характер і настрій?
2. Назвіть декілька «смачних» слів у нашій мові, спробуйте відшукати «колюкати» та «ніжні» слова.
3. «Намалюйте» словами кольори веселки: червоний – калина..., помаранчевий – і т. д.

Лідія ПОВХ

«ТІ» СЛОВА

Я не хочу, я не в змозі
Вимовити ті слова,

Та такі, що при дорозі
В'яне з сорому трава.

Їдуть на велосипеді
 Дві школярки – юні леді.
 Хто їх вчив так розмовляти?
 Може, батько, може, мати?
 А чи вчителька, бува,
 Їм писала ті слова?
 Ох, одне з найбільших див:
 Слів таких ніхто не вчив!
 Ті слова, мов прилипали,
 Пристають туди, де впали.

Злі-презлючі паразити –
 Можуть радість нашу спити.
 Можуть душу отруїти.
 Колють, і печуть, і парять...
 Старять, старять, старять, старять!

Їдуть на велосипеді
 Дві школярки – юні леді,
 Все старішають у русі...
 І приїдуть... дві бабусі!

? ЗАПИТАННЯ

1. Згадайте прислів'я про мову та мовлення. Доберіть те, яке найточніше, на вашу думку, передає зміст вірша.
2. Чим небезпечна «чорна енергетика» слова? Як ви оберігаєте себе від неї?
3. У Давній Греції уникали лихослів'я: говорили, що лихословів забирає в космічний хаос зла богиня Осса. Лихословів вважали не сміливцями, а... Як, на вашу думку, могли називати таких людей?

Лідія ПОВХ

НАШІ ГОРИ

Ой, на гору Плішку
 Легко вийти пішки.
 А на той синяк –
 Ну ні так, ні сяк!
 Ой, із гори Діл
 Видно десять сіл.

А з гори Бужори –
 Гори, гори, гори.
 А на ту, що Маковиця,
 Можна тільки подивиться,
 Бо вона – найвища,
 Там і влітку хвища!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи всі назви гір у вірші вам зрозумілі? Від яких слів походить Діл, Плішка?
2. Знайдіть на карті «Українські Карпати» кілька гір з назвою Маковиця. Як би ви пояснили такий факт?
3. Подумайте, як змінювалася ця назва в часі. Колись давно Бужору називали Божа Гора. Зобразіть алгоритм змін за зразком: плеша (голе рівне місце) – пліший (лисий) – плішка (назва вершини без лісу) – Плішка (власна назва гори).

Юрій ШИП

ЗАДЛЯ ЖИТТЯ

На просторах України,
 (Де ми живемо й тепер),

Найдорожчої країни
 Здружених братів, сестер,

Є до неба край – Карпати:
Гори, доли та ліси.
Доручив нам Бог плекати
Диво райської краси –
Ці скарби та їх принади:
Спів птахів і шум дібров,
Полонини й водоспади –
Наші втіху та любов...
Олені тут з небесами
На заручини трублять,
Ходять їхніми стежками
Лісолюби в благодать...
Поміняти долю годі,
У якій тут кожен ріс,

Чие серце – у природі,
А порив душі – де ліс.
Водить їх туди дорога
Та, яку і ви любите –
Подаровану від Бога –
Працювати для століть,
Для дітей, онуків сущих,
Берегти їх майбуття
Ради поколінь грядущих
Та прийдешнього буття...
Щастя і краса – то жити
В ріднім краю кожний день...
По-синівському любити
В нім природу і людей.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка головна думка в поезії «Задля життя»? До чого спонукає автор?
2. Як ви розумієте рядки «Чие серце – у природі, А порив душі – де ліс?», «Щастя і краса – то жити...»?
3. Чому, на вашу думку, Юрій Шип назвав вірш «Задля життя»?

Юрій ШИП

ВОЛЕЛЮБНІ ВЕРХОВИНЦІ

Давні Лікіцари¹
Гори підпирають,
Де віками хмари
З вівцями гуляють.
Край в них неозорий
На долоні всюди,
Дбають про ці звори
Волелюбні люди.

Часто трембітають
Тут вовки й примари.
Їх 'ся не лякають
Мужні Лікіцари.
Древній храм-святиня
Їх оберігає,
Спаса-Богосина
В своєму серцю має.

Юрій ШИП

У ЛУМШОРАХ

Де Туриця й Турички,
Полонина й гори,
Ліс, як море, потічки,
Є там і Лумшори²
Та вода цілюща в чанах,

А простий народ
Аж до вечора від рана
Має вир турбот.
З давніх-давен у селі
Байдики не б'ють:

¹ Лікіцари – найдавніше підполонинське поселення в Перечинському районі.

² Лумшори – село в мальовничій курортній місцевості.

На долонях – мозолі,
З праці всі живуть.
Християнська в них мораль,

Лемківський озон,
Правда й доброта (як сталь):
Для усіх – закон.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що вам відомо про дивну назву мініатюрного села Лікіцари?
2. Як ви розумієте словосполучення «край неозорий», «лемківський озон»?
3. Схарактеризуйте свої враження від віршів про Лікіцари та Лумшори.

Юрій ШМІТ

ЧИЯ ЗЕМЛЯ НАЙКРАЩА

Чия Земля з ім'ям Карпати? –
Наша!
Чия це Україна-Мати? –
Наша!
Чия Земля, де доли й гори? –
Наша!
Чия Земля, де ліс, як море? –
Наша!

Чия Земля найкраща всюди? –
Наша!
Чия Земля, де гарні люди? –
Наша!
Котра Земля сягає неба?
Наша!
Котра, яку любити треба? –
Наша!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим і чому захопив вас вірш «Чия Земля найкраща»?
2. Які займенники використав автор у вірші? Чому, як ви вважаєте?
3. Складіть невеличку розповідь «Чим збагатили мене і зворушили твори Юрія Шипа?»

Запорізька область

Олександр ВИХРЕТСЬКИЙ

ЧОРНИЙ КАМІНЬ

Ще донедавна, на «Тиховоді», недалеко від ріки, в оточенні гранітних брил, лежав Чорний камінь (зараз його перенесено на дворище музею). Це дійсно велика кам'яна брила чорного кольору, що важить більше 3 тон. Покладів подібної породи не знайдеш ніде поблизу Хортиці. Учені не виключають гіпотезу, що він є неземного походження, тобто метеорит.

На мою думку, Чорний камінь і ще кілька уламків склали колись основу прадавнього святилища поблизу Дніпра; схили Острова слугували природним амфітеатром, звідки зручно було спостерігати за ритуальними діями, які здійснював жрець.

За формою чорна кам'яна брила нагадує голову велетенського грифа. Ще й жрець вибив на камені малюнок із зображенням голови грифа (вік малюнка – 4–6 тисяч років до н. е. – епоха неоліту), щоб ні в кого не виникало сумніву, що це так.

Виникає запитання: чому саме гриф? Чи знаний був цей птах нашим предкам? Авжеж.

На Кам'яній Могилі, що в Мелітопольському районі, у гроті Чаклуна, збереглося зображення людини з головою грифа.

Образ грифів був дуже популярний серед скитських митців. У Пазириносському кургані було знайдено прикрасу: гриф тримає у своїй пащі голову оленя. Згадаймо містичну тварину грифона – художній витвір скитських майстрів, де образ грифа поєднується з образом лева.

Біля села Сахнівки на річці Рось, під час розкопок древнього городища, археологи знайшли старовинну жіночу діадему давньоруського періоду; на тій діадемі зображено Дажбога, який на крилатих грифонах підноситься на небо.

Нарешті, усім відома українська народна казка «Котигорошко». Головного героя цієї казки виносить з підземного царства на світ божий не хто інший, як гриф.

Із цим каменем пов'язана одна легенда. Ось послухай...

ПРО ЧОРНИЙ КАМІНЬ І ПРО ТЕ, ЯК У ДАВНИНУ ХОРТИЦЯ БУЛА НАРЕЧЕНА НА ЧЕСТЬ ХОРСА – БОГА СОНЦЯ

Усім слухачам – лад ладувати, а оповідачеві горя не знати. Хай ця оповідь полетить на небо, а коли треба буде, нехай повернеться знову.

Це сталося давно, дуже давно, у ті часи, коли на величній Дніпровім острові оселилися наші славні предки – слов'яни.

Успадкувавши затишні вікові діброви, соковиті луки й чисельні озера, вони стали жити на острові звичайним життям народу-трудівника, обробляючи землю, плекаючи бджіл, ловлячи рибу, пасучи овець.

Жив на острові молодий мисливець. Звали його Ясноок. Якось пішов він на полювання і побачив на старезному дубі гніздище грифа, а в ньому трьох грифенят.

«Нікчемні птахи», – подумав юнак, і трьома влучними пострілами зі свого лука вбив беззахисних пташат.

Але не встиг він навіть заховати зброю у сагайдак, як з неба з пронизливим криком упав на мисливця великокрилий та густоперий чорний птах і вчепився в нього кігтями.

Перш ніж Ясноок зрозумів, що ж сталося, гриф з шумом вознісся високо, затуляючи своїми чорними крильми блиск сонячних променів.

Паруючи над рікою, птах розціпив пазури, і люди побачили, як тіло мисливця з плескотом упало у воду...

– Слухайте всі! – загримів голос крилатого велетня. – Я помстився убивцеві моїх дітей. Готуйтеся, бо й на вас чекає моя кара!

Після цього небесний гігант триразово крикнув. Луна відгукнулася в скелях і розкотилася тричі по острову; він зробив ще кілька помахів своїми величезними чорними крильми, піднявся ще вище і, немов зловіща грозова хмара, закрити сонячне світло. Як у тій пісні:

Злетів він у сине небо,
Крила розпустив, все сонце закрити.

Темно й похмуро стало навкруги. Налякані птахи поховалися в дуплах і узбережному очереті. Сполохані звірі позалазили в нори.

Минали дні. Над островом панувала суцільна ніч. Здавалося завмерло життя. Почали в'янути плодоносні дерева, гинути родючі лани. Не цвіла мурава, не співали птахи. Чоловіки все рідше і рідше поверталися з плювання із здобиччю.

Занепокоєні ватаги зійшлися на велику раду, щоб поміркувати над тим, як уласкавити Бога Сонця – Хорса, і вблагати його приборкати грифа.

– Без сонячного світла ми всі загинемо, – сказав головний жрець. – Тож будемо покладати на Хорса наші сподівання і молити світило про порятунок.

Усі мешканці острова згуртувалися на святилищі і, скинувши засмучені очі угору, почали єдину палку молитву:

Сонце-Господарю,
Чулим серцем тебе ми благаємо!
Стежку відкрий до блакиті.
Хай все навкруг зазоріє,
Зернятко правди хай зріє!
Сонечко любе!
Згори, з Неба, своє ладо ти ллєш,
Кожній билинці життя ти даєш.
Розжени наглу ніч, на жалкуй свого світла,
Щоб усе, що не є, на землі цій розквітло!

Сонце-Царю,
Заграй на дудочці жару,
Щоби птах ненависний згорів як імла,
Щоб усі ми зазнали від тебе тепла!

Це були чудові часи. Через сорок днів молитва досягла світила. Той, хто освітлює степ і велить квітам цвісти, той, хто перемагає темряву і своїм теплом підсилює все живе, не полишив людей у біді.

– Грифе! – пролунав гучний голос Хорса. – Я розумію твій біль і відчай. Ти втратив своїх дітей. Але знай: ти не в праві заважати моїм променям нести світло й тепло землі!

По тих словах пекуча стріла сонячного променя поцілила в птаха, від

чого той скам'янів і миттю полетів униз. Він падав так швидко, що від дужого свисту, у людей позакладало вуха. Упав він на каменистий берег острова, причому, голова залишилася лежати серед іншого каміння, а тулуб відколовся і його поглинула вода.

Падіння чорного велета спричинило страшний землетрус. Уламки скель падали в річку, утворюючи могутні хвилі. Та врешті стихія вщухла. Сонячне світло залило степовий простір. На острові знову завирувало життя. Трави і квіти потяглися до неба. Повернулися птахи і радісно залунали їхні пісні. Розквітли дерева, і незабаром стало вдосталь всіляких плодів.

Люди подякували Сонцю за порятунок і відтоді почали називати острів на честь Володаря Світла – Великого Хорса.

Чорний Камінь зберігся на Хортиці до наших днів. Так що кожний охочий може подивитися на скам'янілу голову грифа.

***

Починаючи від Хортиці, у східному напрямку, з'явилося з часом чимало місцин, де люди шанували Сонячне божество: Хорсунь, Хорасан, Хорезм («Земля Сонця»), місто Хорсабад.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи вважаєте ви помсту мисливцю Яснооку справедливою?
2. Яким ви уявляєте собі грифа?
3. Чи правильно вчинив Бог Сонця Хорс, убивши грифа?
4. Чому острів Хортиця було названо на честь Бога Сонця?
5. Якими особливостями ви б наділили чорний камінь?
6. Які легенди рідного краю ви знаєте?

Олександр ВУЖЕЖКО

ЩО БУВАЄ, КОЛИ ЛЮДИНА БРЕХНЮ ЗАТІВАЄ (ПРИТЧА ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ)

Повернулися запорожці з далекого морського походу, а з ними повернулися в Україну чоловіки та жінки, що довгі роки страждали в турецькій неволі. А ще краму турецького багатого привезли козаченьки, злата-срібла чимало.

Розмістивши поранених воїнів у лазареті та відпочивши трохи, подалися хлопці всім військом на майдан, щоб поділити здобич поміж куренями. Для цього вистилали в центрі майдану рогожі, килими й на них висипали все, здобуте в поході.

Остап Шибарта був серед тих козаків, які розвантажували чайки й носили на січовий майдан трофеї. За черговою ходкою прикипіло його око до люльки з червоного дерева, оздобленої золотом. І вирішив він привласнити дивовижну річ. А один з бувалих козаків це побачив:

– Хлопче, ти взяв люльку?!

– Ти що таке кажеш?! Я зроду-звіку нічого ні в кого не взяв.

– А де ж тоді люлька?

– Звідки я знаю? У мене її немає. Якщо не віриш – обшукай.

***

На майдані серед чесних козаченьків вийшов бувалий запорожець у коло та й каже:

– Брати мої! Серед нас є крадій.

– Хто? Хто? Хто? – пішло по колу.

– Остап Шибарта.

– Шибарта? Шибарта? Шибарта?

– Так, Остап Шибарта. Він привласнив трофейну люльку.

– Остапе, вийди в коло! – звелів кошовий отаман.

Вийшов козак у коло, стоїть насмішкуватий, ніби мова не про нього.

– Кажи, ти взяв люльку? – суворо запитав його кошовий.

– Нічого я не брав, – твердо відповів Остап. – Мені своєї носогрійки досить.

– Дай слово козака! – загукали з гурту.

Приклав Остап долоню до серця та й каже:

– Щоб у мене сил не вистачило шаблю правицею взяти, шаблю до неба підняти, якщо я взяв турецьку люльку!

Тут відділився від гурту й підійшов до нього характерник на прізвисько Кабух. Хвилини зо дві дивився він в очі клятводавцеві, потому наказав:

– Остапе, покажи всьому товариству свою козацьку шаблю!

Ухопився Шибарта за руків'я шаблі, смикнув – марно, лезо і на вершок не висунулося із піхов. Спробував смикнути вдруге, а правиця, наче та мотузка, посунулася і заколихалася біля ноги.

Від ріки, мов золотокрилий птах, прилетіла крадена люлька і приземлилася біля ніг Шибарти.

– Брехун! Крадій! – загукали козаченьки.

– Кари йому! Кари! – вибухнуло з новою силою.

Кілька козаків кинулися до Остапа, щоб схопити брехуна, але той... підвівся навшпиньки, немовби рука невидимого велета потягнула його вгору, потім упав на землю і у великих муках став корчитися на землі...

Сила:

Попереджають наймудріші люди:

Не знайде щастя у світі цім облудник.

Брехун клянеться, солов'єм заливається

І не знає, що вже кара до нього наближається.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що означає слово «козак»?
2. З'ясуйте лексичне значення слів «крам», «лазарет», «трофеї», «носогрійка», «правиця».
3. Як ви розумієте відоме прислів'я «Один у полі не воїн»?

Олег ТОНЧАРЕНКО

А ЩО ТАМ, ЗА ЗАЛІЗНИМИ
СТОВПАМИ?

Розгортаючи палітурку кожної книги, ніби відчиняєш дивовижні двері – двері з часу теперішнього в минуле, чи в майбутнє. Тим більше, якщо книга та – «КОБЗАР». Тоді ніби аж і сьогодення стає минувиною! І ти не читаєш, а ніби заглиблюєшся душею в текст, стаючи вже з першого рядка кожною літеркою написаного...

«Давненько щось я в луки любисткові не ходив!» – подумалося мені оце зранку. І потягнувся я до Книги на полиці. І зняв. Але не встиг її навіть розгорнути. Випав із неї маленький аркуш цупкого старовинного паперу. Розгорнув я його – малюнок: коні... солдати... І ледь майнуло в очі те намальоване, як моя чинна доросла й сувора дійсність змінилася на дитинство, превільне й прекрасне, як сам Степ.

А там – у Степу, у дитинстві моєму саме триває солодкий круг...

– Так, а ви вважаєте, що оце взяв собі і вродився Шевченко одразу Кобзарем народним? – Мудрий Сторож посміхається, як Христос на ярмаркових лубках. – Еге ж... Як би й не так.

Ми, діти, одразу ж примовкаємо, передчуваючи нову «баштанну казку», яких у старого, схоже, приховано в пам'яті, ой, яке велике множество – більше, ніж самих кавунів лобатих і динь духмяних на цьому безмежному баштані. Тому часто й навідуємося до нього сюди, на самісінький белебень степу. Тут, і справді, – вітрів-вітрів, не сім, а сім разів по сім і аж до неба! І всі кавуновим медом пахнуть: дід із кавунів бекмес такий виварює, що куди там і тим столичним «шоколадам»...

– Діду, так розкажіть, як те все було? Тоді й ми знатимемо! – озиваюся першим я.

– Розкажіть!

– Розкажіть!

– Розкажіть! – наче луною покотилося.

Нас багато, ми наполегливі. А дід і не був проти: просто «ціну собі набивав» для годиться.

– Та гаразд уже, розкажу! Зачекайте лише трішки...

Мудрий Сторож пірнає в загадкову п'тьму свого чарівного куреня і за деякий час проявляється звідти з якоюсь древньою коробкою в руках. У тій коробці багацько цікавенної всякої-всячини (мені навіть од багаття, здалеку видно), проте старий, попорпавшись, дістає з самісінького денця лише загорнутий у білу хустину та складений у кільканадцятро грубий аркуш старезного обгорткового паперу.

– Ось, дивіться! – розгладивши обережно на коліні, демонструє він нам свою «дорогоцінність»: на аркуші з сірини-сірої, мов з туману, ледь проступають непевні малюнки – солдати... коні...

– На що ж тут дивитися? – сміється мій друг, Славко. – Ну, таке... намальовано щось...

– Намальовано?! – сердиться Мудрий Сторож, аж копісткою на казанок з бекмесом замахується. – Це, щоб ти знав, білоголовий невіро, перший малюнок Тараса Григоровича, моему в бозна якому коліні прадідові, теж Тарасові, але Гончаренку, його найліпшому на той час другові подарований! До цього малюнка ще й перший вірш було новим миропомазаним Поетом настраждано, але він забувся давно. Не вміли хлопчаки тоді писати ще... не зберегли, на жаль...

– Та, е-е-е... – недовірливо кривиться Славко.

– Тю на вас, дідусю! – підтримує Славка і наша відмінниця-всезнайка Оленка. – Де б то такий реліквії взятися тут у нас, у Таврії?

– Отак і взялося – од прадіда, аж з Добруджі, із Січі Задунайської прапрадідом привезене – до діда. Од діда – до мене. Далі – комусь із вас подарую... – сумно зітхає дідусь (у нього – ні дітей, ні онуків з якоїсь біди немає лише я – у внучатих племінниках). Потому раптом каже: – У дитинстві, щоб ви знали, Тараса і «Шевченком» ніхто не називав – усі кликали по-вличному, «Грушівським». Того нині вже й ніхто вам не скаже – чому? Тоді, бач, означення на прізвище іще заслужити було треба. А вже, щоб – по батькові зверталися, то, гай-гай, дехто й вмирав, до такої честі не вислужившись... І нашому Тарасові, дорогі дітки, вельми тому хотілося стати дорослим і ще й не простим, а таким, щоб усе належне до того додалося. З пущьверінька був він собі – гордий козак! Усе мріяв, якоїсь такої слави добути, щоб усьому родові та народові від неї тепло стало. Отож, і надто бідкався, що ніяких йому особливих здібностей Бог не дав.

Дід на якийсь час замовкає, задумливо вдивляючись у дальнє марево, як у минувшину.

– Агов! – окликає старого найменшенький з нас, дворічний Оленчин братик Василько. – Хоцю цяццо-примовку! Дай!

– От же ти цікавий який! – усміхається знову, отямлюючись, Мудрий Сторож. – Буде тобі цяця, – і, відставивши казанок із вогню – холонути, продовжує: – Отже, лежали-були якось наші два маленьких Тараси на м'якенькому спориші за селом, намагаючись передивитися сонце... Але очі їм швидко заболіли, а нехитра пригода та набридла. Сіли. Помовчали. А далі Грушівський моему тоді ще малому пра-пра-пра – (не знаю – у якому коліні?) – дідові каже: «От, сидимо з тобою тут, як двое сліпих дурнів! Оця гора в кінці левади нам геть білий світ застуге!» – «З якого б дива? – озвався мій, малий ще, пра-пра-пра-(не знаю – у якому коліні?) – дід. – Неня казали, що та гора – частинка древніх княжих Змієвих Валів, що нам на захист од всякої недолі отака маленька-благенька тільки й лишилася...» – «Може бути й таке... Але я чув, що за тією горою – стовпи залізні край світу стоять, Небо Господнє підпирають. Сходити би, подивитись! А що, що за тими стовпами? Може Дунай тече посеред Раю? А за Дунаєм же – Січ, козаки, слава і воля! Ти ж сам казав, теско, що твій дід туди по Коліївщині подався та й пропав... А гайнімо ж і ми туди разом! Може, діда твого відшукаємо? Може, і Бога побачимо?! Може, й ласки якоїсь собі в нього попросимо?!» –

«Та я ж би з дорогою душею... Але хто ж гусей увечері додому віджене?»

– А я ж, малята, забув вам сказати, що вони такі гусей там і пасли. – відволікається на мить від розповіді Мудрий Сторож, а далі продовжує:

«Ото завжди в тебе якась рахуба віднайдеться, аби відмовитися! – зітхнув тоді Тарас-Грушівський. – Сам піду галасвіта і світзаочі! І вся слава – мені буде!»

Бачите, діти, він як у воду дивився... Таке мале було, а вже завзяте...

«Іди, – зітхнув скрушно і мій малий ще, пра-пра-пра – (не знаю – у якому коліні?) – дід. – Я й твою зграйку до вашого двору віджену потому. І Катрі скажу, щоб не хвилювалася. І Микиті... І Яринці... А за Дунай я ще колись, коли виросту, і сам від пана втечу!»

Махнув рукою наш бурлака заповзятий та й пішов, хоч і страшнувало було.

«А що ж то славним Гонті та Залізняку менш страшно було за народ умирати? – спитав себе. – От і я, як дійду, у Господа теж не слави собі, а народові ласки попрошу! То й мені тоді, і всім щастя вистачить!»

На тім остаточно й заспокоївшись, подався вдаль Тарасик аж пристрибом!

Проте стомився скоро. Ще й ліс на небокраї заїмрив. І посутеніло вже.

Єдине що – праник новісінький (може, у когось із воза впав?) на шляху знайшов. Зрадів тому невимовно: «Уже й близенько, схоже! Тато казали, що там, за стовпами залізними, ангелиці хмарки в Дунаї перуть, а праники на гранітні кручі кладуть. Ось один, мабуть, з якоїсь кручі й впав-покотився».

Воно-то й близько, може, було. Та шибеник наш зовсім на ту пору знесилів. Та ще й спрага та голод його почали мучити.

Але йшов-таки вперто! Поки й не знепритомнів...

І примарився йому Вогняний Куц – Неопалима Купина, що манила його душу пломенем усе вище й вище! Аж поки й серце не опеклося!

...Отямився наш мандрівник від бризок живої води, що йому в обличчя приснули.

Очі розплющив – а над ним схилився сам Бог! У солом'яному брилі-німбі, у чоботях битих ялових, у вишитій «чумачці» та шароварах синіх! І сивий-сивий, як той сокіл-половик!

«Ти – Бог?» – спитав хлопчак у Бога.

«Я собі – Я! – ухильно відповів рятівник. І запитав навзаєм: – А ти хто такий і чий будеш? Довелося через тебе світ увесь без нагляду залишати...»

«І я собі – я... Кубічний хлопчик. Татків і мамин син, Катрусин, Микитин та Яринчин брат. Сам – Тарас і друг – теж Тараса, лишень Гончаренка. І ніякий не Грушівський я, а одвічний Шевченко!»

«Ого! – усміхнувся рятівник, – Поважно... А куди ж ти йдеш?»

«Ішов до крайнеба – стовпи залізні подивитися, Дунай, Січ козацьку... Ще хотів своєму народові ласки попросити... Шкода, що ти не Бог».

«Одначе ж і впертий ти, брате Тарасе! Та й на хід легкий! Ти ж промайнув у знетямі край світу. Бачиш, як зоряно докрузь? Це ж – Чумацький Шлях уже...»

«Он як? – здивувався Тарасик. А як же я тепер додому, у свою Керелівку втраплю – я ж дороги не пам'ятаю?»

«Так на ось тобі хліба із бринзою, на ось «гарбуза» з водою, на ось батіг, залазь любо на мажару, на самісінький передок. Там їж-пий. А заодно й поганяти наших воликів місяцерогих будеш... Ми тебе з моїми товаришами, Гавриїлом та Михаїлом, додому доставимо».

«Гей! Цоб та цабе – поїхали!»

Чи довго, чи коротко їхали – не знаю. Мовчали... А як заїхали вже в Керелівку, тут Тарасик і озвався: «Он де, он де моя дома!»

«А коли вже ти впізнаєш свою хату, знаєш – де твій рід і народ, – сказав сивий рятівник – то йди собі, куди дійти маєш!»

Затим Він погладив хлопчика по голові, зсадив із воза на землю і, звертаючись до товаришів, сказав:

«Нехай іде собі з іменем Моїм».

«Нехай іде собі з Богом!» – відгукнулися небесні чумаки, і хлопець побіг собі з Божим благословенням у майбутнє.

«Біжи, малий... – просльозився, дивлячись услід Шевченкові, Бог. По тому, уже знову звертаючись до своїх помічників промовив урочо: – Ним здобуде ласки цей нещасний народ! Якщо його слово не зрадить...»

Коли відїхали ті небесні чумаки десь приблизно до Волосожару, архангел Гавриїл запитав у Господа: «Чому ж усе-таки – Кубічний хлопчик?»

«Не я те перший сказав, ти ж чув? Він і сам те про себе від народження знає».

«Чому ж усе-таки?» – додався і архангел Михаїл.

«Придумали люди, бач, таку мудрагелію в математиці... Довго те вам пояснювати, та й – навіщо?.. Тричі сам на себе помножений він... Людина-В-Кубі... Так же сил і змоги йому дано... Але й біди та горя стільки ж...»

Похитали архангели скрушно головами і далі вже їхали мовчки...

– А Тарас? – Мудрий Сторож на хвилюку замислився, а потім, ніби на щось наважившись, махнув рукою і продовжив, проте, якимось ніби з притиском, по-особливому наголошуючи сказане: – Надворі вже смеркало, коли наш герой підійшов до свого перелазу; дивиться через перелаз на двір, а там під хатою, на темному, зеленому, оксамитному спориші всі рідні сидять собі гуртом і вечеряють; тільки його старша сестра й нянька Катерина не вечеряє, а стоїть собі біля дверей, підперши голову рукою, і ніби поглядає на перелаз. Як висунув же він голову з-за перелаза, вона скрикнула: «Прийшов, прийшов!», побігла до нього, вхопила на руки, понесла через двір і посадила вечеряти, сказавши: «Сідай вечеряти, прибуду!» Повечерявши, сестра повела його спати і, поклавши в постелю, перехрестила, поцілувала і, усміхаючись, знову назвала його прибудуою.

Довго не міг він заснути: події минулого дня не давали йому спати. Він усе думав про залізні стовпи та про те, чи говорити про них Катерині й Микиті, чи ні. Микита, думав він собі, був раз із батьком в Одесі й напевне бачив ті стовпи, – як же я говоритиму йому за них, коли я їх зовсім не бачив? Катерину можна б одурити... та ні, не скажу їй нічого; і, подумавши ще трохи про залізні стовпи, він заснув.

– Такі от справи-діла відбувалися... – зітхнув дід перед тим, як бувальщину доказувати.

– Ет... – раптом перебила Мудрого Сторожа наша не менш мудра Оленка. – Це ви вже в кінці, дідусю, майже дослівно переповідаєте самим Тарасом Григоровичем писане. Нам навесні вчителька читала.

– Отак-таки й дослівно? – знову ясно посміхнувся Мудрий Сторож, несоміть поглянувши на небо, ніби чекаючи якогось звідти знаку.

Проте нічого й не сталося...

– Так... – тільки й пробелькотіла Оленка.

– От і славно! Бо ж боявся я, що, з покоління в покоління передаючись, щось та й забудеться... А знаєте, дітки, вираз «Бог по голові погладив» потому саме сестра Тарасова – Яринка у світ, як голуба, пустила... Про багатьох тепер так самозвано кажуть, проте, ні (!), однісіньким Благословеним Будителем був Шевченко. Іншим просто талант давався і дається. Інших просто ангели цілували. Інших, може, просто музи балували... Багатий наш народ на достойників. Але Кобзар-Пророк у нас – один!

Дід помовчав. А далі взявся розливати нам у миски солодкий, духмяний кавуновий мед. Подавав – кожного гладив по голівці – ніби причащав на майбутнє:

– Будьте з Богом, мої українчики, мої кубічні хлопчики й дівчатка... Хай і щастя вам дасться втричі... Будьте!

Приходжу врешті до тями, виборсуюся з марення. І погляд мій падає на книжку, яку досі несвідомо тримаю в руках. Навпомацки беручи, я переплутав книжки, що стояли поряд! Так, ця також Шевченкова, але назва на ній – «КНЯГИНЯ!» Тому і вклав я колись у неї малюнок, що достався мені по відході Мудрого Сторожа у засвіти, – саме в цій книзі Тарас Григорович сам описував той випадок чарівної, дивовижної подорожі, що стався із ним.

Що ж, а сьогодні якраз же, дорогі мої читачі, хороше літнє свято – Медовий Спас. Не міг я вас усіх пригостити солодким бекмесом, якого наварив, звичайно. А от притчу мудру розказати міг. І розказав.

Відчуваєте – теплий серпневий вітерець, як лагідна Богова долоня, щойно погладив кожну вашу голову?

Будьте з Богом, мої українчики, мої кубічні хлопчики й дівчатка... Хай і щастя вам дасться втричі... Будьте!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому, на ваш погляд, слова Славка (таке... намальовано щось) дуже засмутили Мудрого Сторожа?
2. Спробуйте уявити зміст першого вірша Тараса Шевченка.
3. Опишіть шлях реліквії (аркуша з малюнком) із Добруджі, Січі Задунайської, до Таврії.
4. Поміркуйте, чому Бог постав перед Тарасом Шевченком саме в такому вбранні?
5. Чи виправданим було твердження малого Тарасика про те, що він – «кубічний хлопчик»? Як назвали б його ви?
6. Як ви вважаєте, чому саме в Медовий Спас автор згадав і розповів читачеві цю історію?

Ольга БУДУТАЙ (САВЧЕНКО)

ОРЛИНА ВДЯЧНІСТЬ (БУВАЛЬЩИНА)

Ця невигадана історія трапилася в містечку Гуляйполі, що на Запоріжжі. Я була тоді ще школяркою, але всі її події вкарбувалися в пам'ять на все життя. Мій найстарший брат Серьожа Савченко перейшов у дев'ятий клас. Середній брат Толя – у шостий, а я – у другий.

Спекотного червневого дня мої брати та їхні друзі з Бочан – так називається й зараз район вулиці Набережної в Гуляйполі – поїхали велосипедами скупатися до ставка. Можна було б сходити й до річки Гайчур, але ж вона влітку так міліє! До того ж недалеко від ставка в лісозахисній смузі стояла наша пасіка, за якою доглядав дідусь Павло. У вихідні дні його заміняв наш тато. А ми, дітлахи, теж охоче навідувалися туди при найпершій нагоді.

Пам'ятаю, як добре було погожого літнього ранку під щебет птахів прокинутися в наметі, уквітчаному зсередини духмяними польовими квітами й захищеному від спеки в тіні величезних акацій. А тоді вийти до вуликів, вдихнути напоєне пахощами приазовського степу повітря, поспостерігати за дружною роботою крилатих трудівниць-бджілок. Наш тато міг спостерігати за ними годинами. Ранньої весни бджоли вже носять яскраво-жовту пергу, ніби додають живої барви природі, яка ще не до кінця пробудилася від зимового сну. А далі збирають нектар з квітучих садів, гудуть у пахощах акації, еспарцету, шавлії, буркуна. Працюють і в ту особливу пору, коли заливають степ своїм золотом соняшники й біліє гречка. Тільки встигай збирати дари літа!

А чого варта польова каша, зварена на живому відкритому вогні на пасіці!

Накупавшись того дня у ставку, хлопці повагом пішли вздовж лісозахисної смуги в напрямку нашої пасіки. Спека стала ще сильнішою. Природа ніби завмерла, терпляче очікуючи рятівної вечірньої прохолоди. Цю тишу незабаром порушили якісь дивні звуки десь попереду, у самій гущині посадок. Хлопці пильніше поглянули на це місце й побачили, що над деревами кружляє пір'я і кілька середньої величини птахів – найвірогідніше, кібців – змагаються з більшим за них, але самотнім хижим птахом. Але сили виявилися нерівними, хоч самотній хижак і відчайдушно захищався.

Побачивши наближення людей, птахи-нападники полетіли геть. Поранений красень з темно-бурим, майже чорним забарвленням пір'я нерухомо лежав на землі. Спершу хлопці навіть вирішили, що він загинув. Переборюючи страх перед хижакком з міцним дзьобом і сильними кігтями, наблизилися до лежачого птаха й оточили його. У кількох хлопців були з собою рогатки, які в ті часи, на жаль, активно ними використовувалися. Як добре, що сучасні діти такою забавкою не тішаються. Тримаючи рогатки «у бойовій позиції», хлопці підійшли до птаха й переконалися, що він був ще живий і мав рани. Поклали його на довгі сухі палиці, ніби на носилки.

Принесли на пасіку. Дідусь Павло пояснив, що це молодий степовий орел.

Але що ж не поділили між собою пернаті? Можливо, здобич, а, можливо, кібці хотіли прогнати орла зі своєї території. Саме в кінці червня молодь степових орлів залишає рідне гніздо й починає полювати самотійно. Живляться орли переважно ховрахами, менше мишами, зайцями, дрібними птахами. Як тільки вистежать із повітря здобич, наполовину складають крила й стрімко атакують жертву. Часто полюють степові орли й на землі, бо добре бігають. Якщо ховрах встигає схватися, то орел перемагає його, як справжній розвідник, витримкою. Сховається неподалік нори й чекає аж доки ховрах таки з'явиться на поверхні. Тоді хапає гризуна сильними кігтями й роздирає. Дрібнішу здобич ковтає цілком.

Ці корисні птахи допомагають рятувати врожай зернових від гризунів, тому їх треба охороняти. А на сьогодні орли стали рідкістю внаслідок зменшення площ цілинних степів і кількості ховрахів. Усього кілька пар степових орлів гніздяться в цілинному степу заповідника Асканія-Нова.

Серьожа назвав птаха Кобою, змайстрував для нього тимчасову літню клітку з лози. Коба був ще слабкий і не міг сам здобувати собі їжу, тому про його харчування й лікування довелося подбати рятувникам.

До кінця літа рани орла майже загоїлися, але жити самотійно він ще не зміг би. Птах звик до людей. Коли пасіку в кінці літа перевезли у двір, Коба прибув вантажівкою у своїй клітці разом з вуликами на подвір'я Савченків.

Увесь куток Бочан дізнався про орла. Малеча й дорослі приходили подивитися на молодого степового красеня. Найбільше про Кобу дбав Серьожа, а коли почалося навчання в школі, то йому почали допомагати всі дорослі. Навіть сусідські дітлахи намагалися принести Кобі щось смачненьке (свіжу мишу, спійману в мишоловці) і поспостерігати за його трапезою. Орел виявився справжнім аристократом і вживав тільки свіже м'ясо, яке йому подавали на палиці. Коба гордо сидів на поперечній жердині й, притиснувши м'ясо до неї кігтистою лапою, загнутим дзьобом відривав шматок за шматком. Хижак є хижак.

Серьожа, Толя та їхні друзі спеціально ходили в степ з кількома відрами води, щоб «вливати ховрахів» для Коби. Нори ховраха з'єднані між собою, як сполучені посудини. Коли вливати воду в якусь із нір, вода потрапить в усі. Переляканий гризун вибігає на поверхню, де на нього чатують «юні мисливці». Ця процедура завжди нагадувала дідусеві, бабусі про страшні роки пережитого ними штучного голодомору 1932–33 років, коли люди рятувалися від голоду, виловлюючи в такий же спосіб ховрахів у степу.

На зиму для Коби довелося зробити просторішу клітку, бо він добре підріс. Коли розправляв крила, то й у цьому новому помешканні обсягом в один кубічний метр кінчики найдовших пір'їн на його крилах визирали з клітки з обох боків. У дорослих степових орлів-самців розмах крил при метровій довжині тіла сягає двох метрів, а самки значно менші. Коли ж розтанув сніг, Кобу почали частіше виносити у двір з літньої кухні, де він перезимував.

Одного сонячного весняного дня увесь мій клас на чолі з вихователем продовженої групи Марією Дмитрівною Панич прийшов «на екскурсію» у наш двір. Діти із захопленням й острахом розглядали орла й спостерігали за його поведінкою.

Але з настанням справжнього тепла Коба засумував за волею. Клітка стала йому огидною. Він частіше й частіше розправляв крила й махав ними, ніби готуючись до серйозних перельотів. Коли пасіку знову вивезли в степ, то забрали й Кобу. Там у лісозахисній смузі його клітка стояла відчиною. Орел там завжди міг знайти їжу й воду. Він вилітав з неї і мандрував на волі скільки хотів.

Спершу Коба не наважувався відлітати від клітки далеко. Проте згодом його прогулянки степом ставали довшими й на більші відстані. Коли пасіку забрали додому, Коби вже на ній не було. Його клітка в кінці сезону стояла пустою.

Але на цьому історія з Кобою не закінчилася. Найцікавіше трапилося вже пізньої осені, коли в степу й на городах було зібрано врожай. Одного листопадового дня сусідка тьотя Маруся Зуйченко прибігла до нас у хату й схвильовано погукала: «Серьоже! Виходь мершій у двір! Там твій Коба прилетів, над хатою кружляє!» Ми всі прожогом вибігли у двір. Дійсно, Коба робив великі кола над будинком і двором, викрикуючи щось на своїй пташиній мові. Напевно, це були слова подяки й прощання. На якийсь час принишкла вся домашня птиця, замовкло перелякане дрібне дике птаство, поховавшись хто куди. А дітлахи й дорослі з усього кутка дивилися на ці прощальні кола орла над обійстям своїх рятівників. Серьожа навіть виліз драбиною на веранду хати й голосно гукав свого Кобу...

Орел зробив багато кіл у повітрі, але потім почав підніматися вище й вище, аж поки не перетворився на темну крапку в небі. Там, у високості, на нього весь цей час чекала ще одна така ж темна крапка – його молода степова подруга.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які емоції викликає в оповідачки сцена літнього ранку в степу? Знайдіть відповідні цитати у творі.
2. Якими художніми засобами змальовано портрет орла Коби та сцени його полювання?
3. Як описано почуття Серьожі в момент прощання із врятованим пернатим другом?
4. Який план до цього твору можна скласти?
5. У яких інших художніх творах зустрічаємо сцени порятунку людиною братів наших менших?
6. Чи траплялося вам або вашим друзям врятувати когось із представників фауни?

Ольга БУДУГАЙ (САВЧЕНКО)

АЗОВСЬКЕ МОРЕ

Світить сонечко ясне усім яскраво,
Щедро Лукомор'я нам дає плоди.

Котить Меотида хвилі, мов отави,
Аж у Дикім Полі залиша сліди.

Море, ти до всіх привітне, всім радієш.
Хоч із кривдою до тебе, хоч з добром.
Ти, як лікар і порадник мудрий, дієш,
Все живе обнявши хвиль своїх крилом.

Влітку день і ніч нема тобі спочину,
Віддаєш своє тепло ти знов і знов.
Не пита ж ніколи рідна мати сина,
Чи віддячить ненці за палку любов.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що означають давні назви: Лукомор'я, Дике Поле, Меотида?
2. Чому щедрість і тепло Азовського моря авторка порівнює з материнською любов'ю?
3. Якими художніми засобами передається почуття вдячності морю за його дари людям і всьому живому?

Ольга БУДУТАЙ (САВЧЕНКО)

ЯСНА ПЕРЛИНКА ПРИАЗОВ'Я

Кочівників страшні навали
Наш край хотіли побороть,
А річку Бердою назвали,
Що означає «Дав Господь».

Тече поволі в буйних травах
Привітна річка степова.
Віками спрагу тамувала –
Стара вона й завжди нова.

Красуне Бердо, наша доле,
Несеш в Азов ти хвиль блакить,
Там, де впадаєш в сине море,
Життя вирує і бринить.

Дала ім'я, ріка, ти місту,
Де чутно співи голосні.
Без нього серцю, як без листу
Вербі лишитись навесні.
Бердянськ! Ти справді
«Дар від Бога»,
Степів і моря благодать!
Терниста є твоя дорога,
Та в змозі дух твій зло долать!
Нехай дарують квіт любові
Благословенні землі ці!
Ясна перлинка Приазов'я
Іскриться в Господа руці..

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка ріка дала назву місту Бердянську? Якою вона постає у творі?
2. Які почуття переповнюють ліричну героїню?
3. Чому ріка Берда водночас «стара й завжди нова»?

Ольга БУДУТАЙ (САВЧЕНКО)

КРАПЛИНА ГАЙЧУРА

БАТЬКОВІ ДМИТРОВІ САВЧЕНКУ

В дитинстві вчив старанно тато:
«Запам'ятай на все життя,
Що місць прекрасних є багато,
Та є й додому вороття.

Ці Гайчура малі краплини
В Дніпро і море аж пливуть.
Шануй уклінно їх, дитино!
Лиш уяви складну їх путь:

У річку Вовчу Гайчур лине,
А Вовча – у Самару мчить.
Самара у Славуту плине...
Ну як річок цих не любить?

Коли далеко на чужину
Життєвим вітром занесе,
Згадай лиш Гайчура краплину –
І стане на місця усе».

? ЗАПИТАННЯ

1. Які вам відомі версії про походження назви річок Гайчур і Берда?
2. Які річки України згадує батько дівчинки у вірші? Знайдіть їх на географічній карті.
3. Яка річка чи інша водойма в Україні вам дорога? Чому?

Ольга БУДУТАЙ (САВЧЕНКО)

ГУЛЯЙПІЛЬСЬКА ЗЕМЛЯ

Тут колись буяла ковила,
І дрохва серед трави пливла.
Хоч цей край багато люду знав –
Степ ніхто плугами не орав.

Приспів:

Тут співали стріли і шаблі,
Буйні вітри кланялись землі.
Не приймай покірності вола,
Вільна воле, ти ж отут жила!

Річка Гайчур, що в степу тече,
Вільна, ніби козака плече.
Степ і воля побратались навіки
З берегами рідної ріки.

Приспів.

Пахне полянами, чистецем,
М'ятою, духмяним чебрецем
Гуляйполе – мила сторона –
Квітне в серці соняхом вона.

? ЗАПИТАННЯ

1. Про яку територію України йдеться у творі «Гуляйпільська земля»?
2. Про які історичні події нагадують рядки приспіву пісні? До чого вони закликають?
3. Які корисні та лікувальні властивості мають полин і чабрець?

Ольга БУДУГАЙ (САВЧЕНКО)

СОНЯШНИКИ БАТЬКІВСЬКОЇ НИВИ

Рідна земле, мати всіх чудес,
 Ти велична, щедра, неповторна.
 Благодать приймаєш із небес,
 Підставляєш сонцю своє лоно.

Скільки б не родила ти плодів,
 Не раділа б синові чи донці –
 Соняшник – то справді диво з див,
 Квітка, зачарована на сонце.

Приспів:

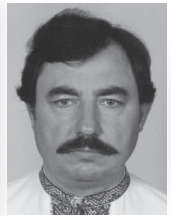
Соняшники батьківської ниви –

Посмішка праматері-землі.
 Стиглим літом пахнуть після зливи,
 Золотом бринять, немов шаблі.

І яким би нам не випав шлях,
 І куди б нас доля не водила,
 А душа летить в степи, мов птах,
 Кличе в рідний край могутня сила.
 Соняшників поле на зорі
 Зустрічає золотим розмаєм.
 Земле, ти прекрасна в цій порі,
 На найкращих струнах серця граєш.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які відчуття у вас викликали вірші Ольги Будугай?
2. Образ якої рослини передається у вірші перифразами «квітка, зачарована на сонце», «посмішка праматері-землі»?
3. Яка картина української природи викликає у вас найбільше приємних емоцій? Чому?

Юрик ЛОГІН-ЛУЛЯТ

ДУМА ПРО КОЗАЦЬКУ «ЧАЙКУ»

В солов'їній гай-дїбровці
 З липи вікової
 Тешуть-крещуть запорожці
 «Чайку» над рікою.
 Засурмили до походу,
 Нап'яли вітрило.
 Дай, Бог, доброї погоди,
 Дай удачі й сили!

Споряджаєм «чайок» лави
 У далеку путь –
 Хай вони козацьку славу
 У віки несуть!

Ой не пугай, пугаченьку,
 Чайко, не кигич.
 Будь здорова, наша ненько –
 Запорозька Січ!

З буревіями змагалась
 «Чайка», мов пантера.
 Козаки на дно послали
 Не одну галеру.
 Кажуть, чаечку побачив
 Сам султан уранці –
 Їздив нею Сагайдачний
 Визволяти бранців.

Тільки й «чайка» склала крила –
 Золоте вітрило.
 У Славути водах милих
 На віки спочила.
 Чайку пестили потоки,
 Забавляли плавні.
 Та знайшли її потомки
 Запорожців славних.

Споряджаєм «чайок» лави
 У далеку путь –
 Хай вони козацьку славу
 У віки несуть!
 Ой не пугай, пугаченьку,
 Чайко, не кигич.
 Будь здорова, наша ненько –
 Запорозька Січ!

? ЗАПИТАННЯ

1. Хто такі козаки-запорожці?
2. Якими суднами користувалися запорожці?
3. На берегах якої ріки найчастіше розташовувалися Запорозькі Січі?

Юрик ПОЛЯН-ТІМАШ

ДІАЛЕКТИ-ДІАМАНТИ

Україна заплітає в коси
 Діалектів сонячні стрічки –
 Молода весна і мудра осінь
 Мовні прокладають стежечки.

Діалектів діаманти сяють,
 Наче у ранкових небесах
 Зорі, що обабіч обступають
 Паралель Дніпра –
 Чумацький Шлях.

Вуйко й газда – в райдужних
 Карпатах,
 Мольоко – в Полтаві золотій.
 Наша мова і дзвінка, й багата,
 І жалюча, як бджолиний рій.

Водоспадом гуркотить на Тисі,
 Шепче осокою на Десні,
 Нас віншує у ллянім Поліссі,
 Іратулює – у Галичині...

Я в подільську гуличку гузеньку,
 Наче в давню казку, увійду,
 З Січеслава кукургузу жменьку
 В мовну скриню злотом покладу.

Повторю повсюди знову й знову:
 Із найпотаємніших давен
 Діалекти живлять нашу мову,
 Як малі струмочки Борисфен.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що таке діалекти?
2. Назвіть два-три діалекти вашої місцевості.
3. Хто автор книги «Діалекти Нижньої Наддніпряниці»?

Віра КОВАЛЬ

СТЕЖКА НА ХОРТИЦІ

Чи ти хоч раз ходив колись по Хортиці?
 Чи ти дививсь на неї лиш здаля,
 звідтіль, де люд оголений хлюпочеться
 і дим шашличний небо затуля?

А ближче познайомитись не хочеться?
 Вона тебе гукає – озовись!
 Пройди хоч раз, пройди по нашій Хортиці,
 так, як Тарас ходив по ній колись.

Стежка на Хортиці, стежка на Хортиці...
 Вірити варто стежині отій.
 Стежка на Хортиці, стежка на Хортиці...
 Може, до себе прийдеши ти по ній.

Пройди по стежці до святилиць Хортиці,
 вклонись їй високим небесам.
 У плавнях, де озера з небом сходяться,
 поговори із нею сам на сам.

Послухай думи скель правічних Хортиці,
 курганів скіфських, велетнів-дубів.
 Відчуєш, як душа твоя оновиться,
 і сірий світ розвидниться тобі.

Віра КОВАЛЬ

Я – ХОРТИЦЯ

Запрошую всіх:
 приходьте у гості до мене.
 Я вам постелю
 під ноги стежини зелені.
 Я вам покажу
 озер моїх сонячну вроду.
 Я пити вам дам
 цілющі повітря і воду.

Я – Хортиця, я – Хортиця,
 Дніпро до мене горнеться.
 В його обіймах я пливу
 крізь вічність.
 Я – Хортиця, я – Хортиця.
 І нам з Дніпром так хочеться,
 щоб ви згадали істини космічні:
 що ми – з одного кореня,

одного духу й крові ми.
 Любіть нас, люди,
 добрим, щирим серцем.
 Тоді ми не загинемо,
 вам буду берегинею,
 повік ваш древній рід
 не перерветься.
 Я вам розкажу
 усе, що було й бути мусить.
 У лоні моїм
 сплять орії, скити і руси.
 Сам князь Святослав

• Івано-Франківська область

поклав своє тіло безсиле.
 Світильники від
 святилища не погасили.

Минають віки,
 та дух січковий не розвіявсь.
 Встають козаки –
 мов мак буйним вітром насіявсь.
 Старі корогви,
 мов славу дідів, козачата
 до рук узяли –
 це кола нового початок.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим сподобалися вам вірші Віри Коваль?
2. Чому острів називається Хортиця?
3. Чи відомі вам легенди острова, місця сили та козацької слави?

Івано-Франківська область

Василь БАБИЙ

ЛЕГЕНДА ПРО КНЯЖНУ ГАЛКУ

Надвечірнє сонце, нагадуючи велику спілу вишню, хилилося все ближче до землі. Його відблиск грав на легких потемнілих хвилях Дністра. З оточуючих лісів виповзали сутінки купайлової ночі. На зеленому килимі прибережних трав гралося полум'яними язичками святкове багаття. Навкіл нього, взявшись за руки, юнаки і дівчата водили хоровод, а потім, попарувавшись, розбігаються і весело шугають через вогнище, наче ті великі метелики.

Лише Добромира, княжа донька, стоїть зі своєю подругою, боярською дочкою Мирославою дещо осторонь і спостерігає за гулянням.

Обом теж хочеться, щоб хтось із парубків підійшов, взяв за руку та повів до вогнища і перескочив його з нею. Вони хоч і високого, знатного роду, проте охота втішатись разом з усіма купальськими іграми. Наче відгадавши їх потаємні мрії, підійшли до них двоє юнаків, високих, ставних, вродливих. Вклонились гречно, завели мову про свято-ігрище і, врешті, запропонували приєднатись до гурту і самим спробувати перескочити вогнище, а потім до хороводу піти.

Обом теж хочеться, щоб хтось із парубків підійшов, взяв за руку та повів до вогнища і перескочив його з нею. Вони хоч і високого, знатного роду, проте охота втішатись разом з усіми купальськими іграми. Наче відгадавши їх потаємні мрії, підійшли до них двоє юнаків, високих, ставних, вродливих. Вклонились гречно, завели мову про свято-ігрище і, врешті, запропонували приєднатись до гурту і самим спробувати перескочити вогнище, а потім до хороводу піти.

На мить задумалась Добромира, а далі рішуче подала руку юнакові і, розбігшись та затамувавши короткий страх, злинула водночас із своїм напарником над ватрою. Аж дух заперло, і радісне полегшення вирвалось із грудей дівочим «Ой».

Потім водили хороводи, дівчата пускали вінки за дністровою водою, врожачи на свою долю майбутню.

Покривало ночі все більше і більше насувалось на землю, а вогонь багаття ставав яскравішим, і ще більше чорніла навколо нього темрява.

Багато дівчат і хлопців, взявшись за руки, йшли до лісу шукати цвіт папороті. Добромира, якій ішло п'ятнадцяте літо, ще не мала хлопця, та й якби хотіла когось, не її в цьому воля, а вітця, бо він єдиний міг знайти пару і видати дочку заміж за якогось княжого сина чи й чужоземного принца. Не далі як учора були свати від короля угрів у княжому терені і просили руки Добромири для їх вдівця – короля.

Не погодилась на це Добромира, бо уявлявся їй той король старим і потворним, а держава його таємнича і люди погані, бо не раз нападали на їх землю. Боялась, що батько силоміць змусить її вийти заміж, щоб породичатися з ворогами, аби вони більше не напастували руську землю. Але, видно, мав інший інтерес. Хотів її видати за когось, лише йому відомого. Але й вітець не погодився.

Свати нічого не сказали, лише один чорнобровий глянув на неї і зловісно усміхнувся, аж серце їй затерпло: відчуло небезпеку. Вона і зараз подумала про неї. Та чого боятися їй тут, серед своїх людей, на рідній землі? Тим більше, що стережуть її спокій трое дужих молодців з княжої дружини.

Вона не знала, що угри добре їм заплатили, щоб не заважали здійснити задуманий зломисел проти неї.

Темна ніч надійно сховала кількох чужинців, які пильнували Добромиру, щоб, скориставшись підходящим випадком, схопити молоду княжну, викрасти її для свого короля, який дав наказ їм не повертатись без нареченої для нього.

Коли Добромира разом з Мирославою безпечно ступили у темний ліс, через кілька кроків нападники схопили дівчат, закрили їм роти, зв'язали руки і кинули лежма на коней.

Марно пручалась Добромира і намагалась крикнути, силкувалась визволити руки. Ніхто не міг їй і Мирославі допомогти. Хоча, проскакавши кілька верст, подругу Добромири відпустили, бо вона їх не цікавила.

Розпач роздирав груди молодій дівчині. Хто її викрав і з якою метою? А може, це купальський жарт, бо люблять у це свято умикати дівчат, щоб

потім на них одружуватись? Дійсно, як спалах блискавки сяйнула здогадка в голові Добромири: це ж її, напевно, викрали свати короля угрів. Адже й мова у них чужинецька. Яка підступність, які негідники! Безсовісно викрали її у вітця і матері, і тепер везуть невідь-куди.

Коні скакали цілу ніч, бо вершники боялись погоні. А коли заяснів ранок – узділа Добромира близькі обриси гір. Вона їх бачила не раз у ясну днину здалеку, а тепер вони були майже поруч.

Заїхавши до лісу, зупинились під деревами перепочити і трохи поспідати. Запропонували і Добромирі шмат бушеного м'яса з хлібом. З гнівом відкинула милостиню із рук ворогів. Кричала і плакала, запитувала, куди її везуть. Відповів один молодий тлумач, який знав її мову, що з нею усе буде гаразд.

Вона ще не приїхала в ту чужу країну, куди її везли, але вже її щосили зненавиділа, бо через неї, через її короля втратила милу батьківщину, при згадці про яку на землю з очей рясно скрапували сльози.

Нарешті приїхали до чужого міста, і в'їзна брама зачинилась за Добромирою. А коли вона побачила винуватця її викрадення – чужоземного короля, хоч він був молодий і гарний, – не хотіла на нього навіть дивитися. Голову відвернула вбік і гнівно дивилась у високе вікно.

І слова не відповіла на слова короля, який трохи знав її рідну мову.

А потім, ніби спам'яталась, стала просити короля відпустити її додому, хай тільки відпустить, а вона вже сама знайде дорогу, сама і піде пішки. Таке бажання і таку силу в собі почула, що хотіла йти і йти, лиш би додому, лиш би не тут, на чужині залишатись.

Але король усміхався собі з наївної дівчини, яка йому дуже сподобалась, і він ще більше хотів мати її за свою дружину. Він був старший від неї, знав ліпше життя і був переконаний, що ця напівдика княжна заспокоїться, знайде тут своє щастя разом з ним, і з часом забуде свою батьківщину.

Король наказав відвести Добромиру до покоїв, купувати їй, добре нагодувати і дати поспати, бо втомлена вона дуже зла.

Добромира покійно пішла помитися, і, хоч без апетиту, але повечеряла. Спати не могла, бо сон не йшов, лише важкі спогади про рідну землю обсідали її чорними птахами. Ще добре наплакалася і, трохи полегшивши душу, нарешті заснула. Снівся їй високий берег Дністра, з якого вона летить, наче птах, і падає у воду. Від цього прокинулась.

Пройшло кілька днів з того часу, як полонянка Добромира потрапила до чужого краю. Вона не торкалася їжі, тільки пила воду. Які тільки вишукані страви не приносила прислуга, але всі намагання нагодувати княжну не мали успіху, хоч, по правді, запах від них викликав у неї невимовний апетит. Не торкалася їх і не хотіла навіть розмовляти. Зрештою, ніхто тут і не розумів її мови, лише знайшлася одна жінка, яка давно жила в палаці, прислужувала тут. Її теж колись викрали і привезли сюди з Руської сторони. Звали її Євфросинією. І стала вона найближчою до Добромири, прислужувала їй, розраджувала.

– Не сумуй так, бо душу свою зведеш, віру краще. І поїж, інакше помреш.

– Краще померти, аніж віддатись на волю ворога, – рішуче заявила Добромира.

– І я так спочатку думала, коли мене сюди привезли, але все-таки примиралася, бо краще жити, ніж померти. Хоча спочатку думала – не витримаю, здурію від туги за рідним краєм, за своєю домівкою. Та й зараз не раз така паде печаль, що аж світ меркне, але що вдієш.

– Як що? Утікати треба!

– Ой, доню, куди тут утечеш? Усе одно спіймають та ще й поб'ють. Не раджу тобі цього робити. Краще змирися, адже не прислугою тут будеш, як я, а чула, що королевою. Це неабищо.

– У тобі рабський дух живе, а я княжа донька і не навчена підкорятися чужій волі, – гордо заявила Добромира.

– Може, це й добре, що ти такої високої думки про себе, людина мусить себе поважати, щоб її поважали. Але тебе ще просто життя не гнуло. Поживеш – побачиш, як людина змінюється.

Добромира вирішила схитрувати: вдати з себе покірну долі, яку їй вибрав король угрів. У замку стали готуватися до весілля, а Добромира – до втечі. Найперше вивідала в Євфросинії дорогу, точніше, у який бік іти, щоб потрапити на береги рідного Дністра і Лукви. Запаслася харчами і стала вичікувати слушного часу.

А коли випала вітряна ніч, яка скрадала кожний зайвий шурхіт, – Добромира надійно закрила на міцний засув двері до спальні, прив'язала до ніжки ліжка мотузку і стала повільно, напружуючи свої сили, опускатися з високої стіни. Здавалося, кінця-краю не буде ні стіні, ні мотузці, але нарешті ноги торкнулись землі. Пообзиралася туди-сюди і рушила в темінь, ледве розрізняючи дорогу, яка вела на північ, у рідну сторону. Страх постійно сковував її тіло, але бажання волі було сильнішим.

Йшла і йшла, утома оволодівала її тілом усе більше і більше, але думка про те, що все далі від неї залишається осоружний замок-тюрма, надихала її, додавала сил.

Коли трохи стало розвиднятися, знайшла стіг сіна і з насолодою зарилася в нього, щоб хоч трохи перепочити.

Прокинулась від того, що хтось настирливо сіпав її за ногу. Відкинувши сіно, з жахом побачила, що з усіх сторін оточена верхівцями. Це були воїни короля, один з яких сказав:

– Ну от і все. Від нас не втечеш.

...Король простив їй цю втечу, бо дуже був у неї закоханий. До весілля залишилося всього день. Добромира була у відчаї: що робити? Вона вже була готова піти на рішучий крок – викинутися з вікна і вмерти, але не змогла відчинити вікон, бо їх міцно забили цвяхами.

Сіла на ложе і гірко плакала. У такому стані застала її Євфросинія.

– Ти знову плачеш? Я хочу тобі допомогти. Може, з того щось і вийде.

Добромира недовірливо звела на неї свої заплакані сині очі.

– Як ти мені можеш допомогти? Чим? – якась надія, усе-таки, з'явилась у її голосі.

– Я знайшла одну жінку. Вона – чаклунка.

– Хто? Чаклунка? Я боюсь чаклунів.

– Ти більше боїшся вийти заміж за короля Белу чи жінки чаклунки?

– Якщо вона може мені дійсно допомогти, то її не боюсь. А як до неї потрапити?

– Вона сама до тебе прийде.

– Коли?

– Зараз, – спокійно відповіла Євфросинія.

– Зараз? – недовіжливо запитала дівчина. Євфросинія, не кажучи більше ні слова, пішла до дверей і коли відчинила їх, то Добромира побачила жінку в чорному. Вона не виглядала страшною, як сподівалася княжна. Була висока, бліда і погляд мала суворий.

Вона зайшла до спальні, і Добромира мимоволі схопилася на ноги. Так і стояли одна напроти одної.

– Дитино, не бійся мене. Я хочу тобі допомогти.

– Що я маю зробити для вас?

– Нічого, просто король свого часу скривдив мене і я хочу йому помститися.

– І що, я зможу потрапити додому?

– Зможеш, але... – чаклунка пильно подивилась в очі Добромири і не побачила там нічого, крім відвертої рішучості піти на все, аби лише повернутися на батьківщину. – Але... птахом.

– Птахом? Як птахом?

– Я оберну тебе у птаха, і ти полетиш додому.

– Я так і залишуся птахом... назавжди? – здавленим голосом запитала дівчина.

– Про те я не скажу... не знаю. Можливо, що ти знову станеш людиною, але все у волі добрих богів.

Добромира відчула, як охопило її щось, схоже на страх, коли уявила себе птахою. Уже не дівчиною, не людиною, а чимось зовсім іншим. Було над чим задуматися. Але коли уявила собі, як стане під вінець з невинним королем Белою, то сказала, наче зітхнула:

– Я згодна.

Змахнула чорними крильми і відчула, як невідома сила підняла її високо в повітря. Ще і ще змах крил, і вже земля під нею, і горизонти поширшали, і далі відкрилися. Хати, люди, навіть замок зверху змаліли і віддалилися. Добромира-галка ще трохи покружляла над замком і полетіла додому. Вона ще не знала, скільки летітиме, але радість розпирала її груди: додому, додому. До рідної землі!

Летіла над полями і ріками, над горами й лісами, і не могла надивуватись, що земля така велика й така неймовірно гарна. На вершинах гір ще подекуди спочивав сніг, зеленіли полонини, темніли кам'яністі урвища. Нарешті гори скінчилися, і вона відчула, що вже зовсім недалеко її рідний Город. Так, для неї недалеко, бо птиця, а йти пішки чи їхати конем набагато довше. Як чудово бути птахом у небі. Малою заздрила птахам, що вони собі літають, куди заманеться. Тепер відчуття польоту і волі радували Добромиру-галку, наче дитину.

Аж ось зблисла здалеку стрічка Лукви, яка текла через княжий Город, а потім упізнала і саме місто. З висоти пташиного польоту воно мало інший вигляд, ніж із землі, але дерев'яний княжий терем впізнала одразу, і мале пташине, а насправді людське сердечко забилося сильніше і радісніше.

Підлетіла ближче, стала кружляти над теремом, а коли впізнала свою матір, яка йшла зеленим двором, крикнула: «Мамо! Мамо!» Та лише крякання почула її мама, хоч і звела очі до неба, але байдуже пройшла до комори.

Добромира-галка сіла на дерево, щоб зблизька все роздивитися, все таке знайоме і дороге в цей момент. Вона не знала, чи плачуть птиці, але зараз, коли її серденько затужило-засумувало, відчула на оченятах вологу. Вона плакала від радості, що побачила маму, рідний поріг, і від болю, що не може сказати людського слова і залишиться птахою навечно.

Потім уздріла свого батька і братів, але було їй сумно-пресумно, що вони її не сприймуть, як рідну людину. Бачила смуток у їх очах, бо видно, що вони печалилися за нею, відчували її втрату.

І все-таки була в душі рада, що нарешті сидить біля свого дому, а ворожа чужина тепер лише в гірких спогадах.

Прошло кілька днів. Добромира-галка хоч і звиклася з тим, що вона птиця з людськими думками, усе-таки її стало тягнути до гурту собі подібних. Вона пристала до зграї галок, які жили неподалік княжого терема на деревах. Вона звилася собі гніздо, літала спільно з усіма, куди їх тягнула потреба. Але постійно її тягнуло посидіти на дереві, що росло на подвір'ї перед теремом, і спостерігати за своєю родиною. Одного разу вона навіть відважилася і сіла на відчинене вікно у світлиці матері. Та сиділа сумна на лаві і вишивала рушник. Побачивши галку на вікні, здивовано розширила очі, встала і рушила до вікна. Галка не далася їй в руки, бо не знала, які в неї наміри, адже, хоч і були рідними, для мами вона просто галка. Змахнула крильми і віддалилася від терему з прикрістю на серці.

Якось зчинився біля Города гам і шум. То не ворони й галки здійнялися в небо і своїм кряканням тривожили світ, а лютий ворог обложив город Добромири.

Сила-силенна була того війська чужинецького, і небезпека нависла над руськими людьми.

Добромира так переживала, так металася над Городом, не знаючи, як порятувати його. І тоді придумала. Полетіла до своїх посестер і стала переконувати їх, що вони повинні допомогти рідній землі, на якій вони також живуть, допомогти княжому війську.

І сталося диво. Коли руське військо зійшлося в кровавому черні з військом ляхів, чорна галича рать хмарою впала на ворогів. Почала клювати їх в обличчя, бити крильми, застеляти їм світ. Цим скористалися русичі і ще з більшою силою кинулись на ляхів. Не витримали чужі зайди і кинулись врозтіч, а над ними летіла галич на чолі з Добромирою і, торжествуючи, крякала.

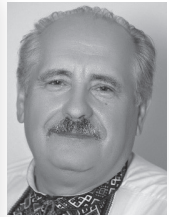
Після цього було названо Город Галичем, бо галки врятували його від напасті.

На своє диво і радість Добромира несподівано перетворилася знову на дівчину. Видно, через те добро, яке вона зробила своєму городу, за любов до своєї батьківщини.

І на щитах галицьких воїв з того часу стали зображати чорну галку – захисницю Галича.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які ознаки легенди має твір?
2. Про які вірування давніх українців ідеться у творі?
3. Чому княжна Галка не захотіла жити на чужині?
4. Чому Галка пожертвувала собою заради порятунку своїх земляків?
5. Чи був у доньки галицького князя вибір, щоб не перетворитися в пташку?
6. Про що вам говорить назва міста Галич?

Степан ТУШЧУК

ЗЛЕТ СОКОЛА

Йшов я до Сеньки Климончучки та й запізнився: баба вмерла – забрала в могилу свої казки, навіть на розсадку не лишила. Хотілось хоч глянути на фотографію старої, та й пішов я на цвинтар. Лежить баба Сенька над скелею, над самісінькою Лімницею-рікою, і видко звідти багато й далеко видко... Синіють ліси, бовваніють дерева над шляхами, верболози вимахують довгими літоростами-прутами, села біліють...

Та й забриніла мені там давня-предавня мелодія.

— Колись, – розповідала мати, – жив у Галичі славетний князь Ярослав Осмомисл. Дуже любив полювати. Одного разу пішов він до лісу, що над Лімницею, цілий день проходив, та нічого не вполював. Аж у саме полудне надлетів сокіл. Прицілився князь із лука, випустив гостру стрілу, і впав гордий птах йому до ніг... Узяв князь сокола та й пішов далі лісом, аж дійшов до Дністра. А Дністер був тоді глибокий! Ходить князь берегом та й шукає перевізника. І знайшов! Та не дід причалив до берега й узяв його в човен, а молода, вродлива жінка. «Я – дочка перевізника», – сказала вона. «Як називаєшся?» – запитав князь. «Настася, – відповіла красуня. – А звідки ти, воїне, заплив до нас?» – «Я – князя нашого дружинник...» – «Ти знаєш князя Ярослава?» – «А що ти робила б, якби князь сидів у цьому човні?» – «Умерла би...» Було те в суботу. А через кілька днів князь знову полював у цьому лісі й зустрів Настасю. Так вони покохалися. А потім Ярослав забрав кохану до палацу, а бояри збунтувалися, зв'язали князя, а Настасю спалили на вогні... З великої розпуки наказав князь Осмомисл, щоб на тому місці, де він убив сокола, заснували село і назвали його Соколом: там, де він зустрівся з Настасею у суботу, виник Суботів, а задністриян-

ське село наказав князь назвати Настащиним. Й є ці села досі... Але тоді олютилася княгиня й закляла Сокіл: «Бодай у тому селі не буде ніколи більше, як тридцять дві хати!» Кажуть, що Настасі було тоді, як спалили її, тридцять два роки...

І люди вірили, що Сокіл заклятий! Сміялися з соколян, бо не було меншого й біднішого села поблизу Галича за отой Сокіл. Рідко котра дівчина виходила заміж старшою, ніж у шістнадцять років, – у чотирнадцять ставали газдинями. Сміялися з цього.

Кепкували, що село над водою, а без води. Сокільська скеля стіною спадає до Лімниці, то й нелегко було докопатися до водної жили на глибини двадцять-тридцять метрів. Ось тому й донедавна в кожній хаті стояло в куті коромисло та й ходили люди з коновками до кринички під гору. Якою слизькою і тяжкою була та стежка взимку!

Не було кому й поскаржитися... Лани панські дивилися у вікна, ліс панський...

У роки Першої світової війни з Сокола зосталося дві хати і ясен без жодного листочка.

Під час Другої світової попід гору йшли ковпаківці. Бій тут кипів... І мало згоріти село знову, та фронт обійшов його: фашисти покинули укріплення без бою. Зате погоріли сусідні села: у Бабині-Зарічному виціліла школа, хата й дві комори, загинуло тридцять дев'ять селян; згоріли Пукасівці, згоріла Слобідка, згоріли Більшівці... А скільки розстріляно тутешніх людей! Та село Сокіл не вмерло! Не вірять нині, що воно закляте, бо стоять на горі п'ятдесят два чвораки – жодної стайні під стріхою нема – не те, що хати. По сім кімнат у деяких будинках. Сади-виногради зеленіють. Докопалися люди й до води: майже на кожному подвір'ї криниця з труб бетонних.

І школа є, і медпункт, і магазин, і клуб.

Ще під горою біліє профілакторій енергетиків, а село – радгоспне.

Весілля тепер тут таке, як і всюди. Молоді вчаться, розлітаються по світах – то вчителями, то лікарями, то інженерами – цим не здивуєш нині нікого...

Звернув я увагу, що в Соколі люди блакитноокі. Половина таких...

І ще сказали мені, що в Соколі ще ніхто не розлучився ніколи: з ким вінець, з тим кінець, – хіба що смерть розлучає...

Я пробув у Соколі до вечора. Лімниця, найбистріша й найчистіша річка нашого краю, блищала під горою: віддавала те світло, якого напилася за день. На бистрій воді не буває піни й ніколи не зацвітає бистра вода. І Сокіл – чиста краплина в бистрині.

...У повноводдя ріка розливається й заповнює навіть старі річища, якими вона текла дуже давно, – не забуває про них...

? ЗАПИТАННЯ

1. З'ясуйте лексичне значення слів «літорост», «коромисло».
2. Чому Степан Пушик пише, що «село над водою, але без води»?
3. Чи існує легенда походження назви річки Лімниця?

Степан ПУШИК

У ПАЦИКОВІ КОСИ КУЮТЬ...

– Вуйно, ви звідки?

– З Пацикова.

– Ха-ха-ха-ха... То у вас там кози кують?

– Приїдьте, та й вам язик підкують, – блимає очима пациківська газдиня та й утікає на ярмарку від напасної людини. Коли ще хтось запитає її, звідки вона, то відповість, що зі Слобідки... Або Загвіздя вибере рідним.

Але хіба лише на ярмарку сміялися з Пацикова? Он знайомі зустрілися.

– Іване, куди йдеш? – питає високий нижчого.

– До Пацикова козу кувати.

На Буковині чув я, що збиралися до Пацикова кози пасти...

Так сталося, що зробили люди з чудового села сміх. По всій Україні пішло, що в Пацикові кіз кують. Увірвався терпець пациківцям: стали писати-просити облвиконком Івано-Франківський, щоб перейменувати Пациків: село гарне, приміське, що дивно – й кіз нема, а тут ганьба така...

Перейменовувати ми навчилися. Ось тільки назву селові придумати нелегко. Це все одно, що дорослій людині власне ім'я змінити. Ти вже не Микита, не Іван, а все-таки оглянешся, коли старе ім'я хтось вимовить. Думали-гадали перейменувачі та й додивилися, що Пациків під лісом – назвали Підліссям.

Але Пациків ще й за Бистрицею Чорною, то й могло бути Заріччя...

Але Пациків під містом, то могли назвати Передмістям..

Тепер у Підліссі «кози кують» – людям роти не позашиваєш...

Та даремне перейменували Пациків... Не сміятися з села треба нам, а гордитися його минулою славою...

Давним-давно тут, за крок від теперішнього Івано-Франківська, жили-поживали чудові ковалі Коси – батько з легінями-синами. Здалеку їхали до них люди, то се зробити, то те. Не встигали Коси всю ковальську роботу за день переробити, а тому вставали рано-ранесенько, як треті півні запіють і, ївши не ївши, йшли до кузні. Дзвоном кувалд, молотів будили Коси-ковалі не лише Пациків, а й навколишні села. До них так люди звикли, як до сонця, й говорили:

– О, вставати треба, бо в Пацикові вже Коси кують!

Коси кували та й помиралі, кузня їх стояла та й завалилася. Музеїв сільських тоді не було, де б могла заховатися згадка про славних ковалів. Діди пам'ятали, але й вони вмирили. А ще кажуть: що глухий недочує, те вибагне. Ось і недочуло глухе вухо, що Коси кують, та й пустило далі, що кози.

І зосталося нам, що в Пацикові кози кують...

Ось що таке одна-єдина буква! Сміху, глуму наробила...

Правду кажуть, що від великого до смішного – один крок.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому, на вашу думку, Степан Пушик акцентує увагу на «дзвони кувалд, молотів»?
2. Як ви вважаєте, чи може «одна-єдина буква» сміху наробити?
3. Дослідіть лексичні особливості мови твору.

Наталія УМАНЕЦЬ

КРАЮ МІЙ КАРПАТСЬКИЙ

Краю мій, мої Карпатські гори,
Я, як матір рідну, вас люблю.
Цвіт калини, синій льон у полі,
І шовкову росяну траву,
Золоту від сонечка пшеницю,
Сяйво зір у небі голубім,
Журавлину дзвінкову криницю, –
Я живу, я дихаю цим всім.
Щастя й долі кращої немає,
Як іти по батьківській землі...

Я живу, я вірю, сподіваюсь,
Я шукаю шлях свій у житті...
І за все, що вмю, і що маю,
Я безмежно дякую тобі,
Мій Карпатський синьогорий краю
У своїй немеркнучій красі.
Будь зеленим, молодим, красивим,
Мірною весною розквітай.
Я горджусь тобою, я щаслива,
Що на світі є Карпатський край.

? ЗАПИТАННЯ

1. З якими образами авторка уособлює Карпатський край?
2. Знайдіть у творі побажання авторки для Карпатського краю і напишіть свої побажання для краю, де народилися.
3. Чи були ви в Карпатах? Ваші враження від побаченого і пережитого запишіть у формі сенкану. Якщо ви ще не подорожували цим краєм, то чи хотіли б побувати в горах? Чого очікуєте від такої екскурсії?

Наталія УМАНЕЦЬ

ОЙ, ЯК БИ Я ХОТІЛА СТАТЬ ЗОРЕЮ...

Ой, як би я хотіла стать зорею,
Хоча б на нічку, на одну-єдину.
Зійшла б тоді над рідною землею
Та й би світила людям аж до днини.
Піде чабан водиці зачерпнути,
Запломенію: «Пий-бо на здоров'я».
Мені б хоча нікого не забути,

І засвічусь посеред неба знов я.
А он дівча сховалось за смерічку,
Радіє, що юнак знайти не може.
Облию світлом карооку чічку –
В коханні юнакові допоможу.
Схилилася калина над рікою,
Смутна така, ось-ось вона заплаче:

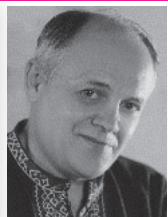

– Що скоїлось, калинонько, з тобою?
 – Бач, темно як, себе в воді не бачу.
 Та я й тобі, красуне, заіскрюся,
 Мені не шкода зоряного світла.
 Дивись на свою вроду та милуйся,
 Яка ти гарна, пишна і тендітна.
 А я побігла ген на полонину,

Червона рута жде давно на мене.
 Осяю ще трояндову долину,
 І поле, що від буйних трав зелене...
 Здається все... бо знову над землею
 Блакитне небо і яскрава днина...
 Ой, як би я хотіла стать зорею,
 Хоча б на нічку, на одну-єдину.

? ЗАПИТАННЯ

1. З якою метою лірична героїня хоче стати зорею?
2. Доберіть синоніми до слова «полонина».
3. «Змалюйте» цілісну картину, створену авторкою в поезії. Якими образами вразила (схвилювала, здивувала) вас поезія?

Володимир ТИМОША

НАДВЕЧІР'Я

Соняхи сонячні сонні –
 Сутінки стеляться стрімко...
 Сумно самотності соло
 Стишено сіє сопілка.

Серед статечності світу –
 Сутності сховане сяйво...
 Слабне сполохане світло –
 Стомлене сонце сідає.

? ЗАПИТАННЯ

1. У чому, на вашу думку, особливість поезії «Надвечір'я»?
2. Які зорові й слухові образи допомагають «побачити» надвечір'я?
3. Чи доводилось вам спостерігати саме таку пору доби, яку автор змалював у творі? Доповніть поезію кольоровими образами.

Володимир ТИМОША

***

Хмари – як пряжене молоко,
 Небом розлите з глечика.
 Котиться сонце, мов колобок,
 В ніжні обійми вечора.

 День, солодкавий як мармелад,
 Скоро в губах розтане...

У переливах пісень цикад
 Велич краси каштанів!

 Ніч, розмотавши доби клубок,
 Врешті розправить плечі...
 Котиться сонце, мов колобок.
 Затишок. Ніжність. Вечір.

? ЗАПИТАННЯ

1. «Змалюйте» словами почуття, викликані прочитанням поезії. Які асоціації виникають, коли читаєте перший рядок кожної строфи?
2. Який художній засіб увиразнює зорові образи? Які ще художні засоби автор використав у вірші? Наведіть приклади, використовуючи текст твору.
3. З'ясуйте лексичне значення слова «цикади». Чи доводилось вам чути пісні цикад? Чи відчули ви ці пісні, читаючи поезію?

Володимир ПРМСЯЖНЮК

***

Впевнено, ніжно і непереборно
 Зимонька-тітка до себе нас горне.
 Пестить, голубить – так трепетно й лагідно –
 В шапочках білих ялиночки-пагоди.
 Вітер кепкує над думами хмурими,
 Грається в сніжки з заметами-мурами,
 Сміх розливає бадьорий, іскристий
 Над перламутрово-білим намистом.
 Міряють відстані хмари нечесані –
 Свіжо, яскраво, морозяно, весело!

? ЗАПИТАННЯ

1. Застосувавши метод усного малювання, створіть картину, описану у вірші.
2. Слова якої частини мови підкреслюють яскравий образ зими в русі? Чи присутні у творі прислівники? Висловіть свою думку щодо доречності використання цих слів автором.
3. Чи виправданим, на вашу думку, є використання епітетів і метафор? Наведіть приклади й аргументуйте свою думку.

Володимир ПРМСЯЖНЮК

***

Вже іскристими снігами
 Ми натішились сповна –
 Цвітом, вітерця словами
 Привітала нас весна.
 Сонцелика, сонцеока,
 В неба сукні голубій –

З нею ми втрачаєм спокій,
 І готові йти на бій.
 Все з весною до вподоби –
 Нам вона дороги креслить,
 Що ж ти робиш, що ж ти робиш,
 Що ж ти з нами робиш, Весно?!!

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви сприймаєте весну? Чи перегукується ваше весняне відчуття із настроєм поезії?
2. Які епітети створюють образ весни?
3. Чи є у творі метафори? Аргументуйте свій вибір прикладами із твору.

Володимир ПІМСЯЖНЮК

НЕБЕСНИЙ ЕТЮД

Гамір завмер в покорі –
 Стишено навкруги.
 Зорі в небеснім морі
 Блискають, як пструги¹.
 Манять зірки у небі,
 Їх похлихий блиск –

Знов закидає невід
 Місяць – рудавий лис.
 Та не дано впіймати
 Зіроньку, хоч одну, –
 Ранок вкладає спати
 Зорі на глибину.

? ЗАПИТАННЯ

1. З'ясуйте лексичне значення слова «етюд»? Чому, на вашу думку, автор використав саме це слово в заголовку? Чи відповідає структура твору жанровим особливостям етюду? Аргументуйте свою думку.
2. Змалюйте усно «прочитану» картину, створивши власний етюд і використавши в ньому художні засоби для увиразнення образу.
3. Чи звернули ви увагу на лаконічність віршових рядків? Яку мету переслідував автор, використавши саме такі речення? Доведіть свою думку.

Володимир ПІМСЯЖНЮК

***

Ранок – легінь² в гаптованому кептарі³ –
 Припіднявсь над туманною манною,
 Поклонився в шанобі останній зорі –
 Закосяченій панні рахманній⁴.
 І ожив занімилій пейзаж-акварель,
 Наче витвір художника-майстра.
 З-поміж хмар сонце блискає, наче форель –
 Ранок день новий виклав із тайстри⁵.

¹ Пструг – форель.

² Легінь – юнак, парубок.

³ Кептар – гуцульський верхній хутрянний одяг без рукавів.

⁴ Рахманна – спокійної вдачі.

⁵ Тайстра – гуцульська торбина, яку носять через плече.

? ЗАПИТАННЯ

1. У якому регіоні України автор міг, на вашу думку, спостерігати змальовану ним картину? Аргументуйте свою думку.
2. Які художні засоби увиразнюють образ ранку? Яка група лексики підсилює змальовану картину? Наведіть приклади, використавши текст вірша.
3. Яка музика може доповнювати зміст вірша?

Володимир ПІМСЯЖНЮК

***

Рідниться невгамовна осінь з нами,
Нехай на свій, такий незвичний лад –
Громи осінні, мов гучні тамтами,
Стрічають поруділий листопад.
Протяжний дощ, задумливий і чистий, –
Мов стук колісний над пожовклим тлом,
Мінливий, наче календарні числа, –
Тріпоче жовтим листям за вікном.

Ті краплі, обціловані вітрами, –
Провісники майбутньої зими.
І плаче дощ надривно, до нестями –
Він зв'язковий між небом і людьми.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка картина постала у вашій уяві після прочитання поезії? Які художні засоби увиразнюють побачене? Який настрій переважає у творі? Чому? Аргументуйте свою думку.
2. З'ясуйте лексичне значення слова «тамтами». Чому саме його, на вашу думку, використав автор, пишучи про грім? Спробуйте «почути» описане. Які асоціації виникли?
3. Поясніть, як ви розумієте значення використаних автором словосполучень «невгамовна осінь», «поруділий листопад», «протяжний мінливий дощ», «обціловані вітрами краплі», «дощ – зв'язковий»?

Володимир ПІМСЯЖНЮК

***

І омріяна, і непрохана,
І близька, і чужа водночас –
Осінь, Бабиним літом сполохана,

Салютує з небесних терас.
Салютує грозами-блискавками,

Шле з небес нам усім привіт,
І на листі краплинами-блискітками
За собою укралює слід.

Цей осінній пейзаж – на продиво,
Гомонить всеосіння рясне!
У зимовім засніженім олові
Скоро осінь затихне-засне.

? ЗАПИТАННЯ

1. Якою ви побачили осінь? Чому вона «і омріяна, і непрохана, і близька, і чужа водночас»? Аргументуйте свою думку, використовуючи текст твору.
2. Випишіть слова, які, на вашу думку, створюють «живий» образ осені. Чи доречно використав їх автор? Які художні засоби увиразнюють змалювану картину?
3. Чому поет пише, що осінь затихне-засне «у зимовім засніженім олові»? Що, на вашу думку, спричинило таке його бачення долі осені? Аргументуйте свою думку.

Київська область

Катерина ПЛІВАЧУК

ЛЕГЕНДА ПРО ПЛЕМ'Я СКВІРІВ

Колись давно, на березі ріки Сквири жило велике кельтське плем'я сквірів. Займалися сквіри мисливством, рибальством, сіяли хліб. Давали опір ворогам, які нападали на їхні землі. Це було плем'я доброзичливе. Вони чесно свої статки здобували, із іншими племенами-сусідами вмiли завжди порозумітися. Одного разу напали на плем'я сквірів невідомі вороги. Носили вони на головах вовчі хвости, ходили в хутряних безрукавках, говорили гортанною мовою, незрозумілою. Не бачили сквіри ще такого народу. Билися мужньо чоловіки племені, та й жінки не відставали. Перемогли вони ворога. І вирішили свої помешкання укріпити. Ціле літо працювали. Навколо помешкання поставили два ряди частоколу, вирили рови. Поробили вежі, де чергували вартові. Викопали вони криницю посередині укріплення. Вода в криниці була цілюща. Хто її п'є, тому сила прибавлялася. Із цілющої криниці жінки брали воду, щоб немовлят купати, їжу готувати. Зажило плем'я щасливо. Вечорами дівчата із юнаками співали, красу природи звеличували. Жінки дітям героїчні казки розповідали, звичаїв та обрядів навчали. Працьовите плем'я було, достаток мало.

Проїшло декілька років. Мисливці багато звіра вполювали, і вирішили чоловіки на раді старійшин поїхати до інших племен, щоб обміняти шкірки на зброю. Сіли на коней швидких і поїхали до найближчих сусідів — росів.

Вдалий зробили обмін, коли вже майже додому підїхали, побачили заграву велику, димом усе було навколо оповите. Швидше коней своїх погнали, а коли приїхали, перед ними постала жахлива картина. Усе було спалено, скрізь валялося збіжжя.

Багато було вбитих одноплемінників. Це із степового краю прийшов ворог. Вогнем палив небо, гнав у рабство жінок і дівчат, дітей. Почали виходити ті із своїх схованок, хто вцілів. Розповіли про степовиків. Хотіли рушити за ними, але сили були нерівні. Та й не наздоженеш їх. У них коні прудкі, та й їх багато. Пожурилися та й почали думати, як жити далі. Із навколишніх лісів почали сходитися ті, хто вцілів від ворога. У час нападу вони в ліс пішли, щоб зібрати трави цілющі. Та їх було чоловік із двадцять: жінки, дівчата, діти.

Тоді найстарший підвівся і сказав: «Потрібно селище наше відбудувати, але не на згарищі, а трохи вище. Хай оборонною лінією його стане стрімка течія річок, що омиває цей пагорб. Вороги не сплять, тому нам потрібно бути на сторожі. Це наша земля, це наш рід, ми повинні всі стати на захист її та нашого племені».

Взялися до роботи старі й малі. Швидко збудували вежі та оборонні лінії. Почали наводити лад із помешканнями. Знову чути голоси дитячі, співи дівочі. Своє поселення назвали Сквирою за назвою річки та племені.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим вас здивувала легенда про плем'я сквірів?
2. Чи погоджуєтесь ви з думкою, висловленою в останньому реченні?
3. Які легенди про Сквиру вам ще відомі?

Наталя ТУК

ДАРУНОК ДЛЯ МІСТА ... І ДЛЯ СЕБЕ

– У нас фантастична керівничка гурту – Марина! Вона вважає, що кожна людина талановита, що кожна вміє не просто малювати, а писати шедеври! Вона, – тут Ліза перейшла на шепіт, – навіть каже, що сенс усього людського буття – бути щасливими!

Соня тільки брівку вигнула знаком питання. Ліза, раз у раз прибираючи з лоба неслухняні світлі кучерики, намагалася логічно пояснити подрузі, чого вона тягне її замість затишного кафе до нової студії малювання.

– Вона така вигадлива! Завжди спонукає робити незвичні речі, використовувати нестандартні матеріали, проводити експерименти зі своєю уявою. Наприклад, ми «видобували» золоту фарбу з сонячних плям на стінах, робили вигадливі флюгери з фанери, круп'яним борошном малювали вечірні краєвиди, зубочистками будували храм Будди.

Дівчата йшли мокрими сірими вулицями міста до будинку культури.

Соня привітно дивилася на подругу. Але подумки дивувалася і навіть злилася: приїхала з батьками до рідного Бердичева тільки на вихідні, ледь вивралася з удушливих обіймів родичів, і замість дівочих посиденьок вони біжать на якісь там курси з малювання. Соня не хотіла отак одразу жалітися, який жах відбувається у її житті: новий клас – збіговисько ледарів, подруг не знайшла, усі дівчата – гламурні цапи, симпатичних хлопців – п'ятеро на всю паралель, а приемних з них – нуль цілих нуль десятих. І з батьками ніяк не налагодиться: їм важко на нових відповідальних посадах, на неї часу не вистачає, самій Соні страшенно самотньо, і немає ніякої на це все розради.

Соні хотілося зовсім іншого прийому від найкращої подруги. А Ліза не вгамовувалася:

– Розумієш, я на заняття просто лечу! Не маю сили пропустити жодне! Я не знаю, як це правильно назвати... Напевне, енергетикою. Коли знаходишся поруч, наче занурюєшся у саму радість, наче отримуєш натхнення на добрі справи, наче стаєш центром Всесвіту. Я не знаю, як по-іншому про те сказати.

За декілька хвилин Соня на власні очі змогла побачити-почути-відчути усю ту радісну гаму почуттів, що царювала на дивних курсах. Одразу за ними до кімнати увійшла Марина, й гул голосів зробився ще більш веселим та гучним. Керівничка виглядала звичайно: русяве хвилясте волосся, кирпатий носик, великі зелені очі, ледь повненька фігура, джинси, светрик. Але щось потужно-радісне випромінювалося з очей, що враз робило світ лагіднішим, похмурий березень – теплішим, людей – добрішими, а тебе – кращим. Ліза була права: кожна година, проведена поруч із Мариною, ставала винятковою подією, найкращим подарунком для себе.

– Будемо грати в хованки. З містом... і з собою. А заразом погоду виправимо, – сказала керівничка, коли всі емоційні вітання було вихлюпнуто.

– Але ж дощ! – вигукнула мініатюрна жіночка невизначеного віку.

– А ми візьмемо акварельні фарби, вони підтримають настрій. І вийдемо не під дощ, а під тент. На площі готуються до осіннього ярмарку, тільки-но встановили величезну білосніжну балдахін для торговельних рядів. Ми його й «орендуємо» на пару годин.

Учні швиденько почали збиратися: вкладати до рюкзаків художнє приладдя, складати мольберти, ховати під капюшони зачіски, взувати гумові черевички.

– Я ж тобі казала – вона неймовірна! – тихенько шепнула Ліза подрузі. «А яка вигадлива!» – подумки відповіла Соня.

Саме в цей час наблизилася керівничка:

– Вітаю Вас. Мене звати Мариною.

– Соня, – представила новенька.

– Ви раптово відчули потяг до мистецтв? Чи шукаєте ліків від душевної порожнини?

«Звідки вона знає про порожнину?» – роздратована думка миттю промайнула в голові Соні.

– Чесно кажучи, з другою прийшла.

– Відмінний спосіб долучитися до творчої спільноти й відкорегувати свій шлях, – весело підморгнувши, Марина почала всіх підганяти, щоб зачинити кабінет.

На площі розмістилися так само швидко, як і зібралися. Чоловіки розставили двосторонні мольберти та підрамники. Дівчата прикололи чисті аркуші, розклали фарби. Негода, здається, припинила свій настирливий дощ і приглядалася, що робить купка різнокольорових божевільних художників на свіжому повітрі, іноді погладжуючи їх неласкавим вітром по щоках чи бешкетуючи з аркушами.

– Будемо робити веселку! – оголосила Марина, й одразу додала: – На свій лад, звісно. Малюватимемо багатокольорову прикрасу для похмурого міста. І для себе, – вона засміялася, а потім почала пояснювати заново. – Кожен з вас обере колір і буде зображати тільки речі відповідного відтінку. На аркушах мають бути архітектурні елементи, споруди, люди чи предмети, тобто те, що нас оточує в місті... Будь ласка, зараз подумайте і назвіть не просто улюблений колір, а примірте його на себе. Оберіть те, чого вам не вистачає. Що доповнить вас. Що надасть вам гармонії та цілісності... Сподіваюся, ви розумієте, про що я.

Декілька хвилин стояла дивовижна тиша, навіть дощ примовк.

– Можна я візьму зелений? – спитала дівчина-підліток, ровесниця Соні з Лізою. Вона ні на мить не могла зупинитися, увесь час підплигуючи від непосидючості та виру внутрішніх емоцій. – Мені здається, цей колір найбільше відповідає терпінню та спокою!

– Наталко, слухна ідея! Я кращого тобі не змогла б запропонувати! – відгукнулася Марина.

– Тоді для мене червоний, – ніяковіючи, вимовив довгий парубок. – Так сильно бракує в характері сміливості й наполегливості.

– Непогано, Денисе. Слава червоному!

– А я малюватиму все золоте та срібне! Притягуватиму до себе успіх, перемоги, бізнесову вдачу! – якби Соня не глянула на пузання років п'ятдесяти, вдягнутого в яскравий молодіжний спортивний костюм, їй би здалося, що то каже захоплений молодик.

– Пане Володимире, а не хочете попрацювати із сірим? Це не тільки колір мишей та дощу, це також ознака стабільності, серйозності намірів, ділового стилю. Це – колір упевненого бізнесмена, спокою, сталості й стриманості, – Марина залишилася такою ж ласкавою, як і була, але випромінювала магнетизм, який дивним чином передався сивому «хлопчику».

Чолов'яга помітно знітився, а за хвилину спокійно промовив:

– Напевне, Ви праві, Марино. Дякую вам за нагоду подумати про це, – і почав готувати фарби на палітрі.

Після цього навперебій всі «розхватили» фарби з огляду на те, чого не вистачає в житті чи характері: упевненості, успіху, романтики, свободи, завзятості, любові до людей, жіночності, мудрості.

Ліза й Соня зайняли один мольберт. Ліза обрала синій. Вона відчула потребу замислитися над власними цілями в житті, виринути з рожево-зо-

лотавого дитячо-дівочого і приміряти хоч на годину глибокий колір дорослості.

Тільки Соня залишилася сам на сам із роздумами.

– Ще не вибрали? – звернулася Марина.

– Ніяк не розумію, чого мені треба... Така мішанка. Хочеться всього, одразу і багато... А навколо – якийсь суцільний хаос. Неприємності на голову валяться і валяться! Так багато, що, здається, сама під ними скоро загублюся... І ніякої розради. У який бік бігти – не знаю...

– Білий.

– Що? – не одразу виринула із роздумів Соня.

– Білий. Відкритість, легкість сприйняття, прозорість намірів, і в той же час – чистий лист, готовність до змін, здатність відокремити зерня від куколю.

– Білий?! – Соня була вражена простотою й глибиною рішення, але одразу похопилася: – А як же малювати білим по білому?

– А навіщо обов'язково по білому?

На аркушах учнів почали з'являтися начерки, обриси, ескізи.

Оглядна поважна пані Валентина з примруженими від задоволення очами вихльостувала на папір яскраво-жовті відблиски вітражів у вікнах костелу, жовті дзвіночки, що закликали: «Ласкаво просимо до школи», жовті усміхнені маршруткі, які поспішали у своїх радісних і квапних справах. А там, трошки на відстані, обов'язково – будинок Василя Гроссмана, такий чепурний, вбраний по-святковому красень, хіба можна відмовити?

Молода жінка Тетяна у великих круглих окулярах, закута в трикотажний фіолетовий костюм, натхненно замальовувала рожевим стіни собору Святої Варвари. Поряд вона намітила рожеву лавку, а на ній даму, у ніг якої крутиться пудель з рожевим ошийником. З-за краю на аркуш ступав красень з оберемком рожевих троянд, який дивився на даму закоханим ніжним поглядом. Прикусивши кінчик язика від старання, як колись у школі, художниця від собору перейшла до молодиці й заплямовувала її сукню рожевим «горохом».

Незграбний Денис, який, наче Лев з казки «Чарівник Смарагдового міста», мріяв про сміливість, широкими мазками повторював портрет Януша Тишкевича в червоному костюмі. Хлопця вабив войовничий вираз обличчя, грізна постать, міць та сила в погляді, неприхована впевненість у власних силах, рішеннях, діях. Таким має бути справжній чоловік! За хвилину зрозумівши, що сила не тільки у фізичному тілі, а (навіть більше) у духовній суті людини, у вірі, парубок почав готувати фарбу для червоної, наче кров Ісуса, підвісної пелени під іконами на постаментах Свято-Миколаївського Собору. Пізніше ще подумав. Адже усе-усе має починатися з любові – віра, сила, людина. Її традиційний колір – теж червоний. А що краще про любов розповість, ніж змістовний візерунок українського рушника? Там і лебедине кохання молодят, і материнська турбота, й обіцянка боронити Батьківщину. Там є все.

Поціновувач золота-срібла, пан Володимир, старанно, наче першоклас-

ник, виводив сталеві калюжі мокрої площі, темні, майже чорні материки на глобусі з центром світу у Бердичеві, сіру нитяну катушку зі срібною голкою під «костюмчиком» – символ наполегливості та працелюбності простих ремісників, завдяки яким виросло місто. Викладав мазки акуратно, рівно, вдумливо, наче по душі. Викарбовував у собі рівновагу, реалізм, цілеспрямованість.

По іншу сторону мольберта пана Володимира стояла повна його протилежність – «залізна леді» Ганна, яка прагнула віднайти в собі хоч трохи безтурботності й мрійливості. Із захватом закоханої юнки вона згадувала блакитні сходи Будинку дитячої творчості, ошатного, гарненького, мов шкатулка з прикрасами; запаморочливо блакитне небо, яке буває тільки у дитинстві; блакитні волошки на клумбі бабусиноного подвір'я. Несподівано «твердокам'яній» пані згадався небесного кольору пояс Діви Марії у гроті. І так захотілося припасти до Її ніг, поговорити, помолитися, попросити. Аж у серці защеміло. І щока чомусь змокла.

Навпроти старезного дідуся Олександра Максимовича стояв аркуш із чорними ескізами лаконічних форм. Але художник не був у розпачі чи траурі. Витрачати дорогоцінні хвилини життя на зневіру, коли тобі за вісімдесят, це – злочин проти себе. Просто чорний, на його погляд, уособлював собою пам'ять про тих, кого немає, єдність усіх інших кольорів, протест проти старіння... Інструментом протесту стало чорне піаніно, що прикрашає вхід до історичного музею. Воно самим своїм існуванням поєднало дитинство й дорослість, війну і мистецтво, історію та сьогодення. А тепер дідусь чіткими строгими лініями, одна за одною, видобував з білого аркуша шикарне чорне авто, що вискакує зі стіни ресторану «Чикаго». Художник посміхався. Про що він думав? Згадував друзів-стиляг? Солодкі миттєвості шаленої юності?

Тендітна Лідія, жінка невизначеного віку, хотіла позбавитися втоми та виснаження, вишукувала в нетрях душі спокійну впевненість в собі, цілеспрямованість, силу волі, ентузіазм. Її аркуш наповнювався теракотовим. Голі, неприкриті штукатуркою стіни художньої школи. Арка на бульварі імені Лонського. Звичайно-незвичайний будинок по вулиці МЮДу за номером 6, повз якого вона кожен день ходить на роботу та не втомлюється милуватися. Мур Монастирю Босих Кармелітів: величний, непохитний, надійний.

Лізі ще не було про що шкодувати. І хотілося, щоб так було завжди. Саме тому зараз вона вдумливо, глядячи не на аркуш, а всередину себе, виводила сине небо, що вже з'являлося з-за хмар (чи небо їй підіграло, чи сама начарувала – хтозна). Під небом стояв великий синій годинник «Ковальської хати», наче міст над синім потоком Гнилоп'яті. Його стрілки починали відлік нового життя рівно з дванадцятої, а мудрі очі прозорих янголів обіцяли: «Усе набуває сенсу».

Емоційна й моторна Наталка, здається, справилася найперша. У неї вже все було готове: привітне зелене поле перед Кармелітським Монастирем, старовинна будівля аптеки №86 (такий дивний колір, наче хто «зеленки»

додав у побілку, коли фарбували), прикрашений патиною темно-смагдодвий купол санктуарію, зелений з золотим герб міста, непомітні зелені двері Троїцької Церкви (напевне, саме такими вони були і у Герберта Уеллса). А ще дерева, парки, сквери. Зелений усюди! Віват зеленому! Але... зелений, наче справді віддав дівчинці спокій, прагнення до гармонійності, музикальне відчуття симетрії та правильності усього, що відбувається довкола. Вона критично подивилася на свої хаотичні каракулі і раптом захотіла все те саме розмістити в більш упорядкованому вигляді, зробити лінії плавнішими, кути круглішими, малюнок – ціліснішим. Вона перевернула аркуш на іншу сторону і почала все заново.

Соня пурхала у вальсі з білим. Розслабившись, віддавшись плину думок про чисте, нове, яскраве, вона зуміла викласти на папері білі (на блакитному) стіни монастирю, білі (на червоному) святкові свічки в церкві, білу (на зеленому) арку входу до парку імені Шевченка, білий (на чорному) профіль письменника, білі (на рожевому) колони костьолу, а ще білу (по набридлому сірому) «збру» – дозволену дорогу, перехід на інший бік, знак перемоги того, хто йде над тим, хто стоїть. Білий уклав у собі всі кольори, урівняв їх. Він надав Соні відчуття віри в себе і свободи від чужих оцінок; надихнув на зміни, відкрив вікна нових можливостей. Дівчина осягнула велич білого кольору. У Соні з'явилася особиста точка опори, стартовий пункт для відліку.

Сила-силенна кольорів оточувала «божевільних» художників під дощем. І навіть він – сірий кардинал негожого дня – уже нікому не здавався підступним, нудним чи бридким. Навпаки! Дощ допомагав, відбиваючи яскраві плями в калюжах; він сірим тлом надавав акценту речам, які у звичайному освітленні могли бути непоміченими; він прискорював темп і не залишав часу на надмірності: тільки дорога до цілі, тільки роздуми про важливе. Він став другом... і пішов геть.

Бердичів саяв неповторними кольорами. Люди знаходили виняткові сенси. А над ними натхненне Сонце розфарбовувало сяючу веселку – дарунок для Міста... і для себе.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що спільного у всіх героїв оповідання?
2. Чи підтримуєте ви думку про те, що всі люди є талановитими? Які таланти ви маєте?
3. Чи можете порівняти потужність енергетики Марини з душевною віддачею когось із ваших знайомих?
4. Чи є у вас власні рецепти рятування себе від поганого настрою? Якщо «ні» – чи не варто згадати їх і записати просто зараз?
5. Що б ви зобразили, малюючи власне місто чи селище? Чому?
6. Чи хотіли б ви щось виправити в собі? Як ви вважаєте, якого кольору ваш шлях до себе?

Василь *ЛИМБАЛЮК*

ЗЕЛЕНОКУДРА СКВИРА

Де річка в вербах і калині,
У світлі сонячних заграв
Лежить зеленокудра Сквире,
Яку ще Рильський оспівав.
Ці землі древні, тут ще скіфів
У битвах брязкали мечі.
То предки наші – хлібороби,
Землі святої орачі.
Тут проживали мужні роси
І били ворога не раз,
Ці землі чули тупіт готів,
Авар, хазарів повсякчас.
В могутнім антському союзі
Князь Кий на землі ці ступав,
До дружби, злагоди і миру
Усіх слов'ян він закликав.
А пам'ятаєш: мур, фортеця,
Змійовий вал, що тут стояв.
То все було при Ярославі,
Якого Мудрим люд прозвав.

Литовці, шляхта і татари
Все сплюндрували тут дотла,
Але скарби твого народу
Безсмертна пісня зберегла,
Ти чула голос Наливайка,
Тут Швачки шаблі дзвін лунав,
І пісню, горду, бунтівливу,
Народ повсталий заспівав.
Тут п'єси ставила Старицька,
І Рильський тут не раз бував,
У Сквирі сам Тарас Шевченко
Пісні чумацькі записав.
Пережила ти жах репресій,
Голодомор, фашистську млу,
А потім грізний ще Чорнобиль
Вписавсь в історію сумну.
Ти вижила. Перед тобою –
Шляхи в прийдешній літа,
Моя зеленокудра Сквиро,
Ти, рідна земле золота.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим нас вражає природа рідного краю?
2. Які важливі історичні події пов'язані зі Сквирою?
3. Які відомі культурні діячі залишили слід в історії Сквири?

Василь *ЛИМБАЛЮК*

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ

Гей – широке і просторе,
Ой – болюче і сумне.
Рідна пісне, в щасті й горі
Ти хвилюй і муч мене.

Бо без тебе – серце терпне,
Зорі гаснуть, думка спить.

Рідна пісне, ти безсмертна
 І в віках ти будеш жить.
 < ... >

Живи в мені козацьким вільним маршем,
 Що кликав всіх нас на визвольну рать.
 Ти людям будеш, як веселка, завше
 Промінням світлим душі зігривать.

Буремна й ніжна, світла й жартівлива,
 Правдива й волелюбна, без лукавства ти,
 Іди у вічність, українське диво,
 В віках безсмертну землю захисти.

? ЗАПИТАННЯ

1. Визначте головну думку поезії «Українська пісня».
2. Поясніть, з якою метою автор використовує синоніми. Назвіть їх. Знайдіть у вірші слова, які за змістом протиставляються як антоніми.
3. Яка люблена українська пісня вашої родини?

Василь ЛИМБАЛЮК

ТИ РОДОМ З ТРИПІЛЛЯ

Загляньмо у вічність твою, Україно,
 У витоки наші, в світанки весни.
 Гордімося тим, яких предків ми діти,
 Яких ми батьків і які ми сини.

Коріння твоє у Мізинській культурі,
 Що там над Десною колись розцвіла.
 Ти родом з Трипільля, колиски Європи,
 Що рід хліборобський в віках зберегла.

Цю справу звершили розумники-галли,
 Ріллю що зорали плужком без коліс,
 Засіяли зерно у матінку-землю
 В галяві розкішній, де був колись ліс.

Ми першими в світі спекли паляницю,
 На сонечко схожу на рідній землі,
 Ми винайшли колесо, віз, колісницю
 І в світ понесли всі надбання свої.

Як Ноїв ковчег все твоє Чорномор'я,

Десятки племен на цих землях жили.
Самари, скоти, сармати, трипільці
Із гордістю в серці свій рід берегли.

А тут же була Кам'яна ще Могила,
Безсмертне святилище давніх тих літ.
Там пращури наші у слові лишили
Нащадкам своїм золотий заповіт.

Гордімося ж тим, що ми є українці,
Що землі ці древні, багата земля.
Це наша колиска, де ми не чужинці,
Де рід наш розквітнув, як добра рілля.

Василь ЦУМБАЛЮК

ВЕЛИЧ І СЛАВА УКРАЇНИ

Моя ти древня Україно,
Зорею світиш у віках,
Неопалима, як купина,
Розкрий же нам життєвий шлях.

Ти родом вийшла із Трипільля
В сонцепоклонницькі часи.
Мое ти рідне евшан-зілля,
Неподоланна ти еси.

Як гордий твій Дніпро-Славутич,
Що плине вдаль із сивизни,
А поруч – Дон, Дністер і Тікич,
Що гріють душу з давнини.

У всій красі наш рідний Київ
З глибин історії встає,
І Луцьк, і Львів, і древній Юр'їв
У сяйві слави виграє.

Князі нам славу здобували.
Олег, і Ігор, Святослав,
Хазар, орду перемагали.
Їх слава – в назві Січеслав.

А наші славні отамани
Сірко, і Байда, Залізник.
Не меркнуть в славі і гетьмани:
І Хміль, Мазепа і козак.

Свою державність здобувала,
Центральна Рада як була,
А у війну фашизм здолала,
В рейхстазі прапор підняла.

Мужай у славі, Україно,
Щодня в зв'язі, у борні.
Нехай же Гімн твій гордо лине
По всіх державах на Землі.

Василь ЦУМБАЛЮК

ПОЛЮБІТЬ УКРАЇНУ

Жовтий лан вже колосом налитий,
Ніжно в небі грають солов'ї.

Україна буде в світі жити,
Тільки полюбіте ви її.

Тільки полюбіть її роздолля
І високу в небі голуби́нь,
Ви любіть її струнку тополю,
Степову безмежну широчи́нь.

У степу тім воля розгулялась,
Там козацтво доблесне росло.
Там Україна сили набиралась,
Там свободи виросло зело.
Полюбіть її красу – калину,
В душу ви візьміть її тепло
І любіть її ви до заги́ну
Усім серцем, що б там не було.

Віддамо ж їй і серця, і душі,
Силу рук і розуму можуть,
Всі бажання і всі мрії наші –
Ось у чому вся життєва суть.

Ви любіть, любіть свою державу
І її культуру заодно.
Хай же гордо в світі й величаво
Пломенить священне знамено.
Жовтий лан вже колосом налитий,
І щебечуть в небі солов'ї.
Україна буде в світі жити,
Тільки полюбімо всі її.

? ЗАПИТАННЯ

1. За що ви любите свою державу?
2. Визначте провідний мотив поезій «Ти родом з Трипільля», «Велич і слава України», «Полюбіть Україну».
3. Які образи-символи наявні у творчій спадщині В. Цимбалюка? Поясніть їхнє символічне значення.

Петро РОЗВОЗЧУК

У КОГО З НАС ЇЇ НЕМА?

У кого з нас її нема?
Красива тілом і душею,
Ридала сотні літ сумна,
А не мирилась із брехнею...

Їй так болять серця зрадливі!
Невже їм Бог не дасть пізнати
Абетку нації правдиву?

? ЗАПИТАННЯ

1. З яким образом у нашій уяві асоціюється образ України?
2. Якою постає Україна в цьому творі?
3. Чому автор вживає епітет «сумна»?

Петро РОЗВОЗЧУК

СКІЛЬКИ Ж ЇЇ ЛІТ?

Давненько проклали її.
Оце й не скажу вже, коли.

Рипіли колеса в далекі краї,
 Окати зірки проводжали з імли.
 Гордиться вона: пролягла на весь світ!
 А світ все відгадує: «Скільки ж їй літ?»

? ЗАПИТАННЯ

1. Які художні засоби підсилюють емоційне звучання цього акровірша?
2. Яка роль риторичних фігур у творі?
3. Чому зірки в акровірші названі «окатими»?

Петро РОЗВОЗЧУК

ДОРОГА

Бігла-бігла
 дорога
 кудись
 і спинилася
 біля води:
 чи то вбрід перейти,
 чи стелити мости?
 Поки так
 міркувала,
 в небі
 райдуга встала.
 Ой зраділа ж
 дорога,

мов коза
 круторога!
 Ускубнула
 трави,
 обминула
 рови,
 біля овиду
 стежкою
 стала
 і...
 на райдугу
 помандрувала!

? ЗАПИТАННЯ

1. Які почуття викликала у вас ця поезія?
2. Доберіть синоніми до слова «овид».
3. Які риси вдачі ви надасте дорозі в цьому вірші?

Петро РОЗВОЗЧУК

ЛЮБИ

Ведуть дерева негучну розмову
 про довгу зиму і про весну пізню.
 Мабуть, тепла їм хочеться, щоб знову
 нести у світ свою зелену пісню.

А поряд з нею пісня ніжно-біла

чекатиме своїх маестро-бджілок.
Та ще й джмелиний контрабас густиме
над травами пахучими й густими.

Розквітнуть знов небес блакитні луки.
Я донечку малу візьму на руки.
Зростай між праці та пісень, дитино,
люби найкращу в світі Україну.

? ЗАПИТАННЯ

1. Завдяки яким тропам автору вдається створити зриму картину весни?
2. Сув'язь яких образів постає в цьому творі?
3. Розшифруйте рядки:

*А поряд з нею пісня ніжно-біла
Чекатиме своїх маестро-бджілок.*

Людмила ПРОЦЮК-ЩЕРБАТЮК

КОЖНОМУ – СВОЄ

За вікном все вітер свище,
Сум зганяє з чорних хмар,
Підкидає листя вище,
Ліпить коників-примар.
Вправно він володарює,
Так, немов би справжній цар,
Глядь: аж тут один сумує
Вуличний старий ліхтар.
Він за вітром не встигає,
Вітруган кричить: «Давай!»
Ліхтаря під бік штовхає:
«Швидше, друже, ти злітай!»
Той би радий полетіти,
Щоб побачить інший край,

Що ж на місці йому тліти,
Є ж ще поле, ліс і гай...
Тільки ж стовп його тримає,
Не відпустить аж ніяк.
Вітру вслід ліхтар моргає:
«Геть я, друже, не вояк.
Маю людям шлях світити,
Тут стояти на посту,
А тобі вже час летіти.
Знай же істину просту:
Кожен ладен те робити,
Що природою дано.
Коли міг би я злетіти,
Те зробив би вже давно».

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому, на вашу думку, Людмила Процюк-Щербатюк так назвала вірш?
2. Визначте присудки в поезії «Кожному – своє». З'ясуйте, яку художню роль вони відіграють?
3. Спробуйте намалювати картину поетичного твору.

Людмила ПРОЦЬОК-ЩЕРБАЦЬОК

УКРАЇНИ Я ДИТИНА

На просторі земному
 Маленька я піщинка,
 Що тихо йде по ньому, –
 України я дитинка.
 Залюблена у квіти,
 У край свій веселковий.
 Щасливі ми всі діти,
 Бо в наших колискових

Живе дідівська пісня,
 Величний дух козацький,
 Любов та сила вічна,
 І мрії всі чумацькі.
 Ми свято бережемо
 Традиції народу,
 В майбутнє пронесемо
 Всю пам'ять свого роду.

? ЗАПИТАННЯ

1. Визначте ідею поезії «України я дитина».
2. До чого закликає авторка у вірші?
3. Які відчуття у вас викликав поетичний твір?

Ольга ДОВГОПЛЯТІ

КОЛИСКО ДНІВ МОЇХ

Святе мое і рідне,
 маленьке селище,
 на карті ледь помітне,
 із П'ятихатками і Козачком забудим,
 рікою пам'яті навіки skute.
 Тут корінь роду і рідні моєї
 вербою проростає
 і землею
 мереживом насіння розсіває
 і пагони у глиб землі пускає.
 І вже дзвенить в мені
 вербова пісня.
 (струмку весною теж буває тісно).
 Так і любові. Береги ламає.
 Колиско днів моїх! Ну хто тебе не знає!
 Тут був Шевченко, ідучи в Трипілля.
 Тут солов'ї справляють новосілля,
 А вечори від свіжості хмеліють.
 Тут люди здавна

все, що хоч, уміють.

Колиско днів моїх! Під пісню луків
народяться в селі мої онуки.

І рідне слово їм зігріє душі.

А незабутні чорнобривці й ружі
співатимуть їм пісню вечорову
про щастя жити у селі з любові.

? ЗАПИТАННЯ

1. Прокоментуйте назву вірша.
2. Яким ви уявляєте селище? Опишіть його словами або намалюйте.
3. Яка ідея цього твору? Що найголовніше хотів автор передати у вірші?

Ольга ДОВГОЛ'ЯШ

ВІРШІ-ХОКУ

Журяться явори.

Плачуть тополі пухом.

Тихше! Не говори, серце послухай...

? ЗАПИТАННЯ

1. До якого виду лірики належить цей вірш?
2. Назвіть художні засоби. Яка їх роль у творі?
3. Передайте настрій вірша квіткою (намалюйте).

Ольга ДОВГОЛ'ЯШ

***

Моя квітуча земле,

тиха пристань...

Від тебе маю

і любов,

і пристрасть

до синьооких хмар,

їх танцю в небі,

до гір,

що випинають

білий гребінь,

до сонця,

що річки тепла

дарує.

Моя квітуча земле,

вік беру я

від тебе сили квіт

і серця вітер.

Бо ти-мій острів,

острів щастя

в квітах.

? ЗАПИТАННЯ

1. Якою є ваша рідна земля? За що ви любите рідний край?
2. Виписіть епітети з вірша. Яка їх роль у творі?

3. Який це вид лірики, на вашу думку?

Ольга ДОВГОЛ'ЯШ

***

Я із краю, де рік намисто
розливає у душі синь,
де лугів килими барвисті
вистеляють село Козин.
Я із краю, де пахне тиша
молоком сивих туманів,
де трава береги колише
у обіймах солодких снів.

Я із краю, де сиві кручі
знають слово Малишка й дух,
де поля у вінках квітучих
родять хліб, вірять в силу дум.
Я із краю, з такого краю,
де жили і живуть віки
ті, хто в вогнищі не згорає
і з небес дістає зірки.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яким ви побачили рідний край авторки?
2. Опишіть свій рідний край, використовуючи метафори, епітети та порівняння.
3. Чи знаєте ви, хто такий А. Малишко? Чому саме його авторка згадує у творі?

Ольга ДОВГОЛ'ЯШ

***

Нахилися вербою над річкою
і наг'юся води холодної,
перемовлюсь з осінньою нічкою
і повисну над снів безоднею.

Буду райдугою над луками
і хмаринкою в небі білою.
А маленьким своїм онукам
про красу цього світу повідаю.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які почуття виникли у вас, коли прочитали цей вірш?
2. Які образи з поезії запам'яталися найбільше? Чому?
3. Що, на вашу думку, спонукало авторку написати цей вірш?

Геннадій ГОРОВИЙ

СПОКУСА

О, як же нелегко бути спортсменом!
Тільки подумайте, треба щоденно

Вправи фізичні робить неодмінно
Та неабияк, усі на відмінно.

І нерви потрібно мати залізни,
Щоб не вживати смаколики різні,
А Любомира смачне спокушає,
Завжди у сумці цукерки тримає,
Тістечка, чіпси, солодкі напої...

Важко боротися хлопцю з собою.
Та з раціону це треба прибрати –
Мріє великим спортсменом він
стати.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які види спорту ви знаєте?
2. Чим шкідливі чіпси, солодощі та інші смаколики?
3. Що ви порадите герою вірша, аби він здійснив свою заповітну мрію?

Геннадій ГОРОВОЇЇ

ПІЗНАВАЙ

Україну щоб пізнати,
Гайда подорожувати.
Не забудь лише узяти
Джіпіеса й каремата.
Є ліси у нас і гори,

Є Азовське й Чорне море,
Старовинні є споруди...
І чекають тебе всюди
Відкриття та щирі люди.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як називається найвища гора України?
2. До скількох морів має вихід наша держава?
3. Які цікаві місця України ви порадили б відвідати іноземним туристам?

Геннадій ГОРОВОЇЇ

ВОЛІЮ

Волю всім еством вогніти,
Немов травневий горицвіт.
Ужоськати жар-птицю з літер,
Злетіти у вогнистий світ.

Відлуння вчути світанкове,
Де загубився зореслід.

На щастя віднайти підкову,
Яку лишив пра-пра-прадід.

І пагони життя зелені
Переростуть у сильні віти,
Прорвуть бетонне сьогодніня...
Волю всім еством вогніти!

? ЗАПИТАННЯ

1. Про що конкретно, на вашу думку, мріє автор?
2. Чому автор прагне віднайти на щастя саме підкову?
3. Яка у вас заповітна мрія?

*Геннадій ГОРОВИЙ***ПРАВДА**

Ходить Правда по землі
 У подертих черевиках
 Та в дірчастому брилі –
 Хто, як хоче, її смика:
 Той за коси, той за поли,
 Той звалив її додолу.
 Але в Правди сила є.
 Знов на ноги устає,

Узува свої сандалі
 Та й іде по світу далі.
 В кожну хату забреде,
 Десь притулок та знайде.
 Хто не хоче правди знати,
 Там не буде гостювати.
 Ходить Правда по землі...

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви вважаєте, у чому сила правди?
2. Чи був у вашому житті випадок, коли ви, потрапивши в несприятливу ситуацію, перемагали завдяки правді?
3. Що ви порадите людині, яка боїться говорити правду?

*Геннадій ГОРОВИЙ***І ЗНОВУ ПРОМЕНІ ЯСНІ**

І знову промені ясні
 Пробуджують життя довкола.
 Шукають у новому дні
 Те, що не відали ніколи.

В задумі кручі піднялись
 Над благодатною рікою.

Мов гордий птах, що рветься ввись,
 Я мить на березі постою.

Прийди і ти, прийди сюди –
 Коріння нашого тут роду.
 Біля Дніпрової води
 Б'є завше джерело свободи.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим для вас є річка Дніпро?
2. Як ви розумієте словосполучення «коріння роду»?
3. Що для вас означає поняття «свобода»?

*Геннадій ГОРОВИЙ***ЛАСТІВКА**

Сіла ластівка на дріт,
 Стала щебетати
 Про щасливий переліт
 З чужини до хати.
 Сіла ластівка на дріт,
 Повела розмову

Про заморський дивний світ...
 Та найкраще – знову
 Зустрічати сонця схід
 Пташці серпокрилій,
 Де пустив коріння рід –
 В Україні милій.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи знаєте ви, у яких країнах зимують ластівки?
2. Які з відомих вам птахів України залишаються зимувати на рідній землі?
3. З якою пташкою у вас асоціюється Україна?

*Геннадій ГОРОВИЙ***НА ТЕПЛОМУ ПОРОЗІ ЛІТА**

Дощі пробігли весняні,
 Земля, пробуджена й умита, –
 У буйноцвітому вбранні,
 На теплому порозі літа.

Стоять у гніздах на дахах
 Чи від подвір'я недалеко, –
 На довгих і струнких ногах,
 Мов заворожені, лелеки.

Умилась піняві садки
 Левад краплистою росю,
 Де верб розложистих рядки
 Понахилились над водою.

На яворі неподалік
 Сорока весело цокоче,
 Схиливши голову набік,
 З теплом вітає всіх охоче.

Зайде за хмарку сонце – мить!
 А от і знову визирає:
 Із ранку раннього не спить,
 Промінням землю зігриває.

Довкола квітковий розмай,
 І вікові дніпровські кручі
 Радіють за чудовий край
 Та за мотив його співучий.

? ЗАПИТАННЯ

1. За допомогою яких епітетів автор змальовує красу України?
2. У яку пору року Україна вам подобається найбільше? Чому?
3. Що для вас означає любити свою Батьківщину?

Кіровоградська область

Максим БРІЧКА

ПРО МИРОНА ОБІЖИСВІТА
ТА РОГАТОГО ЧОРТА АБО СТРАШНА
ХАТА Ї БІЛИЙ ЯНГОЛ

Химерний був козак Мирон Обіжисвіт. Ще баба крива Орися подейкувала, що й дід його Саврадим таким самим чудакуватим був. Як ото, казала баба, з'явився в селі, то наче літав усюди. То в шиночку мед посьорбує, то косою в лузі блискає, а то вже на вечірню тупотить. Усюди встигав дід Саврадим, старий козарлюга. Та й прозвали його Саврадим Обіжисвіт, бо й перед смертю бігав він по пасіці, у шиночку, косив бур'яни аж ген при лузі. Отак і онук Мирон удався в діда. Тільки глянеш, а за ним і курява вляглася. Меткий, жвавий, спритний, як бісів син. Їй-Богу козак! Недарма ж Обіжисвіт, бо справді мов увесь світ в один мент міг оббігти. Якось приїхав він із Січі до жони своєї на зимівник зимувати. Соломія посміхалася на маленькі зубки, чорні-чорні, немов смолисті очі й цвіла вишневиими губами. Саме Святвечір був. Дівчина напекла пирогів, паляниць (най колядникам буде), зготувала куті, затовкла маком. Козак відкусив шмат ковбаси, як раптом хатні двері затряслися – колядники дрібно-дрібно гупали.

– Колядуйте! – гукнув їм Мирон.

– Виходь, господарю, надвір, бо не гоже в хату отак нам лізти! – гуділи парубоцькі голоси.

Мирон підвівся з лави, натягнув свиту, чоботи, причесав довгого чуба й вийшов у самісіньку ніч – не видно було й чобіт. Віхола гула, огортала новими сніговіями, наче й не думала спинятися. І хати вже не видно, і колядників, наче змело. Раптом перед Мироном вихопилися п'ять однакових-однаковісіньких вовків-колядників. Ікла, як шаблюки, очі, як жарини, пики здорові, вуха, мов заслінки. «Чи то примари?» – подумалося козакові. Козак перехрестився, протер очі, на які налипав сніг і знов позирнув на вовків-колядників. Проте вони завили йому в саме обличчя, з їхніх пащек відгбонило гнилятиною, очі аж пашіли вогнем.

– Царице небесна, – прошепотів Мирон і наживав п'ятами.

Він біг через ліс, дивом обминаючи височенні стовбури, маячи чорним чубом. Вовки мчалися на двох лапах, як люди, й завивали, наставляли довгі пазурі й гострі ікла.

– Матері вашій ковінька! – на ходу обернувся Мирон та ще дужче дав дьору. Вовки бігли, як востанне, хекали майже в спину козаку, проте Мирон не був би Мироном, якби не бігав конем. Хто ж наздожене його, Обіжисвіта? Одна лиш свита телпалася за ним, а ноги випереджали самі себе.

Біжить Мирон біжить, біжить-біжить і не втомлюється. А вовки-коляд-

ники теж не пасуть задніх. Озирнувся Обіжисвіт, регоче з волохатих, як раптом сіромахи мов звітрилися – зникли й одна лиш метелиця завиває. Постояв Мирон, почухав потилицю, мовчки познизував плечима, а відтак зареготався: – Де воно і звідкіль таке диво береться?

Завірюха не вщухала і мов з-під землі виріс серед лісу якийсь чоловік.

– Зі Святим вечором! – крикнув незнайомець.

– Хто ти такий, харцизяко? – перекикуючи сніговій, гукав йому Обіжисвіт.

– Мироне? Чуєш, Мироне? Хіба ти не пізнав Матвія Убийвовка? – образливо буркнув козак.

– То це ти, Матвію?

– Та він же ж і є.

– От, вражий сину, таки він, – січові побратими обійнялися. – Пануватимеш, бо не пізнав я тебе спершу, Матвію. А чом це ти тут бродиш у лісі та ще й у Святвечір?

– Учора приїхав до Одарки зимувати, а сьогодні в дядька свого Максима гостем був. Поки теревені правили та реготали, то воно й стемніло. Йти б годилося, а метелиця свище, як сказалася. Та й думаю: «Хоч пан хоч пропав, а до жінки треба йти». Не надивився ще на очі ті гарячі. Мальована вона в мене, мов хто пензлем вивів. А щічки такі...

– Матвію, ти до діла розкажуй, до діла.

– Та то я... – знітився Убийвовк. – Йду ж від дядька, як зирк – Мирон біжить, а за ним вовки женуться. Волохаті, на двох ногах, мчаться, як скажені. Мені душа в п'яти сховалася. Я прожогом до тих вовків, бо думаю згине Мирон, не стане славного козака. Та й зачарував їх.

– Йй-бо, Матвію, ти ж знаний характерник раніш був, це зараз перед козацтвом чванишся.

– Раніш, раніш... – смутно бурмотів Убийвовк. – Слухай, брате, – раптом схопився Матвій, – А ходімо до мене в хату. Святвечір, а ми оце костями межи сосен трюхикаємо. У мене й хліб і до хліба буде.

– Згода.

Козаки, запаливши носогрійки, брели через ліс, теревенили. На чоботи, свити, чуби осідав сніг, мороз допікав до самого нутра, а на небі не видно було жодної зорі. Матвій був оперезаний поясом і на нім висіли шабля, батіг і два пістолі. Чоботи рипіли в снігу і Матвій мовив:

– Ось ми й до хати дійшли. Ходімо, Мироне, бо зовсім задубію, – хукав на долоні козак.

Хата біліла в лісових снігах і була чепурна, як дівчина. Її огортали сосни, ялини, модрини високі, наче хотіли підняти на вершечок лісу. Матвій відчинив двері і Мирон перший ввійшов до хати. Свята великомученице! Кого тільки в тій хаті не було, аж чорно стало: за довжелезним дубовим столом опастий чорт смалив люльку й від того, мов закутувався в чорний дим, бородаті чорти грали в карти й лушили один одному щиглі, завиваючи від болю, посеред столу сидів чорт і грав на лірі, співаючи в'язку, тягучу, сороміцьку пісню, хмільні чортиці витанцьовували на всі боки, підкидаючи до стелі вогненоокі кобилячі голови, татари злісно позирали на Обіжисвіта, мов хотіли спалити його тими очима, на лаві всілася залізноноса баба й шкребла довгим носом стіл, чортенята гасали по хаті, а кухлі пива виринали просто з-під столу. Тут

ніде було яблуку впасти! Миронові аж волосся дибки стало й він зібрався втікати. Обернувся до Матвія й побачив замість козака рогатого чорта. Залізний засув заскреготів над дверима, а чорт владно гаркнув:

– Змовкніть усі! Тиші! Тиші, бісові душі!

Хатня веремія раптово стихла. Лиш чорний дим витав попід стелею і тихенько кувікали чортенята.

– Я, Мироне, клятий козарлюго, ще за дідом твоїм, цур йому пек, ганявся і за тобою весь вік женусь. Клятий рід! Весь світ за тобою оббігав, а наздогнати не можу. Ніяка сила тебе не бере! Навіть вовків моїх метких і тих знищив!

– Чорте, але я не нищив твоїх сіромах. Вони самі, бевзі, зникли десь, мов у землю позападали, – реготав Мирон.

– Мовчи, окаянный! Ви козаки такі довірливі, що цього разу ти повірив, що перед тобою справжній Матвій Убийвовк. Кумедний ти, Обіжисвіте! – чортів регіт підтримали й інші, навіть кобилячі голови несамовито іржали.

– Цього разу не втечеш, іроде!

– Зажди, заждіть, панове! – гукнув Мирон. – Не годиться так гостей приймати.

– А чом? – дратівливо буркнув чорт і взявся у волохаті боки.

– Чом та чом?.. Бо пугу-пугу козак з лугу! – крикнув Обіжисвіт і стрімголов вискочив у вікно.

Шиба розлетілася на друзки, а Мирон схопив ноги в руки і біг щосили. З вікна, йому навздогін, висипалася нечисть і гналася за ним, посвистуючи, підвиваючи. Двері затріщали, упали на землю й усе, що сиділо в хаті, цмулило, переминалося, співало й погналося за Мироном, мов орда. Тьма-тьмуца нечисті бігла за козаком, ревла, реготала стоголосо, завивала. Обіжисвіт біг конем, земля неначе стугоніла під його ногами, а чуб розвівався, пишався на студеному вітрі.

– Аби вам пір'я в роті поросло, – гукав нечисті Мирон і ще дужче мчався. Біжить Мирон біжить, біжить-біжить, біжить-біжить, як звідки не візьмись назустріч йому ще більше нечисті з лісу вихопилося. Йому й душа похолола, морозом за спиною сипонуло. Куди ж його втікати? І позаду, і попереду чортовиння. З усіх боків оточили сердегу! Спинився Обіжисвіт, схилив голову, зажурився:

– Оце й оббіг світ.

Уже й чортиці йому на вуха гиготять, і чортенята біля чобіт кувікають, пузатий чорт люльку роздмухує! Як раптом хтось схопив Мирона за чуба й угору тягне. Піднімається він вище й вище над лісом, а чорти поганські все нижче й нижче, аж зовсім їх не видно стало. Дивиться він, а то янгол його за чуба тягне. Увесь світиться, очі дитинно сині, крила білі-білі, як сніг. Хурделиця стихла, всюди стало тихо, як у вусі.

– Янголе, це ти мене до Бога забираєш? – поцікавився Мирон.

– Е ні, зарані тобі ще, козаче.

– А хіба мені ввижаєшся?

– Ні, Мироне, – мовив білий янгол, – видимий я лишень на Святвечір, а оберігаю людей завжди і всюди. Тебе ж не раз рятував і од татаринів, і турків, і вовків, і нині.

– То це ти мене й від сіромах урятував? Я ж то думу гадаю, де вони ті волохаті запропастилися?

– Так, Мироне, – сказав білосніжний янгол. – Завше я бережу кожного, бо так мені Господь велів. З яких тільки пазурів тебе я не витягував. Ти думаєш, чом ти в бою ніколи не ранений чи з полону чому завжди втікаєш?

– Я думав, що то ноги такі прудкі. Недарма ж я, Обіжисвіт.

– Правду говориш, але я завше над тобою витаю й бережу від усілякого ворога, хворощів, з біди тебе рятую.

Вони довго-довго летіли над лісами, лугами, засніженими безкраїми просторами, що Мирон аж мимохіть позіхати став. Ніч була тиха-тиха, біла-біла, як янгол. Раптом у небі спалахнула велика зоря – провісниця Різдва. Мирон сповнився щастям й від того мов сам засвітився. Янгол прилетів до Миронової хати, відпустив чорного чуба і тричі радісно мовив:

– Христос ся рождає!

Білий янгол полетів до зорі. Пухнастий сніжок засипав стежини.

Мирон щебетав із Соломією, тішився й посміхався в довгі вуса. Раптом дівчина урвала його:

– Мироне, а чом на твоїй свиті пір'їна біліє? – Соломія взяла її до рук і зацікавлено покрутила між тендітними пальчиками. – Йї-бо наче весь світ оббіг.

– Знаєш, Соломіє, – пригорнув він її ближче, – береженого Бог береже, а козака... – Обіжисвіт привітно посміхнувся до великої зірки, провісниці Різдва, яка сяяла білим вогником, притуляючись до віконця, а навколо неї тріпотів білосніжними крильцями янгол.

Отак і дотепер бігає по світу Мирон Обіжисвіт, а на Святвечір виглядає зорю, щоб побачити білого янгола.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому Янгол урятував Мирона?
2. Чому Чорт прагне наздогнати Мирона?
3. Дослідіть лексичні особливості мови твору. Назвіть прислів'я / приказки, народні порівняння. З'ясуйте їхнє значення.

Ольга ПОЛОВІНЯ

СКРИПКА

У сиву давнину в печері посеред прадавнього лісу жив мисливець. Була в нього дружина й маленький син. Мисливець полював на косуль, вепрів, диких качок, поросят, кіз (на ту пору домашнього начиння ще не було – його просто не встигли розвести). Щоранку він ішов на полювання, а дружина з маленьким сином збирала колоски дикого проса, дикі яблука, дикі груші. Мисливець був влучним стрільцем з лука і часто приносив додому дичину. Його дружина ставила на вогонь глиняний горщик і варила в ньо-

му зерна дикого проса разом з м'ясом диких тварин. А маленький син увесь час заглядав у киплячий горщик і чекав, коли все це звариться. Дикий пес лежав віддалік від печери і чекав, коли мисливець кине йому кістку. Він поволі ставав домашнім псом і, коли мисливець підходив до нього, лащився і виляв хвостом. Маленький хлопчик умів наслідувати гавкання пса, і часто мисливець не міг зрозуміти, чи то пес, чи це хлопчик передражнює його.

Світ був наповнений звуками, і хлопчик із завмиранням у серці прислухався до них. Ось заспівала маленька пташка на дереві біля печери. Хлопчик не міг розгледіти її серед листя. Він повторив її трелі, і пташка відповіла йому. Ось у дикому лісі завили дикі вовки, і хлопчик майстерно повторив ці звуки. Ось у кущах за печерою занявкав дикий кіт, і хлопчик нявкнув у відповідь, та так, що дикий кіт кинувся навтьоки. Він подумав, що в печері живе такий самий звір.

– Досить гратися, – похмуро сказав мисливець. – Ти вже виріс, тож ходімо зі мною на полювання.

– Але він же ще такий малий! – вигукнула жінка і, немов намагаючись захистити, притиснула хлопчика до себе.

– Собак дражнити не малий, – пробурчав мисливець і почав вирізати маленький лук для сина.

Ранком маленька пташка заспівала свою світанкову пісеньку, і хлопчик прокинувся. Біля нього лежав маленький лук і стріли. Він зітхнув, накинув на себе подобу сорочки з козячої шкіри, узяв лук і пішов за мисливцем.

А ліс був сповнений звуків! Коник задзвенів у траві, і, прислухаючись, хлопчик зупинився.

– Не відставай, – поквапив його мисливець.

Вони зачалися в кущах. На галявину вийшла косуля і повела чуйними вухами: чи немає небезпеки. Мисливець безшумно дістав із сагайдака стрілу, натягнув тятину і прицілився. Хлопчик теж натягнув свій лук, але йому зовсім не хотілося вбивати косулю. Він хрокнув, як вепр, і косуля зірвалася з місця. Але слідом їй полетіла стріла.

– Пом-пом, – задзвеніла тятинва великого лука. Хлопчик теж випустив стрілу, не цілячись.

– Пім-пім, – відгукнулася тятинва маленького лука.

Тим часом косуля втекла. Мисливець з досадою опустив свій лук. Вслухаючись в густий звук, хлопчик обережно доторкнувся до його тятинви. Потім торкнув тятинву свого лука, і вона відповіла срібним дзвоном.

Того дня вони так нічого й не вполювали, але знайшли дупло з медом диких бджіл. На вечерю в них була просяна каша з медом.

А хлопчик увесь вечір чіпав тятинву свого і батьківського лука, дивуючись звукам, які вони видавали.

– Поганий із нього мисливець, – зітхнув батько. – Більше не візьму його з собою. Нехай з жінками збирає колоски.

Ранком хлопчик сам зробив лук, але натягнув на нього не одну, а три тятинви. Цілий день він перебирав їх і вслухався в звучання. А потім у нього вийшла музика з трьох звуків. Вона здалася йому прекрасною. Та вона такою і була – перша музика стародавньої людини.

– Пім-пім! – зовсім як ранкова пташка, дзвеніла найкоротша струна. –

Пом-пом! – відгукувалася струна середня, зовсім як мамин голос, коли вона кликала його, щоб укласти спати. – Пум-пум! – відповідала їм найдовша струна. Так окликав їх батько, повертаючись із вдалого полювання.

Хлопчик не втомлювався видобувати звуки, і в печеру потягнулися інші стародавні люди його племені. Вони сідали навколо вогню і слухали, як грає хлопчик.

Минуло багато-багато років. Інші люди здогадалися натягнути ще кілька струн на вигнуті гілки. Потім хтось натягнув їх на порожню скриньку. Так з'явилися перші струнні інструменти. Вони змінювалися з роками, поки не стали віолою, скрипкою, мандоліною, домрою, балалайкою, фортепіано. У століттях загубилося ім'я стародавнього хлопчика, який першим здогадався зіграти на тятіві лука свого батька. А може, це був не хлопчик, а дівчинка? Хто знає... Але можна сказати одне: був хтось, хто першим придумав грати на натягнутій тятіві. У кожного винаходу завжди є хтось, хто був першим. Тому що все у світі має початок – перше слово, перша буква, перша пісня...

? ЗАПИТАННЯ

1. Який вигляд мав лук стародавнього мисливця?
2. Чим відрізнялися звуки тятиви великого та маленького лука?
3. Скільки струн у скрипки?
4. Які струнні музичні інструменти виникли в давнину?
5. Які звуки міг відтворювати маленький син стародавнього мисливця?
6. Чи мав він музичний слух?

Наталія СМІРНОВА

ДРУГ

Максим стояв посеред вулиці за гаражами, тримаючи в руці великий кусень білого хліба, щільно змащеного товстим шаром масла. В іншій руці він мав невелику пластикову коробку, у якій колись були тістечка, а зараз лежали дві котлети, що він повинен був з'їсти на обід, але вирішив, що зможе без них обійтися, а от безпритульний пес Флафі – ні.

Максим уже дуже давно мріяв про собаку. Кожного дня він уявляв, як бігає з ним по парку наввипередки. Як вони обоє весело носяться уздовж берега річки в селі, куди вони з батьками часто їздять навідати бабусю й дідуся. Як він вчить пса різних команд. Як собака підбігає до нього, ласиться і махає пухнастим хвостом. Максиму було все одно, якої він мав бути породи. Хай навіть і безпородний, вуличний. Головне, щоб великий. З таким не страшно і ввечері по вулиці ходити, тому що – захисник. А Максим би піклувався про нього. Але батьки не дозволяли. Казали, що квартира замала, щоб тримати пса. А ще його треба добре годувати, а зараз часи важкі, грошей обмаль.

Флафі Максим зустрів випадково. Одного дня він, як завжди, повертався зі школи. Хлопчик уже майже дійшов до свого будинку, залишилось тільки пройти повз гаражі, де місцеві мешканці тримали свої автівки. Аж раптом прямо на нього вискочив великий собака. Він мав темно-коричневу густу шерсть, великі вуха та кудлатий хвіст. Максим перелякано зупинився. Навколо ні душі, а пес великий. Хто знає, може, він скажений. Хлопець завмер. Тварина уважно подивилася на дитину і злегка замахала хвостом. Учень повільно рушив уздовж тротуару в напрямку будинків. Собака трохи почекав і пішов поряд, але на невеликій відстані. Так вони і йшли, аж поки не закінчилися гаражі. Тоді Максим зупинився. Пес продовжував помахувати хвостом, неначе запевняючи, що наміри в нього добрі. Собака був доволі худий та брудний. Великі карі очі сумно дивилися на хлопчика.

– Ти почекай тут. Я тобі щось винесу поїсти, – промовив Максим і побіг до свого будинку.

Біля під'їзду він озирнувся. Пес стояв там, де він його залишив. Хлопчик заскочив до квартири, швидко помив руки і поліз до холодильника. Відрізав шмат ковбаси, хліба й помчав назад до гаражів. Пес жадібно схопив їжу і відбіг на деяку відстань. Він проковтнув усе, майже не розжовуючи, і в очікуванні подивився на хлопчика.

– Ну добре, зараз іще принесу.

Цього разу він відрізав тільки хліб, тому що довелось би вислуховувати від батьків, що не можна їсти стільки ковбаси одразу. Не скаже ж він, що годував нею бродячого пса.

Наступного дня собака з'явився перед Максимом практично на тому ж самому місці, що й перед цим. Хлопчик йому навіть зрадив. Вони пройшли повз гаражі, і пес знову залишився чекати. Так вони і зустрічалися кожного дня. Максим приносив собаці їжу, і той не вередував – їв усе, що давали. Хлопчик назвав собаку Флафі – тобто Пухнастий. Це в англійській мові є таке слово. Вони нещодавно на уроці його вчили. І Максиму те слово дуже сподобалось. А псу це ім'я так личило. У нього шерсть була густа й доволі довга, і хлопчику дуже хотілося його погладити, але собака близько не підходив.

Так пройшло два тижні. Флафі чекав на хлопчика біля гаражів, той пригощав його чимось, і на цьому все. Аж одного дня пес підійшов до Максима майже впритул. Він дивився на дитину своїми великими карими очима, махав хвостом, і раптом лизнув йому руку. Максим від несподіванки здригнувся. Потім обережно підняв руку і доторкнувся до собаки. Той не рухався. Хлопчик повільно провів по густій коричневій шерсті. Вона була надзвичайно м'яка і приємна на дотик, хоч і доволі брудна.

Як би було чудово, якби батьки дозволили взяти Флафі додому! Але ні, про це і мови не може бути. Він уже стільки разів у них просив, і все марно. Максим зітхнув.

Наступного дня він, як завжди, повертався зі школи. Була чудова погода. Навколо все буяло цвітом, сонце яскраво сяяло, легкий вітерець приємно лоскотав обличчя. Максим майже дійшов до гаражів, аж раптом з-за рогу йому назустріч вигулькнули двоє старших хлопців, на вигляд їм було років по тринадцять. Він їх не знав. Мабуть, з іншої вулиці сюди забрели.

Вони зупинилися прямо перед ним. Хлопчик хотів їх обійти, але вони заступили йому дорогу.

– Гей, пацан, позич п'ять гривень. На маршрутку не вистачає.

Максим злякано подивився на незнайомих. Що робити, він не знав. Хоч бігав він швидко, але йому всього одинадцять років, а ті двоє набагато вищі і сильніші. Наздоженуть.

Він розгублено стояв на місці. І, як на зло, нікого з дорослих не було видно. Лише дві дівчинки, які жили в сусідньому під'їзді й були на рік за нього молодші, теж поверталися зі школи. Вони перелякано зупинилися неподалік.

– Ну то що, позичиш? – один із хлопців простяг руку до Максимової кишені.

– Я у школі всі витратив, – збрехав хлопчик.

У нього залишилося дві гривні, які він зекономив на сніданку. Він так кожного дня робив, хотів купити Флафі нашійник, щоб усі думали, що він домашній пес. А то можуть забрати до притулку чи взагалі вбити.

– А давай подивимось. Може, ти брешеш, – сказав інший хлопець і схопив Максима за футболку.

Раптом з-за гаражів вистрибнув великий кудлатий пес. Розлючено гавкаючи, він кинувся на незнайомих. Ті ошелешено сіпнулися від несподіванки, а потім кинулися навтьоки.

А наступного дня ввечері, коли Максим вечеряв на кухні разом із батьками, мама зненацька промовила:

– Максимко, мені сусідка наша, тьотя Віка, сказала, що її Тетянка вчора бачила, як на тебе якісь хлопці напали, а незнайомий собака їх прогнав. А чому ти нам нічого не розповів?

Хлопчик розгубився від такого несподіваного запитання і відповів не одразу. А потім розказав про ту свою вчорашню пригоду.

– А що то за пес був? Звідки він узявся? – запитав батько.

Довелося і про Флафі все розповісти – як вони познайомилися, як Максим його годував кожного дня. Як нашійник хотів купити.

А наступного дня ввечері, коли Максим сидів за своїм письмовим столом і дописував у зошит вправу з англійської мови, до кімнати зайшли батьки.

– Слухай, синку, – промовив батько, – ми тут із мамою порадилися і вирішили, що ми візьмемо твого собаку до нас додому. Хай твій рятівник із нами живе.

Максим аж рота відкрив від подиву.

– А де ж ми гроші на корм візьмемо?

– Та нічого, якось прогодуємось, – посміхнулася мама.

– Завтра поведемо пса до ветлікарні, хай його оглянуть. І ще треба щеплення зробити.

– А коли ми його заберемо? – Максим переводив погляд з тата на маму.

– Та зараз і підемо. Помиємо його. Я і килимок для нього вже знайшла.

– Дякую!!! – радісно закричав хлопчик і міцно обійняв батьків.

А годину потому викупаний і нагодований Флафі та щасливий Максим спали, і кожному з них снився чудовий сон про справжніх друзів.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому Максим мріяв мати собаку?
2. Як ви вважаєте, чому Максим не втік, коли до нього вперше підійшов пес?
3. Чому собака довго не підходив близько до Максима? Чому нарешті дав себе погладити?
4. Як Максима характеризує те, що він економив гроші, щоб купити нашийник?
5. Як ви вважаєте, чи була випадковою зустріч Максима і Флафі на початку твору? Чи вони дійсно потрібні один одному?
6. Поміркуйте над назвою оповідання. Як ви вважаєте, кого авторка має на увазі?

Неля ГОНЧАРОВА

ОЛЕКСАНДРІЯ

Благословенна у віках,
 Не в темнім небі голубіє, –
 На степових семи вітрах
 Моя зоря – Олександрія.
 Я в багатьох була містах,
 Та тільки серце променіє
 Туди, де перший крок і шлях,
 Де рідний дім – Олександрія.
 Де Інгульця легенький схлип,
 Де полиновий вітер віє,
 У шелесті тополь і лип
 Моя весна – Олександрія.
 Ведуть комбайни й кораблі,
 На краще маючи надію,

В глибини космосу й землі
 Трудівники Олександрії.
 Сміються діти. І сади
 Цвітуть. Пшениця половіє.
 Чистіш джерельної води
 Твої пісні, Олександріє.
 Новобудови і лани
 Хай щедре сонце обігріє,
 Щоб до зірок несли сини
 Твоє ім'я, Олександріє.
 ...Благословенні у віках
 Твої турботи і надії,
 Волошко в степових краях,
 Моє життя – Олександрія.

? ЗАПИТАННЯ

1. Якими словами описує Неля Гончарова географічне місцезнаходження Олександрії?
2. Що говорить авторка про виробничу діяльність своїх земляків?
3. Якими словами описано любов авторки до рідного міста?

Неля ГОНЧАРОВА

ВЕРБОВІЙ ЛОЗИ

Я за вас не забула,
Золоті верболозівські луки!
Де квітуче роздолля,
Де кульбабок м'який оксамит,
Приголублять мене
Подорожника лагідні руки
І від ока чужого
Осока заховає, мов щит.

Я за вас не забула...
І в останню годину згадаю,
Як відійдуть в минуле
Мого світу печаль і гроза,
Заповітний куточок
Дорогого дитячого раю,
Що назвали так просто і рідно –
Вербова Лоза.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що означає вираз «квітуче роздолля»?
2. Хто є друзями авторки у вірші?
3. Чому авторка називає луки «раєм»?

Неля ГОНЧАРОВА

***

Як пахне степ – і гірко, і медово,
Горить вінком південної краси.
Тут васильком моє проллється слово
І зйдуть вірші краплями роси.

В степ, наче в храм, прийду я на світанні,
Обличчям припаду до чаротрав.
П'янить чебрець терпким вином весняним,
Барвінок сині коси розіслав.

І помолюся на хліба і квіти,
І всі свої печалі і жалі
Облишу, щоби серцем обігріти
Оцей куточок рідної землі.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які степові рослини згадуються у вірші?
2. Чому, на вашу думку, степ пахне і гірко, і медово?
3. Якими словами авторка описує квітучий степ як джерело натхнення?

Луганська область

Ольга ТОРКОВЕНКО, Олександра ТРИБЬШІК

**МАРКІВКА – ПРИХИСТОК
ВОЛЬНОГО ДУХУ, БАТЬКІВЩИНА
ТРЬОХ МАРКІВ**

Мальовниче селище Марківка розташоване в Луганській області на сході нашої держави. Знаходячись у низовині, воно з усіх боків оточене підвищеннями Донецького кряжу. Так, що здається, ніби колись на його місці було море або, принаймні, велике озеро. І дійсно, на схилах пагорбів залягають осадові породи – глина, пісок та крейда, а часто і скам'янілі рештки дрібних морських істот.

Навколо – степ із рідкісними, притаманними цій місцевості, рослинами і тваринами. На узбіччі доріг, що ведуть до Марківки, стоячи на задніх лапках, мандрівників зустрічають червонокнижні байбаки – мишоподібні гризуни, яких неодмінно впізнаєте за життєрадісним свистом. Цілими галявинами щовесни розквітають дикі півонії, або, як їх ще називають, воронці.

Тут бере початок подекуди тиха, а подекуди стрімка ріка Деркул, що несе свої води у Сіверський Донець – найбільшу притоку повноводного Дону.

Уночі, коли заходить Сонце і гасне світло людських осель, на високому небесному куполі ще яскравіше горять зорі та через усе небо з півночі на південь проступає Чумацький Шлях.

Старійшини розповідають, що понад три століття тому, під цим самим Чумацьким Шляхом, із Криму до промислових міст Слобожанщини, на возі, запряженому волами, як і десятки інших торговців сіллю, їхав Марко. Від тривалої подорожі та перевантаження колесо не витримало, зламалося. Мішки попадали додола. «Треба перепочити, напоїти волів, а вже вранці ремонтувати колесо та рушати далі» – подумав хлопець.

Територія здавалася необжитою. Тому Марко дуже здивувався, побачивши біля ріки гарну дівчину. Кулина, так звали красуню, розповіла, що втекла від кріпацтва та панських образ, аби почати нове життя. Минав день, другий, а віз щось не лагодився. Тим часом молоді здружилися та вже не хотіли прощатися. Марко подумав, що наїздився по світу доволі, а тепер міг би зостатися та створити сім'ю.

У мирі та злагоді народилися трое хлопчиків. На знак великої любові до чоловіка Кулина дала усім синам його ім'я: Марко Розумний, Марко Сміливий та Марко Красивий.

Поступово землі, де не було ні горя, ні панського чобота, вабили інших волелюбних сміливців. Утворилося поселення, що стали звати Марківкою, на честь засновника Марка та його дітей.

Жили добре. Плакали лишень від тутешньої цибулі, гіркої та соковитої, яка, завдяки своїм якостям, здобула славу навіть за межами України.

Багатства місцевих викликали заздрість чужинців. Тож настав час, коли з Криму полчищами потягнулися татари, грабувати і вбивати. Марко, який парубком козакував, дістав із горища важезну шаблюку, що вже встигла трохи заіржавіти. Здмухнув пил, витер лезо. Узяв шаблюку в міцну руку – і махнув нею над головою. Ні, не забув, як рубав знахабнілих ворогів. Ще кріпкий чолов'яга із вже дорослими синами та іншими селянами рушили на оборону рідного краю.

Кулина зосталася берегти домашнє вогнище. Щодня виходила на пагорб, виглядала своїх захисників. Стільки сліз пролила, що годі їй порахувати. Минали дні, мінялися пори року. Від туги та відчаю бідолашна померла на тому ж пагорбі. Коли чоловіки повернулися з перемогою, то вже не змогли порадувати посивілу Кулину. Вона лежала незворушно. На пагорбі її й поховали. Довгий час люди приходили із квітами, аби вшанувати жінку та безумовну вірність. Навіть у наші дні закохані приходять до Кулининої Могили помилуватися краєвидами та згадати романтичну історію.

Дивно, але з часом у цій місцевості все менше тих, хто носить ім'я Марк.

На правому березі Деркулу, де раніше був центр селища, на роздоріжжі встановлено камінь. На граніті викарбувані назва – Марківка, та дата утворення – 1690 рік. Можливо, саме тут під вантажем солі зламався чумацький віз, із якого почалася історія селища.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви вважаєте, Марко все ж полагодив колесо чи, як кажуть, «віз і нині там»?
2. Чи знаєте інші населені пункти на території України, що мають назву Марківка? Що говорять легенди про їх утворення?
3. Запропонуйте декілька інших варіантів завершення даної історії про Марка та Кулину.

Наталія ЛОЩІШКО

ЛЕГЕНДИ ТРОЇЦЬКОЇ ЗЕМЛІ КАЛЬНІВКА ЧИ ТРОЇЦЬКЕ?

На Троїцькій землі, що є часткою Слобожанщини, Бог наділив людей степом, перерізаним ярами, які насичувалися вологою від джерел, що поїли своєю живильною водою безліч невеликих за розмірами, але моторних тварин і птахів.

Чи правда, чи ні, а зберігаються в надрах пам'яті степовиків оповідки про давнину сіл Троїцької землі. Деякі з них я вам вже зараз повідаю.

Старі люди в нас і зараз, коли питають, звідки вони родом, скоріше скажуть:

– З Кальнівки.

А вже 200 років слобода, потім селище наше називається Троїцьким, після того, як збудована тут була церква на честь Святої Трійці. Чому ж Кальнівка?

Колись непахані степи з джерелами та річечкою вабили на вільні землі людей. Переказують, що колись давно в наших місцях з'явився хутор Микитів. Ви вже здогадалися, що ймення своє він отримав від першого поселенця? Так, він був Микитою. Але не вабили Микиту пасовиська, чорнозем. Річка маленька, а любов до рибальства була великою, тому й переселився чоловік на Оскол, та й прижився там.

Дуже привабливою була місцина, щоб залишатися необжитою. Незабаром із слободи Уразової переселилися на ці землі аж п'ять сімей відразу. Начебто, головував у них столітній старець Калина, та й всі інші, весь рід називався Кальними, від чого і поселення називалося, як водиться, Кальнівкою.

Так було, чи ні – хто знає? Можливо, що назву свою село отримало, завдячуючи великій кількості калин, що білим снігом цвіту осипало землю навесні, а восени забарвлювало місцину понад річкою в червоне від кольору стиглих ягід.

Століття минули, а красива назва – Кальнівка – і зараз живе в народі. І, як в давні часи, біля доріг, у ярках та в лісочках, біля кожного двору росте калина.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому село вже більше 200 років називається Троїцьким?
2. Що б ви зобразили на гербі Троїцької громади?
3. Чому хутір Микитів проіснував недовго?

Наталія ЛОПАШКО

ПРО СИВУ ДАВНИНУ

Ні в книжках, ні в документах – ніде не прописано, з яких пір люди звернули увагу на місцину, на якій колись давно з'явився хутір Кальнівка. Люди не знають, а ось земля, вона все пам'ятає, має свідчення, але до часу приховує їх: нехай люди своїм розумом дійдуть до істини. А люди й розмірковують, передають із покоління в покоління оповідки, які з часом обростають все новими здогадками.

На хребтах кальнівських круч, з півночі та півдня, здавна бачили селяни два великих кургани. Вони й зараз помітні, хоча час і природа наскільки

могли, злизували їх, рівняли, наче намагаючись сховати від сторонніх очей. Знаючи люди доводили, що за розташуванням вони схожі на ті, які приписує історія татарам. Про часи татаро-монгольської навали, звичайно, пам'ять тих, хто селився тут, свідчень не зберегла. А про кургани кальнівці децю розповідають. Вигадали це люди, чи є в цьому домішка правди? І не питайте, цього не відаю ні я, ні хтось інший.

Кажуть, у цих двох великих курганах колись давно жили розбійники. А отаманів їхніх звали Василько та Стешко. Може переховувалися вони після розбійних нападів на подорожніх, а, може, й жили там. Місцевих хуторян не кривдили. Чому? Мабуть, доволі було здобичі з мандрівників, яких було багато на великому шляху.

А відбувалося це, скоріш за все, коли приборкані були кочівники, що віками спустошували наш край. Вони затримувалися тут на деякий час, поки з'являлися сильніші і геть гнали їх, щоб і собі розжитися награбованим. Тому й давніх великих міст з палацами у нас не збереглося. Не встигали розбудовувати. Лише курганами помічені наші степи, які залишали по собі племена-завойовники.

Розбилася ж врешті ворожа навала об Білгородську засічну смугу. Гнали геть зажерливих ворогів сторожові полки.

Тиша запанувала в степу. Відійшли полки. Обживався край, а разом із цим з'являлися і ласі до чужого добра розбійники. Отамани Василько та Стешко не коїли розбоїв там, де переховувалися, тому розповідають про їх існування незлостиво.

А кургани й досі приховують і сиву давнину, коли вони кимось були нашіпані, і історію розбійників, чиї імена зберегла пам'ять кальнівців.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому розбійники не кривдили місцевих хуторян?
2. Чому на Троїцькій землі відсутні залишки прадавніх палаців?
3. Чому кочові племена припинили набіги на нашу землю?

Світлана ПІЛАН

ТАЄМНИЦЯ БЛАКИТНОГО КРИСТАЛУ

Настало літо 2014 року. Донедавна Мишко з мамою мешкали в місті Луганськ, але з початку бойових дій вимушені були тікати і виїхати з міста. Прихисток їм надала в місті Рубіжне, що на Луганщині, давня знайома матері. З того часу мати Мишка занедужала і їй щодня ставало гірше. Попереду в Мишка були канікули, але тепер йому не доведеться гасати з друзями вулицями маленького містечка та плескатися в річці, бо вже місяць його тяжкохвора мама не ходила на роботу і могла лише дибати по квартирі,

спираючись на палицю. Мишкові було дуже шкода маму, вона в нього добра, ласкава, найкраща у світі!

Хлопчик допомагав їй готувати обід, прибирав у кімнаті, гарно вчився, але він не міг врятувати маму від хвороби. Тільки-но розпочалися канікули, до них автівкою приїхала сестра мами – тітка Валя. Швидко зібрали необхідні речі й надвечір поїхали. Мишко не забув прихопити свій старий наплічник, де зберігалися його «скарби». У важкому наплічнику були різноманітні камінці: пласкі й гострі, червоні й сірі, були навіть крапчасті.

До Дніпра, де мешкала тітка, вони прибули вночі, тож Мишко з вікна автівки міг бачити лише безліч мигаючих у темряві вогників у будинках та на вивісках крамниць.

Уранці тітка Валя готувала сніданок. Мишко примостився біля неї на стільці.

– Сьогодні ми з мамою поїдемо до лікарні, а найближчими днями я тобі покажу наше славне місто, – пообіцяла тітка. – У нас є багато гарних місць, але найбільш цікаве – Монастирський острів.

– Чому він має таку назву? – поцікавився хлопчик. – Бо там є монастир?

– Колись давно на острів дійшов у своїй християнській місії Андрій Первозданний і встановив там хрест. Назву острів отримав від візантійського монастиря, який був збудований на тому місці. Кажуть, що в ньому зупинялася перечекати негоду княгиня Ольга, бував там і князь Володимир Великий.

– Монастир і зараз там є? – поцікавився Мишко.

– Під час Західного походу Батія монастир було вщент зруйновано, тож від нього не залишилося й сліду. П'ятнадцять років потому на острові збудували церкву Святого Миколи, – охоче розповідала тітка. – Біла, із золотим куполом, церква добре проглядається з різних місць. А ще на Монастирському острові творяться справжні дива!

– Справді? – зацікавлено запитав Мишко.

– Так! На острові установлений один із найбільших пам'ятників Тарасу Шевченку. Кажуть, що під ним є підземні гrotи. В одному з них схований напівпрозорий Кристал Знань. Хто його знайде – буде все-все знати, але знайти його нелегко. А ще раз на тиждень з'являється зона розриву. Якщо людина туди потрапить, то може потрапити в паралельний світ.

– Не може того бути! – вихопилося в Мишка.

– А от і може! – відповіла тітка. – Люди навіть знають, де такі місця. Якщо піти ліворуч пам'ятника і знайти місце, яке оминають і птахи, і звірі, там і відбуваються дива. Понад двадцять років тому дванадцять добровольців зуміли віднайти таке місце, щоб вступити в контакт з Космосом. З неба на них впав яскравий промінь – і всі вони кудись безслідно зникли. До цього часу ніхто не знає, де поділися ті люди.

Мишко помовчав, а потім поцікавився, чи може блакитний Кристал Знань виконувати бажання.

– Цього я не знаю, – відповіла тітка, – але до острова веде великий пішохідний міст. Якщо стати на середині мосту і загадати бажання, то воно

обов'язково здійсниться. Недарма туди приходять молодьята в день свого весілля, загадують бажання і вішають на поручні мосту замки.

Тільки мама з тіткою пішли з дому, Мишко пішов надвір. З розповідей тітки хлопчик знав, що неподалік будинку є довга набережна, яка тягнеться по березі великої річки Дніпро. Мишко швидко попав на набережну. Дніпро виявився дуже великою рікою, але хлопчик одразу ж побачив і Монастирський острів, і золотoverху церкву на ньому, і пішохідний довгий міст.

На металевих прутах під поручнями мосту Мишко звернув увагу на безліч різноманітних замків: з надписами і без них, великих і маленьких. Дійшовши до середини мосту, хлопчик заплющив очі й прошепотів: «Я дуже хочу знайти Кристал Знань». Він тричі повторив своє бажання і пішов далі на острів.

Пам'ятник Шевченку Мишко знайшов одразу. Але як знайти Кристал? Хлопчик до вечора ходив навколо пам'ятника, та ніяк не міг зрозуміти, як потрапити до гроту, де схований Кристал?

Уже надвечір він побачив маленьке жабенятко, яке стрибало по доріжці, ніби кликало Мишка за собою. Хлопчик пішов за жабенятком. Воно пострибало на клумбу біля пам'ятника, зупинилося і подивилося на Мишка.

У жабенятка були блакитні оченятка!

Воно посміхнулося до хлопчика і маленьким пальчиком своєї лапки вказало на землю. Мишко розгорнув поруч нього квіти і побачив напівпрозорий блакитний камінець! Хлопчик взяв його і поклав на долоню. Під вечірніми променями сонця камінець мигнув синім світлом. Це був Кристал Знань! Блакитнооке жабенятко пострибало далі, вказуючи Мишку дорогу. Воно привело хлопчика в зарості кущів – і хутко зникло.

Мишко сів на пеньок, стис у руці знахідку. Швидко стемніло – і хлопчикові стало лячно й холодно. Раптом перед ним з'явилася жінка в червоній курточці, кумедному капелюшку з великою пір'їною. Вона зняла з себе куртку і загорнула нею Мишка.

– Хто ви? – запитав він. – Фея?

– Можна і так назвати, – відповіла вона.

– Тоді скажіть мені, чи може Кристал Знань виконати бажання? – поцікавився Мишко.

– Він усе може, але бажань може бути лише три, – сказала Фея і пішла собі геть, наспівуючи якусь пісеньку.

Мишко розгорнув долоньку – і Кристал засяяв у темряві блакитним світлом. Не гаючи часу, хлопчик прошепотів: «Хочу, щоб мама одужала, щоб у мене був тато, хочу ноутбук». Тільки-но Мишко замовк, камінець потух. Настала темрява. Щасливий хлопчик зігрівся – і швидко заснув.

Уранці його знайшла тітка. Мишко помітив Фею, яка збирала порожні пляшки, і повернув їй курточку. Байдуже, що тітка йому не повірила і сказала, що то ніяка не Фея, а безхатько. Мишко був переконаний, що то справжня Фея, що було блакитнооке жабенятко і в руках він стискає справжній Кристал Знань.

Тітка завезла Мишка до великого будинку, а сама поїхала до мами в лікарню. Хлопчика привітно зустрів чоловік в окулярах. У нього були добрі очі й приємний голос. Чоловік провів Мишка до його кімнати.

– Я – твій тато, – пояснив чоловік. – Розумієш, я не знав, що ти є в мене. Мамі сьогодні роблять операцію, лікар сказав, що вона одужає. Тепер ми будемо жити разом. А щоб тобі не було сумно вдома, я купив тобі ноутбук. Тільки більше не тікай з дому. Добре?

Мишко на те лише посміхнувся. Він тепер знав таємницю Кристалу: блакитний камінець дійсно може здійснювати бажання. Тому потрібно знову піти на острів і сховати чарівний скарб у хащах, щоб його знайшов той, у кого є бажання. Мишко нікому не розкриє ні свою таємницю, ні таємницю Кристалу Знань.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які дива творяться на Монастирському острові?
2. Кому на острові встановлено великий пам'ятник?
3. Хто допоміг Мишкові знайти блакитний кристал?
4. Які бажання загадав хлопчик?
5. Чи правильно вчинив Мишко, повернувши кристал на місце? Чому?
6. Як можна назвати вчинок хлопчика?

Наталія МІХАЙЛОВА

ЧАС ДЛЯ ВІДПОЧИНКУ ДУШІ

Йшла, як завжди, на станцію через парк. Час та погода дозволяли посидіти на лавці, відпочити думками після робочого дня. Але не довго милувалася краєвидом, бо розпочався дрібний дощик, що посилювався з кожною хвилиною. Лише встигла сховатися під навіс, над головою зашуміло, зацокотіло по металевій покрівлі. Влаштувавши свої речі на лавці, спостерігала, як стікали стрімкі потоки води на землю, умить утворюючи калюжі. Під навіс забігали ще кілька чоловік, швидко струшуючи з себе холодні краплі. Услід за ними прилетіла пара галок. Їм дощ не завадив шукати щось їстівне. Одна з них неквапливо напилася води з калюжі, інша ретельно перебирала дзьобом старе листя та шматочки паперу по кутках. Певно, шукала матеріал для облаштування гніздечка. Обравши блискучу обгортку з-під цукерки, полетіла, покликавши з собою свою пару. Замість них прилетіли інші. Поважною ходою, крокуючи по перону, розглядали все навкруги. Одна птаха наблизилася до мене, уважно поглянувши мені в очі. Здалося: маленькі, чорні, хитрі оченята привіталися. І я тихо відповіла:

– Привіт. Іди пригощу, – відломилла шматочок печива та обережно кинула подалі від себе. Та швидко зібрала все до крихти і полетіла.

Час швидко сплинув, уже за хвилину оголосили прибуття потягу. Зайнявши своє улюблене місце біля вікна, трохи зігрівшись, маючи в запасі сорок хвилин часу, полетіла думками в приємні спогади...

Одного літа разом із чоловіком відпочивали у Слов'янську. Знявши на кілька днів житло, кожного дня ходили до солоного озера. Кажуть, воно має цілющі властивості. Цікаво те, що після купання стаєш солоним, наче таранька. Сіль просто сиплеться з тебе, а волосся стає білим і грубим. Металеві частини на купальнику згодом іржавіють. Але, незважаючи на це, дуже багато людей кожен рік приїздять, сподіваючись оздоровитись. І ми не були винятком.

Уранці, почувши церковний дзвін місцевої церкви, що на протилежному березі озера, починали збиратися на пляж. У кінці серпня вода стає досить прохолодною, тому відпочиваючих було небагато. Довіряючи прогнозу синоптиків, сподівалися, що тепло затримається ще на кілька днів і ми встигнемо відпочити, хоча б від домашніх справ.

Влаштувавшись неподалік води, довго жартували: хто першим зануриться в воду. Чоловік, аби довести сміливість, ризикнув. Трохи поплававши, швидко повернувся, бо його шкіра походила на гусячу. Щільно загорнувшись у ковдру, заснув під впливом теплих лагідних промінців сонця. А я, вдосталь помилувавшись ранковим краєвидом озерця, урешті, дістала журнал з кросвордами.

За кілька хвилин мою увагу привернув юнак, що розташувався поряд нас. На вигляд років дев'ятнадцяти, високий, худорлявий. Акуратно склав речі на ковдру, зняв окуляри та з розбігу пірнув, намагаючись пропливати кілька метрів під водою. Але солоня вода виштовхнула його на поверхню. Хвилин за п'ять повернувся на берег. Вдягнувши окуляри, почав згортати до купи пісок. Його рухи нагадували якесь чаклування: нагортав, приплескував, змішував пісок з водою, протягом години. Підійшли діти, спочатку дивилися, потім самі приєдналися. Нарешті, справа зроблена... Люди швидко обступили зі всіх боків, фотографували, робили селфі. Я теж не втрималась, підійшла ближче. Скульптура велетенської риби розплаталася біля самої води. Досконала робота майстра протягом дня вабила до себе відпочиваючих. Хлопець давно пішов з пляжу, але постійно люди питали:

- Хто зробив таку красу?
- Хлопець один.
- А де ж він?
- Не знаємо, уже пішов.

Під вечір ми з чоловіком знов прийшли до озера помилуватися заходом сонця. Зробивши кілька фото на згадку, я роздивлялась навкруги чи нічого не змінилося. Берег солоного озера так само, як і вранці прикрашала піщана скульптура. Коли на горизонті лишилася рожева смуга від сонця, люди майже розійшлися по домівках. Час і нам повертатися до тимчасового житла. Ще трохи постоявши, пішли озираючись, бо дуже хотілося залишити в спогадах цей дивовижний вечір.

Уночі пройшов сильний дощ. На сусідній вулиці впало дерево. На кілька годин зникла електрика. Ранок був холодним та похмурим. Неспішно поснідавши, тільки й дивилися у вікно. Великі темні хмари низько сунулися на Схід. Не хотілося нікуди йти, бо майже не брали на відпочинок теплих речей. Телевізор і кросворди швидко набридли. День тягнувся довго й нудно. Почали сумувати за домівкою та рідними. Господиня будинку нас заспокоїла:

– Не хвилюйтеся, завтра буде гарна погода. За пару днів встигнете навіть засмагнути.

Увечері стало тепліше. Щоб час минув швидше, відправилися до кіно-театру. Для початку сеансу було необхідно п'ять відвідувачів, а прийшло тільки четверо. Мій чоловік придбав п'ятий квиток – і ми з жартами влаштувалися в залі для перегляду фільму. Повернулися пізно. Так минув ще один день нашого відпочинку...

Ранок дійсно порадував нас теплом... Зрадівши гарній погоді, швидко поснідали. Зробили кілька дзвінків додому, щоб дізнатися новини та заспокоїти рідних. Зібрали необхідні речі й помандрували до озера, дорогою придбали в місцевих садівників винограду та яблук. Сонце підіймалося усе вище, пригрівало. Дорога вмить висохла, лише вологе повітря нагадувало про нічну негоду. Піщану скульптуру безжально забрала вода, вирівнявши весь берег. Шкода, але інакше й бути не могло.

За кілька хвилин сум змінився на радість... Прийшов той самий юнак, відразу розпочавши чаклунську працю. Ми з нетерпінням чекали та міркували: що буде на цей раз? Чим здивує? Біля нього юрбилися дітлахи, розпитували, підносили в пляшках воду. За кілька годин праці берег прикрасив справжнісінький крокодил, у натуральну величину, з гострими іклами в пащі та великими очима.

– Оце так краса! Шедевр! Ну дав же Господь людині талант! – промовив мій чоловік, почухавши потилицю.

– Давай сфотографуємо на згадку, своїм вдома покажемо!

Поки я шукала в сумочці телефон, автор роботи непомітно зник. На жаль, навіть не запитала його ім'я та звідки приїхав.

Весь останній день запланованого відпочинку вирішили провести на пляжі, бо завтра мали повертатися додому. <...> Відпочиваючих стало більше. Одні приходили, інші йшли на обід. Компанія молодих людей фотографувалися біля нової піщаної скульптури. Поруч з нами влаштувалися дві молоді жіночки з трьома дітками. Двоє старших, яким років по вісім, відразу направились до води: плескалися, бігали берегом. Менший хлопчина (років зо три) підійшов до крокодила. Роздивившись з усіх боків, наступив на кінець хвоста, залишивши чіткий відтиск ступні. Його мати з подругою це бачили, але не зробили зауваження. Про щось імпульсивно розмовляли та не соромлячись курили цигарки. Малий, уважно поглянувши на маму, почав діяти більш упевнено. Люди, що були поруч, обурено переглядалися, але не наважились зробити зауваження бешкетнику.

– Як тебе звуть? – тихо запитала я.

– Сашко, – відповів несміло хлопчина.

– Подивись, який він гарний, наче живий. Не шкода псувати?

– Ні, – відповівши, відразу побіг до матері та сховався за її спину.

За цими подіями спостерігали інші діти. Рудий хлопчик (років десяти) та дівчинка з косами (років п'яти) підбігли, намагаючись усунути пошкодження. Виходило в них недуже, тому я вирішила допомогти. Змочивши пісок водою, сформувала хвіст, приєднала. Підробка майже непомітна.

– Ну ось, цілий. Тепер вартуйте, малеча!

Вони заходилися будувати фортецю. А я рада, що вдалося зберегти красу, повернулася на своє місце, де мене вже зачекався чоловік. До самого вечора люди підходили, фотографували. Малий бешкетник кілька разів робив спроби зруйнувати скульптуру, але боявся вартових.

Вечоріло, ставало прохолодно. Відпочиваючі розходилися, ми теж збиралися йти. Щось змусило мене обернутися... У цю мить побачила, як малий безжально гамселив палицею, пісок розлітався на всі боки. Поруч стояла його мати з тіткою, знімаючи все на мобільний. Я ледь стримала себе...

– Не розумію, як можна не зупинити дитину?! Стоять, дивляться – ще й посміхаються?! Невже не шкода краси та чужої праці?

– Чому вони можуть навчити дитину, якщо самі сліпі? – пояснив чоловік.

– Шкода! Одна людина збудувала, а інша зруйнувала, – я ніяк не могла заспокоїтися.

– Не засмучуйся, це лише пісок. Скільки він ще б простояв? Уночі знов піде дощ, чи пробіжить собака, сонце висушить, а вітер рознесе берегом. Не переймайся тим, що побачила. Найкращі спогади в нас зняті на камеру. Повеземо їх додому, дякуючи незнайомцеві. Ходімо, зараз поведемо, вип'ємо гарячого чаю. Все минеться...

З того часу минуло п'ять років. Інколи, переглядаючи в комп'ютері світлина, згадую ті чудові теплі дні, прекрасні скульптури з піску, юнака-художника та того малого бешкетника. Він уже, напевно, підріс. Цікаво – чи зміниться та дитина в дорослому житті? Можливо, колись пройде поруч, а я не впізнаю. Якби могла щось змінити в цій історії, то написала би так: малий виріс доброю чуйною людиною, став художником і сам неодноразово будував скульптури на пляжі.

Ту-тух, ту-тух, ту-тух... Ось моя станція – Лоскутівка. Мені часто говорять:

– Це ж так важко кожен день їздити в райцентр на роботу. Чи не виснажує тебе дорога?

А я кажу, що навчилася використовувати час для відпочинку душі.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як краще провести час очікування: відразу зануритись у телефон, чи поміркувати над якоюсь темою?
2. Що примушує людей створювати прекрасні скульптури чи малювати малюнки на піску, хоча вони існують недовго?
3. Що би ви зробили, якби побачили, що хтось хоче їх зруйнувати?

4. Чи не хотілося самим зробити безкорисно щось гарне?
5. Чи бачили ви, очікуючи автобус чи потяг, вишкрябані написи на стінах?
6. Які почуття вони викликають?

Ганна ТАЙІВОРОНСЬКА

ЛУГАНЩИНА – СВІТАНОК УКРАЇНИ

Луганщина – світанок України.
 Земля моя й земля моїх батьків.
 Державо юності, у світі ти єдина,
 У плахті із лісів, полів і нив.
 Озвучена козацькими піснями
 І підперезана, мов поясом, Дінцем.
 Як мати добра, ти завжди над нами
 Схиляєшся стривоженим лицем.
 Мене Донбас виховував, мов панну.
 На кряжах загартовував крутих.
 І я Луганщині виспівую осанну,
 Вустами соняхів цілую золотих.
 В степах безмежних вчилася дзвеніти.
 Мов жайвір, що торкає дзвін крилом.
 Цю землю шанувати і любити
 І сивіти донбаським полином.
 Зерно й вугілля, териконів шати,
 Лісів соснових шепіт на зорі
 Отут мене ходити вчила мати,
 Орали дике поле лугарі.
 У землях західних озера є синіші,
 Яскравіші і зела, і лани.
 Але тобі пісні мої і вірші,
 Для тебе мої дочки і сини.
 І я тобі освідчуюсь в любові.
 О примадонно України, розквітай!
 На тобі ризи сонячно-святкові,
 Смачний і запашний твій коровай.
 Моя Луганщино! І ягідна, й вугільна,
 На териконах часу сивизна.
 Щаслива будь по всі віки і вільна,
 На карті світу в мене ти одна.

? ЗАПИТАННЯ

1. Із якими областями межує Луганщина?
2. Чому Луганщину називають «світанком України»?
3. Яка велика річка протікає Луганським краєм?

Ганна ГАЙВОРОНСЬКА

***

Журюся я, журавлику,
Над Сіверським Дінцем.
Ніч підповзає равликом,
Темнішає лицем.
Кирпатіє по зірочці
Спалахує вогнем.
Розгойдує колисочку
Над Сіверським Дінцем.
Розгойдує колисочку –
Тонкий молодичок.

А в ній маленьку дівчинку,
З бабусиних казок.
Вода горить загравами.
Пульсує в береги,
Чаклує літо травами
До млосної жаги.
І вже сама журавкою
Кружляю над Дінцем.
Блукаю в травах мавкою,
Світлішаю лицем.

? ЗАПИТАННЯ

1. До кого звертається авторка у своєму вірші?
2. Як можна пояснити рядок «ніч підповзає равликом»? Що ви знаєте про образність у віршах?
3. Де відбувається подія?

Ганна ГАЙВОРОНСЬКА

БІЛА ЛАСТІВКА

Я біла ластівка Донбасу.
Я не така, як чорні ластівки.
І небеса – життя мого окрасу
Я обживаю змалку залюбки.
Моя стихія – обрії шовкові
І сонця дихання. І хмар сумних сльоза.
О небо гоже, я з твоєї крові.
В очах моїх прозора бірюза.
Розправлю крила й полечу стрілою
У шерхіт вітру, синю плюскотінь.
І хто натхненний – хай летить зі мною,
У цю ясну і таємничу височинь.
Я неземна. Та як же мені бути?

Земне тяжіння крила обтина,
 Полюють на незвичну птаху люди.
 І тому біла ластівка сумна.
 А чорні ластівки дзьобають люто,
 Бо я одна і небеса одні,
 Бо сурми Божі їм з небес не чути,
 Так як дається чути їх мені.
 А на землі сумні бунтують зливи,
 А в небесах така ясна краса.
 Я біла ластівка Донбасу. Я щаслива,
 Що Бог дав крила підкоряти небеса.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи бувають білі ластівки?
2. Що ви знаєте про Донбас?
3. Про кого йдеться у вірші?

Ганна ГАЇВОРОНЬСЬКА

ВКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

А мова рідна – не лише слова.
 Не просто літери холодні і байдужі.
 Це код народу, що під серцем дозріває.
 Дух нації і поступ його дужий.
 Це хвилі мого рідного Дніпра,
 Озера у моєму Кременінному.
 Це поетичні водоспади з-під пера.
 Волошки в житі, в морі трав'яному.
 Вона звучить органно у мені
 І розганяє хмари України.
 Вона правічна – не горить в огні,
 Вона у старці сивім і дитині.
 Це ліки в час розлуки вдалині,
 Ковток води у вражому полоні.
 Вона – козак український на коні,
 Боець патріотичний в обороні.
 Це сивий, невмирущий соловей,
 Що в небо занотовує спів ранній.
 Вона – це дзвін церков і плач ночей
 І перший поцілунок у коханні.
 Коли мовчиш – то моляться слова.
 Мала дитина слуха коліскову.
 І прапор синьо-жовтий обвива
 Мою єдину українську мову.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому українську мову називають «маминою»?
2. Чому рідну мову авторка порівнює з «ковтком води у полоні»?
3. Як ви розумієте рядок «Коли мовчиш – то моляться слова»?

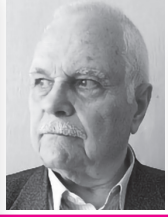
Ганна ГАЙВОРОНСЬКА

ВІРШ ДЛЯ МАЛЕНЬКОГО УКРАЇНЦЯ

Я хочу жити в Україні, мамо!
 Я зернятко луганської землі.
 Зітри з небес радіаційні плями,
 Бо ми ж іще, як ластівки, малі.
 Зніми закляття з вуст моїх дитинних,
 Бо скільки ж нас звелось від німоти?
 Я хочу щоб сміялась Україна,
 Свята і вільна на усі світи.
 Віддайте пісню мамину і мову
 І рушників вкраїнських оберіг,
 І відродіть цю землю полинову,
 Де Шлях Чумацький душами проліг.
 Я хочу щоб відкрилися всі брами
 Народної скарбниці і краси,
 Я хочу жити в Україні, мамо,
 Ти в Бога і в людей про це проси.
 Я українка!
 Я українець.
 Ми українці.

? ЗАПИТАННЯ

1. Випишіть усі дієслова з вірша та проаналізуйте життєву позицію героя. Що би ви йому порадили?
2. Із якими проханнями малий українець звертається до Бога і людей? Про що він мріє? Чого бажає?
3. Поясніть, що таке «духовні скарби України»?

Борис МОХОНЬКО

МОЄ СЕЛО

Моє село сьогодні не впізнати,
Воно змінилось, стало, мов чуже.
Немає хати, де жив я і мати,
Лиш спогади нагадують про те.

Колись жило село на повні груди,
Трудились люди і гуляли до зорі.
Кругом поля, сади і верби всюди,
Куточком райським це здавалося мені.

Ставки в урвищах з родниковою водою,
На плесах риба підіймає круги.
Пройшов туман своєю сивиною,
І тихо-тихо стало навкруги.

Коли зозуля закувала в тиші,
Сороки понесли свої плітки.
Живуть вони своїм життям у лісі,
І заодно спілкуються з людьми.

Так захотілося до цього доторкнутись,
Відчути вмить рукою різноцвіт.
У ліс зайти і знову повернутись,
Де ми живем – прекрасний світ.

Коли під лісом розквіта калина
Та буйним цвітом ніжно виграє,
Збирається до столу вся родина –
І благодать, і щастя настає.

Шляхи в житті бувають не простими,
Пройшло дитинство у важкі роки.
І пролетіла юність між людьми чужими,
Вони вели мене в другі світи,

Я йшов по них упертою ходою,
Не плакав і не скиглив у путі.
Тоді й дорога не була важкою,
І радості бували у житті.

Калину я ціную і кохаю щиро,
Пов'язую із нею майбуття.
Щасливі ті, які кохають вірно,
Бо без любові нелегке життя.

Живе село на грані виживання,
Земля покрита рясно бур'янами.
Залишили в людей лиш сподівання
На кращий день, що вже не за горами.

Коли наступить в головах прозріння,
Ми станемо мудрішими в житті.
Всім необхідне нам порозуміння,
І жити треба лиш у доброті.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як змінилось село автора з роками?
2. Яким було село в спогадах автора, яким воно стало з плином років?
3. Як, на думку автора, потрібно жити людям?

Борис МОХОЇНЬКО

КРИНИЦЯ

Не міліє криниця з роками,
Живить воду її джерело.
Наберу в ній води я руками,
Вип'ю жадно і вмию чоло.

Джерело день і ніч в ній вирує,
Наповняє криницю під зруб.
Біля стоку шумить і бурує,
І тече по урвищу, де дуб.

Живить трави, кущі і калину,
Рясні верби полощуть гілки.
Не забути навек ту стежину,
Що веде до криниці роки.

І ще довго нехай не міліє,
І нам воду цілющу несе.
Зберегти її пам'ять зуміє,
Бо криниця для нас над усе.

? ЗАПИТАННЯ

1. Куди тече вода з джерела?
2. Чому криниця важлива для людей?
3. Чи бачили ви справжню криницю з джерелом?

Ольга СПІРУХАЧЕНКО

НА МАРКІВСЬКІЙ ЗЕМЛІ ПІСНЯ

Кулинина гора, краплинки воронцеві,
За Марківкою ліс, а з ним межує степ...
І Деркула потік несе снагу Дінцеві,
І колосом життя на ниві проросте.

На Марківській землі джерела б'ють прозорі,
Сивіє ковила, а ниви золоті.
Над Марківщиною найяскравіші зорі.
Ти – найдорожча в нашому житті!

Пишатись маєм чим: від батька і до сина
Луганської землі ти крихта чарівна.
Нам першими стрічать світанок України
Над Марківщиною хай пісня ця луна!

Красивий край з безмежністю степів.
Де стрічкою – ріка блакитнолиця.
Кулинина гора, біла криниця,
Немов жарини – квіти воронців.

Де пахне терпко жито і полин,
Де сонях вслід за сонцем повертає.
Край Марківський! Для мене ти – один.
Ріднішого і кращого немає!

Ольга СТРІЖАЧЕНКО

УКРАЇНІ

Ти – моя. Із заходу до сходу.
З півночі на південь ти одна,
Щедра земле мудрого народу,
Тиха пісня, ніжна і сумна.
Я по стежці з Марківського степу
Поведу тобі дітей своїх.
Дай нам, Боже, чуть лиш поля шепіт
І дитинства безтурботний сміх.
Хочеться, щоби батьки сивіли
У достатку й шані, не в нужді.
А для цього – діймо, молоді!
Розправляймо України крила!

? ЗАПИТАННЯ

1. Про що йдеться у віршах Ольги Стрижаченко?
2. Знайдіть гасла у вірші «Україні».
3. Чи поєднані між собою легенда «Марківка – прихисток вольного духу, батьківщина трьох Марків» і пісня «На Марківській землі»? Обґрунтуйте відповідь.

Львівська область

Жак ЖАБ'Є

ДІД ПЕРУН ТА БАБА ГРОМОВИЦЯ

Було се давно. Так давно, що й ніхто вже й не пригадає, коли. Жили собі дід та баба. Діда звали Перуном, а баба мала на ім'я Громоваця. Дід постоли ладнав та ще й рибку ловив. Оце од нього й пішло – ловися, рибко, велика та маленька. А баба вдома сиділа, рядно пряла та й худобу гляділа.

Як заведено, жили вони в мирі та злагоді. І діточок мали без ліку. Та все їхнє сім'я порозліталось птаством по світах, що на старості нікого при них не зосталось. Сяде собі баба на призьбі та на дримбі грає, а баранчики її підбекують, корови підмукують, а цаписько старий підмекує. А дід вудку візьме та сільце – і гайда на шум. По дорозі сільце розкладе, а сам рибку ловить та примовляє – ловись, рибко, велика та маленька. А ще любив дід заспівати. Та як уже зі здобиччю до хати повертає, то чути його на всі гори:

Йой гори, гори, гори Карпати,
Йік зійдеш долу, негодин встати,
Йік зідеш верхи, вже тра спати,
Йік маєш вівці, грай на сопілці.

Отак іде й співає, що на язик влізе. Аж поки додому досуне, то вже перша зірка зійде. А баба тим часом вівці й корови подоїть, їсти зготує та й уже на діда чекає на призьбі, на дримбі дримбає. Аж тут дід дибав. Здоров бабо – гукає. А баба Громоваця грає, не вгаває та на діда Перуна скоса поглядає.

– Ой, знов весь день проходив й ніц путнього не зробив – як дограла, бурчить баба.

А дід й собі, – а що гострий був на язик – можна подумати, що ліпше весь день отако на дримбі дримбати. Образилась баба на діда, а дід – на бабу. Та стали вони сваритися. Довго не думали, бо коли сварка, люди довго не думають, та й вирішили, що завтра дід удома залишиться замість баби «на дримбі дримбати», а баба замість діда піде «гульки гуляти». Так і послули, не вечерявши, а досвід сонця баба, як завше, ухопилась, але замість того, щоб худобу подоїти та на пашу випустити, сніданок дідові приготувати, узяла вудку та клуночок з їжею – й пішла з хати. А дід теж довго не спав, а бо як тут спати – худоба в хліві хором гримить. Устав дід, запалив файку, вуса підкрутив та й шукає чим підкріпитись, а сніданку нема, а в животі крутить. Добре, що хоч була вчорашня вечеря. То нічого, що захолола. Пербився так – сяк дід Перун, та й гайда до худоби.

– Чого ви, вражі діти, концерт влаштували?

Подоїв кіз та корів. Й випустив їх на пашу. Аж глип, а сонце вже високо в небі. Жайвір своєї співає. Сів собі дід у холодку, файку запалив, бабину дримбу вийняв з кишені та й худобу глядить.

А тим часом баба прийшла до річки, вудку відклала, роздяглася та й у шум, аж усі струги очима заводять та й вистрибують, щоб на бабу поглядіти. Хапають ротами повітря, а баба й у вус не дме, ніжитья собі в піні та на сонечку старі кості гріє.

А тим часом дід свою файку докурив, на дрибмі подримбав та й заснув. Та хоч би й усі трембітарі з усіх гір зійшлися та й стали трембітати, то й вони б діда не розбудили, так міцно спав він.

А баба, як ніжилась у бистриці, так й сонце вже почало за гору сідати. То що вже було бабі робити, не рибку ж ловити? Тра' вже домів вертати, діда годувати. Да поки по каменяхвилізла з шуму, та поки зодяглася, як на небі вже міх зірок пан Бог розсипав. Узяла баба вудку та й суне до хати. А дід й собі очунав, глип – а то вже ніч. Худоба сама до хліву вервечкою, а в хаті темно. Нема баби. Ой дід щось лихе зачув, аж серце тьохнуло. Шкода йому баби стало. А тут ще й хмари небо затягли, темно, хоч око виколи. Ніц не вдієш – тра' бабу рятувать! Сплюнув через плече двічі та й посунув до лісу знайомою стежкою навпомацки. А баба стежку згубила, бо ходила тут ще як дівкою була. Та й зблукала. Тут на зло ще й дощ пішов, та такий рясний й густий, що хоч би й знав, де стежка, то й так би її не вздрів.

Дід Перун йде лісом та крисалом своїм так ударить, то на три гори видно, як удень. А баба Гроловиця побачить те світло та й за дідом гукає, та так гучно й голосно, що її аж у Косові чути. Та тільки дідові Перунові те гукання баби Гроловиці не помагає, бо він глухуватий, а гори ще відлункують, то й не знає він, у який бік повернути. Отак досі вони світами ходять та один одного шукають, дід Перун та баба Гроловиця. Отаке то буває з простої сварки. А ви часом не сваритесь поміж собою?

? ЗАПИТАННЯ

1. Кого автор показав в образах головних героїв?
2. Де саме відбувається події твору? Опишіть побут головних героїв.
3. Як називається музичний інструмент, який з'являється у творі, як саме на ньому грають?

Марія ЧУМАЧЕНКО

ДЗВІНОЧКИ

Один чоловік жив зі своєю сім'єю на березі ріки в затишному будиночку. У саду в нього росли яблука, груші, вишня і калина дарували чудові ягоди

та запашний цвіт навесні. А коли починали виспівувати солов'ї – здавалось, усе небо підспівує з ними...

Його діти росли здоровими і щасливими: у домі не стихали веселощі й пісні...

Та якось, сидючи на березі річки, чоловік собі подумав: «І з чого це ми радіємо? Річка наша – така собі: улітку її можна убрид перебрести.

А десь же люди живуть на березі моря чи океану... можуть подорожувати в усі кінці світу...

А хатина? Звичайна собі хатина, – коли сідають вечеряти за одним столом, то мусять тулитися одне до одного. Тіснота!

А десь же люди живуть у палацах, – у кожного своя окрема палата, та прислуга, та карети!

Тут жінка вечорами вишиває сорочечки, аби на свята вся родина була красиво вбрана...

Та що ті вбогі вишиваночки і свитки? Десь же люди ходять у гаптованих золотом сукнях та свитах...

А їжа яка на столі? І борщ, і вареники, і пампушки, і голубці, і каша гречана...

А десь же люди їдять різні заморські страви, дорогу рибу та всіляких р'ябчиків і куріпок щодня на обід...»

Згадавши про обід, чоловік аж зітхнув сумно. Не вдалося його життя, – ой, не вдалося...

Десь же в людей... Десь там – у заморських краях...

Не знаю, – може, той чоловік ще подумав про сучасний комп'ютер та дорогу іномарку, та про путівку на Канарські острови...

Це все не так важливо!

Бо раптом нізвідки з'явився перед ним якийсь могутній чарівник і сказав: – Давно я спостерігаю за тобою і твоєю сім'єю! Навіть на небо доніс вісточку, що є такі на землі щасливі люди!

І живуть вони в країні Україні...

А тут – що я чую? У твоїх думках – усе темне та сумне... І борщ не той, і хата не така...

Я можу все виправити, – я ж досі вірив, що в тебе все гаразд! То чого ти бажаєш, – кажи коротко, швидко, – і все буде зроблено!

Ошелешений чоловік не міг повірити власним вухам. Але треба було швиденько вирішувати – чарівник міг просто зникнути в одну мить!

– Море, чарівний берег, багатий палац, прислуга, повні скрині золота...

Тут він зробив паузу, аби згадати, чи ще щось не забув.

Але чарівник миттєво зник, – і наш щасливчик раптом побачив перед собою море! Справжнісіньке море хлюпотілося перед його очима, а на березі сяяв золотими флігелями дах палацу. Запопадливі слуги вже несли йому обід... Звісно, без борщу і голубців...

Розкіш затуманила його очі. Його багата дружина бігала зі служницями по крамницях і скуповувала заморський одяг. Діти шаленіли в ігропарку, забувши про все на світі...

Мрії збуваються!

Але з кожним днем радість поступово втрачала свої яскраві барви. Тепер його сім'я більше не збиралася в теплому колі, ніхто в палаці не співав. Скрізь звучала чужа мова, – лише слуги іноді сміялися та жартували між собою. Щовечора з тераси свого палацу він споглядав, як діти убогих рибалок стрибають з кручі в море, аби виловити якусь перлинку і завтра на ринку виміняти на шматок хліба. Ці діти сміялися і стрибали від щастя, коли вдавалося упіймати рідкісну мушлю...

А його діти, напевно, сиділи перед комп'ютерами...

Одного дня вийшов чоловік у сад, аби послухати спів пташок. Пташки співали, квіти цвіли...

А серце його тужно мовчало. Він заплющив очі – і згадав свою хатину, вишневий сад і солов'їв біля хати....

Якийсь щасливий дзвіночок теленькнув у його серці й замовк. Чому замовк дзвіночок? Він пригадав, що там, на його рідній землі, ці дзвіночки співали скрізь.

Що це були за дзвіночки? Як наповнити ними свій палац, голоси дітей, погляд дружини?

І невидимий хтось прошепотів йому на вухо: «Ці дзвіночки – це голоси рідної землі. На чужині їх не пробудити...».

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи багато людей, на вашу думку, розмірковують так, як герой цієї історії?
2. Що доброго здобув чоловік та його сім'я в нових умовах життя, а що втратив?
3. Що, на вашу думку, насправді робить людину щасливою?

Марія ЧУМАРНА

ЯРОМИР АБО ВИВІДУВАЧ КОРОЛЯ ДАНИЛА

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ З КНЯЖИХ ЧАСІВ

Частина 1. ДОРОГА НА ГАЛИЧ

Яромир прокинувся, коли сонце лише черкнуло своїм променем по небозводу. Тіло від холоду видавалось чужим, – лише очі хлопця ловили світло. Ще звечора він, як навчав його дід, уважно приглянувся, де заходить сонце, і зробив собі нічну схованку таким чином, щоб сонце на сході світило просто на нього. Схованку на нічліг вигріб у снігу, поклав у неї сухого хмизу та оберемок сіна, яке прихопив дорогою поблизу села. Безпечніше було почувати на пригорку, звідки проглядалася вся долина.

Сонце було холодним, але ясним, – і він дивився в його око та просив повернути силу. Хто, як не сонце, може оживити все в цьому світі?

Сила поверталась повільно, – хлопець устав і скинув з ніг свої чоботи.

Вони були завеликі на нього, – дідові. Але саме тому можна було добре обмотати ноги онучами. На щастя, вони були сухі. Яромир роззувся і босими ногами пробігся по снігу. Заплющивши очі, тупотів по замерзлому снігу, пробиваючи його голими п'ятами, і подумки уявляв себе птахом, що тріпоче між небом і землею...

Потім сів, полами кожуха насухо розтер ноги, обгорнув онучами і взувся. Тіло оживало. Зібрав свої скромні пожитки, закинув за плечі торбину – і пішов униз, де під снігом лежала ріка.

Тріскучі морози вже відступили – але ще стояли глибокі сніги, і просуватися в них було навіть важче, ніж при сильних морозах. На морозі сніг легкий та сипучий, а тут він – як біла глина...

Яромир мусив пробиратися крізь найглибші замети понад берегом Дністра. Так він сподівався не заблукати: адже його дорога лежала до Галича. Від спаленої і розграбованої Бакоти – до стольного Галича...

Тільки Дністер знав туди дорогу.

Серед снігів виднілися чорні згарища сплюндрованих ординцями сіл. Іноді він сторожко прокрадався до напівзотлілих жител у надії знайти якісь залишки їжі, але чорне вороння відганяло його своїм криком.

Не було хвилини, коли б Яромир не згадував свого діда Сила – бакотського коваля і мудреця, до якого всі ходили за порадою. Він знався на травах, умів лікувати рани, але найважливішою була його наука виживання. Бакотські хлопчачки проходили біля діда з низьким поклоном, бо саме Силова наука робила їх воїнами.

Батька Яромир не пам'ятав, – йому виповнилося всього два роки, коли той загинув, обороняючи Київ від ординців. Він був найкращим лучником у дружині воеводи Дмитра, якого князь Данило послав обороняти Київ.

Мати померла невдовзі після смерті батька – і хлопець залишився під опікою діда. Напевно, доля не просто осиротила Яромира: змалку він відчував у собі непізнанну силу, яка чекала свого пробудження.

Вечорами, підкидаючи дрова в горнило дідової кузні, серед палахкотливого танцю вогню він слухав дідові оповіді про Галич, у якому дід народився і став воїном, про те, як після повернення в місто молодого князя Данила Романовича став його дружинником і навчав молодих воїнів. Про бій під Дорогичином, у якому дід бився поруч із князем Данилом, про своїх славних побратимів, про героїчну оборону Києва....

Дід розповідав, як разом із княжою дружиною приїхав у Бакоту і отримав доручення розбудувати місто. Стараннями князя Данила Бакотське городище стало одним з найбільших укріплень на березі Дністра. Незважаючи на поневолення Батием, князь розбудовував і зміцнював, думаючи про її звільнення, – хан Куремса прийшов і вдарив по Бакоті...

Від батька в Яромира зосталася кольчуга, яку вони кували разом із дідом перед походом на Київ. Її так і не встигли доробити – кольчуга закривала лише груди. Але коли згоріла кузня, Яромир знайшов її серед голоवेशок. І сокиру, з якою дід воював під Дорогичином...

Якби не дідова наука – він би зараз не вижив. Змалечку дід водив його по

стрімких дністровських кручах, не беручи з собою в дорогу навіть паляниці. Улітку вони збирали ягоди, гриби, ловили рибу у Дністрі, а на вечерю часто пекли якусь куропатку, тетерю чи зайця, впійманого умілим сильцем. Дід умів ловити птицю без жодних рогаток, – він примовляв до неї, і птахи без остраху йшли йому до рук. Так само вмів він ловити рибу: пірнав під воду, затримував дихання і чекав, поки мимо пропливе велика рибина.

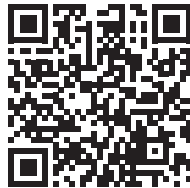
Під водою дід міг триматися дуже довго, – малому Яромирові іноді навіть лячно ставало, коли надовго залишався сам на березі. Але згодом навчився від діда багатьох його таємниць: міг узимку знайти корінь нечуй-вітра волохатого під снігом, – це вважалося неабияким мистецтвом. Знав, де росте розрив-трава, за допомогою якої можна було відчиняти будь-які брами.

Перед нападом татар дід із кількома вмілими бакотцями спорудили човен з подвійним дном, яким можна було під водою доправляти до міста харчі та зброю у випадку облоги. Так місто рятувалося не раз. Цей човен був справжнім дивом: коли його «дно» завантажували важким тягарем, добре і щільно закривали, заливаючи гарячим воском всі щілини, – він ставав важким і опускався на глибину. Веслярі-умільці, що вмели довго триматися під водою, швидко виводили його на течію. Аби мати змогу дихати під водою, використовував довгі очеретяні трубочки, які виступали на поверхні, але були непомітними для ворога. Коли прибували до місця, де вантаж виносили, човен легко гойдався на поверхні води.

Але про це диво рідко хто знав – навіть із бакотців. Тільки вірні дідові побратими ночами потай споруджували та споряджали човна. Так само рідко хто бачив, як дід, простеливши на воді повстяну свиту, міг сідати на неї і пливати по воді на другий берег. Лише раз Яромир побачив це, – і не насмілювався розпитати діда про його секрет. Дід завжди говорив, що всьому свій час.

– Прийде пора стати чоловіком, – життя навчить тебе так, як навіть я не зумію...

Яромир багато чого не розумів, але зараз, провалюючись в мокрий сніг, дякував дідові за те, що навчив його зносити холод і голод, орієнтуватися в дорозі по зорях, у лісі – по корі дерев, слухати камінь: чи не чути тупоту кінських копит...

Пропущений фрагмент

БОГУМИЛ

Він майже не пам'ятав, що було далі: хтось поїв його теплим вівсьяним напаром на молоці, хтось розтирав тіло запашною маззю...

Коли Яромир вийшов на вулицю, сніги майже розтанули – і в повітрі запахло весною.

– Як же зовуть тебе, отроче, і звідкіля ти прибився? – запитав його сивосусий дядько, що ніс дрова на кухню. Чимось він нагадав Яромирові діда.

– Бакотський я, Яромир, – відказав поважно хлопець.

– Та ж Бакота згоріла... – скрушно зітхнув той чоловік.

– Так... – сумно сказав Яромир. – Мені дід казав: коли що станеться – іди понад Дністром до Галича. Я і йшов...

– Сильний ти хлопець, я бачу, – посміхнувся чоловік. – Зови мене Богумилом. Будеш моїм помічником...

З того дня Яромир почав трудитися на княжій кухні. Але щовечора брав дідову сокиру і йшов у двір, аби повправлятися у силі. Розколював колоди дров кидками сокири на відстані декількох метрів. Воїнові не можна втрачати пильність і вправність. Не вистачало тільки лука, – змалечку він, як і батько, був найвправнішим лучником у Бакоті.

Якось Богумил побачив, як хвацько Яромир «витанцьовує» з сокирою: він легко метав нею у стару колоду із розмаху, з бігу, з пів оберта.

– Здається, я вже бачив цю сокиру, – з гаком на рукояті. Такі сокири ми кували, коли готувалися до бою з «рогатими». Це було під Дорогичином. Ці «рогаті» – тевтонці – були з голови до п'ят заковані в залізні лати: навіть їхні коні..., – сказав він.

– Це сокира мого діда. Він бився нею з солоничами під Дорогичином...

Богумил обняв Яромира за плечі і довго вдивлявся в його очі.

– Упізнаю Сила...

Наступного дня Богумил вручив Яромирові лук, колчан зі стрілами і повів на двір за ґридницею, де вправлялися молоді дружинники. З першого ж пострілу Яромир вразив усіх своєю вправністю.

Тепер він уже не був кухонним попихачем. Але іноді зазиравав на кухню, сам собі боячись признатися, що не стільки розмови з Богумилом вабили його, як погляди золотоконої Мирослави. Вони мало говорили, але розумілися без слів.

Одного дня у дворі з'явився князь Данило. Він добирав загін воїнів, які мали рушити на підмогу його братові володимирському князю Василькові.

Оглянувши молодих дружинників, підійшов до Яромира, який був найнижчий ростом і стояв у кінці ряду.

– Скільки ж тобі років, отроче?

– Дванадцять, – відповів Яромир.

– У чотирнадцять літ я вже воював під Калкою, – наче роздумуючи, сказав князь. – Бачу, стрілець ти вправний, сокирою і мечем добре володієш. Чи готовий стати дружинником?

– Готовий, княже, – вклонився Яромир.

– За що будеш воювати, отроче?

– За себе, – твердо сказав Яромир.

Князь здивовано глянув на хлопця. Він звик чути різні відповіді: «За тебе, княже», «За рідну землю»...

Але – за себе?!

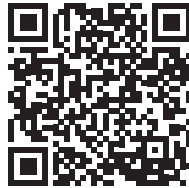
Він так довго дивився в очі Яромира, намагаючись прочитати відповідь в душі цього воїна, що хлопець насмілювався знову заговорити:

– Мій дід був воїном, воював поруч з тобою, княже, під Дорогичином. Батько загинув, обороняючи Київ... Дід ставав зі мною на дністровській кручі і казав: «Закрий очі і послухай себе: ким будеш ти, якщо, розплющивши очі, не побачиш більше Дністра, чистого неба над кручами, не почувеш рідної мови і не відчуєш запаху рідної землі? Ти – усе те, що робить тебе людиною в цьому світі. Тебе нема поза цим небом і цією землею. Тому борони не землю, не Дністер, – бо раптом тобі захочеться боягузливо втекти від цього всього... Борони самого себе! Той, хто йде в бій за самого себе, завжди перемагає. А з ним перемагає його земля і небо, весь рід...». Князь вражено вислухав молодого воїна, а тоді вийняв меч зі своїх піхов і простягнув його Яромирові:

– Убережи себе!

Золочена сталь видалась Яромирові гарячою. Вона аж дзвеніла в його руках. Наче цього меча разом із ним стискали його батько, дід, – всі пращури з правіку...

І цей меч мав у бою битися за всіх...

Пропущений фрагмент

ПІД ШАПКОЮ-НЕВИДИМКОЮ

Було ще тепле літо, коли княжа дружина рушила до Володимира. Хоча все довкола співало, щебетало, раділо сонячній днині, – то тут, то там на горизонті підіймалися клуби диму.

Старший воевода Юрій, який вів дружину, весь час посилав попереду вивідувачів, аби не потрапити в засідку ворога. Час був дуже тривожний, – тут могли напасти не лише монголи, але і ятвяги. Коли вони рухалися уздовж берегів Бугу, ця небезпека особливо збільшувалася. У болотистих місцях на конях було дуже важко просуватися.

Яромир захоплено розглядав незнайому місцевість. Дністер з його крутими схилами не дуже був схожий на рівнинний Буг, хоча дід розповідав йому, як стояв на березі Бугу під Дорогичином, – і круті схили ріки нагадували рідний Дністер...

В одному місці уже під Володимиром дружинникам треба було перейти через міст. Вивідувачі донесли, що неподалік мосту розташувалася в шатрах ординська залога. Обійти її треба було впритул, – бо саме в цьому місці берег був крутим.

Уже вечоріло, – монголи палили вогні і голосно перемовлялися. Яромир, якого дід навчив добре бачити в темряві, підійшов до воеводи і тихо розповів йому про свій план.

– А ти зможеш? – підозріло глянув на хлопчину Юрій. Він весь час ди-

увався, чому князь взяв у дружину цього непримітного малолітка, – хай і вправного та витривалого.

– Можете бути певні, – я вже подібне проробляв у Бакоті. Коли почну рухатися в бік мосту, – ви теж рухайтесь туди. Якщо мене затримують – не зважайте!

Яромир зняв чоботи, корзно і шапку, акуратно склав на сідло зброю. Спершу повагався, чи знімати з руки хустинку, а тоді опустил рукав сорочки до зап'ястя. Сорочку витягнув зі свого мішка, – то була стара перелатана сорочка, у якій він прибився з Бакоти. Батькова сорочка. Він знав її силу.

Тепер знову виглядав обідраним сиротою.

А зараз необхідно було зробити найважливіше: надягнути на себе шапку-невидимку. Так навчав його дід Сил. «Ти зможеш зробити все, у що повіриш сам. Шапка-невидимка буває не тільки в казках: ти маєш створити її сам своєю волею і вірою та завжди носити при собі. Якщо ти сам зумієш заховатися під нею від своїх думок і свого страху – тебе ніхто не помітить!»

Цю вправність вони відпрацьовували дуже довго. Зараз її треба було проявити в стані реальної небезпеки.

Сутінки швидко вкривали береги, змішуючись з вечірнім туманом. Сторожу ординці виставили лише під схилом берега, – річка проглядалася, як на долоні. Вдалині вимальовувалися обриси мосту, через який належало перейти дружині.

Яромир скрадливо, мов кіт, наблизився до першого вартівника. Монгол гриз якусь кістку, лук зі стрілами були сперті до верби, під якою він примостився. Легким ударом по шиї Яромир звалив дебелого монгола і повільно, дуже повільно поклав під вербою. Виглядало, що він сидить. Тоді взяв лук і тятиву, примостився за плечима вартівника та стовбуром верби, уважно розглядаючись, чи не викликав якоїсь підозри.

Другий вартовий, що саме збирався піднятися на ноги, присів без жодного звука, – лише зблизька можна було помітити стрілу, яка влучила йому просто в серце.

У Яромира злегка затремтіла рука, – це він уперше вбив людину. Він закрив очі і попросив прощення. «Моя стріла – у Твоїх руках...», – прошепотів, як навчав його дід. Першому вартівникові він лише пошкодив сонну жилу, – за годину очуняє...

Треба було оговтатися, – він знову побачив перед собою охоплену вогнем Бакоту, крики дітей і жінок, коли монголи завалювали камінням вхід до монастирських печер, у яких поховалися бакотці...

Тільки не впадати в гнів, – добрий воїн воює з холодним серцем...

Ще раз рішуче натягнув тятиву, – видимість щомиті погіршувалася. Третій вартовий стояв біля самого краю урвища, – його силует виразно вимальовувався на тлі ріки. Яромир знав, що монголи, які сидять біля вогнища, його не бачать. Вогонь розмиває всі обриси.

Він вистрілив. Вартівник упав. Почекавши хвилику, чи ніхто не побачив смерті вартових, Яромир піднявся, поклав руку на Мирославину хустинку.

Пропущений фрагмент

– Я йшов без страху, – і тому вони мене не побачили, – відповів Яромир.
– Це легше сказати, ніж зробити, – воевода поплескав хлопця по плечу і вказав рукою на стіни Володимирського замку, який виринув із темряви...
– Дозволь сказати слово, воеводо!
– Кажі!
– Якщо ми підпиляємо дві опори моста з нашого боку та запам'ятаємо, які саме, – при потребі швидко полагодимо міст. Але якщо ординці захочуть поїхати на Володимир, то міст завалиться під їхньою вагою...
– Слушно кажеш, хлопче! Тільки зараз загрози від них нема, – може, міст ще стане в нагоді...

Пропущений фрагмент

Після тієї розмови в голові Яромировій наче прояснилося. Тепер він чітко знав, що має робити. І ще раз повторив про себе слова, сказані королю Данилові: «За себе буду воювати»...

Що йому до тих бундючних і жадібних бояр, котрі торгують своїми людьми заради золота і ситості? Он горять маетки на Болохівських землях: це князь Данило розорив їх, – бо служили бояри болохівські ординцям. А люди-гречкосії за що погинули? Пани чубляться – а в холопів чуби тріщать...

Чи є у світі людина, яка правду знайде в цьому страшному світі розбрату, війни, заздрості і жорстокості?

Бог лише знає правду. Так казав Сил. «А ти, сину, стій на своїй правді. Вона у твоїм серці записана».

І він слухав своє серце...

А в ньому співали солов'ї на дністровських кручах, дзвеніла рідна мова, синіли у промінні золотого волосся очі коханої дівчини...

І вітер волі гуляв понад просторами його серця!

Пропущений фрагмент

КАМІНЬ МУДРОСТІ

Дорога до Холма виявилася значно коротшою, ніж він сподівався. Рухався на захід, як вчив його дід, – орієнтуючись по зорях і деревах. До людських жител наближався дуже обережно, подорожніх не було: люди ховалися в хащах і печерах.

Коли на горизонті замаячило місто, – став особливо обережним. Відчував, що ординський загін рухається йому услід: прикладав вухо до каменя, «слухав» землю ногами. Перед містом відпустив свого попутника, домовившись, у якому місці той буде переховуватись в очікуванні звістки.

Треба було знайти якесь безпечне місце перед мурами, де можна було би спостерігати за всім, що відбувається. Поодинокі кущі росли надто далеко від мосту.

Помітивши на мосту вартового, Яромир гукнув йому, що наближається Бурундай з ордою, – нехай передасть боярам.

За хвилину на оборонному валу з'явилися люди, – очевидно, управителі Холма. Вони довго вдивлялися в далечінь, а потім один із них махнув рукою. Мабуть, помітили куряву на шляху, – за хвилину важкі брами зачинилися, міст було піднято.

Тепер місто було готове до зустрічі гостей.

Яромир примостився за стовбуром верби. Звідси він побачив, як темна хмара ординців зупинилася на відстані кількесот метрів від міських мурів. Бурундай уважно оглянув міські укріплення, – видно, побачене йому не сподобалося. Холм був справжньою твердиною.

Він щось сказав князеві, – і той зіскочив з коня та пішов до міських воріт. Слідом за ним бігли троє татар, – очевидно, тлумачі. Вони мали передати Бурундаю кожне слово Василька.

Дорогою князь Василько підхопив із землі декілька камінців, – від хвилювання Яромир весь напружився...

Дід навчав його потаємних воїнських знаків. Коли треба було, аби ворог не збагнув твого наміру, користувалися ось такою безсловесною «мовою»...

Яромир збагнув, яку звістку хоче подати міщанам князь.

Бояри і озброєні охоронці стояли на мурах. До них заговорив Василько: – Великий володар Золотої Орди прислав до нас хана Бурундая з його військом, аби показали ми йому свою вірність!

– Ми вірні королю нашому Данилу і своїй землі! А ти прийшов сюди як запроданець! Забирайся геть! – гукали люди з мурів.

– Я знаю, що це місто брата мого, а тому кажу вам: здайтеся! – і Василько кинув каменем об землю.

І вдруге, і втретє повторив він слово «Здайтеся!», ударяючи каменем об землю.

І холмщани зрозуміли його. Боярин сказав:

– Їдь звідси, бо буде тобі камінь у лоб. Ти вже не брат своєму братові! А ординцям перекажи, що міста свого ми не здамо!

І повернувся Василько до ординців, а тлумачі переказали Бурундаю, що він намагався вмовити міщан здатися, а ті не послухали його.

І ніхто, на щастя, не здогадався, що мудрістю своєю порозумівся князь із холмщанами: кинутий ним камінь означав для них «Бийтеся!»

І вистояв Холм проти орди.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що відомо вам з історії чи із прочитаних книг про часи та події, описані в повісті?
2. До якого жанру ви віднесете цей твір: історичного, фантастичного, пригодницького?
3. Що, на вашу думку, у повісті реалістичне, а що – фантастичне?
4. Чи вірите ви в силу людської волі, яку проявляє герой?
5. Спробуйте створити усний словесний портрет улюбленого героя твору.
6. Як, на вашу думку, мали б розвиватись подальші події твору?

Марічка ДЗВИНКА

НЕ БУВАЄ БАГАТО НІЖНОСТІ

Не буває багато ніжності.
Не буває багато любові.
Ми усі боржники, грішимо тим:
Не даруємо ласки у слові.

І зберуться краплин океани,
І життя на землі не зів'яне.
Всі купатися будуть в любові,
У привітному ніжному слові.

Сійте з радістю друзям і рідним
Добре слово ласкаве і гідне.
Віднайдімо хоча би хвилину,
Щоб любові віддати краплину.

Не прожити щасливо і днини
Без любові і ласки краплини.
Поцілунки, обійми, вітання –
То сердець наших щире кохання.

Марічка ДЗВИНКА

НЕ ЦУРАЙСЯ СВОГО РОДОВОДУ

Не цурайся свого родоводу,
Бо коріння – то сила народу.
Без коріння деревам не жити,
Без коріння зів'януть всі квіти.

Якщо хочеш людиною стати,
То потрібно багато пізнати:

Хто коріння свого не шанує,
Той по світу без сили мандрує.

Як твій рід на землі появилася,
У яких він краях народився.
Мову рідну змагайся плекати,
Аби злим яничаром не стати.

Буде віра і предків культура
 Оберегом народу і муром.
 Бо живуть наші пращури здавна
 На землі українській преславній,

А коріння сягає глибоко –
 Глибиною у тисячі років.

Вирушають у вирій лелеки,
 І дороги лежать нам далекі.

Та хто любить свій край і кохає,
 Той до нього здаля повертає.

? ЗАПИТАННЯ

1. Поясніть, з якою метою авторка в назвах поезій «Не буває багато ніжності», «Не цурайся свого родоводу» використала заперечну частку?
2. Визначте присудки у віршах.
3. З'ясуйте, яку художню роль відіграють дієслова у вірші «Не цурайся свого народу»?

Марічка ДЗВИНКА

СИНІ НЕБЕСА

Пейзажами земними зачарована,
 Дивлюся я у сині небеса.
 Любов'ю милосердно обдарована
 Живить мене божественна краса.

Огорнута земля святою благістю,
 Сповита, мов народжене дитя.

І я молюся, причастившись радістю
 У всесвіті розквітлого життя.

Морями вселюбові розливається
 Небес нерукотворная краса.
 У купелі небесній очищаюся –
 Усім прощають сині небеса...

? ЗАПИТАННЯ

1. Визначте художні засоби у вірші.
2. Яким ви побачили рідний край авторки?
3. Передайте настрої вірша кольоровими олівцями.

Марічка ДЗВИНКА

СНІГ

Мерехтить мереживом білий-
 білий сніг,
 Огортає лагідно з голови до ніг,
 Обіймає віхола білими крильми –
 То прийшла неждано я в гості до
 зими...

У величнім спокої неземна краса,
 Золотяться місяцем тихі небеса,
 Заіскрились шатами зіроньки
 ясні,
 А мороз на скрипочці виграє
 пісні...

? ЗАПИТАННЯ

1. Поясніть, з якою метою авторка використовує синоніми. Назвіть їх.
2. Як ви розумієте останнє речення вірша «Сніг»?
3. Спробуйте намалювати картину поетичного твору.

*Марічка ДЗВИНКА***ВЕСНА**

Синьоока, світлокоса
Ніжна дівчина весна
Одягла віночок – сонце,
Мов княгиня лісова.

Заплітала свої коси,
Сонце-промені ясні,

Заквітчала у волосся
Квіти білі весняні.

Закружляла у таночку,
Пробудила первоцвіт
І залишила в садочку
Пахоців-цілунків слід...

*Марічка ДЗВИНКА***РАННЯ ПТАШКА**

Накину шаль і вийду я на ганок,
Зустріну сонце в синіх небесах;
В трояндовім суцвітті свіжий ранок
Виблискує росою в пелюстках...

Ще сплять лілеї, затуливши вії,
Акації насився білий сон,
Гортензія в обіймах тиші мліє,
Каштан зітхає з небом в унісон.

Пташок не чути, жодна не щечече
І не порушить цей солодкий фон;
У них відбувся бенефіс під вечір,
Заколисав їх зливи баритон...

Ось промінь перший ледь
торкнув листочки,
Заголубіли сині небеса,
Вдягнуло сонце золотий віночок,
Озвалась пташка перша:
«Твітть! Крása!»

Марічка ДЗВИНКА

***

Я вже доросла, а все мрію.
І все чогось постійно жду.

І так правдиво, світло вірю –
Колись всю землю обійду.

Веселим сонячним промінням
Я зранку запряжу хмарки
І полечу у небо сине
Навколо світу залюбки.

Рожевокрилою фламінго
З'явлюся я з небесних сфер
І буду ніжки в водах мити
Рожеволагідних озер.

Я мандрувати буду радо
Дельфіном, пташкою в саду,

А потім дощиком впаду
Десь у долині Колорадо.

Снігами підкорю я гори,
Перепливатиму річки.
Зійду загравою над морем,
Вітрів почую балачки.

Я буду любкою¹ вітати
Альпійські луки запашні,
Та більше я люблю Карпати –
Волошки в рідній стороні.

Марічка ДЗВІНКА

***

Мені над усе необхідно,
Щоб сонце у небі світило!
Щоб двадцять чотири години
Планета у вальсі крутилась!

Щоб люди усі на планеті
Раділи життю, усміхались,

Щоб були здоровими діти
І мрії сміливі збувались!

По суті, для щастя потрібно
Не надто уже і багато –
Це бачити рідні обличчя
Щасливими в будні і свята!

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка з поезій Марічки Дзвінкої вам найбільше запам'яталася? Чим саме?
2. До чого закликає авторка у віршах?
3. Доведіть, що вірші Марічки Дзвінкої мають оптимістичний характер.

Любов ВІДУША

ЛЕЛЕЧІ МРІЇ

Лелека з далекого краю
До нашого дому летить.
Він знає, я дуже чекаю
На зустрічі бажану мить.
Чекає гніздо біля хати,
Що звив він колись із гілок,

А ще – мої друзі – хлоп'ята,
Що наш полюбляють садок.
Старенька порипує груша –
Всю зиму гніздо берегла.
З – за моря на рідную сушу
Дорога лелеку вела.

¹ Любка – лікарська рослина, яка росте в Альпах.

Крилом своїм білим черкає
Мережані в небі хмарки.
Я бачу його! Долітає!
Він вже підлетів до ріки!
Сніги так недавно розтали,
Дніпра розлились береги.

Лелечо сади розквітали
Й ми вірили – нам до снаги
Все те, що було не під силу,
Про що нам казали: – Не руш!
Лелеки над нами літали,
Як мрії окрилені душ!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи є у вас мрії? Які?
2. Про що мріють лелеки?
3. На якому дереві лелеки звили гніздо?

Любов ВІДУЩА

КОЛЬОРИ ВИШИВКИ

Мама вишила сорочку
Дрібними стіжками.
На вишивці – візерунки
Густими рядами.

Чорний колір – то земляця.
Все на ній зростає –
Буйні квіти, малі діти
І щастя безкрає.

Жовтий колір – дрібні зорі
І пшениця з житом,
Колосок до колосочка
Сплетено й прошито.

А зелений – то листочки,
Паростки, травичка,
Голубий – безкрає небо,
Озеро і річка.

А червоний – ягідочки
Світять калинові.
Цвіт нашої до України
Чистої любові.

Голка шие-вишиває –
Стібок до стібочка.
Яка гарна, яка рідна
Мамина сорочка!

? ЗАПИТАННЯ

1. Якого кольору нитки ви обрали б для вишивки?
2. Що означають символи на вишиванках?
3. Яким кольором на вишивці ви зобразили б Україну?

Любов ВІДУЩА

ЖИВИ!

Не зволікай, бо потім буде пізно,
Живи, свою історію твори,
Бери звитягу із собою, звісно,
Палай, освічуй, полум'ям гори!

Не дорікай, живи без звинувачень,
 Жени од себе звідників лихих.
 Вмій пробачати. Не чекай пробачень
 І знай, що звершень не бува легких.

Не розгуби захопленого дива
 І друзів, і казковий плин подій,
 Ти будь щасливим (або будь щаслива)
 І щастя це відстояти зумій!

? ЗАПИТАННЯ

1. До чого закликає авторка у вірші?
2. Що, на думку авторки, потрібно відкинути для досягнення мети? А на вашу думку?
3. Яке життєве досягнення ви вважаєте найважливішим?

Любов ВІДУШІА

МОЯ УКРАЇНА

Чим ти на мене сильно впливаєш,
 Чим ти мене із собою єднаєш?
 Словом!
 Що з моїх уст зразу в відповідь

лється,

Жартом веселим до тебе сміється?
 Мова!

Хто тебе в смутку і радості любить,
 Гладить, колише, цілує –
 голубить?

Мати!

Хто тебе бути мужнім навчає,
 Хто до порядку строго привчає?

Тато!

Чи вас багато таких, мої діти,
 Тих, що уміють співати й радіти?
 Море!

Що переможете, що проженете,
 Що із земного обличчя зітрете?
 Горе!

Ще у вас, знаю, є одна мати,
 Хоче вона вас вчити – навчати.
 Одна – єдина!

Як вона зветься? Піснею лється
 І проростає з кожного серця
 Моя Україна!

? ЗАПИТАННЯ

1. За що ви любите Україну?
2. Якими словами ви описали б Україну?
3. Назвіть місто, село, місцевість в Україні, краса яких вас захоплює. Якби сьогодні мали можливість вирушити в мандри Україною, куди б ви поїхали?

Миколаївська область

Світлана ЦАРУНСЬКА

КОЗАЦЬКЕ ДЖЕРЕЛО

Давно то було. Ще коли чумаки по сіль на південь возами їздили. Їдуть вони, подорожні пісні співають. По зорях шлях звіряють. Удень сонце пече немилосердно. Води хочеться напиться, а де її взяти? Навкруги ні річечки, ні криниці. Ополудні зупинились чумаки під подорожньою вербою відпочити. Один сивочубий чумака оглядівся навкруги і каже:

– Дивіться, степ навкруг, а тут верба росте. Вона любить селитися там, де вода. Чуєте, навіть пахне вологою...

Взяв чумака старого заступа, обійшов навкруги місцину, придивився і почав копати. Йому й інші стали допомагати. Довгенько копали вони, змінюючи один одного, бо кам'янистим виявилось те місце.

Полягали чумаки спати, простеливши рядно на пахучій траві. І приснився одному з них дивний сон: ніби до нього підійшла гарна дівчина, простягає йому кілька груш і говорить:

– З'їжте ці чарівні груші, вам сили додасться.

Прокинувся молодий чумака, дивиться, а в нього й справді в руках груші. Тут уже й сонечко сходить, товариші його прокидаються. З'їли вони ті груші та й відразу відчували, як сила їхня примножилась.

Швидко почали вони копати, весело робота йшла. А коли сонце стало в небі прямо над головами, з-під піску вода з'явилася. Ще розчистили пісок і побачили, як спочатку несміливо, а потім пружно забило джерело. Зраділи чумаки, напилися води. Вона була смачною і холодною-холодною.

Чумаки почали розпитувати свого юного побратима, що то за груші, і де він їх узяв. Розповів їм хлопець усе, як було.

– Мабуть, ті груші і справді чарівні, коли можуть допомагати людям, наділяти їх силою і здоров'ям. Давайте посадимо зернятка з тих груш, хай ростуть. Може комусь у пригоді стануть, – сказав поважний чумака.

Шукали-шукали ті зернятка в траві, а пташки їх вже й склювали. Одне тільки і знайшли. Посадили його в землю, полили свіжою водою з джерела, а воно відразу й проросло. Дивина, та й годі! Набрали чумаки повні дзбани води в дорогу та й поїхали...

А коли через кілька років проїздили знову тим шляхом, вирішили звернути до джерела. Може воно замулилося? Але джерело жило! Хтось обклав його камінцями, а з нього витікав тоненький, але жвавий струмочок

і діловито жебонів у траві, пробиваючи собі русло. Груша стала справжньою красунею: високою, розкидистою.

Багато води витекло тим струмочком із чумацького джерела. Поселилися там люди, виросло село. Зробили люди над джерелом зруб. І досі б'є-нуртує те джерело, напуває ціле село.

А неподалік – здоровенна груша радує дівчорю солодкими терпкими плодами...

? ЗАПИТАННЯ

1. Хто такі козаки?
2. Яку роль вони відіграли в історії нашої держави?
3. Чи треба відроджувати козацтво? Яким чином?

Світлана ЦАРЕНСЬКА

ЛЕГЕНДА ПРО ШИПШИНУ

Усім відомо, як тяжко колись жилося на Україні. Не оминули лихі часи й село Центральне. Весь час турки і татари зазіхали на багаті й родючі землі. Щоразу нападники забирали худобу, людей же гнали в рабство та на продаж. Постійно народ лише терпів ці знущання.

Але одного разу, коли вороги вдерлися в село, селяни почали боронитися: хто вхопив вила, хто граблі, інші – лопату... Захищалися люди, як могли.

Серед захисників особливо сміливим був один молодий хлопець. Він завзято рубав ворогів, розкидав їх на усі боки. Але все-таки нападники його оточили і по-звірячому вбили. Це бачила його дівчина – наречена. Тоді вона від розпачу і люті вхопила серпа і відрізала голову найстаршого ворога. Тої ж миті загарбники кинулися за нею, щоб помститися, а вона тікала аж за село. За нею побігли й інші дівчата. Але, добігши до води, молодичі побачили, що ніде більше тікати й ховатися. Тоді вони стали на коліна і почали молити Бога про спасіння і захист. Господь не хотів марної смерті дівчат і за те, що були такими вірними захисницями свого села, перетворив їх на густі колючі кущі шипшини.

Вороги прибігли до балки, почали шукати дівчат, але тих ніде не було видно. Лише густі колючі кущі оточили все село. Вороги не могли пройти крізь ту «загорожу». Гілки шипшини рвали їм одяг, колючки впивалися в тіло і роздирали його до крові. А кущів усе більшало й більшало. Утворилися непрохідні хащі. Вороги не могли знайти втікачок і повернули геть – подалі від цих місць. А кров ворожа яскравими краплинами запеклася на гілочках тих кущів.

З того жахливого часу росте шипшина біля кожного села. Навесні

красивими рожевими квітками нагадує про молодих дівчат – захисниць села, а червоними терпкими ягодами восени – про ненависних лютих ворогів. Водночас вона створює прихисток для захисників рідної землі, обороняє села від «непроханих гостей», радує око своєю красою. А при нагоді всіх полікує та нагадує корисними ягодами. І примітним є те, що весь час цей кущ укритий зграями пташок, які голосно цвірінькають – то молоді дівчата співають свою журливу пісню.

Тож, коли побачите шипшину біля свого села – не знищуйте «колючку», а згадайте про юних захисниць – пов'яжіть на кущ кольорову стрічку. Отак подякуйте дівчатам за нашу свободу...

? ЗАПИТАННЯ

1. Що вам відомо про таку рослину, як шипшина?
2. Чи вважаєте ви шипшину бур'яном?
3. Чи має шипшина лікарські властивості? Які?

Світлана ЦАРЕНСЬКА

БІЛА АКАЦІЯ

Багато хто чув про страшну трагедію в Богданівці, що сталася під час війни. Узимку там було страчено німцями багато тисяч мирного населення єврейської національності. Від такого горя земля перестала родити. Суховії розносили родючий ґрунт. Дощі обходили село. Ріка обміліла. Трава не росла, дерева почорніли.

Птахи обминали село, жителі села ходили пригнічені. А вночі високі й маленькі тіні загиблих людей виходили з яру та ходили вулицями поки не зійде сонце.

Отак дароване богом село, що колись було схоже на рай, наводило жах на подорожніх, які об'їжджали його. Та якось один чоловік насмілився зайти в село, щоб запастися водою. Він був колишнім моряком, об'їздив пів світу й багато знав. Щоб відродити землю, подорожній порадив людям обсадити яр, поля, вулиці білою акацією. Люди послухали мудрого чоловіка. Привезли здалеку маленькі саджанці та повні мішки насіння цього дерева. Замочили його у бузькій воді. Понасаджували там, де казав незнайомиць. І сталося диво: змучена, суха земля прийняла насіння. Воно проросло, зазеленіли молоді пагінці й дуже швидко почали рости, ухопившись за землю коріннячком. Незабаром на голих колючих гілочках дерев з'явилися білі запашні кетяги цвіту. Тонкий аромат охопив поля, двори. У кронах молодих дерев загули бджоли, збираючи людям цілющий мед. Повернулися птахи, почали гніздитися, знайшовши притулок на репаному густому гіллі акації. Птахи виспівували з ранку до ночі. Їх пісні оживили все довкола, розігнали

тяжкий смуток, піднявшись до сонця, донеслися до загиблих душ. Частенько став навідуватися дощик, щоб послухати пташиного співу. У своїх піснях птахи розповідали про ті далекі чудові землі, де доводилось їм побувати. З тих пір у селі все відродилося. А яр кожную весну вкривається густим голубим килимом фіалок, які проросли із сліз закатованих, на згадку про ту страшну подію. Обабіч яру стоїть ряд акацій, які кожную весну засипають білими квітами місце трагедії. Акація – наше Дерево Життя, наша Берегиня. Гіллям, ніби крильми, захистила від суховіїв, корінням закріпила землю, цвітом лікує від застуди.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи росте у вашій місцевості акація? Що вам про неї відомо?
2. Чи має акація лікувальні властивості? Які?
3. Які ви знаєте різновиди акацій? Назвіть їх особливості.

Віра МЯРУШАК

РІЗДВЯНА КАЗКА

Зимові канікули завжди наповнені букетом новорічних свят. Я і мій брат дуже їх любили. Приєднувалися до ватаги хлопців та дівчат, що ходили від хати до хати посівати, колядувати, щедрувати. Додому ми приносили гостинці: горіхи, цукерки, пряники. Особливою чарівністю був наповнений Святвечір. До нього готувалися ретельно, заздалегідь. Навіть зимове повітря було просякнуте особливим блаженним запахом печеного хліба, дух якого приємно лоскотав у носі.

Урочисто готувалися до свята й у нашому домі. Матуся заходжувалась біля тіста для хліба, калачів та пиріжків. Брат допомагав татові розпалювати піч, я з мамою ліпила пиріжки. Вони були з вишнею, капостою, квасолею. Ненька також готувала з пшениці кутю, ставила її, щоб упріло зерно. Потім із сухофруктів варила узвар, мені довіряла макогоном товкти мак у макітрі. Але ми не відразу сідали за різдвяний стіл, бо в мене з братом було ще одне почесне завдання. Допоки зійде зоря на небі, нам потрібно обійти рідних із гостинцями. Мама споряджала нас у дорогу: розстеляла велику білу хустку, на яку клала тарілку з кутею, на неї – пахучі калачі та зарум'янені пиріжки, подарунки – кольорові хустки, фартухи, вишиванки. Наказує на дорогу:

– Відразу підете до хрещеної, потім до баби Моті.

Власне, я з Михайликом давно вже знала цей шлях. Спускаємося провулком до балки, переходимо через невеликий місточок. Це не наша територія,

тут ми буваємо рідко, тому собаки рвуться з прив'язу, а ми вже біля зелених воріт хрещеної мами. Вона на нас чекає.

– Можна колядувати? – питаємо на порозі.

– Колядуйте! – всміхається до нас, мов облита світлом, жінка.

Коляд, коляд колядниця,

Добра з маком паляниця.

А без меду не така,

Дайте, тітко, п'ятака

А ви, дядьку, грошей,

Бо я...

І тут наші з братом голоси звучать по-різному, я співаю «дівка хороша», а Мишко – «хлопець хороший». Та від цього нічого не змінюється, бо хрещена запрошує обох до хати, де за святковим столом сидить її родина: чоловік та дві симпатичних дівчинки.

– Наші тато і мама вечерю вам прислали, – кажу я і подаю акуратний вузлик.

Хрещена розв'язує його, відбирає гостинці й кладе до нашого вузлика свої пиріжки та калач. Запрошує до столу. Ми пригощаємось, але добре пам'ятаємо, що до сходу зорі ще потрібно потрапити до бабусі й повернутися додому.

– То ми вже підемо, – говорю я.

Але хрещена нам приготувала подарунки. Вона подає братові м'яча. Я аж примружуюсь – червоно-зелений, немов підперезаний жовтою стрічкою, він опиняється в братових руках.

– Оце-то подарунок! – захоплююсь. Та мене теж чекає щаслива несподіванка. Хрещена відкидає скриню, і перед моїми очима відкривається величезне багатство – різнокольорові стрічки. Мої очі розбігаються. Вони вбирають у себе різнобарвну палітру: рожеві, червоні, сині, зелені атласні так і просяться до моїх рук, але я точно знаю, що потрібно взяти тільки дві. Вибираю блакитні та уявляю, як вони будуть пасувати до моїх сірих очей. Хрещена дає нам по цілому карбованцю, бо не дарма ж ми колядували. Подарунки від матусі теж подобаються всім членам родини.

Ми прощаємось. Тепер наш шлях лежить до баби Моті. Ми її так називаємо, хоча вона для нас ніяка не баба, а тітка. Просто набагато старша від нас. Ми її дуже любимо, бо бабуня надто добра та лагідна.

Під ногами рипить сніг, як кришталь. Ми його топчемо у провулку, який виводить нас до бабусиної хати. А ось і вона, така ж старенька, як і господиня.

– Уже скоро зоря зазолотиться над лісом і степом, а вас усе немає, мої янголятка, – вона пестить шкарубкою рукою то мою, то братову голову.

– А вам тато та мама гостинця прислали, – знову говорю я, немов старша.

Бабуся розв'язує вузлика і забирає гостинці, натомість кладе свої. А ще вона дарує нам свої пряники – лисички, ведмежатка, зайчики. Тільки в неї є такі формочки з чудернацькими звірятами. Про це знають усі наші друзі,

і тому вони неодмінно прийдуть до неї посівати чи колядувати.

Старенька приміряє картатий фартух, який для неї пошила матуся. Усміхається. Потім запалює на покуті свічку. Під її ногами чується тихий шелест соломи й сіна, стіл заставлений щедротами Святвечора: кутею, молочним киселем, холодцем, запашними пирогами.

– Христос народився! З Різдвом святим! – вітає нас бабуся і запрошує до столу. Їй дуже хочеться, щоб ми спробували всі її страви. Та в нас на це уже ледве вистачає духу. Ми ще трохи гостюємо і збираємось додому. На вулиці поглядаємо на небо, на якому ось-ось займеться зірка, що сповістить усьому світові про народження Христа.

Ноги донесли до нашого провулку. На його розі стоїть сусідка баба Улита. Вона немов чекала на нас.

– Заходьте, погостуйте! – запрошує так, що їй неможливо відмовити. Баба Улита та дід Мінько поводяться, немов ми в них найрідніші гості. У кутку небагатої оселі образок освітлює лампадка, її зайчики гуляють по столу, на якому стоїть навариста кутя, запашний узвар, вишневий кисіль.

– Пригощайтесь, – садять за стіл мене з братом. І ми сідаємо, бо знаємо, що в них немає дітей та рідних. Тож хто до них прийде, якщо не ми?

– Тато і мама передали вам вечерю, – говорю я і подаю вузлик. Знаю, що гостинцями ми не здивуємо стареньких, проте моя маленька душа розуміє, що кожному приємна увага.

– Їжте, їжте, – суне нам до рук ложки бабуня і щасливо зазирає в очі.

Ми ліниво колупаємось у тарілках, бо наші животи не витримують великого навантаження.

– Ми з дідом вам цукерочок приготували, – насипає повні жмені дрібних, смачних солодоців, які ввібрали в себе неймовірні запахи какао, кави і чебрецю.

Ми ще трохи посиділи за столом.

– Нам пора додому, – неначе вибачаємось перед старенькими. Вони проводжають нас за поріг.

Знову під ногами рипить сніг. Нарешті ми щасливі, рум'яні від морозу і свіжого повітря повертаємось додому. Нас зустрічають мама і тато.

– Можна колядувати? – запитуємо ми.

– Колядуйте, – відповідає мама. На її обличчі грає щаслива усмішка.

Ми співаємо колядку і у відповідь отримуємо подарунок – книгу. Наші очі вбирають яскраві барви обкладинки, а руки поспіхом перегортають сторінки, які дихають свіжою фарбою. Це для нас найкращий подарунок.

– Потім читати будете, погляньте на небо, – каже тато.

Перша зірка, неначе королева, зійшла до нас. Розпочинається різдвяна казка.

? ЗАПИТАННЯ

1. Назвіть усі новорічно-різдвяні свята, які відзначають в Україні. Прості-вайте колядки, які ви знаєте.
2. Перелічіть страви, які мають бути на різдвяному столі?
3. Охарактеризуйте образ матусі.
4. Чому дівчинка з подарунків взяла лише дві стрічки?
5. Якою була поведінка дітей стосовно баби Улити та діда Мінька?
6. Чи може бути книга найкращим подарунком?

Галина ЗАПОРОЖЧЕНКО

ТИХИЙ РАЙ

У саду гніздечко горличка звела
 І надвечір любо мову повела:
 Про свою хатинку і про тихий рай,
 Бо за все миліший – тільки рідний край.
 Тут і горленята стануть на крило
 Полетять над садом, лугом і селом,
 І свої гніздечка потім теж зведуть,
 Бо найкраще місце в світі – тільки тут.
 Не бояться зради, линуть до людей,
 Не буває краще більше їм ніде,
 І хоча про волю знають, мабуть, все –
 Туляться всім серцем до людських осель.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи знаєте ви, хто такі горлиці?
2. Охарактеризуйте цю пташку. Як ви вважаєте, чому горлички селяться поблизу людського житла? Де вони будують свої гнізда?
3. Чи знаєте ви приклади народної творчості про цю птаху?

Галина ЗАПОРОЖЧЕНКО

ЯК ГАРНО УКРАЇНСЬКОЮ ЗВУЧИТЬ

Як гарно українською звучить:
 І чорногуз, і бусол, і лелека...

І серце кожен раз чомусь щемить,

Хоча й від дому нині я далеко.

Та не забула бузькове гніздо

При битій стежці, де дівчам гасала. Лелечий клекіт завжди пам'ятала...
Його в селі не руйнував ніхто,

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому лелеку вважають символічним птахом України?
2. Чи знаєте ви, де зимують і який шлях до рідного краю долають ці птахи?
3. Чи бачили ви коли-небудь лелече гніздо? Чи знаєте, з якого матеріалу будують лелеки свої гнізда?

Галина ЗАПОРОЖЧЕНКО

НА СЕЛІ

Здається, ніби й спеки не було...
Який сьогодні прохолодний вечір.
Вже Спас минув. І линуть за селом
У чистім небі голоси лелечі.

Уже зерно добірне у млині,
Хоча землі і сняться ще покоси,
І цвіркуни співочі у стерні,
І над ланами птаство стоголосе.

Пихатий сонях ген, за небокрай,
Пішов рядами – сонце доганяє.
В садах у кошик проситься врожай,
А на столи – рум'яні короваї.

Бо на селі для справ – завжди почин,
І їм кінця не видно ані краю.
Недаром кажуть: – Літній день один
Усю родину рік увесь вгощає.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим відрізняється побутова праця селянина від праці робітника міського підприємства?
2. Які професії характерні для мешканців села? Яка, на вашу думку, професія у селі найважливіша?
3. У яку пору року в селян багато важливих справ? Якими продуктами харчування селяни забезпечують населення?

Ксана КОВАЛЕНКО

***

А якби не було ніякої шафи, чи жодної Нарнії,
 То куди б ти ховала своїх вірних лісів та лагідних оленів?
 Як не було б Аліси з казкової доброї Англії,
 Як приборкала б ти королеву і злющих драконів?
 Задзеркальні комахи сідають на вікна й ображено бовкають,
 І край лісу повільно крадеться і проситься в хату,
 Місця тут небагато: на підвіконні та попід сходами
 Вічно тулиться щось величезне, сумне й волохате.

Що поробиш, комусь надто важко у нього повірити,
 Не на вулицю ж гнати, йому там самотньо під зорями,
 Є робота й для нього – троянду ростити і соняхи,
 Баобابی щоранку полоти і...
 Мріяти...

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим цей твір здивував вас?
2. Які фантастичні тварини згадуються у вірші? З яких творів вони потрапили у цей вірш?
3. Чому героїня вирішує залишити велике, сумне й волохате створіння?

Ксана КОВАЛЕНКО

КІНЕЦЬ ГЕОГРАФІЇ

забери нас туди, де кінець географії,
 туди, де немає газелей чи рафіків,
 де без мушлі розгулюють
 сонячні равлики,

де африки білі, проте чорні євразії,
 куди не сягає навіть фантазія,
 де місяць незайманий,
 де є місце поезії,

туди, де кінчаються раптом всі станції,
де мерзне екватор, а полюси плавляться,
куди не дістанешся навіть автівкою,
де немає готівки.

де під дощем ми станем барвистими
і впадемо в шаленство, а може дикунство,
і безсоромно як у дитинстві
будем кидатись листям.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що таке «кінець географії» у розумінні авторки і чим це місце відрізняється від інших? Чому власні назви авторка пише в поезії з малої букви?
2. Які нереальні речі присутні в місці під назвою «кінець географії»?
3. Чи хотіли б ви туди потрапити? Чому?

Ксана КОВАЛЕНКО

СОНЦЯ

У мене ще багато сонць
за пазухою,
І кожне сильне,
як соняшника насіння,
що тендітними пазурцями
розламає кригу, асфальт,
шибки, стіни,
чий міцні стебла-промені,
зронені в землю,

складуться в золоті
до неба сходинки,
що ними лише злетіти птахою
або подумки,
що ними можна підняти удвох...
У мене ще багато сонць
за пазухою.
Кожне – як усмішка.
Кожне – як Бог.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що символізують сонця ліричної героїні?
2. Яким бачить вона насіння соняшника?
3. Яким чином цей запас сонячної енергії допомагає їй у житті?

Одеська область

Петро ТІКАЧ

ТУРЕЦЬКІ КОРАБЛІ З ЗОЛОТОМ

На лівому березі річки Кодими розташоване мальовниче село Немирівське. Воно цікаве своїми культурними традиціями та історичним минулим. Засноване село в другій половині XVIII століття. Саме тут проходили вигідні торгівельні шляхи між Балтою та багатьма містами півдня України.

Річка Кодима на той час була широкою та повноводною і по ній могли, без особливих труднощів, плавати невеликі торгові кораблі й баржі. Із тих самих пір ходить легенда про затонулий турецький корабель, завантажений золотими цехінами...

У ті часи річка Кодима була кордоном між двома державами – Османською Туреччиною і Річчю Посполитою. Отож тут завжди відбувалися сутички між ворогуючими сторонами. І коли поляки на лівому березі почали зводити фортецю Юзефгород, турки на правому теж почали будувати свою, яку назвали Барта (від слова «барта» – назви турецької зброї у вигляді сокири – походить і назва міста Балта). А для будівництва потрібні були гроші. І ось, з Туреччини через Чорне море, а потім Південним Бугом і далі Кодимою пішов корабель із золотом. Але за ним пильно стежили козаки і на підході до Барти (а саме в тому місці, де пізніше було побудовано й село Немирівське), коли турки, почувши себе в безпеці, зупинились на ніч, вони підірвали під кораблем бочку з порохом. Отак і пішло турецьке золото на дно Кодими.

Багато було охочих відшукати ті скарби, але ніхто не знав достеменно, у якому місці вони затонули, а може і не було ніяких скарбів, а все це тільки вигадка. Люди переказують, а так це чи ні – того вже ніхто не знає напевно і все це тільки вимисел.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яке значення річки Кодими для цих країн?
2. Навіщо були потрібні кошти татарам, які тут жили?
3. Чому українські землі належали Османській імперії та Польському Королівству?

*Петро ПТКАЧ***ЛИСА ГОРА**

Ця легенда пов'язана із переселенням національних груп людей. Із розповідей старожилів стало відомо, що на території села Ракулово (Балтщина) панували в давнину турки. Коли турків виселяли з ракулянських земель, вони не змогли забрати все своє багатство...

От тоді й з'явилася легенда про «Лису гору».

Гора у ті давні часи була чиста: тільки пісок, і глина, росли там трави, польові квіти. Турки, вибираючись із села через Лису гору, закопати там вирішили трохи золота. З часом цю гору облюбували лиси. Вони нарobili багато нір. Старі люди розказують, що коли добре світило сонце, то із центру села було видно, як виблискує те золото, де лиси виривали нори.

Багато людей ходили на Лису гору в надії відшукати його, але так ніхто нічого і не знайшов.

Гальма – голь – Гольма.

Заснування села Гольма пов'язано з тим періодом у житті нашої держави, коли ці землі були звільнені з-під турецького панування.

Про назву села існує в народі дві легенди.

У першій розповідається так: «У сиву давнину, коли ще не існувало села, по цих місцях на гору через річку Кодиму проходив чумацький шлях. Цим шляхом їздили чумаки в Крим за сіллю і по рибу.

Важке безпросвітне життя було в чумаків. Не так важка праця, як страшна хвороба – чума, лякала їх. Везучи чуже добро, вони, щоб не захворіти чумою, змащували себе дьогтем. Звідси і пішла назва – чумак.

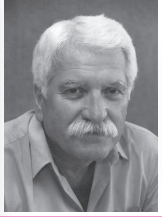
Повертаючись із вантажем, чумаки дуже пильнували крутий спуск – гору, яка вела униз до річки Кодими. Під'їжджаючи до спуску, ватажок кричав: «Гальма!». Усі готувалися до того, щоб з'їхати благополучно з крутої гори, тобто гальмували вози.

Згодом у цьому місці по берегах річки появилися мешканці і утворили село, яке звуть сьогодні Гольма (гальмо).

Друга легенда говорить про те, що мешканці, які з'явилися по берегах річки, дуже бідно жили: не мали що їсти, в що одягатися. Через їхню бідність звали їх «голь» (від слова «голі»). Так за другою легендою з'явилася назва поселення – голь – Гольма.

? ЗАПИТАННЯ

1. Де взялося золото та інші цінності в турків, які проживали в селі?
2. Лисиці облюбували цей схил. Чому? З яких гірських порід був цей схил гори?
3. Хто ж вони, чумаки? Звідки взагалі взялося це слово?

Роман КРАКАЛІЯ

БЛУКАЮЧІ ОСТРОВИ
(УРИВОК З ОДНОІМЕННОЇ ПОВІСТІ)

Тиха зелена вуличка, обіч неї густі крона майже зімкнулися вгорі, а маленькі будиночки в лапатову виноградному листі, у вітті абрикосових та персикових дерев – наче у камуфляжі. Це – Великий Фонтан. Вуличка веде прямо до моря, і там, у її кінці, де стрімкі кручі поросли непролазними хащами диких чагарників, його улюблене місце. Кость підтюпцем біжить туди, де в чистій воді, до самого дна пронизаній сонячним промінням, дурні бички ледь не самі пливуть до рук. Маска і ласти – ото й усе рибальське спорядження. Та ще – господарська сумка з металевої сітки, наповнена доверху щедрим уловом – не лише бичками, а й чорними великими скойками, її можна гордовито пронести крізь гамірні товпища курортників, зверхньо і незворушно відповідаючи на всі запитання: «Не продається».

Сьогодні на морі шторм, і боязкі бички, звісно ж, відсиджуються у своїх нірках. Та Кость усе одно поспішає туди, тому що, на відміну від курортників, любить купатися, коли на морі хвилі. Він біжить собі, високо підкидаючи коліна, щоб не злетіли в'єтнамки, й зненацька бачить майже нереальну картину. Біля одного з будиночків стоїть капітан, він зодягнутий по всій формі, блискучі шеврони горять на рукавах білого кітеля, і сліпить очі до блиску начищений золотий якір на високому білому кашкеті. Капітан стоїть біля хвіртки і старанно натоптує добрячу люльку тютюном із пласкої металевої тютюннички. Там на картинці матрос у зубах тримає таку саму файку. Ця чорна люлька цілковито довершила в Костевій уяві образ просоленого морського бувальця й остаточно звернула його з курсу. Невже він бачив десь це обличчя? Та ж у великому портовому місті всі моряки, либонь, подібні один до одного, але далеко не всі вони – капітани, й зовсім не факт, що когось із них можна зненацька уздріти посеред спеченого літа десь на курортному Фонтані, ще й при повнім параді. Кость повільно, мов загіпнотизований, підійшов до моряка. Чудова нагода: ось коли він про все дізнається. Недарма завернув саме в цей завулок, хоч попервах мав на думці трусонутися собі перестиглих абрикосів з гілки, що нависла над самою стежкою.

– Острови блукаючого архіпелагу? – повагом перепитав капітан. Він замислено вийняв люльку з-під вусів й уважно розглядав Костя. Немовби розмірковував: чи варто говорити зараз на цю тему, ось тут, посеред вулиці, з якимось невідомим йому хлопчаком? Та й чи можна сприймати його таке дивне запитання всерйоз? Нарешті, добув з кишені запальничку, неквапно викресав язичок вогню, зацікавлено запитав:

– А де ви чули про них, юначе? Адже не видумав, сподіваюсь?..

– Не знаю... – знітився чомусь – бо рідко таке з ним траплялося – Кость. – Але я чув, чув про них!..

Капітан мовчки, нестерпно довго роздмухував свою люльку та зосере-

джено дививсь, як розжарюється, потріскуючи, тютюн. Коли, нарешті, за-пашиста хмаринка зависла перед його обличчям, помахав долонею, щоб розвіяти, а тоді пильно глянув на Костя і коротко відказав:

– І я чував. Але самому не доводилось... На жаль. – І додав скрушно:

– А тепер – то й поготів. Бо вже на заслуженому, як мовиться... Отак, друже.

Кость мовчав, приголомшений відповіддю. Значить, вони все ж таки є десь в океані, блукаючі острови! І він не придумав це, як ось кпинить з нього мама, йому не наснилось.

Капітан, мовби й не помічаючи його душевного стану, знову зосереджено почав розглядати свою люльку, ніби вперше оце розкурив її. Потім розважливо вимовив: – Послухай-но... – він застромив люльку під густі з білими волосинками вуса та кілька разів пустив пахучого димку; чутно було, як потріскує тютюн. – Послухай-но... А ти справді певен, що вони таки є... оті... гм... блукаючі острови?

– Аякже! – Кость аж задихнувся, обурений таким сумнівом бувалого капітана. – Вони існують так само, як ось ми... як оця Ваша люлька!

Моряк посміхнувся, але одразу й зігнав усміх з обличчя, бо перейнявся вірою та великою мрією свого юного співрозмовника, і сказав дуже серйозно та переконливо:

– То вони десь є. Мусять бути! А коли так – ти їх побачиш... відкриєш для себе. Обов'язково!

«Ти їх відкриєш... їх відкриєш... відкриєш!» – немовби луною долинуло до нього. Земля хитнулася під ногами, наче палуба корабля, розіслалось довкола безкрає море, укрите білими баранцями хвиль, а далеко на обрії почали виринати нечіткі обриси невідомого архіпелагу. Видіння так само зненацька зникло, як зникає зображення на екрані. І ось він знову стоїть на порожній вулиці, один, ніби й не було тут більш нікого. От хіба що тютюн, згораючи, залишив по собі дразливий запах далеких мандрів...

Здається, скільки пам'ятав себе, жив мрією про блукачі острови. Може, йому розповіли про них зелені водорості, принесені морем до його ніг, коли віддихувався на піску після плавби та пірнань, спостерігаючи за мінливим полиском хвиль? Чи дивосвітні мушлі, котрі побачив одного разу на днищі велетенського танкера, заведеного в сухий док на батьковому заводі? А може, вітер, який линув над містом серпневим опівніччям, прокресленим згасаючими траєкторіями падучих світил? Терпкий вітер далеких морів та океанського безміру. Коли закінчувались уроки, він розстеляв на підлозі мапу обидвох півкуль і терпляче вчитувався в дивовижні назви. «Гей, Колумбе, де твої острови? – не раз кепкували однокласники. – Може, у Місячнім морі?» Траплялося, що і в калюжу його заганяли та зчиняли довкола глумливий танець острівних дикунів. Доходило і до бійки не раз, але вперто відмовчувався. Удома діймав батьків своїми запитаннями, проте батько лише знічено стенав плечима:

– Не знаю. Може, і є, коли питаєш про них.

Мати рішуче відповідала:

– Острови Зеленого Мису знаю. Острови Фіджі є. Фолклендські острови... Ще про якісь чула. А блукаючий архіпелаг? Де ти його відкрив? Назва якась дивна...

– Це не назва, це...

– Він ще не відкрив, – то батько з широкого закритого балкону, обладнаного під домашню майстерню. – У нього все ще попереду. Але треба добре вчитися.

Та чому ж таки, чому запали йому в душу ті острови? Уперто шукав їх слідів, бодай найменших ознак існування. Вірив і знав, що вони таки є. Могла б та його віра щезнути, як сліди на піску під байдужою хвилею. А вона жила у свідомості, мов лінія морського овиду, яка, скільки б не плив, ніколи не зникає, хоч і не наближається і не віддаляється, а все тримає тебе на тій самій відстані.

І все-таки він знову прийшов на цю саму вулицю, до цієї ж хвіртки – місця такої колись несподіваної зустрічі. Здається, так ніщо й не змінилося в цьому завулку в кількох хвилинах до моря. Той самий щербатий паркан з черепашникового каменю, з якого й місто його рідне було збудоване колись, фарбоване синім вікно, заслонене фіранками, та ж металева хвіртка, зацеплена дротяним кільцем – тоді вона, здається, зачиналася на засув.

Зняв кільце і нерішуче штовхнув давно фарбований нагрітий сонцем метал. Побачив крихітний дворик, вимощений кам'яними плитами, крізь щілини проросла трава, й видно було, що її тут ніхто не вищипує. З відкритого люка зміївся лискучий шланг, чутно було, як струменить вода. Сонячні зайчики вигравали на плитах крізь лапате листя – на тонких металевих прутах рясно повивсь виноград.

Незнайома жінка у фартусі подивилась на Костя без подиву, спокійно й лагідно.

– Я... до капітана, – вимовив стиха. – Можна до нього?

– Не живе вже він тут. – Вона обтерла руки подолом і присіла на коротеньку лавочку. – Рік на пенсії сидів отуто, а тоді не витримав та й подався до сина – штурманує хлопець десь на Дніпрі, і сам диспетчером влаштувався. Кличуть мене, та що ж... А ти в якій потребі?

Знічено мовчав. Тоді вона підвелася, взяла його за руку і прочинила хвіртку до саду;

– Хочеш яблук? Он зривай і хрумай, але не труси. Це його дерева. Усе тут його, у цьому саду. – Ледь чутно зітхнула. – Своїми руками все і саджав, і вирощував. Як з маленькими діточками, морочився. – Вона легенько торкнулась його плеча:

– Йди, роздивися.

Фантастичний сад виростив капітан. Кость навіть забув, чого прийшов сюди. Ступав цим садом, як ступають першопрохідці щойно відкритою землею. Дивовижні дерева обступали його зусбіч. Зупинився біля одного: невисоке, але крислате, з широкою кроною, воно було схоже на велетенську розкриту парасоллю. Він гойднув долонею чималеньке яблуко зелено-жовтого кольору, воно було тепле й важке.

– Ці ще не стиглі. Ти он відтіля візьми, бачиш, аж світяться, так хочуть, щоб скуштували.

Справді, на сусідній гілці рядком висіли червонобокі плоди, гілка од їх ваги аж прогнулась дугою, наче хотіла опертись на землю. Кость уже намірився, було, зірвати одне, а рука так і застигла в повітрі. З-поміж листя раптом вигулькнуло до нього вже зовсім інше яблуко, маленьке, продовгувате, рожево-зелене. Жінка побачила його здивування.

– Там аж трое сортів, і всі вони прижилися на одному стовбурі, – пояснила. – А дозрівають у різний час, оці в червні, а он ті – аж у жовтні. Спеціально сорти добирав, привозив часом здалеку.

– Оце так чудо-дерево! – у захваті вигукнув Кость.

– Ти погуляй тут, а в мене там робота, – сказала жінка й пішла до будинку.

Зненацька з-за високих кущів малини почулися голоси. Двоє жіночок – одна, мабуть, з балкона, а інша – із сусіднього двору голосно розмовляли.

– Я йому кажу: ти сядь та почитай, книжки вже, он, пилкою припали. А він: хочу на море – і край. От лиш не ночує на морі.

– Та хоч погасає за літо. А наш, мов припнутий до двору, з дівчатками на асфальті стрибає. На море кличуть хлопці – не хоче.

– Та хай би вже біля хати, усе на очах.

– А що з того? Усе життя на очах не буде.

Кость щиро поспівчував невідомому хлопчикові, котрий цілими днями кроку не ступне з двору. Чи ж можна уявити собі життя без моря? З його кораблями і гомінкими пляжами, з його штормами, коли велетенські хвилі згасають на хвилерізах, а відтак з гуркотом розбиваються на дебаркадерах, з його бичками, жовтими глинястими урвищами. Яюсь він запитав у мами: «А якби я зовсім не народився, то й моря ніколи б не побачив?» Мама посміхнулася, а він сам же й відповів упевнено: «Ні, такого не могло бути».

На море він почав ходити ще в другому класі, хоч треба було їхати через усе місто. Не знав, коли й плавати навчився. А вже через рік, ледь починались канікули, пропадав там від ранку й до вечора. За літо шкіра його аж наче обвуглювалась, волосся геть вигорало під палючим сонцем. У морі Кость почувався, як риба. Годинами плавав і перекидався у хвилях далеко від берега, міг навіть ушіймати бичка на плаву великими руками, вишукував їх під камінням. А потім утомлено падав на гарячий пісок головою до моря та розглядав кораблі, що поволі проходили зоддалік. Куди вони йдуть? Відкіля вертають? Що везуть у своїх трюмах і що бачили у далеких рейсах? Які шторми намагалися затягнути їх у страшні глибини і в яких портах, на яких островах швартувалися вони? Море уявлялось йому живою істотою, з якою треба дружити. Друзів мав небагато, знав про них усе. Знав, що старий, припнутий до берега вітрильник «Екватор» бачить уві сні далекі походи та мріє про те, щоби знов яскравими барвами залопотіли на вітрі пругкі вітрила. Усі вони були для нього живі. І крислата софора за вікном у дворі, що нудьгувала за платаном, з яким виросла і якого зрубали сусіди, бо затуляв їм денне світло на третьому поверсі, – з ягід її мама робила для нього ліки. І пшеничне поле неподалік, він бачив, як лячно пригинаються колоски, коли над ними злітають лайнери з поближного летовища. І високий глиняний берег неподалік від старого монастиря був живим. Жовтий, весь поритий пташиними гніздами, він сидів непорушно край моря і незлобиво скаржився Костеві, що вже неспроможний зрушити з місця, бо тримає на собі надто багато, й море саме хлюпало йому хвилю під ноги, бо таки й справді обліпили його курені й садки – немовби онуки повзали по кремезних, колись могутніх дідових плечах.

І оцей капітанів сад – він також як живий. Стояв перед Костем і розглядав його мовчки: чи варт знайомитись? І лише окремі дерева стиха перешіптувалися. Вони говорили про нього. Були невисокі на ріст, і майже на всіх рясніли плоди. Кость побачив, що крізь листя на нього пильно дивляться блискучі оченята. Придивився, а то – ягоди вишні. Серпень надворі, а вони усміхаються змовницьки та так і манять скуштувати, освіжитися. Він зробив крок уперед, і сад розступився, маленькі, рясно всипані плодами дерева нараз принишкли. Кость ступив ще крок і побачив зжовклу черепашикову стіну старого будинку. До самого даху в'юнилась по ній незнайома йому рослина. Густе рожеве листя наполовину прикрило камінь, й лише під волоком виглядало в сад єдине вікно – мов недремне сторожове око. Та хто ж полізе в цей сад, коли за кожним, он, парканом всілякої ростючої смакоти повнісінько?

– Сподобалося тобі тут? – пролунав уже знайомий голос за його спиною.

– Оце так сад!.. – захоплено видихнув Кость. – З усього світу, мабуть, зібраний.

– Дещо він і справді привозив з рейсів. А все інше – то сам вивів, то дарували йому садівники знайомі. У нього й на судні всюди зелень буяла, навіть у машинному.

Кость уявив собі океанський лайнер, увитий зеленню, затканий квітами. Звучить музика. Летючі рибки вискакують з води і здивовано завмирають у польоті. А на мостику стоїть капітан, пильно вдивляється в далечінь. Десь там, по курсу, мають відкритися помаранчеві острови. Невідома нікому земля, загадковий плаваючий архіпелаг. Кость підіймається на мостик. Океанські хвилі спроквола котяться навстріч. Десь під ним, унизу, стиха потужно гудуть турбіни. «Це ти?» – чує він знайомий голос. Капітан приклав до очей далековид. «Приймай вахту! Та гляди, не прогав островів. Так тримати!»

– Готовий так тримати! – голосно відповідає Кость. Теплий пругкий вітер, що дме над океаном, підхоплює ті слова і відносить за борт, туди, де ось-ось має виринути над обрієм ще невідкрита земля...

? ЗАПИТАННЯ

1. Навіщо головному героєві потрібні були якісь острови?
2. Чи насправді головний герой зустрів на вулиці капітана?
3. Як ви вважаєте, чи справжній це був капітан?
4. Романтика, романтизм – це: мрійливість; заглиблення в себе самого, у свій внутрішній світ; напрям у мистецтві та літературі; риса характеру; один з видів «морської хвороби»? Хто такі романтики?
5. Чому головний герой не хотів продавати рибу, яку наловив у морі?
6. Головний герой: це – мрійник чи непрактична та непрагматична людина?

Любов КУЗНЕЦОВА

ТЕЛЕПАТ

Мене дуже часто мучить одне і теж питання: чому спочатку дорослі тобі псують настрої, а потім цікавляться, куди він подівся?

– Де твій настрої, Владе? – запитує мама.

Що я говорив?!

– Доїдай обід. Прибери зі столу. Посуд помий.

– ...Уроки зроби. Речі до шафи склади... Знаю я, мамо.

– Не знаю, а зроби! О п'ятій прийде тато і відчинить тебе.

– Ти не залишиш ключа? Як же я піду гуляти?

– Ніяк! – відрізала мати. – Сам винен. Якби не шукали тебе вчора до пізнього вечора, ключ би не забирали.

– Мамо, будь ласка!

– Не маленький вже, не хнюпай носом! Годі вже! – відрізала мати і пішла на роботу.

Чому я повинен паритися через якісь там уроки?! Весна в розквіті, травень на дворі. Через тиждень канікули починаються! До шостого класу переходжу! Петька з Вітьком, напевно, на велосипедах ганяють по стадіону, а я тут! Нудно!

Умикаю телевізор. На весь екран противнюча пика. «Шановні глядачі! Будьте уважні! Розшукується особливо небезпечний злочинець».

І тут мене осінило!

Вискакую на балкон і починаю репетувати, що є сили, ніби мене ріжуть: «Убивають! Допоможіть!» А щоб правдоподібніше було, час від часу зникаю з поля зору, чіпляючись руками за балконні двері, немов мене затягує хтось у кімнату.

– Люди добрі, допоможіть! Тьоткоюю!

Не минуло хвилини, як під балконом з'являється жінка з коляскою.

– Тітонько, – кричу, – наберіть по телефону 097-803-99-99! Скажіть моїй мамі, що мене вбивають! Ой, лишенько-о-о-о!

І знову зникаю з поля зору.

– Хлопчику, – лунає знизу голос жіночки. – не хвилюйся, уже дзвоню!

Опинившись у кімнаті, весело наспівую слова з пісеньки Мюнхаузена:

«Винахідливість й хоробрість,

Відвага і удача!

У біді не розгубитися...»

Хвилини за п'ять чую, як у замковій щілині повертається ключ.

«Так швидко?» – майнуло в голові. «– Бігла стрімголов, мабуть!»

Двері відчиняються, і на порозі несподівано з'являється та сама неголена пика з телевізора. Саме час закричати: «Рятуйте! Бандит!», але від несподіванки втрачаю дар мови, ні звуку видавити не можу. Коліна під-

кошуються, а очі лізуть на лоба.

– Вас-с-с ті-ті-тільки щ-щ-що п-п-показували по те-те-те-телевізору! – заїкаючись, відступаю назад.

– Ну, ти вскочив у халепу, пацане! – клацнув мене по носі бандит, закриваючи вхідні двері на клямку. – Смикнешся, приріжу!

У руці в нього блищить ніж.

– Чого витріщився? – шипить. – Де гроші лежать?

– М-мм... – мекаю від страху, але жодного слова сказати не можу. – М-м-м.

– Ти що, язика проковтнув? – закричав бандит.

І тут у замку тихенько так клацнуло. Поштовх у двері, другий, третій.

– Хто це?! – пошепки запитує бандит, боляче хапаючи мене за плече.

– Мати, – відповідаю теж пошепки.

Тривалий дзвінок у двері.

– Я зараз відчиню, а ти стій на місці, не смикався! Інакше... – Бандит приставляє до мого горла ніж.

Киваю, і він відступає до стіни. Двері повільно відкриваються. На порозі бачу бліду маму. Що я накоїв?!

– Мамочко, біжи! – кричу.

Але матуся мружиться і з місця не рухається. Тоді бандит сам, вискакує з укриття і смикає її за рукав. У цей час на голову йому опускається гумовий кийок. Через секунду бандит уже лежить на підлозі, а зверху на ньому сидять два здоровенних поліцейських. Матуся протискується між дверима і поваленим бандитом.

– Ти не поранений? – турбується вона і пригортає до себе.

У мене починають тремтіти губи і велика сльоза котиться з лівого ока. Змахую крадькома.

– Герой! – плескає мене по плечу кремезний поліціант. – Ми за цим негідником уже три місяці ганяємося!

Вітторок. Телефонний дзвінок. Мати більше слухає, ніж говорить і чомусь хмуриться. Закінчивши розмову, вона кличе мене до себе.

– Вадику, у нас просять допомоги.

– Хто? Хто?!

– Слідчий.

– Хто? – перепитую я.

– Людина, яка працює над справою спійманого в нашій квартирі бандита. У нього є до нас кілька запитань.

– Це обов'язково?

– Не хвилюйся, я весь час буду поруч з тобою, – заспокоює мати.

Кабінет, у який ми з матусею входимо, більше схожий на дитячу кімнату: іграшки, розмальовки, олівці, кольорові меблі. За столом жінка.

– Добридень! Давайте знайомитися! – посміхається вона. – Ти Вадик, вірно?

– Це поліція? – недовірливо озираюся на всі боки. – А де слідчий?

– Слідчий – це я! – Жінка встає з-за столу. – Мене звуть Ганна Сергіївна.

Мої долоні стають липкими і холодними.

– Не хвилюйся, – поклавши руку на коліно, каже матуся.

– Ми вже в усьому майже розібралися, – Ганна Сергіївна дивиться в блокнот. – Залишилося тільки одне запитання. І допомогти нам розібратися в ньому можеш тільки ти!

Соваюся на стільці.

– Той чоловік, – продовжує вона, – який потрапив до вашої квартири, стверджує, що ти по телефону нікому не дзвонив.

– Так, не дзвонив, – погоджуюся.

– І з балкона не кричав, – слідчий уважно дивиться на мене.

– При ньому не кричав.

– А коли кричав?

Невизначено тисну плечима.

– Вадику, ти попросив зателефонувати своїй мамі, коли бандит уже був у квартирі?

– Ні, – густо червоніючи і нервово сіпаючи ґудзик сорочки, дивлюся на матусю.

– Як же ти дізнався про напад? – дивується Ганна Сергіївна.

– Телепатія, – похмуро відповідаю.

– Дивовижна в тебе, Вадику, телепатія!

Мені стало соромно і перед матусею, і перед Ганною Сергіївною. Хотілося плакати, але я ж дорослий! А ще я дуже злився на себе через те, як поведився з матір'ю! Довелося чесно розповісти все, що сталося в квартирі насправді. Мене навіть не лаяли, але хотілося в ту мить провалитися крізь землю!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому Вадик був покараний? Чи це справедливо?
2. Чому може зникнути настрої на думку підлітка?
3. Чи можна назвати Вадика винахідливим? Чому?
4. Що таке телепатія? Чому хлопчик на запитання слідчої, як він дізнався про напад, відповів: «Телепатія»?
5. Як ви вважаєте, Вадик – позитивний герой твору чи негативний? Доведіть свою думку.
6. «Мене навіть не лаяли, але хотілося в ту мить провалитися крізь землю!» Чому?

Інна ГИЦУК

ЧОРНЕ МОРЕ

Дуже дивне море Чорне:
Зверху – хвиля хвилю горне,
А пірнєц – і в глибині
Все, як у чарівнім сні.

Виграє кефаль хвостами
Над зеленими лугами,
Сіра галька у руці –
Мов коштовні камінці.

І із сутіні – овва –
Велет–риба виплива.
А за нею – барабулька,
Наче чортик з рукава.

«Ми вас щиро всіх вітаєм,
Як вам тут, у нашім краї?»
Тож хапай підводну маску,
І пірнай в підводну казку!

Барабулька дивно булька –
Мов виштовхує слова:

Де і ми гуляєм нині
З аквалангами на спині.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому Чорне море називається чорним?
2. Які риби і тварини живуть у Чорному морі?
3. Що придумала людина для знаходження під водою і дослідження морських глибин?

Інна ІЦУК

МУШЛЯ

Жив собі у морі крабик.
Мав він клешні замість лапок.
Якось він побачив мушлю.
– Тут, – сказав, – я жити мушу!
В мушлю втиснув клешні-ніжки,
І у ній посидів трішки.

А тоді як закричить:
– Ой, на мене хтось гарчить!
І скрегоче, і регоче,
Ні, я жити тут не хочу,
Бо живе тут ось такий
Величезний Шум Морський!

? ЗАПИТАННЯ

1. Де мешкає краб?
2. Скільки клешень у краба?
3. Хто живе в морській раковині?

Інна ІЦУК

МЕДУЗИ

Плинуть морем сині блюдця.
Тільки блюдця ці не б'ються.
Тож із ними можна гратись,

І, як м'ячиком, кидатись.
Але схопиш їх – овва,
Жалять, наче кропива!

? ЗАПИТАННЯ

1. На що схожі медузи?
2. Як вони захищаються?
3. Якого кольору медузи?

Інна ІЩУК

ДЕЛЬФІН

У дельфіна справ багато:
Зранку – брата обігнати,

І на radoщах, в обід
Показати всім кульбіт –

Вісімнадцять вправ за раз
І дванадцять – про запас

Не забути б і про маму,
Їй послати телеграму.

Ще й провідати кита –
З голови і до хвоста.

І хоч трішки на дорогу
Посвистіти восьминогу.

На хвилинку відпочити,
Потім знов причепуритись, –

І з дельфініхою в парі
Завітати в дельфінарій.

? ЗАПИТАННЯ

1. Де живуть дельфіни?
2. Що говорить наука про дельфінотерапію?
3. Що може бути спільного в нас із восьминогами? Чи знаєте переклад слова «восьминіг» на англійську?

Інна ІЩУК

КАМБАЛА

Все, що траплялося, камбала їла,
Тільки поправитися не зуміла.
Їла борщі, і вареники з кашами,
Тільки дарма –
ні на грам не погладшала!

Вчора вгорі пропливала акула.
Камбала в шпарку вузеньку шмигнула,

Щоб не зустрітись з такою бідною.
Як же чудово бути худюю!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чим відрізняється камбала від інших риб?
2. Яких хижаків Чорного моря ви знаєте?
3. Як камбала врятується від акули?

Полтавська область

Марія БОЙКО

ЛЕГЕНДА ПРО ПОЛТАВУ

Пливла собі колись у давнину
Замріяна і тиха річка Лтава.
З'явилося згодом місто у степу
І гордо нарекли його Полтава.
Та Лтава не велика й не стрімка,
Лиш солов'ї співали берегами.
А та Полтава й досі чарівна
Полтавками і щирими піснями.
Життя мінливе, час не зупинить,
Роки, як хмари, линуть понад степом.
Але полтавську душу не змінить,
Вона, як квітка, пахне диким медом.
Вона п'янить садами навесні,
Коли облите білим все навколо.
Співає коліскової мені
Осілля тиша місячного кола.
Хрестами в небо лине монастир,
Віками, як садами оповитий.

Навколо простягався світ страшний,
Ченці просили кращого в молитвах.
Там недалеко хата в затінку,
З криницею була, як і годиться.
Колісь у цьому самому садку
Жила собі Маруся-чарівниця.
Та Чураївна гожа, як весна.
Життя дало їй небуденну долю.
Пісні чарівні людям в світ несла,
І ті пісні полинули любов'ю.
За Україну та за всіх, за всіх
В тій пісні душу виспівала щиро.
У тій душі сплелися сльози й сміх,
І та душа пішла у світ, як в вирій.
І мудра, і співоча, й чарівна,
Така вона, Полтава кароока...
Другої ж бо такої в нас нема,
Зворушує і навіває спокій.

? ЗАПИТАННЯ

1. Пригадайте старовинну назву річки Ворскла, що згадується у творі?
2. Хто вона, Маруся Чураївна?
3. Чим чарівна Полтава?

Валентин ПОСУХОВ

ЗАЧАРОВАНІ КРАСОЮ

У кожного козака свій шлях до Запорозької Січі. І Мануйло, і Хорішко, і Юрко потрапили сюди не в один час, різні причини привели їх у вільний степ. Та й за віком вони були не рівні. Козацьке братство зріднило їх. І стали вони нерозлийвода. Разом обороняли від ворога рідний край, разом

заліковували рани від басурманських шаблук. Так минали роки. Одного разу розпрощалися вони з матінкою Січчю й подалися на пошуки вільних земель, щоб оселитися поруч доживати віку. Поволі піднімалися вгору по Дніпру, долаючи пороги. Добралися до Псла та й повернули праворуч, те-чя там менша.

Зачаровані красою та багатством природи, зупинилися, нарешті.

Першим ступив на берег Мануйло.

– Кращої землі, певно, немає, мовив він, залюбленим поглядом оглядаючи місцевість. – Ось тут і житиму.

А Хорішко й Юрко, розпрощавшись з товаришем, побрели далі.

Нарешті й вони вибрали собі місцевість до вподоби й оселилися назавжди в цьому чудовому краї. Згодом поселення ці, як водиться у слов'ян, назвали іменами господарів. Так виникли на Полтавщині Мануйлівка, Хорішки та Юрки.

Валентин ПОСУХОВ

ЦІЛЮЩА ВОДА ВІД ПАНЯНКИ

Страшне лихо спіткало Полтаву. Чорна хвороба, мов траву, косила людей. Ледве-ледве ховати їх встигали. У місті не стихали ридання матерів, які навіки втрачали своїх малят, плач діток, котрі лишалися бідувати сиротами. Ні лікарі, ні знахарі ані ліками, ані чарами нічого не могли вдіяти.

Одна біда йде й іншу за собою веде. Цілими хмарами сарана налетіла. Кажуть, аж з Персії принесло її. І де не пролетить – там чорні поля й городи залишає за собою та гіркі сльози людські.

У полтавських жителів уже й руки почали опускатися, так їх усі ці лиха замордували. Зібралися вони на площі й бідкаються, не знаючи, що подіяти. Аж тут з гурту вийшла дівчина та й каже так рішуче: «Я знаю, що робити! Треба он під тією горою, що над річкою здіймається, викопати криницю і пити воду тільки звідтіля. Тільки так можемо порятуватися».

Спочатку посміялися полтавці: «Якщо ліки та чари ту хворобу не беруть, то що ж та вода з нею вдіє!» Але згодом подумали й вирішили: «А давайте, лишень, спробуємо!» Викопали криницю. Їй потяглися до неї старі й малі. І таки правду казала дівчина – від води тієї цілющої щезла хвороба з міста, лишила тільки гіркі спомини.

Отоді вдячні полтавці й почали величати ту просту дівчину шанобливо «панянкою». На честь її, Панянкою назвали й гору, ручай, який з неї стікав, а потім і міський куток, який там виник.

ЗАПИТАННЯ

1. Яка з легенд Валентина Посухова вас найбільше вразила? Обґрунтуйте відповідь.

2. Які легенди рідного краю вам відомі?
3. Якої річки дісталися козаки, коли подалися на пошуки вільних земель у легенді «Зачаровані красою»?
4. На честь кого назвали населені пункти Мануйлівка, Хорішки та Юрки у творі «Зачаровані красою»?
5. Що запропонувала одна із мешканок Полтави для подолання хвороби, яка спіткала місто в легенді «Цілюща вода від панянки»?
6. На честь кого і як назвали гору, ручай і міський куток у легенді «Цілюща вода від панянки»?

Ольга ХАЛО

ДРЕВНІЙ КУРГАН

Вудить зорі в Сулі нічне небо. Срібно мерехтить Чумацький Шлях, губить зорепади над завмерлим диво-курганом. Настовбурчуються волохаті тіні і раптом розривається несамопитий крик пугача, лопотіння крил – і знов тиша.

Чуються обережні кроки по стежці до кургану. Може це привиди давніх століть бродять тут тихими ночами? Ні, це два хлопчачки, наслухавшись легенд про посічену ровами, валами та окопами Залізну Бабу, прийшли по скарб, що захований у підземеллі.

– А може то все неправда? – притишивши ходу, запитав один із них.

– Ти що? Не віриш? – ображено здивувався інший.

– Он у 1895 і в 1902 роках тут знайшли аж два клади золотих візантійських монет XI ст., серед них були злитки срібла і речі з нього.

– А я чув, – не вгавав перший, – що це просто жертovníк XIII ст. Колись і наша Лиса гора, яка височіє в Лубнах, належала одній знатній жінці, яка за велику плату давала дозвіл ховати тут знатних людей з усієї округи. Адже з цих гір видно землі Хорольського, Семенівського, Лубенського, Оржицького районів. Є ще припущення, що це жертovníк скіфського часу VII-III ст. до н. е. Інші ж учені твердять, що насипали ці велетенські могили не скіфи, а праслов'яни, виконуючи при цьому релігійні обряди.

– Що б там не було, – не погоджувався другий, – а гори, котрі знаходяться близько біля Селецьких, виконували стратегічне значення. Коли ще татари полонили наші землі, на могилах стояли віхи: ними сповіщали жителям села про ворогів, запалюючи і нахиляючи на село.

Хлопці так захопилися розповідями, що й посідали під курганом просто у духмяний розмай степових трав, які пахли забутою давниною. Не відчули навіть, що місяць викотився великим мажовим колесом і з цікавістю заглядав, хто тут видивляється споконвічні таємниці, заховані від людського ока.

– Мені бабуся розповідала легенду про те, чому звуть цю гору Залізною Бабою. Хочеш я і тобі розкажу?

– Звичайно, хочу!

– Тоді слухай. Дуже давно жила тут вдова, але не звичайна: уміла заговорювати напасті, збирала різні трави і лікувала ними хворих. А татарів тоді було на нашій землі страшна сила. От і напали вони одного разу на ці місця. Вийшли проти них усі чоловіки, та не змогли розбити. Самі ж загинули всі до одного. Стали тоді проти татар діди і хлопчак.

<...>

– І їх побили вороги. Похапали потім жінки маленьких дітей і мотнулися на гору за он ті вали. Бачиш їх? – махнув рукою хлопчак. – Вони й до цього часу збереглися. Татари зраділи через омріяну близьку перемогу і ринули всі на гору. Та жінки закидали їх землею, камінням, скидали вниз. Хоч і боронилися, як могли, проте їх було дуже мало. Тоді стали прощатися з дітьми, а та вдова, що допомагала людям, ходила з чашею і збирала в неї всі сльози. Потім аж на верхівці гори вилила ті сльози на себе з благанням до всіх богів. І сталося диво: боги почули її і перетворили в залізу, давши ще і золотого коня. Кинулась вдова стрімголов на татарів, ті злякалися – і давай тікати. А коли ворогів не стало, то не могла залізна жінка перетворитися назад у живу. Так і стояла вона на самісінській горі і берегла спокій людям, а як прийшов її час, то пішла в землю. Десь унизу вона і досі є, і кінь золотий теж там.

– От якби нам його знайти, хай усі в школі заздрять! Давай пошукаємо. Зайдемо з того кінця, де гора обвалюється, там може бути вхід. Тут же ще до цього часу ніяких археологічних розкопок не велося – ми будемо першими дослідниками кургану.

Хлопці зайшли з того боку, де зсунулася земля і глина, навіть коріння рослин не в змозі було втримати їх і тому звисали, оголившись, безпомічно висохлі сплелися, мов павутини бабиного літа.

– Ось, де валиться земля, давай звідси й почнемо, – мовив один із хлопців. Вони стали копірситися в землі, а та посипалася на шукачів скарбів невпинним потоком груддя. Хлопці відскочили і, коли курява осіла, почули дивний крик... <...> Вони підвели голови і вжахнулися: над ними розпростер крила чорний великий птах. Не говорячи ні слова один одному, хлопці так дременули з того місця, що не чули, як реготав за ними пугач, сівши на саму верхівку Залізної Баби, щоб стерегти недоторканість древнього кургану.

? ЗАПИТАННЯ

1. Навіщо потрібно знати легенди рідного краю?
2. Які скарби приховують древні пагорби?
3. Як учить нас легенда боронити отчу землю?
4. Чому легенди є невичерпним джерелом усвідомлення себе як частини історії?
5. Чому хлопці вирішили знайти давні скарби?
6. Хто розповів одному з хлопців легенду про Древній курган?

Наталія БАКЛАЇ

ПРАДАВНИЙ РІД

Мое прегарне село Терни, що біленькими хатинами обліпило довколишні гори, багате не тільки запахущими чебрецями та материнкою, м'ятою і медуницями, а й колючими кущами терну. Той терен розрісся понад ярами й городами, понад левадами й дубинами.

Цвіте дрібно та рясно, пахне терпко і родить так щедро, що породив навіть назву села. Знаю безліч оповідей, пов'язаних із цими дивовижними місцями, які ще на початку XVII століття облюбували монахи Бернардинського монастиря. З тих часів і почалася історія села. У кожній родині моїх земляків є свої оповіді й перекази. Вони передаються в спадок як найбільший скарб родоводу. Бо що можна передати нащадкам красивіше, аніж предивну розповідь свого роду, таку дивовижну й незвичайну?!

На генеалогічному дереві мого родоводу є тонісінька гілочка, яка заплуталася між основою розкішного віття. І її зовсім непомітно. Та гілочка – моя далека прабаба втретє, чорноока Ганна.

Тепер ніхто не згадає достеменно того, що ж трапилося в її житті, яка трагедія, які переживання випали на її долю, бо раптом молода і повносила дівчина... осліпла. Чорна хмара затягла красиве небо її очей, і біда зраненою безпорадною пташкою зупинила її політ.

Як Богові молилася моя далека родичка, які молитви шепотіли її гарчі вуста, відало лише бездонне тернівське небо. Кожна біда страшна не тільки своєю присутністю, а ще й безпорадністю. Не бачити тих, до кого звикли очі, не пізнавати зеленого листя на верболозі і білого снігу на полин-траві – було жахливим і найстрашнішим для Ганни. Замкнувшись у своєму горі, соромлячись своєї сліпоти, дівчина плакала й молилася. Це було єдине, чим тепер вона жила, стоячи над прірвою своєї біди, і тільки в молитвах відводила ту прірву, боячись накласти на себе руки, бо ж гріх. Щодень благала Матір Божу захистити від страшних помислів, помилювати й зцілити.

Які слова добирала вона, як викладала речення до речення в молитви і як щиро просила, тих слів ніхто тепер не перекаже, а тільки тих, хто просить щиро, – чують. Чують – і... не відмовляють.

...Ганні наснилася Богородиця. Вона лагідно посміхалася й уважно слухала знедолену дівчину, яка навіть уві сні творила молитву і просила зцілення. Вислухавши Ганну, Матір Божа здійняла долоні до неба й рукою показала на край села, до Лисої гори, при цьому сказавши, що Ганна зараз прокинеться й піде знайомою стежкою до Сули, й вправо від села, не

доходячи до підніжжя гори, поверне іще раз різко праворуч і натрапить на джерельце, яке буде в бур'яні та тернах, але дівчині треба буде знайти його і, тричі умившись, перехреститися на схід сонця, і прозріє вона, і людям скаже, що прозріла, і будуть до цього джерела приходити хворі й немічні, і будуть пити воду, омивати тіло, зцілювати рани, і будуть вони зцілені, бо вода ця буде святою.

Ганна прокинулася, як у лихоманці, і, лякаючись пророчого сну, плачучи й сподіваючись на диво, пішла, наче марево. Дівчина йшла тими стежками, які знала з дитинства до найменшого камінчика і найтоншої спорипинки. Тепер, ідучи наосліп і навпомацки, вона орієнтувалася по тільки їй відомих знаках, що вели її до джерела.

Уже потім Ганна розкаже, як цілий день вона бродила по тих тернівських стежках, як збивала коліна, падаючи в дерезу й кропиву, як востаннє, вже без надії, знесилена, під вечір впала у колючий терен і, руками обійнявши землю, намацала... воду, джерельну воду з її сну.

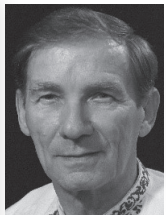
Дівчина, справді, тричі умившись і перехрестившись, наче крізь туман побачила верхівку Лисої гори, сонце, що сідало за село. Воно котилося рожевим колесом по небу, боячись зачепитися за верхівки гострих тополин і, дитинно посміхаючись Ганні, торкнуло останнім промінчиком її очі, та й поспішило за тернівські гори, упавши десь у чебреці.

Додому повернулася зрячою. За свій диво-сон розповіла всім, і вже вранці другого дня велика Ганнина рідня вийшла до джерела, розчистила й викопала криницю, зробила дерев'яний зруб. На цямрині поставили дерев'яне відерце і нарекли криницю священною.

...Ішли роки, спливали по Сулі.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чого, на вашу думку, навчає цей твір?
2. На основі чого формуються оповідання про рідний край?
3. Чи знаєте ви, що таке краєзнавчі оповідання?
4. На які рослини багате село Терни, описане у творі? Що ви про них знаєте?
5. Хто наснився дівчині? Розкажіть детальніше про цей сон. Яке значення він має для цього твору?
6. Що розповідала Ганна про свою подорож? Яким був результат її пригод?

Олександр ПЕЧОРА

У МГАРІ

(ЗІ ЗБІРКИ «СТЕЖИНА В СВІТ»)

На узліссі край села –
в'ється стрічкою Сула.
Сонях обіперсь на тин,

мружиться на монастир.
Проти сонечка пала
золото на куполах.

Тут лелеки клекоплять,
низько, повагом летять.
Поруч гребля і ставок,
й білі лебеді удвох.
Третій – сам, немов монах –
одинокий чорний птах.
Є ченці і справжні тут.
Ось послушники ідуть:
пізнають небесну суть.
Також череду пасуть.
Літо в квітах, у траві...
А куди це кличе дзвін?

Приїздять сюди туристи,
кобзарі і бандуристи,
українці з-за кордону –

із-за Сени, Тиси й Дону,
із Австралії, Канади...
Бо вони землі цій раді.

Рідним словом володіють.
Діточок навчити вміють
і молитві благовісній,
і народній щирій пісні.
І дорослі, і малі
люблять бути у Мгарі,
щоб красоти помічати
та минувшину вивчати.
Коли добре потрудитись,
то не гріх повеселитись.
На узліссі край села,
там, де стрічкою Сула...

? ЗАПИТАННЯ

1. Коли й за чий кошт був зведений поблизу Лубен Мгарський Спасо-Преображенський монастир?
2. Чи є різниця між ченцями й монахами?
3. Яка різниця між кобзарями й бандуристами?
4. Чи справді перед Монастирем давно гніздяться лелеки?
5. Що ви знаєте про монастирських лебедів?
6. Які історичні пам'ятки знаходяться поруч із Мгарським монастирем?

Олександр ПЕЧОРА

ЗНЕМАГАЄ СУЛА (ЗІ ЗБІРКИ «СТЕЖИНА В СВІТ»)

Висихає Сула.
В ріднокраї хворіє природа.
Не господарі ми.
І княгиня-ріка – нічия.
Подалась-відгула,
обміліла і втратила вроду.
Тихо стогне.
Ще мить
й заніміє її течія.

Знемагає Сула.
У журбі посхилялися лози.
Помирає ріка.
Та невже надійшов її час?!

Кров у землю ввійшла,
в ребрах русла лишаяються сльози.
Тихоплинні.
Невже екологія душ – не для нас?!

Совість ледве жива
зупинилася ген за дверима.
Упинається щем:
ще недавно тут пристань була.
...Пригадають колись:
тут були білі лілії й риба.
Схаменіться мерщій,
доки ще животіє Сула!

? ЗАПИТАННЯ

1. Хто з українських письменників називав Сулу княгинею?
2. Чи була Сула суднохідною?
3. Як ви розумієте поняття – екологія душ? Чому, на вашу думку, міліють і навіть зовсім висихають ріки?

Тетя ЛЮБУЛЬСЬКА

ПАННА ОСІНЬ РОБИТЬ СЕЛФІ

Панна Осінь робить селфі,
викладаючи шедеври
на сторінці «осінь.ком»,
«вподобайку» став скоріше,
обирай, де найгарніша,
бо злетить понад Дніпром
вітер, ворог неблаганний,
і за мить усе розвіє,
і краса її змарніє,
зникне, як і не було.
Відгуляло, відгуло,
обірвало позолоту
і по світу рознесло.

Панна Осінь на світлинах
у мережі кожен день,
в «Інстаграмі» і «Фейсбуці»,
то у шалику, то в хустці,
на траві, на лавці, в хаті,
в позолоті, і в халаті,
у багряних шатах в місті,
і в короні, і в намисті,
обирай, де найгарніша,
«вподобайку» став скоріше!
Панна Осінь робить селфі,
їй нема коли спочить,
знає, що розкішна врода
їй дарована на мить!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи правильно робить Осінь, захоплюючись селфі-фото?
2. Яка ваша улюблена пора року?
3. Що вам більше до вподоби – робити селфі чи фотографувати природу?

Тетя ЛЮБУЛЬСЬКА

У ДЕНЬ ВИШИВАНКИ

Частіше одягаймо вишиванку!
У будень, свято, й навіть, без причин –
це не звичайна пишна одяганка,
не просто купа гарних одєжин!

Це витвір рук, майстерних, мов у бога,
і таємниця із глибин віків,
це хрестиками вишита дорога,
це оберіг славетних козаків.

Це чорний біль і сонячна надія,
це кров червона і любов без меж,
що голка чарівна тобі посіє,
те, українцю, ти в житті пожнеш.

І жнемо ми – то чорне, то червоне,
а хочеться квітучих кольорів,
та знову Україна-ненька стогне,
бо наш сусід укотре озвірів!

Майстерні руки, вишійте нам долю,
блакитним, жовтим, і зеленим теж,
колосся золоте в широких полі,
а не червоні відблиски пожеж!

Не сльози материнські і сирітські,
і не самотній батьківський поріг,
а вишійте нам небо сине львівське,
а білим – наш полтавський оберіг.

Смарагди гір карпатських вишивайте,
кохання вишивайте й коровай,
і кожним хрестиком благословляйте
найкращий в світі український край!

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви вважаєте, чи варто носити вишиванку щодня чи лише на свято?
2. Які кольори та символи використовуються в традиційній українській вишиванці?
3. Чи потрібно зберігати знання про символічне значення української вишиванки?

Шлях ЦМБУЛЬСЬКА

ДЖЕРЕЛО

У холодній росі
Намочу я свої босі ноги,
До душі джерела

Заповітні шукаю дороги!
у небесній красі
Розіллється блакитне світання,

То мого джерела
До зеленого краю вітання!

Нахилиюсь до води,
Пригорнусь до співочого серця,
Зазираю до очей,
Кришталем усміхнуться озерця.
Поцілую сліди,
Задзвенить синьоока стежина.
Скине тугу з плечей,
Заспіває квітуча долина!

І біжить через дні,
Через болі, тривоги й печалі,

І збирає любов
У яскраві, червоні коралі!
І бринить навесні,
І сміється, і зиму прощає,
І душа його знов
Рветься в небо і дзвінко співає!

У холодній росі
Намочу я свої босі ноги,
До душі джерела
Заповітні шукаю дороги...

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи є у вашій місцевості джерела?
2. Яку користь вони приносять?
3. Чи потрібно їх зберігати?

Тая ЦМБУЛЬСЬКА

ДІАЛОГ

Кликало Щастя:

– Ходи, подивися,
он міст веселковий з'явився у висі!
– Та ні, не сьогодні, багато роботи,
графіки, звіти – турботи, турботи!

Мовило Щастя:

– Дивися, хмарина, мов квітка у небі,
це ж треба, це ж треба!
– Потім, все потім, не маю й хвилини,
знову рутина, щоднини, щоднини!

Стукало Щастя тихесенько в шибку:

– Ніч така зоряна – стежечку видко!
– Щось мені боязко, краще вже вдома,
вдома спокійно, а ніч – невідома!

Кликало Щастя:

– Дивися, лелеки,
вони наче мрії, і близькі й далекі!

– Не зараз, щось важко, мені б відпочити,
будуть ще інші лелеки летіти!

Тиша у домі,
пустому, німому...

– Щастя, ти де? Що робити самому?
Більше не кличе, не стукає в шибку,
де Мрії немає – там Щастя не видно!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи допомагає мрія в досягненні мети?
2. Що для вас означає щастя?
3. Чи можливо постійно бути щасливим?

Наталія ХАРАСАЙЛО

ГОЛОС НАРОДУ

Як так сталося, що ти забув
Мову синього неба над нами?
Тільки ворогу, а чи рабу
Не відкрити небесної брами.

Як так сталося – в золото нив
Мідяками отрути і зради
Цвях відступництва легко забив,
За брехнею ховаючи вади.

Не змінити історії плин,
Кажуть, якось воно таки буде.

Що ж за доня така, а чи син,
Що байдужістю б'є себе в груди?

Ти ще можеш усе повернуть –
«Зорі яснії, тихії води».
Мову рідну не можна забуть –
Не запроданці ми, не заброди.

Хай лунають усі голоси,
Та є голос козацького роду.
Гордо мову у серці неси,
Бо то рідного голос народу!

? ЗАПИТАННЯ

1. Яке значення у вірші мають поняття «запроданці, заброди»? Чому Наталя Харасайло їх використовує?
2. Чи погоджуєтеся з авторкою, що зрада, відступництво від когось або від чогось, байдужість є чи не найгіршими рисами характеру людини? Обґрунтуйте свою думку.
3. Назвіть художні засоби твору. Визначте ідею вірша. Доберіть потрібну цитату.

*Наталія ХАРАСЯЇЛО***МЕЛОДІЯ ЖИТТЯ**

На спіральці виноградної лози
Задрімало сонечко маленьке.
У краплинах першої грози
Розправляється зелена жменька.

Із листочків, як до матері дитя,
Простягають квіти рученята.
І бринить мелодія життя,
Нами так бездумно розіп'ята.
Під деревами, як лезо, скло блищить,
Відтинає проліскам голівки.
І земля засмічена кричить,
Губить ряст між травами підківки.

Між бляшанками, пакетами сміття,
Синім цвітом кучерява м'ята.
І бринить мелодія життя,
Нами так бездумно розіп'ята.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яким словом передано нестерпний біль природи? Як називається цей художній засіб?
2. Порівняйте першу і другу частини вірша. Визначте настрої кожної з них. Як прийом контрасту сприяє розкриттю ідейного змісту твору?
3. Чи схвилював вас вірш? Подумайте, який посильний внесок у збереження навколишнього середовища може зробити кожен із нас?

*Наталія ХАРАСЯЇЛО***ПОПЕРЕДЖЕННЯ**

Побачити б, як раптом оживають
Тварини ті, що більше не живуть.
Ті птахи, що давно вже не літають,
І рибки, що нікуди не плывуть.

А скільки трав небачених і квітів
Безжально люди знищили колись.

Аби хоч щось лишилося у світі,
Людино, в Чорну книгу подивисьь.

У Чорній книзі ті, кого немає,
В Червоній книзі ті, що ще живуть.
І грізне попередження лунає:
– Людино, і тебе може не быть!

? ЗАПИТАННЯ

1. Використання якої частини мови підкреслює втрату багатьох представників живої природи?
2. Поясніть, якого символічного значення набуває у вірші згадка про Червону та Чорну книги. Що ви про них знаєте?
3. Як ви вважаєте, чи відповідає назва твору його ідейному задуму? Яку назву придумали б ви?

Наталія ХАРАСАЙЛО

РУШНИКИ

На Великдень у хаті – рушники, рушники,
Наче доля крилаті, наче мудрі віки.
Пломеніє калина, і радіє земля,
То – моя Україна, то – родина моя.

І близьким, і далеким подарунком ясным
Рушники, мов лелеки, прилетіли з весни.
Щоб сміявся край хати споришевий розмай,
Щоб яснів рушниками наш прабатьківський край.

І співа соловейко, і летять журавлі,
І несуть на крилятах щастя рідній землі,
Щоб жила Україна і цвіли рушники,
Наче доля крилаті, наче мудрі віки.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи погоджуєтеся ви із порівнянням «рушники, мов лелеки»? Як ви вважаєте, його використання є виправданим?
2. Як ви вважаєте, Наталія Харасайло обрала актуальну тему? Адже із давніх–давен люди вірили – вишитий рушник є оберегом.
3. Продовжте думку авторки «шануйте, люди, рушники, щоб...»

Загадки та цікаві відомості про рушники

Світлана КОЗАЧЕНКО

СТРІХА

А колись на хатині бабусиній
Не було черепиці, ні шиферу,
А солома сміялася радісно –
Ніби золото – сонячним вихором!

Як новенька, було, то виблискує;
Постаріє, дощами пронизана, –
Тьмяно-сірою хмаркою дихає,
Горобців відганяючи списками.

А під стріхою – ластівки весело
Метушаться-турбуються дітками,
Пісню, з теплого краю занесену,
Так щебечуть, мов пісня та виткана.

Тчуть-снують – мовби сонечка промені
Хочуть в стріху вплести між соломою.
А вночі, як поснуть вони, стомлені,
Чують діти їх сни. Невагомою

І прозорою ниткою вишиють
Сни рожеві пташата під стріхою,
І під осінь весну знову вимріють –
Як додому повернуться з втіхою.

Стріха в хати лежить – мов на пагоді...
Як онуки почнуть щебетати,
То бабуся всміхається лагідно:
– Ластів'ята мої, ластів'ята!..

? ЗАПИТАННЯ

1. Що таке стріха?
2. Які переваги має солом'яний дах перед іншими типами покрівель будинків?
3. Назвіть екологічні властивості найкращого житла у світі – української хати.

Світлана КОЗАЧЕНКО

ПСЬОЛ

У нас на річку кажуть «Псьол»,
 Бабуся: «Йду у берег».
 Ріка... ну це ж вам не футбол,
 Не «компи» і не «телек».

Ріка – це радість, щирий сміх,
 Це весело й корисно.
 Ця свіжість обдарує всіх!
 Ріка – вона як пісня.

Прекрасна вранці, вдень, вночі,
 В тумані і під сонцем.
 Згубило сонечко ключі,
 А Псьол знайшов. Не сон це?

Ріка швидка, легка, стрімка,
 Та має таємниці:
 Глибокі ями, тінь метка
 У струменях водиці,

Бурхливі вири, синій «глей»
 У товщі круч високих...
 Тече ріка, ріка людей, –
 Куди сягає око.

Дідусь Іван мій тут ловив
 Колись велику рибу:
 Униз по річці човник плыв
 По міліні й по глибу,

Вода сріблилась і луска
 У променях гарячих,
 Як блисне боком – отака! –
 Водянику нестача...

Тут плавати навчилась я,
 У цих потоках чистих,
 Це рідний Псьол – ріка моя,
 Ріка мого дитинства.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яку користь дає плавання у відкритих водоймах?
2. Чому люди споконвіків селилися біля річок / морів?
3. Що ви знаєте про екологічний стан річок у сучасній Україні, у вашому місті / селі? Опишіть свою улюблену водойму. Чим вона цінна для вас?

Рівненська область

Лідія ТОЛОХКО

ЛЕГЕНДА ПРО ПОЛІСЬКИЙ БУРШТИН

• 1 •

Я – Бурштин.
 Я – старий.
 Я згорьований, стомлений камінь.
 І тепер я найстарший
 в моїм бурштиновім роду.

Пропущений фрагмент

• 2 •

Я виросла на свято.
 Між лісових боліт.
 Ще зовсім небагато
 Мені соснових літ.
 Так радісно зростаю
 В сосновому раю,
 Про мене кожен знає
 В поліському краю.
 Тут всі мої дороги.
 Тут вся моя рідня.
 Пісок цілує ноги
 Щоночі і щодня.
 Він білий і гарячий
 У нього ДИВО є,
 Коли ніхто не бачить –
 Він золотим стає,
 Сліпучим і вродливим...
 Ховається дарма,
 Бо я не раз цим дивом
 Милуюсь крадькома.
 Прошу не закривати
 Цих золотих куліс –

Так сонячно й багато,
 Й казково сяє ліс!
 І тішиться цим святком
 Кожнісінького дня
 Здивоване звірятко,
 Й співуче пташеня,
 І сестроньки, і ненька...
 А я – за всіх молюсь,
 Стою собі тихенько
 І дихати боюсь,
 Щоб раптом
 не злякати,
 Це сяйво неземне...
 Аж поки мене мати
 Додому не гукне.

Так і живу.
 Без втоми!
 Без суму і жалю!
 Я тут – у себе вдома!
 Я тут усе люблю!!!

• 3 •

Я іду... Далечинь...
 Заворожує, манить до себе.

Не беру у дорогу нічого
 З позитку мого.

Я іду і надіюсь
На Богом осяяне Небо
Й на усміхнене Сонце
В блакитних зіницях його.

В тридев'ятім краю,
Серед відчаю, болю, тривоги,
Вже на мене чекають
Стражденні і дивні світи...
Бадьорить невідомість
І кров'ю вмиваються ноги.
Та здолаєш усе,

А я собі пустую,
Щаслива і мала,
Уже сама мандрую
До ближнього села.
А я купаюсь в росах,
В м'якесеньких мохах,
Мандрую лісом – боса,
Геть загубивши страх.
Відбігла за дощами
Від кореня свого.
Ото влетить від мами
В мене вона – ого!!!
Хоч має добре серце,

Він мені нагороду призначив:
Я побачив її –
Бурштинову Зірницю Мою!

Жовтокоса – як Сонце!
Ясна, як Зоря Світанкова!
Розливала тепло і блаженство
По всіх полюсах.
Так граційно ішла!
І корона її серпанкова
Так рішуче і чисто цвіла
В золотих небесах.

Я вже знав, що дійду!
Що здолаю і розпач, і втому!

Був ліс.

Коли серце веде до мети.

Я іду... Темнота...
(Під землею свіча не заплаче.)
І не маю я клопотів більше ніяких
і справ.
Вилітає з грудей
моє серденько
жовтогаряче,
Та не можу спинитись.
Іду!
Мені Батько сказав.

• 4 •

Вродлива і струнка.
Вона збирає Сонце,
Бо місія так:
Відкритою душею –
По сонячній струні.
Летять услід за нею
Обвітрені пісні.
А потім
для польоту
До вищої Мети –
Йй Сонця позолоту
У Серці берегти.

<...>

• 7 •

Дозбираю Біду!
Розмалюю веселкою край!
А тоді повернусь... Повернусь
До Небесного дому
І засвітитися в душах
Забутий, загублений рай!

...Я ж не знав, що Біда
Приготує мені наостаток,
ЯК підступно розтопче
Мою запізнілу Весну
І фіналом сумним
Зафарбує щасливий початок,
І руками людей
Проти мене розпалить війну.

• 8 •

Був віковичний Храм Природи,

Святий.
 В промінні сонячних заграєв,
 Збирав
 В свої зелені жмені –
 Води,
 А потім ріками їх людям роздавав.
 Була краса,

Що очі й душу гріла
 Свічками сосен
 В плетиві хмарин.
 Була...
 Доки якась недобра сила
 Тут, на Поліссі,
 Віднайшла бурштин.

• 9 •

Матуся в ранню пору
 Без пісні... Біль і щем...
 Все визирає вгору,
 За Сонячним Дощем.
 І вірить, що минеться
 Ця зрадницька мана
 І знову відгукнеться
 Їй золота струна.
 Я не кажу, що вчора
 (Ще десь так завидна)
 Струна злетіла вгору,
 Як падала сосна.

заполонила ліс...
 Вже Вітер не колише
 Нам смарагдових кіс.
 І Сонячна Осанна
 Тепер не знати де.
 Та я ж була слухняна...
 Чом Сонечко не йде ?

...І що я тут барюся? –
 Он з ближнього ліска
 Біжить моя матуся,
 Знесилена й тремка...

А потім задзвеніла,
 Останній раз в житті,
 І миттю розлетілась,
 На краплі золоті.
 І враз
 недобра тиша

– Що, мамо?
 – Стисло груди.
 – Я дам тобі води...
 – Дитино, бачиш, люди!
 Вони ідуть сюди...

• 10 •

А ліс буяв.
 Могутній. Величавий.
 Зеленим чубом
 Кланявся здаля.
 Був на вершині
 Лісової слави –
 На повні груди
 Дихала Земля!

І як найвища
 Чиста нагорода –
 Дзвенів повітря
 Вранішній кришталь.
 ...А Ліс не знав,
 Чому прийшли ці люди?
 Не розумів.
 Ні їхніх дій, ні слів...
 А Ліс не знав,
 Що завтра – вже не буде,
 Коли під заступами
 Вперше затремтів.

Розкошувала
 У красі Природа,
 Не посмутивши
 Лісову мораль,

<...>

• 18 •

Що це сталось зі мною?

По краплі стекла моя сила...

Я ж до Сонця летів!
 Я хотів вам небес у життя!
 То для чого ж тепер
 Мені ці Небозоряні Крила,
 Як у пісню мені
 Вже не буде назад вороття.

Я ні тут і ні там.
 Де мені відтепер вікувати?
 Я – Бурштин.
 Я – старий.
 Я згорбований камінь доби.

Пропущений фрагмент

• 21 •

Я донечка соснова
 В Поліському краю.
 За нього я готова
 Красу віддати свою.
 Я тільки засіяла
 Під пісню солов'я!
 ...Матуся тут стояла
 Тепер за неї – я!

Стою у спеку й грози
 А десь під вечорок –
 Жовтогарячі сльози
 Ховаю у пісок.
 Я добра і терпляча.
 У мене шлях один –
 Краплинки сліз гарячих
 Виплакувать в Бурштин!

• 22 •

Я лежу у музеї.
 Оголений і бездиханний.
 Чую кажуть, що гарний, живий
 Та не вірте тому.
 Я – вже просто смола.
 Я – музейний зразок бездоганний.
 Я – навечно закутий,
 У цю бурштинову тюрму.
 Тільки там де Вона,

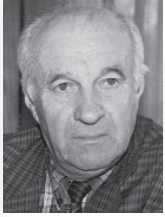
Я ще зможу розправити крила,
 Тільки там,
 Де колишуться тихо
 Соснові моря,
 Де лишилась моя,
 Небесами дарована Сила,
 Тільки там оживу –
 Де горить
 Бурштинова Зоря!!!

? ЗАПИТАННЯ

1. Як бурштин став Сонячним каменем?
2. Чиє завдання виконував бурштин, прямуючи під землею до Чорнобильської біди?
3. Хто вона?

*...Жовтокоса – як Сонце!
 Ясна, як Зоря Світанкова!
 Розливала тепло і блаженство
 По всіх полюсах.
 Так граційно ішла!*

*І корона її серпанкова
Так рішуче і чисто цвіла
В золотих небесах.*

Свєєн ШИМОРГУН

БІЛОТКА

Якщо одверто сказати, то мене, поліщука, едельвейс ніколи особливо не цікавив. Я просто знав із книжок, що десь далеко в горах на важкодоступних скелях сміливці-альпіністи іноді натрапляють на білоторі рослини, що таких рослин є понад тридцять видів і що один з них – едельвейс альпійський, найкрасивіший і найрідкісніший з усіх, – вважається символом підкорення високих круч, символом мужності, витривалості, спритності, сміливості. Але щоб самому шукати цю рослину – такого й на думці не було: не в наш же поліський ліс за нею йти!

Коли це одного разу...

Так, так, саме одного разу. Рейсового автобуса чогось усе не було, а я поспішав, от і попросився на попутний грузовик. Шофер виявився на рідкість мовчуном, за всю дорогу лише кілька слів вичавив. Зате яких слів!

– Он, – каже, – і Білотку проїхали.

– Що, що? – перепитую.

– Горбака оцього, – показує вправо, – Білоткою називають.

– Як Білоткою? Чому Білоткою? Хто називає? Де ви це почули? – засипав я його запитаннями.

– Білотка – і все! Яка ще може бути мова?!

Більше від шофера я так нічого й не добився. Це ще підігріло мою цікавість: адже «білотка» – споконвічна карпатська назва едельвейса. Яке ж відношення має цей горбак до рідкісної гірської квітки?

Тож наступного вихідного дня я вже мав куди їхати.

Звичайно, смішно було б мені сподіватися на зустріч з едельвейсом. Бо хоч Білотка була одним з найвищих вапнякових пагорбів Мізоцького краю, та й на всій Рівненщині найвищим, проте на ній пасли корів так само, як і на інших довколишніх пагорбах. Отож із рослин знайшов я на Білотці тільки те, чому й належало там рости: чебрець, звіробій, грижник та десятків зо два інших загальновідомих зіль. А від зустрічних так і не вивідав, звідки в пагорба оця назва.

Словом, повернувся я нібито й ні з чим. Та от квітка-горянка зацвіла мені відтоді на все життя.

...Ми таки впросили екскурсовода показати її. Хоч як він відмовлявся, зачитуючи нам із книжки-путівника цитату про необхідність повної охорони білотки, але таки не встояв.

Звернули ми трішечки з маршруту, покарабкалися по розсипаному каменючку та й прийшли. Рослинок було кілька, але цвіла тільки одна. Ми добру годину стовбичили біля шовковистої білої зірки, слухали Миколу Івановича, екскурсовода, який квітку так і називав: шовкова косиця.

Микола Іванович не говорив, а просто співав. Така вже манера в нього була. Певно, велика любов живе в його серці до рідних гір, коли навіть звичайні слова в його устах стають враз якимись особливо значущими.

– То та косиця народилася з любові. І народилася ось як. Жила колись у нас біля Рахова Марічка, і любилася вона з вівчарем Олексою. Щодня Олекса їй трембітав з полонини, а Марічка слухала, раділа і чекала осені, коли мав повернутися коханий. А раз Марічка не почула трембіти. Бо вночі прийшли на полонину песиголовці, порубали Олексу, розметали його тіло воронам, а овець забрали. І побігла Марічка шукати свого любка – в темні прірви заглядає, через хащі продирається, та все плаче, та все плаче. І де сльоза впаде, там шовкова косиця виросте. Так і стала в наших горах ця квітка. Не в'яне вона, як не в'яне любов Марічки. Коли легінь подарує шовкову косицю дівчині, то в її серці буде така любов, як любов Марічки. Але горе тому, хто шукає цю косицю з нечесними намірами. Бо її в горах стережуть дівчата, які померли з туги за своїми коханими. То ті дівчата усіх нечесних людей штовхають у прірву. Кажуть, раз якийсь граф проїжджав через наш Рахів і зайшов на весілля. А молода була у вінку, та що вже файна, як пава. Побачив граф її, то так у нього очі й розгорілися. І звелів він гайдукам відвезти молоду до себе в замок, а молодого вбити. Та хоч як граф не улещував цю дівчину, яких подарунків не носив, а вона й говорити з ним не хотіла – де ж то бачено, щоб любити убивцю?! Тоді граф задумав піти на найвищу гору, принести звідти шовкову косицю і з її допомогою привернути до себе серце дівчини. Довго шукав косицю і таки знайшов на краю провалля. Та тільки простягнув руку, щоб зірвати, а ззаду підскачили дівчата-красуні та й штовхнули його до прірви. Тільки загуркотіло за графом. Сказано ж, шовкова косиця лише для чесних людей!..

І все ж таки даремне здався Микола Іванович на наше прохання. Уже наступного дня прийшов він на турбазу похмурий як ніч: навідувався до білотки, а її уже й нема!

– З коренем видер, песиголовець! Сувеніра захотілося, щоб він тобі кишеню пропалив! – лаяв екскурсовод невідомого злодія. – І то стрільнуло мені показувати!

Хтозна, чи то з нашої групи був той капосник, чи, може, хтось зовсім і не турбазівський, але ми старанно уникали погляду Миколи Івановича і мовчали. А що ще залишалось? Самі ж просили: покажи!

Мені ж було соромно вдвічі: адже десь у мене вдома лежить засушений кримський едельвейс! Досі я гордився своїм трофеєм, добутиим торік на горі Демерджі неподалік Алушти, і не проминав нагоди похвалитися ним перед друзями. Тепер подумалося інше: може, друзям тоді було соромно за мене, та вони просто не сказали цього у вічі?

Мав я одне виправдання: кримський едельвейс – едельвейс не справжній. Він навіть ніякий не родич альпійської білотки, і справжнє його ім'я –

ясколка Біберштейна. Об'єднує ці рослини тільки те, що листя їх має густе біло-повстяне опушення і що обое ростуть високо в горах. Та й у Криму цих несправжніх едельвейсів ще чимало.

Але ж так можна виправдати що завгодно! З таким же успіхом можна сказати: подумаєш, білотка! Є рослини, які забираються в гори на таку висоту, що гордому символу верхолазів туди нізащо не сягнути. Наприклад, аянія тибетська, родичка нашого приворотного пижма, чи ерманія сива. От вони – альпіністи з альпіністів! То чи не забагато уваги білотці?

Не забагато! Бо за своєю красою вона одна така. І кримському едельвейсу теж уваги не забагато. Адже зустрічається він тільки в Криму. За переказами, давно-давно сама міфічна Іфігенія, жриця храму Артеміди, потай залишаючи Тавриду, взяла з собою на корабель кілька срібнолистих рослин, щоб вони в рідному Аргосі нагадували їй далекий таврійський край, де вона провела багато років. Але якщо Іфігенія колись одна така була, то нині щоліта горами Криму проходять хмари туристів, і майже в кожного з них у рюкзаці опиняється нев'янучий срібний букетик.

Як і в мене торік.

Еге ж, ніяково мені стало за отой свій кримський «сувенір».

Несподівано втішив і мене, і всю нашу групу Микола Іванович:

– Скоро уже ми трохи позбавимося отих квіткарів-злодіяк. Є уже спосіб.

І розповів, що інженер із Рахова Василь Степанович Боцько та його сусіди почали вирощувати шовкові косиці у квітниках. Хоч воно й не просто прижитися квітці-відлюдниці біля людини, але приживається. А в місцевому лісництві закладають цілу едельвейсову плантацію. Отже, в недалекому часі туристи матимуть змогу прямо на турбазі купити зірчастий сувенір. То, може, дадуть спокій тим едельвейсам, які ще де-де ясніють на скелях.

...Десь аж на третє літо дорога привела мене знову на пагорб Білотку. На сонячному, напахченому чебрецями схилі зустрів я дідусь. Якраз був на порі звіробій, от дідусь і зрізував ножем золотоквіті верхівки цього помагай-зілля та клав до кошика.

– Полюбляю чайок із звіробою. Кажуть, ця трава од ста недуг, а на старість до людини рівно стільки й чіпляється...

Розговорилися ми, я ще і в нього поцікавився, чи не знає, звідки така назва в пагорба.

– Знаю, як же! – відповів дідусь.

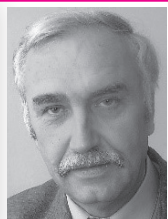
І повідав мені таку історію.

– То десь ще до революції було. Я був малий, не пригадаю вже, як воно достоту, але в селі тоді опинився зайшлий парубок Олекса і пристав у приймаки до сусідської дівчини Марусі. Кажали, ніби з гуцулів сам, а може, й не з гуцулів, але балакав трохи не так, як у нашому селі балакають. Ото він свою Марусю часом білоткою називав. Чудне слово якесь: білотка. Ніхто в нас не знав, що воно означає. То й пристало те слово до обох їх: Білотки та й Білотки. А в революцію, як було вступили окупанти, хтось на оцій горі нашого прапора почепив. Зараз тут лисо, а колись берези росли, то на березі й почепив. А якась погань донесла, що то Олекса Білотка. Ну

й приїхали хурою, забрали Олексу ще й Марусю з ним. Та як забрали, то й по сьогодні. А гору не знаю хто перший назвав так – може, хтось, може, і я. Але спитай зараз у селі, де гора Білотка – кожен покаже.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи є білотка символом лісів, гір або степів?
2. У чому схожість кримського та альпійського едельвейсів?
3. Чи знаєте пісню (повір'я, казку, легенду) про шовкову косицю?

Василь БАСАРАБА

ГОРИНЬ¹

Моя ріка, незвідано глибока, –
Не тільки плин і не лише вода:
Мені всі дні твій погляд синьоокий
Бентежно так у долю загляда.
Тут, на твоєму березі квітчастім,
Де всі недолі – кволі і малі,
Я стільки років думаю про щастя.
Мое і наше, й нашої землі.
Я стільки років не минаю болю,
Вбираю все – від космосу до трав.

В народній долі бачу свою долю
Як хвилю цю у величі Дніпра.
Ця течія крізь дні і через далі,
В мороз і спеку, темінь і туман
Але на дні лишаяються печалі
І чиста хвиля повнить океан.
Не вицвітуть Волині очі сині
І не засне ця вічна течія...
Мій син стоїть на березі Горині
Отак, як я, і там, де я стояв.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яке значення надає автор річці свого дитинства?
2. Над чим замислюється ліричний герой на «березі квітчастім»?
3. У яких словах автора звучить віра в незнищенність краси, торжество добра і справедливості на рідній землі?

Василь БАСАРАБА

СТОЛИЧНІ СЕЛА

Столичні села зовсім не величні
Колишня слава десь уже в імлі,
Минула ген. Лиш імена навечно

Лишила нам з перейдених століть.
Там Пересопниця². А там Дорогобуж²,
Князівські пишні древні городи.

¹ Річка Горинь – головна водна артерія Рівненщини, яка перетинає область з півдня на північ і через Прип'ять впадає в Дніпро.

^{2,2} Пересопниця і Дорогобуж – сучасні села, які розташовані на місці древніх городищ, які були столицями колишніх князівств. У Пересопниці, зокрема, створено Українську Першокнигу – «Пересопницьке Євангеліє».

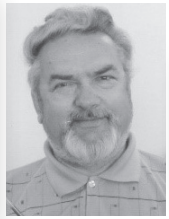

Цей край іще до краю не забув,
Як люди звідусюд стікалися сюди.
Той ранок був у відблисках води
На берегах, де хвилив трави вітер,
Де під валами гордих городиш

Так безтурботно бавилися діти.
Вже тих людей і тих столиць нема,
Мовчать далеких днів дереворити...
Лише тоді історія німа,
Як випада з глухими говорити.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які «столичні села» ви знаєте у вашім краї?
2. Що залишилося у спогадах людей з «перейдених століть»?
3. Про що потрібно пам'ятати сучасникам, замислюючись над історичним минулим свого краю?

Степан БАБИЦЬ

ТУТ ЧЮЮ ЧАС: ВІН В ГІЛЛІ ШЕЛЕСТИТЬ...

Тут чую час: він в гіллі шелестить
Надovкруги Острозької твердині,
Він загусає в стінах, з перекривить
Бринить у голосі робочої людини.
Час бачу я: на мурах кам'яних
Крізь сивий мох віками проступає,
Плугами переорює лани,
Пшеничні чисті хвилі котить краєм.

Час бачу я: несе, стирає він
Далекі краєвиди з вітряками,
Лягає в купи золотих руїн,
Бідовим тече у світ річками.
Ярем і ярем з круглями скришив,
Як ураганом зніс держав клейноди,
А гори ці із вежами лишив
На золоту історію народу.

Степан БАБИЦЬ

БЛАГОСЛОВЕННІ ЧИСТІ КРИНИЦІ...

Благословенні чисті криниці
В полях, на хуторах далеких в лісі –
При липі чи розлогому горісі,
Звідкіль стежки біжать у всі кінці.
Натомлений, зіспраглий підійдеш –

Той плескіт за відром, шумливий
гомін...
І з-поміж цвіту липового п'єш
Холодну силу, що аж зуби ломить.

Степан БАБИЦЬ

ВЕЛИКІ СЕЛА

ВЕЛИКИЙ ЖИТИН, ВЕЛИКІ ЦЕПТЦЕВИЧІ, ВЕЛИКИЙ СТИДЕНЬ...

Народе мій, оце твої джерела,
Колиски твого роду і надій.

Вросли могутньо ці великі села
У пісках навіть, чи в землі рудій.

Хай молодь вже здебільшого
у місті...
Великі села, радосте моя,
Встають дерева юні над обійстя
І дітьми висипа на двір сім'я.
Тут гнізд і гнізд, як ні в однім
куточку
(Полісся ж бо притулок для лелек),
Тому так густо донечок, синочків
Знаходять в пори повеней і спек.
Хтось тратить пам'ять і своє
обличчя,

За долею блукає по світах...
Та втомлене додому серце кличе,
І безпомилно повертає птах.
Тут міцнотілі лагідні дівчата,
Із висіяним вусом юнаки,
Неначе наша пісня розпочата,
Задумана в любові на віки.
Великі села – то велика сила,
Що витоки глибокі стереже,
Плекає крону, корінь береже.
<...>.

Степан БАБІЙ

ВІРШ, ЩО ПРИЙШОВ З ОСТРОГА

Це містечко... таке собі –
провінційне, як тисячі... та
в нім глибини, коріння,
золочена висота.
Є згадати про що,
є про кого розмову вести
довгу, довгу –
з похмурих глибин
до піднесеної висоти:
Академія, давній собор –

двоє вогнищ отих,
що скликають сюди,
ваблять полум'ям бань золотих –
до свого джерела, до коріння свого,
до крила...
Де букварик малий – наша книга
свята,
наче щит,
заступив нас од зла.

Степан БАБІЙ

ТРИ СКАЛИ В ТИСЯЧОЛІТТІ НА РІЧНИЦЮ ОСТРОГА

Провінційне прадавнє містечко,
Але назва ця древня – Острог!
Є Остер, як горіх – Берестечко,
Але є – біля чого був Бог.
Але є те – від княжого кореня,
Звідти Київ і княжий град Львів,
Україна моя непокорена

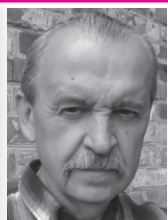
Сило-славою воїв-синів.

Так і йдемо у вічність з трикореня
Крізь завали й ворожий оскал,
Україна моя непокорена
Постає із могутніх цих скал.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка з поезій Степана Бабія вам найбільше запам'яталася? Чим саме?
2. Визначте художні засоби поезій автора.
3. У чому полягає особливість поетичних творів «Вірш, що прийшов з Острога» і «Три скали в тисячолітті»?

Сумська область

Олександр КИСЕЛІОВ

З ОДНОЇ СОРОКИ МОРОКИ, А З ТРЬОХ СОРОК...

Колись серед трьох річок стояв високий пагорб. Зверху пагорб поріс м'ягкими дубами і здалеку здавалось, ніби хтось загубив чудернацьку шапку, яка плавала на воді, віддзеркалюючись дивними барвами. Шапка весь рік мінjala свій колір: узимку, коли все вкривалося снігом і не можна було відрізнити, де земля, де вода, де пагорб, де захмарене небо – шапка виблискувала білим сяйвом; прокидалося весняне Сонечко – і шапка з білої робилась майже чорною; відлітало з неї сухе листячко – і шапка починала зеленіти; усе літо буяла всіма відтінками зеленого; восени жовтіла і червоніла. А в негоду ще й робилась сердитою і гуділа незадоволено.

На одному з дубів, і не найбільшому, зате найкремезнішому, було гніздо, а в ньому жили три сороки. Три сестри. Жили в мирі й злагоді, а як давно вже й самі не пам'ятали.

Багато бачили сороки на своєму віці. А що бачили?

Унизу звірі різні чи полюють, чи так ходять: чухають спини об стовбури дерев ведмеді, мружаться вгору вовки, рохкають від задоволення кабани, стукотять великими рогами лосі. А вже що робить всякий дріб'язок, як білки, їжаки, борсуки... Птахів так багато, що не можеш зрозуміти, звідки лунає їхній спів, який не вчуває ні вдень, ні вночі. І тільки, коли з усіх річок, малих і великих, починають лунати жаб'яче кумкання, усе навколо притихає – слухають-не-слухають, а приголомшені. А ще в річках хлюпочеться риба – і маленька, і велика, і дуже велика. Людей тільки ніхто в цих краях давно не бачив. Колись жили, та вже й попів від їхніх хат поріс травою та молоді дуби потяглись угору доганяти своїх дідів. Дикий край...

Уранці сестри сороки розліталися в різні боки. Усюди літали – збирали новини. А як Сонце повертало на вечір, летіли до рідного гнізда. Гостинці одна одній приносили, раділи їм. Та більше любили слухати розповіді про побачене за день. Спішили одна поперед одною, щоб розказати і так торохтіли на вершині дуба до смерку. На нижніх гілках розсідалися лісові птахи. Під дерево приходили послухати розповіді лісові звірі. І так усім було цікаво, що ніхто нікого не чіпав і навіть не ображав.

Одного дня, повернувшись до гнізда, старша сестра звернулася до меншеньких:

– А чи ви пам'ятаєте скільки років ми живемо на цьому місці?

– А скільки?

– Я сьогодні за луками зустріла старого луна і від нього дізналася. Завтра буде сто. Рівно сто років, як ми вилупилися в цьому гнізді!

Шість слъозинок водночас заграли в променях вечірнього сонця, сестри загадали своїх батьків і, не шмигнувши дзьобами, вирішили:

– Це треба якось відсвяткувати...

– Давайте принесемо в гніздо щось незвичне, чого в нас раніше не було.

На ранок розлетілись сестри-сороки шукати щось незвичне...

Старша сестра полетіла на південь. Довгенько чиргикала крилами – усе як завжди, нічого незвичного. Та ось! На березі великої ріки побачила корабель з купцями. Реготались ті, задоволені торгівлею вертались. І крам весь розпродали, і грошенят за нього добре взяли. Тепер тільки через пороги перетягти корабель, а там і вдома. Взялись купці корабель берегом тягнути, а сорока на ньому і погуляла. Бачить – на столі сумка лежить. Чорної шкіри, пузата ледь не репасться, а на боці золотий гудзик виблискує. Просунула шию в лямку, та й гайда з корабля. Хоч і кажуть, що додому тягти не важко, але скоро сорока захекалась. Не стільки летіла, як сідала відпочивати. Ой, важка сумка!

Середня сестра полетіла на схід. До царя якогось у палац. А той послів розсилає на всі боки. Запрошує чужі народи під його рукою жити. І таких щедрот за це їм обіцяє. Писарчуки ледве встигають записувати, а послі в сумки складати. Як наповнилась сумка вцент, посол на коня і в дорогу. Тільки курява за ним. А в дорозі всяке зустрінеться: розбійники чи хвороба нападе, з коня сонний впаде... Пропаде і кінь, і шапка, і сумка. У такого роззяви, що любив у стіжку поспати, сумку сорока і поцупила. І теж чорної шкіри з золотим гудзиком. Тільки ця хоч і повна була та майже нічого не важила. Летіла сорока не відчуваючи сумки на шиї, доки не знявся Вітер і почав сумку так тіпати, зривати з шиї, що сорока декілька разів, ловлячи сумку, ледве не розбилась.

А найменшенька полетіла на захід. У княжий двір, а там до весілля готуються. Князь доньку віддає за принца з сусідньої держави. Той принц якийсь миршавенький, та війська в нього багато – такому не відмовиш. Князь наказав придворному поету хвалебних пісень написати. Щоб його прославляли, його хоробру дружину, красуню доньку та принца любого. А щоб не втік поет, замкнули його в високу вежу. Сидить поет: не їсть, не п'є – усе пісні для коханої княжни та все про своє кохання до неї складає. А як наскладав їх повну сумку – чорної шкіри з золотим гудзиком – кинув її з вікна в садок, де гуляла княжна. Та княжна тільки руки простягла, як мелькнула сорока – і ні сороки, ні сумки. Полетіла і ця сумка в сорочаче гніздо. Гей, легка та весела була ноша в сороки!

Першою, звісно, повернулась до гнізда наймолодша. За нею середня, добре, що Вітер дмухав у їхній бік. Стали чекати старшу сестру, щоб разом відкрити сумки. Вечір настав, а старшої нема і нема... Полетіли сороки сестру шукати. Знайшли геть знесилену, а сумки не кидає! Несли вони сумку по черзі, разом несли, відпочивали, знову несли. І навіть не поцікавились, що в ній. Чи задоволення відтягували, чи боялись, що хтось набіжить і забере. Набігла ніч, застала їх у дорозі. Та яка ніч! Глуха і темна! Усе небо вкрилося важкими хмарами, які клубочились і штовхались, здавалось, і неба їм мало – ось, ось вони почнуть чіплятися за дерева.

Як у такій темряві сороки знайшли своє дерево? Але ж знайшли. Почепили і третю сумку на гілку і ... спати!

Ось і буря знялася! Зірвала гніздо і разом з сплячими сороками понесла, жбурляючи його то високо в хмари, то кидала вниз і гнала, котячи землею. А сестри сплять, лапами міцно в гніздо вчепившись. Куди їх занесло, хіба що Вітер знає. Але, мабуть, там їм жилося краще, бо сороки не повернулися.

Залишився дуб сиротливий. Довго ще збирались птахи і звірі біля нього. Чekali, чи не повернуться сестри. Зникли торохтухи – і сумно стало під дубом...

Минали роки, текли століття. І одної сонячної днини з'явилась ватага людей. Обдивились усе навколо, сподобалась їм містина – і нумо місто будувати. Заспівали пили, задзвеніли сокири і не стало шапки, а залишився лисий пагорб. І росли на ньому швидко великі й маленькі хати й хатинки. І знайшов хтось серед порубаного гілляччя три сумки. Збіглися люди, потрусили сумки, висипавши їх вміст: з одної – злото, з другої – щедроті, а з третьої – пісні про кохання.

І місто назвали – Суми, а три сумки чорної шкіри з золотими гудзиками і сьогодні можна побачити на його гербі. Ще й склали пісню про три сумки...

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка шапка згадується у творі?
2. Скільки років було сестрам?
3. Що було в сумках?
4. Яка сумка була найлегша?
5. Хто знайшов сумки?
6. Що це: Сумка, Сума і Псел?

Юлія ЛЕСИНА

**БРОШКА – КОРОЛЕВА ПРИКРАС!
АБО МАГАЗИН ЮВЕЛІРА АЛЬТШУЛЕРА**

Хто міг би уявити, що застібка, якою прикрашали одяг ще в бронзовому віці, буде такою ж популярною у XXI столітті! У дохристиянські часи вона називалася фібулою. Зауважимо, що кожна епоха залишила на фібулі відбиток своїх естетичних понять, технічної досконалості (змінювалися голкотримач, пружина, дужка, почали використовувати різні метали й дорогоцінні камені). У столітті XVII-му французька письменниця мадам де Севіньє показала світові приклад, як потрібно носити цю вишукану річ, що почали називати брошкою. Вона стала ювелірною прикрасою, яку повинна була мати будь-яка пані.

Як і сьогодні, сто років тому жінки й дівчата не могли обійтися без прикрас. Тому ювелірний був одним із найулюбленіших магазинів сумчанок.

Дореволюційні Суми неможливо уявити без вулиці Соборної, що завжди була людною і жвавою. Саме тут на початку XX століття знаходилися найбільші в місті магазини – фарфоро-фаянсового посуду купця Павлова, суконних і ситцевих тканин Черняєва. Особливо популярні серед сумчан

були гастрономи й бакалія Скрипніченка, Ворошилїна та книжковий магазин Реньєна. Був ще один магазин із завидними вітринами. Вивїска закладу в 1906 році повідомляла, що тут знаходиться ювелїрний магазин Ісаака Альтшулера та його сина.

Вважалося, що зупинятися біля вітрин було не зовсім пристойно, тому сумчанки, особливо не поспїшаючи, прогулювалися біля цього магазину. Дїамантові кольє, сапфірові персні, що блищали на сонці, жїночки та дївчата розглядали лише хвилинку, щоб потїм дїлитися враженнями бїльш, аніж чверть години! До речї, у 1910 році брошки, пришилені до чорних стрїчок із муару й оксамиту, були надзвичайно популярні. Що й казати, наші жїнки завжди були великими прихильницями перлів, привезених з Азїї, алмазів з Африки, сапфірів і смарагдів з Індїї, найкращих рубїнів із Бірми... Господар ювелїрного магазину завчасно думав про новомодні прикрашені онїксом і чорною емаллю платинові брошки, інші нові постачання прикрас із Варшави, Риги і Гельсінгфорса. У Сумах Альтшулерам належала одна з кращих перукарень і кравецьких майстерень (ательє) і навіть друкарня. Але найбільш важливим був ювелїрний магазин, куди навідувалися дружини середніх буржуа, банківських дїлків, удачливих торговцїв. Цїкаво, що сто років тому лише замїжні панї могли носити дорогї ювелїрні прикраси. Дївчата ж задовольнялися черепаховими шпильками й гребенями, прикрашеними імітацією дїамантів – стразами, іншими скромними дрібницями з бурштину (такі прикраси успадковували від матерї). Тому молодї панянки (на відміну від сьогодення) до магазину не навідувалися. Серед поважних панї кмітливе око продавця відразу видїляло тих, хто прийшов за склаважем (дорога прикраса, на оксамитовїй стрїчці, що носили на шїї), смарагдовими перснями, золотим годинником і браслетами. Відразу продавець бачив і тих, хто мїг дозволити собі придбати бїльш дешевий товар – брошки й обручки з аквамаринами, аметистами і александритами. Ось, чуєте? Знову брошка! Безперечно, на початку ХХ столїття, брошка була «королевою» серед аксесуарїв. Рїдко хто з панї змїг би обїтися без цїєї прикраси, що скріпляла шаль або додавала витонченостї блузї. Вона була необхідною для модного елегантного англїйського костюма, що складався з жакета й спїдницї. До речї, брошки з червоного золота, платини, емалї та дїамантів у виглядї гїлочок із квітами, метеликів, кошиків, жучків, павукїв, кажанїв були лїдерами продажїв. Також жїнкам дарували інкрустованї коштовними каменями вїяла і пїр'я страусїв. Однак пїсля 1910 року, коли електрика з'явилася і на периферїї, вїяла стали менш шанованими, бо штучно створювати «вїтер», як колись у жаркїй від згоряння свїчок кїмнатї, було не потрїбно! І все ж таки, збираючись на звану вечерю, бал або в театр, необхідно було заздалегїдь «поморудивши» перукаря модною зачіскою, одягти вечїрню сукню, взути гарні черевики (обов'язковї на нїжках фельдекосовї шовковї панчохи), припудрити особливою рисовою пудрою носика (у той час звичайнї жїнки не користувалися губною помадою та не пїдводили очї, бо це робили тїльки актриси), освїжитися улюбленим парфумом, одягти перстень із дїамантами, двї низки перлин, але краще – новомодну брошку у виглядї бабки або жука, а потїм неодмінно – в екїпаж! Оскїльки вважалося: їти пїшки у вечїрнїй сукнї й коштовностях, навїть якщо від будинку до театру всього 30 метрїв, аж нїяк не годиться!

Минуле Сум десь далеко в часі, але брошки своєю королівською розкішню і сьогодні поблискують у вітринах ювелірних магазинів: перевірено!

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи можемо ми назвати брошку сучасною прикрасою?
2. Яку назву має прототип брошки? Назвіть історичну епоху, у якій люди почали використовувати цю річ?
3. За якими ознаками в поведінці можна було відзначити вихованих пані?
4. Продовжіть речення: «Сапфіри, смарагди, перли, онікси, діаманти – це...»
5. Чи відрізнялися прикраси заміжніх пані від молодих дівчат? Якщо так, то чим?
6. Орієнтуючись на текст, опишіть дизайн найпопулярніших прикрас та брошок початку ХХ століття. Чи існують вони сьогодні в продажу?

Юлія ЛАЗУШКІНА

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Чуттєва жінка і боець сміливий,
 Я Вам пишу свого цього листа,
 Адже Ви втримались в момент жахливий
 І не була у серці пустота.
 Ви гідно йшли своїм шляхом життєвим,
 Хоча не був він легким і простим,
 Була у ньому радість, хоч миттєва
 Й кохання звуком не було пустим.
 Хвороба, біль, кохання невзаємне,
 Страждання, сльози, гіркота і жаль,
 Та при всьому – усе це незбагнено –
 Душа і серце чисті, мов кришталь.
 Кохали Ви лиш так, як вміють зорі,
 Про їхні промені Ви мріяли вночі,
 Та Ви їх мали – промені прозорі,
 Ви стали зіркою, на небо ідучи!
 Ви піснею хотіли завжди стати,
 Ви стали нею – в кожному рядку,
 Про те, як проводжала сина мати,
 Про те, як йшла дівчина у вінку,
 У кожному слові серця є частина,
 Що Ви дали, смілива й ніжна жінка.
 Ви справжня дочка рідної України,
 Її дитина, Леся Українка!

? ЗАПИТАННЯ

1. Яким є провідний мотив твору?
2. Які характеристики звичайного листа властиві віршу?
3. Алюзія на які твори Лесі Українки присутня у вірші?

*Людмила РОМЧЕН***МАЛА БАТЬКІВЩИНА
(ТРИОЛЕТ)**

Мала батьківщино – мій берег Малого Ромену,
Тонесенький голос ріки ноженятам співа,
Кульбабок гарячі голівки колише трава.
Мала батьківщино – о квітко духмяна ромену!

Садок біля хати розлив прохолоду зелену,
Ще батько гука мене яблука в кошик зривать...
Мала батьківщино – мій берег Малого Ромену,
Тонесенький голос ріки ноженятам співа.

*Людмила РОМЧЕН***«КВІТНУТЬ СУМСЬКІ КАШТАНИ»****ПІСНЯ**

Три сумки на Сумці
знайшли поселенці –
Це добрий тризнак.
В краю Слобожанським
над валом Козацьким
Постав Сумин-град!

Приспів:

Квітнуть сумські каштани,
В місто прийшла весна.
В кольорах звуків фонтану
Веселка зліта чарівна.

Сонячно Псел хлюпоче,

Дзвони ллють благодать.

Місто мое найдорожче,
Юність моя золота.

Тут липи духмяні,
бузкові фонтани –
Це Суми мої.
Тут парк зветься «Казка»
і диво-альтанка –
Це Суми мої.

Приспів:

Вже грають оркестри
у сонячні сурми –
Це місто мое.
А вітер-маестро
б'є в такт у литаври. –
Це місто мое!

Людмила РОМЕН

«ВЕЛИЧАЛЬНА СУМЩИНІ» ПІСНЯ

• 1 •

Яка квітує ти, моя Сумщино!
Вінком пшеничним вінчане чоло,
Щедрот і сонця повна гожа днина,
Несуть легенди Ворскла, Сейм і Псло.
Моя ти, земле, мудра і терпляча,
Долала грози і біду не раз.
Ти в серці завжди мала дух козачий,
Ростиш, плекаєш у любові нас.

Приспів:

О славен будь, мій край єдиний!
Мій храме величі й краси.
Благословенна Сумщино, перлино,
Квітуй! З води тобі, з роси!
О Сумщино, в вінку ряснім України,
Квітуй! З води тобі, з роси!

• 2 •

Із давнини шляхи ведуть до слави,
Путивль, Ромен – літописні міста.
Молилась тут княгиня Ярославна
За тебе, земле, щедра і свята!
Всміхнулась доля рідній Україні,
І майорить на сонці гордо стяг.
Пишаються тобою, край гостинний,
Натхненні наші душі і серця.

Приспів:

О славен будь, мій край єдиний!
Мій храме величі й краси.
Благословенна Сумщино, перлино,
Квітуй! З води тобі, з роси!
О Сумщино, в вінку ряснім України,
Квітуй! З води тобі, з роси!

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка із трьох поезій (пісень) Людмили Ромен вас найбільше вразила? Чим саме?
2. Чи пов'язані легенда О. Кисельова та пісня Л. Ромен «Квітнуть сумські каштани»? Обірунтуйте відповідь.
3. Які відчуття у вас викликала пісня «Величальна Сумщині»?

Тернопільська область

ЗОЛОТА ЛИПА (НЕАВТОРСЬКА ЛЕГЕНДА)

Називалася колись наша річка Липа. Бо така вже була чиста, таку мала добру і смачну воду, що ніби настояна на липовому цвіті. Всяку хворобу лікувала і людей поїла. А випрана у Липі сорочка світилася такою білизнаю, що аж очі разила.

У Бережанах колись жили пани Синявські. Вони заклали тут палац, що донині ще стоїть на березі річки. Дуже були скупі ті пани. Народ обдирали, як липку. Усе оте багатство осідало золотом у замкових льохах.

Але, як кажуть, до часу дзбанок воду носить. Так сталося і з панським золотом.

Одного року навесні налетіли на місто татари. Люди повтікали в ліси, а пани недовго замок боронили, ворота відчинили. Пан Синявський відкупився золотом. Люди повідали, що татари цілий день ті гроші рахували і мішки на віз складали. А як поскладали, то ще й замок пограбували і додому втікали.

Але не так сталося, як сподівалося. Бо як виїхали вони із палацу до лісу, так вдарили по них опришки. Яких порізали, а які повтікали. А татарський мурза з одним возом взявся навтіки. Він тікати, а хлопці за ним. Заїхав мурза на місток через Липу, а він бух – і в воду. Бо чекали його опришки. Булькнули панські гроші в Липу.

...Ще довгі роки то тут, то там виливали люди з річки золото. Від того і річку назвали Золотою Липою.

? ЗАПИТАННЯ

1. З'ясуйте лексичне значення слів «льох», «дзбан», «опришки».
2. Як ви розумієте вислів: «До пори, до часу дзбанок воду носить»?
3. Які легенди рідного краю вам відомі?

Наталка МІХНО

СКАРБИ ТВОГО МІСТА: ТЕРЕБОВЛЯ

Мене звати Славко. Я мешкаю в маленькому українському містечку, яке має кумедну назву Теробовля... Мені дванадцять років. Усе своє життя, щодня, я вештаюся вулицями дев'ятсотлітнього міста в нестерпну спеку та не знаю куди себе подіти... Чого вчепитися, коли тебе дід з бабцею вигнали від компа погуляти, а батьки твої вже давно по «різних закордонах» і конкретно забули, як ти взагалі тепер виглядаєш вживу... Коли всі твої однокласники десь по селах у своїх дідів-бабів, а твої ж дід-баба живуть у приватній хаті на шести сотках в Теробовлі...

Нудьга...фу... І чого мої дід-баба такі далекі від комп'ютерних технологій... От швидше б вирости і... геть звідси...

О, он ще одна жертва батьківських заробітків і бабиного виховання... Моя симпатія і товариш по теробовлянській нудьзі Софія... Класна дівчина, тільки трохи притлумлена якимось «фемінізмом», це вона сама мені про таке слово розказала, і трохи забагато, як на мене, учитана книжками і різною там пресою... Хоча, мушу визнати, її учитаність не раз стає нам обом у пригоді, а особливо на контрольних і самостійних, а ще під час виконання домашніх завдань. Так що приємно мати при собі таке мудре створіння і в школі та й так, на дозвіллі... До того ж воно симпатичне, а інколи навіть дуже забавне.

– Привіт, Софіє.

– Здоров. Гуляєш?

– Ага. А ти що?

– Та так... Мені щойно дванадцять стукнуло. Хочеш відсвяткуємо?

Я червонію... Як же це я так забув, що сьогодні в моєї сусідки і кращої подруги день народження? З того часу, як в Англії, десь під Лондоном, в автомобільній катастрофі загинули батьки Софії, минуло сім років. За той час ми здружились дуже близько. Я добре розумів, як їй самотньо, а особливо в дні народження чи в якісь інші родинні свята... Який же я баран...

– О, вибач, я забув через цю спеку, який сьогодні день. Вітаю тебе, старенька! Давай вже святкувати: дві пляшки води, по два морозива і...куди? На Замкову гору – єдине місце, де хоч трохи легше дихати без асфальту і «фекалійно-пахучої», як каже моя бабуня, Гнізної (це в нас посеред міста така річка-вонючка тече, хоча вона не завжди була такою брудною).

Я і Софія любимо в Теробовлі найбільше ці старі руїни Теробовлянської фортеці сімнадцятого століття. Любимо Княжу гору, улюблену гору нашого славного князя Василька Теробовлянського, правнука самого київського князя Ярослава Мудрого... Це все ми ще з дитячого садка знаємо... А любимо, певно тому, що в нашому «застиглому в часі» місті більше й нічого цікавого нема та і, я думаю, не буде ще років з дев'ятсот. Але насправді так думаю тільки я. І ця моя думка про безнадійність цивілізаційного розвитку

Теребовлі завжди злить Софію, котра переконана, що цінність її улюбленого та найкращого міста на землі в його древній історії. А ще Софія каже, що Замкова гора ще відкриє свої таємниці, а вона знає, що каже!

Ми знову мандруємо знайомим маршрутом... Я клацаю улюбленим Софійним фотоапаратом марки Nikon, а Софія розповідає якусь свіжу історію про якийсь підземний хід, котрий веде до якогось Костелу Кармелітів, але я скептично перебиваю:

– Ну, що ти, як баба базарна, якісь небилиці збираєш. Невже ти думаєш, що якби той тунель був, то за три останні століття його б ніхто не знайшов. Сама минулого літа бачила, як львівські археологи тут крім черепків часів трипільської культури так нічим і не поживилися.

Я на півроку старший за мою співбесідницю і тому завжди збиваю реальними доказами романтичні фантазії Софії в питаннях історії нашої фортеці.

– Слухай, Славку, давай вертаємося додому, а то темніє, а я, сам знаєш, не дуже люблю тут бути, коли темно. До того ж, здається, серйозний дощ збирається, а нам ще з цих мурів злізти треба, – каже моя сусідка, боязко оглядаючись довкола.

– Скажи краще, що ти сама своїх фантазій боїшся, а не дощу. О, та ти мені ще сьогодні про свою улюблену Паню в білому щось не згадувала!

Я намагався познущатися із сьогоднішньої іменинниці, хоча й самому було якось не по собі в наступаючій темряві... Десь далеко загуркотів грім, і зовсім близько вдарила блискавка... Софія міцно вхопила мене за руку... і навіть не відповіла на моє запитання, що було на неї зовсім не схоже.

– Ти, що, Софіє, віриш у ці всі байки? Ти ж, як там тебе, «феміністка»?

– Слухай, ти, герою, дивись під ноги і не розкидайся словами, змісту яких не петраєш. Я ніяка не феміністка, бо вже передумала бути схожою на чоловіка. Освіченою українською жінкою бути краще у сто разів, а я нею неодмінно буду! Просто бабця хвилюватиметься.

– Ого, яка раптом чем...

Та я не договорив, бо моя кросівка застрягла між камінням муру. Грім загуркотів уже ближче, майже над нашими головами... Я, з допомогою Софії, зі всієї сили сіпнув ногою і... раптом блискавка вдарила просто мені під ноги... мур ураз ніби розчахнувся і перед нашими переляканими очима постали якісь сходи... Раптова злива якось мимоволі зігнула нас униз... Та тільки ми ступили на останню сходину, сходи за нашими спинами зникли, а перед нашими очима з'явилися знову сходи... Унизу мерехтіло світло... Я остовпів... Але Софію немовби хтось підмінив, вона міцніше стисла мою руку і якось аж занадто енергійно потягла мене вниз...

Унизу стало зовсім страшно і... цікаво... Якась зала... посередині мурований з каменю п'єдестал, чи що, на ньому горить вогнище і освітлює всю камінну залу...

– Славко, дивись тут є криниця і в ній вода.

– Софіє, перестань, – шарпаю до себе дівчину і намагаюся не відходити від вогню.

– Славцю, чого ти? Хіба ти боїшся?

– Досить, сама бачиш, щось тут не те... Хтось же цей вогонь тут розпалив?

– Я ж тобі казала. Це ж вона – Берегиня скарбів Замкової гори.

– Ти, що здуріла? Давай вибиратися звідси.
 – Не варто спішити, над мурами ще лютує злива, – почули ми за спинами чийсь крижаний голос.

Пропущений фрагмент

– Славчику і Софійко, не розумію, чому живий, до того ж ваш знайомий, чоловік вас так сильно налякав, невже сильніше, ніж дух замку?

Ми з Софією, мабуть, одночасно, розплющили по одному оку, аби підглянути, хто говорить до нас добре знайомим голосом, відомого всім теребовлянам, від малого до старого, пана Остапа, нашого краєзнавця, письменника, етнографа і диктора місцевого радіо.

Пан Остап підійшов до нас і взяв мене за руку:

– Славку, це ж я, ось бачиш у мене тепла рука, – чоловік енергійно потряс мене за плече.

– Ну й налякали ви нас, – першою, як завжди, оговталась перемелена Софія.

Щирий приятель мого діда засміявся і все раптом довкола стало теплим та затишним. Пан Остап зняв свого чарівного, як нам колись малим здавалося, наплічника, витягнув з нього смачнющі яблука-спасівки із власного саду, якусь перекуску, термос і налив нам запашного чаю із трав. Ми з Софією, зручно примостившись біля вогнища, пили чай і з неабиякою цікавістю розглядали справжнього привида Теребовлянського замку, котрий мирно про щось пошепки розмовляв із паном Остапом.

– То як, дітки, зігрілись? – запитав турботливо товариш мого діда.

Ми замахали головами, запихаючи смачні перекуски до ротів.

– Софіє, ти хочеш отримати відповідь на своє запитання? – запитав пан Остап.

– Так, якщо пані хоче мені сказати правду, звідки вона тут, у цьому підземеллі, взялася.

Берегиня Замкової гори підійшла ближче і ми здивовано витріщили очі.. Перед нами стояла зовсім юна і дуже гарна дівчина... Софія від здивування трохи розгубилася, але їй язик не розгубився і запитав:

– Ви були Леєю?

– О, та ти, дівчино, знайшла своє місце в світі, – промовила пані привид і розпочала свою оповідь...

<...>

Оповідь шоста

Давним-давно була церква на горі Покрівка, побудована на честь Діви Марії. Біля церкви, на приходстві, жила химерна і вередлива донька священника, котра була єдиною дитиною. А те, що була дуже красивою, то домашні їй дозволяли усілякі дивовижні забаганки і ні в чому їй не відмовляли. Одного разу на Великдень їй захотілося прибрати свої черевички прикрасами із посвяченого калача. Захотілося – і зробила! Прикрасила свої черевички посвя-

ченим хлібом та й пішла гуляти біля церкви, щоб усі бачили та дивувалися. Та коли вона підійшла до дверей церкви Святої Покрови, то враз земля під її ногами розступилася і вередлива дівчина зникла, а разом із нею і церква провалилася під землю... Так було покарано священника тієї церкви, котрий так зле виховував свою доньку.

І ще довго-довго жителі Теробовлі на Великдень чули звуки дзвонів запа-лої церкви Святої Покрови...

Оповідь одинадцята

Теребовля... Звідки взялася ця назва? Навіть я, Берегиня таємниць старо-го міста, не можу стверджувати, хто придумав це дивне слово... Теребовля...

Знаю, що в українській мові зберіглося давнє слово «теревівля», яким називають очищені від зарослів місця, а колись у сиву давнину тут, де зараз наше місто, росли густі дрімучі ліси.

А ще є давнє слово «теревити», котре означає корчувати, вирубувати ліс.

Отже, можливо, було так: «ТЕРЕБИТИ»... «ТЕРЕБІВЛЯ»... «ТЕРЕБОВЛЯ».

А, може, було зовсім по-іншому...

Можливо, ось так... Колись, у сиву давнину, на горі Покрівка стояли три великі дубові хрести. Кожного дня туди приходила сива жінка, вся в чорному, і довго молилася біля них. Коли її запитували, хто там похований, до кого вона ходить щодня, жінка завжди відповідала: «Три болі мої... три сини, три соколи мої, вбиті в бою, лежать там, три болі мої». І люди, перейняті її горем, так часто повторювали ці слова, що вони склалися у назву місцевості – Трибо-лі, Триболя. А з часом перетворилась ця назва у слово Теребовль.

А, може, було ще інакше...

Був у сиву давнину воїн великий та славний по всій землі українській, а звався він іменем дивним – Теревислав. Про дивовижну силу і спритність його ходили легенди... І з'являвся він завжди там, де земля його рідна по-требувала захисту від ворогів... Не смів жоден поганець лихий потурбувати мирне життя народу, котрим правив князь Теревислав.

А жив той князь у гнізді родинному своєму, на одному із трьох пагорбів над річкою Гнізною... До нині ту гору називають Княжою горою, а місто, котре заснував мудрий князь Теревислав, – називають Теребовлею.

Оповідь остання

Ми з Софією все ще тримаємося за руки, спускаючись із Замкової гори... Йдемо мовчки дорогою вниз до мосту через Гнізну... Не змовляючись, зупиня-ємося посеред мосту... Дивимося вниз у воду і мовчимо...

Першою порушує мовчанку Софія:

– Ти думаєш – нам хто-небудь повірить?

– Не повірить, он бачиш, пан Остап усе давно знав, але ж мовчав... Не пові-рять, точно, не повірять, – заперечно хитаю головою.

– А знаєш, коли я виросту, то напишу про Берегиню книжку, а ти все нама-люєш... Ти ж найкраще за всіх умієш малювати, – каже замріяно Софія і по-сміхається.

Я киваю головою і собі посміхаюся... Яка ж вона в мене кумедна, моя подру-га Софія!

– Дивись, – термосить мене дівчина і показує на Замкову гору.

Спочатку я не розумію... швидше відчуваю... як класно... щось терпке і ніжне лоскоче горло... Я, мабуть, закохуюся в це місто... а, може... як класно...

– Он, бачиш, це ж надвечір'я... Там над замком... і тут над Теробовлею... Яке тепле надвечір'я... Як гарно... За Замкову гору ховається сонце...

Дивлюся на Замкову гору і раптом розумію: я живу в найкращому місті на землі! Так, це місто найкраще, бо воно – моє! І це не тільки я... ми обоє з Софією закохуємося... у своє рідне місто Теробовля...

– Дивись, Софійко, стара Теробовлянська фортеця своїми чорними очима-бійницями дивиться на втомлене людьми місто... і на нас, – кажу я і сам собі не вірю, що стаю таким романтичним.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка оповідь захопила вас найбільше? Обґрунтуйте відповідь.
2. Чи знаєте ви про походження назви річки Гнізна?
3. Як ви розумієте термін «фемінізм»? З'ясуйте його лексичне значення.
4. Які українські фортеці вам відомі? Чим вони своєрідні?
5. Як ви можете охарактеризувати Берегиню таємниць старого міста? Чим вона відрізняється від інших відомих вам містичних персонажів?
6. Які давні міста України вам відомі? Розкажіть про походження їхніх назв.

Ірина ДЕМ'ЯНОВА

***

Краю мій, моя кровинко,
як вітри тебе остудять –
сонцenyтком яструбинки
на твоїх розквітну грудях,

і зігрію, і потішу,
і під благодатним небом,
як цвістимуть буйно інші, –
я прилякну біля тебе.

Ірина ДЕМ'ЯНОВА

ОСІННІ ДИСКОТЕКИ

Раз-два-три, раз-два-три, раз-два-три, раз –
жовті листочки виконують вальс,
а рудуваті – шелесь та шелесь –
плавно й врочисто ведуть полонез,
а багрянисті – довкола кленочка
йдуть вихилясом в незнанім таночку...
– Що за дивацькі такі па-де-де?
Де це побачити можна? Ну де?

– Прошу, підіть у гайок недалекий,
осінь влаштує там дискотеки.

Ірина ДЕМ'ЯНОВА

ЛІТО

Ген коваль вже сонце клепле,
стежка кличе в літо тепле.
Срібнотонно, тонкодзвонно
жайвір будить поле сонне.
З неба перли сипле й сипле,
самоцвітить жито стигле.

Я хотіла їх зібрати,
глядь! – а то цвітуть блавати.
У віночках синіх-синіх
усміхаються невинно,
заглядають ніжно в очі:
– Заквітчайся, якщо хочеш!

Ірина ДЕМ'ЯНОВА

НЕ МИНАЙ!

Лиш улітку так-е-е-енні канікули –
Нудьгувати й журитися ніколи.
Кличуть річка, левада і гай,
а суниць – лиш збирати встигай.
А малина, а вишні рясні,
а щоранку – пташині пісні...
Босі ноги лоскоче спориш,

І біжиш – так неначе летиш!..
Сонця стільки, аж мружиш очі...
Літо, літко мое співоче!
Літо, літечко розмаїте,
заховайся у трави й квіти,
линь-полинь у пташиний грай –
не минайся нам, не минай!

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка з поезій Ірини Дем'янової вам запам'яталася найбільше? Обґрунтуйте свою відповідь.
2. Зверніть увагу на вірш «Осінні дискотеки». До якого виду лірики він належить?
3. Порівняйте поезії «Літо» та «Не минай!». Що між ними спільного?

Володимир ХОМ'ЯК

ПРИВІТ ТОБІ, ЗЕМЛЕ ПОЛІССЯ

Привіт тобі, земле Полісся,
Казкова Лесина земля.
Низький уклін нині приніс я
Од бистрих вод мого Дністра.

Красу ранкових Медоборів,
Росу від Синьої гори
На знак подяки і любові
Із моїх рук ти в дар прийми.

Мене стрічаєш ти піснями,
 Сузір'ям мавок, таємниць,
 Ведеш поліськими стежками
 До лісових своїх криниць.
 В садибу Лесі завітав я,
 Затамувавши серця біль...
 Мавко, чому не привітаєш?
 Постав на стіл свій хліб і сіль.

Той ніжний спокій у хатині
 Відкрив для мене цілий світ.
 Дарує музику людині
 Нікотіани білий цвіт.

Тепер, у мандрах сьогодення
 Чи в ліс, чи в гори, чи в степи –
 Зі мною Лесине натхнення,
 Величність людської краси.

Володимир ХОМ'ЯК

***

Де квітують сади,
 Де врунється зело,
 Біля Стрипи-ріки
 Мое рідне село.
 Розляглося рушником,
 Де підніжжя гори.
 Над вечірнім ставком
 Світіть зорі згори.

І дитинство мое,
 Що приходить у сні,
 Кличе вперто сюди,
 В Кабарівці мої.
 Там, де Синя гора,
 А на ній озерце,
 Де красуня верба
 Миє своє лице.

А на захід стоїть
 Параскева свята,
 Над селом благодать,
 Коли сонце сіда.

Срібні бані тоді
 В променистім вінку,
 Надсилають тобі
 Її силу живу.

В круговерті століть
 Гартувались роки,
 Славу мого села
 Принесли земляки.
 І з козацьким запалом,
 Йї під стрілецьким ще стягом
 У повстанські роки
 Своєю честь зберегли.

Не забуду тебе,
 Мое рідне село,
 Оберегом моїм –
 Ти для мене давно.
 Тут моя пуповина,
 Тут і шлях мій проліг,
 Тут чекає мене
 Наш батьківський поріг.

? ЗАПИТАННЯ

1. Порівняйте обидві поезії Володимира Хом'яка. Яка вам сподобалася найбільше і чому?
2. Зверніть увагу на опис рідного краю в обох віршах. Які художні засоби поет застосовує для цього?
3. Яку відому українську поетесу автор згадує у вірші «Привіт тобі, земле Полісся»? Які інші твори, присвячені цій мисткині вам відомі?

Василь ДЕРІЙ

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ЗЕМЛЕ

Тернопільська земле! Мій галицький краю!
Краса твоя щедра та розум ясний.
Тебе я безмежно і щиро кохаю
та чую твій голос веселий, дзвінкий.

Для тебе співає дочка Соломія
і мовить молитву Йосип Сліпий.
У Празі далекій технічна надія –
за променем стежить Пуллой молодий.

Очікує Байду Січ Запорізька,
Курбаса Леся театр привітав.
Із Лепким Богданом еліта вкраїнська,
якій він у спадок талант передав.

Тернопільська земле! Мій галицький краю!
Духовність твоя подивовує світ
і вічні скарби – Зарваниця, Почаїв
ведуть нас до раю півтисячі літ.

Тернопільська земле! Мій галицький краю!
Краса твоя щедра та розум ясний,
Тебе я безмежно і щиро кохаю
та чую твій голос веселий, дзвінкий.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яких відомих особистостей Василь Дерій згадує у своєму вірші? Розкажіть короткі факти з життя кожного з них.
2. Яка провідна тема поезії? До якої лірики її можна віднести?
3. У вірші згадується місто Почаїв, що на Тернопільщині. Чим воно відоме?

Харківська область

Микола ВОЗІЯНОВ

ЛЕГЕНДА ПРО ХАРКІВ

Нам доля легенду дарує
Про Харків і назву його.
По Дикому Полю гарцює
Козацький отаман Харко.

Той гомін козацької слави
І герць пам'ятає Сумська,
Як краяли небо заграви,
Мов шабля Івана Сірка.

У Лопані, баяли люди,
Ловились великі лини.

А тихою річкою Уди
Ходили козацькі човни.

І містом ходив стоголосим
В задумі, як тиха вода,
Великий і мудрий філософ
Григорій Сковорода.

Легенда в минуле заводить,
Прадавнє минуле святе.
А сонце над Харковом сходить,
По Харкову свято іде.

? ЗАПИТАННЯ

1. Хто були перші поселенці Харкова?
2. Що ви знаєте про Івана Сірка та Григорія Сковороду?
3. Які слова з вірша вам сподобалися найбільше?

Леонід ГАЛІСЄВ

ПЛАНЕТА ТОЛЕРАНТНОСТІ...

«Я ЗМІГ ЇЇ ЗНАЙТИ!»

Якось восени Петро повернувся додому зі школи трохи засмучений. Навіть сумний.

– Що трапилося, синку? – запитала мама.

– Нічого. Просто маленька осіння депресія. Дивлюся довкола, уже настав місяць листопад. А ще й горло боліло вранці. За теплим літом сумую, – відповів хлопець.

Хоча й на дворі дійсно вже був листопад, усе красиве жовте й червоне листя довкола їхньої оселі радісно демонструвало свою відданість та щирість вдячності тихій і спокійній осені.

Хоча Петро не просто мав сумний настрій. Ще хвилювався через шкільні справи. Там, у школі, йому дали досить незвичне домашнє завдання на уроці зарубіжної літератури. Треба було за пару днів написати авторське оповідання на тему толерантності. Про це одразу дізналася мама, побачивши запис у відкритому й акуратно покладеному шкільному щоденнику сина на письмовому столі.

«Я зміг!» – часто полюбляв повторювати цю фразу у своєму підлітковому віці успішний семикласник у подібних ситуаціях. Але цього разу Петрик явно відчував психологічний дискомфорт через певні побоювання невідомого. Чи то просто сьогодні був не його день...

– А що таке толерантність? Як ти розумієш? – запитала матуся.

– Дуже просто. У перекладі з латини це слово означає терпимість. Тобто терпиме ставлення із розумінням, іноді навіть із певним співчуттям до всіх, хто не такий, як ми з вами, – якомсь замислившись, спокійно відповів підліток.

Мама уважно вислухала сина й одразу тихенько увімкнула його найкращі музичні записи. Запропонувала поїсти улюблену страву, випити гарячого чаю та спробувати пограти в одну гру...

До речі, Петро дуже цікавився астрономією. Тому Олена Павлівна, маючи чималий досвід викладацької діяльності в гуманітарному коледжі, приготувала своєму семикласнику цікавий і пізнавальний сюрприз. Принесла з бібліотеки сучасний журнал з астрономії, із науково-популярними статтями про різні планети та інші космічні теми, із безмежною кількістю цікавих і захоплюючих фотографій. Петрик сів за стіл і почав роздивлятися вражаючі уяву фотографії. Бо хотілося просто відволіктися... Отож, геть, думи сумні.

«Я зміг!»

Потім, непомітно для себе та оточуючих вдома, хлопець почав щось захоплено малювати на папері й писав якісь заголовки. Так він просидів пів години, ще годину, уже й дві... Нарешті Петро покликав маму до кімнати, щоб поділитися із нею своєю радістю.

«Я зміг!» – задоволено промовив хлопець і показав неньці свій незвичний витвір мистецтва. На великому аркуші паперу формату А-3 можна було побачити красиво зображений безмежний космічний простір. Знайомі й відомі багатьом із нас планети (Земля, Венера, Марс, Сатурн, Юпітер) віддалено нагадували веселі й радісні повітряні кульки, які летіли в безмежному просторі, кожен своїм шляхом до обраної мети.

Довкола в космосі було темно, хоча іноді далекі промінчики Сонця дарували світло й знову зникали в невідомості. Ці промінчики лише частково нагадували про себе в безмежному просторі невідомості.

Утім, одразу особливо привертає увагу дещо зовсім інше. У самісінькій середині композиції можна побачити незвичну планету! Вона, на перший погляд, виглядає світлою, тому й викликає довіру та симпатію глядачів. Довкола нової планети Всесвіту літають космічні кораблі, доставляють на її поверхню нових прибульців.

– Це вимушені переселенці із планети Земля. Просто їм давно вже реально набридли глобальні проблеми цивілізації: голод, пандемії та каран-

тин, військові конфлікти в різних державах світу та не тільки, – пояснив автор, – завтра проведемо в класі рольову гру на тему толерантності. При цьому Петро несподівано уявив себе космонавтом у новій космічній подорожі. Але він не забував про свою малу батьківщину Харківщину, яку часто називають Слобжанщиною. Бо саме тут мирно і толерантно ставляться одне до одного люди різних етносів і національностей. І цим хлопчик дійсно пишався, що його земляки є прикладом миру і справедливості. Бо в космосі теж цікавляться історією планети Земля, отож йому буде про що розповісти під час космічних мандрів.

Рольова гра на тему толерантності

А наступного дня відбулася незвична рольова гра. Ви запитаете, у чому її «фішка»? За задумом автора, не було традиційного заздалегідь підготовленого й детально розписаного сценарію. Просто, на думку автора, такий традиційно формальний підхід є зайвим. Бо заважає творчій уяві підлітків, які скористалися чудовою можливістю стати співавторами й можливо акторами цікавого дійства. Отже, відбулася творча імпровізація, у якій кожен охочий та небайдужий до сучасних проблем людства (глобалізації, толерантності, миру, культури, мистецтва і не тільки) зміг творчо та неформально висловити свою точку зору.

Один із учасників гри, 7-класник Сашко спробував відправити в космічну невідомість групу неслухняних дітей одного з початкових класів. Інший учасник Михайло уточнив, куди йому можна відправити охочих (цілком слухняних двоюрідних братів) 5-класників у велику космічну подорож?

Після короткого обговорення більшістю голосів 7-класники вирішили знайти в космосі планету Толерантності. До того ж, частина учнів (учасників гри) мали певні сумніви. Чи варто взагалі людям довіряти таку відповідальну гуманітарну місію у Всесвіті?! Адже Землю і так уже усіяно запаскудили, екологію зіпсували. Дійшло до того, що навіть у спекотній Африці влітку випав сніг. Людей ображають через їхній колір шкіри, африканців якось недолюблюють окремі європейці... Отож, кінця-краю цьому не видно.

Знайдено планету Толерантності!

– Чи достойні люди можуть жити на цій новій планеті? Чи вони знову не зіпсують поки ще чисту й незаплямовану людськими гріхами частину космосу? – відверто висловлювали свої побоювання учасники гри.

– Та чи зможемо, взагалі, знайти в космічній невідомості цю дивну планету Толерантності? – запитували інші.

– Щось там світиться... Швидше налаштуйте телескоп! – вольовим голосом промовив Петро.

– Ось, дивіться. Я її знайшов! – радісно вигукнув автор проекту.

«Можливо, він знав про неї із самого початку, але не розкривав секрету до кінця? Адже мав на це право як автор ідеї» – прошепотіли деякі учні.

Отже, є перша перемога. Виконали перше завдання! Що далі? Чи вдалося досягти мети? Чи навчилися підлітки бодай трошечки ставитися до оточуючих більш поважно й терпимо?

Нові запитання, або життя триває у пошуках відповідей?

Яким буде життя перших людей на новій планеті? Як розвиватимуться

їхні стосунки з іншими жителями космосу? Чи вистачить землянам поваги і терпіння до сусідів? Адже вони не єдині живі істоти у Всесвіті!

Наскільки нові прибульці з планети Земля своєю поведінкою, думками і вчинками достойні називати себе поселенцями планети Толерантності? Чи стануть вони її жителями, чи повернуться незабаром на Землю, збагачені новим досвідом, ідеями та знаннями? Який урок толерантності залишиться в їхніх спогадах криз безліч космічних швидкостей, різних фізичних факторів та світових років?

Чимало запитань виникає також стосовно цієї незвичної космічної подорожі.

Які книжки, ноутбуки, інші технічні пристрої, особисті речі та документи дозволено взяти з собою в нову космічну подорож? Та й скільки вона триватиме у часі?

Які мобільні телефони, смартфони, айфони, планшети та інші атрибути сучасної земної цивілізації можна взяти із собою на згадку про попереднє земне життя?

Чи буде на новій планеті Толерантності відкритий доступ до звичного інтернету, щоби мати можливість періодично спілкуватися із землянами, які залишаються далеко від нового місця тимчасового перебування «толерантників» у космосі? Чи доведеться його створювати самим власноруч, як чистий аркуш нового життя?

Про це та інше незабаром дізнаємося.

Уперше в історії сучасної людської цивілізації розпочато новий гуманітарний проєкт із залученням простих добровольців різних поколінь. Експеримент продовжується.

Періодично виникають нові запитання.

Отож, життя триває у пошуках відповідей...

? ЗАПИТАННЯ

1. Що, на вашу думу, краще – процес досягнення мети чи результат?
2. Назвіть ваші гасла задля досягнення поставленої мети.
3. Продовжіть останнє (незакінчене) речення, поясніть його актуальність.

Володимир ВЕРХОВЕЦЬ

ТАКИЙ НЕЗВИЧНИЙ ЦЕЙ ВЕЛИКДЕНЬ

Такий незвичний цей Великдень –
Ані христосань, ні гостин.
Варшава, Київ, Прага, Відень –
Міста у масках. Карантин.

Як лікар в білому халаті –

В тумані церква на шпилі.
Присутній Бог на цьому святі
На небесах – не на землі.

Здається, збожеволів квітеня –
В термометрі гасє ртуть!

Вночі трясеться сад, як злидень,
 Якого хочуть ще й роззуть...
 На сніжнім тлі – шпаки безтямні.
 Прибив недосвіт пишний цвіт.
 Кудись біжать щити рекламні,
 В яких завмер вчорашній світ...
 Порожні вулиці, кав'ярні –
 Мов декорації або ж
 Видіння хворі, сни кошмарні,
 Яких сахається і бомж.

Лиш вітер гойдалки дитячі
 Зі скрипом у дворі хита.

«Де ж ті, малі й непосидячі?» –
 В дерев здивовано пита.

Стрічки червоні – заборона.
 До шибки тулиться дитя –
 Коронавірусна ікона,
 Фантасмагорія життя.

Та сонце, писанка і паска,
 Я вірю, переможуть треш¹.
 Христос воскрес! І ти, будь ласка,
 Душе моя, воскресни теж!

? ЗАПИТАННЯ

1. Які художні образи використовує автор вірша, щоб змалювати апокаліптичну картину «всесвітнього свята на карантині»?
2. Як у вірші показано взаємозв'язок: хвора людина – хвора природа?
3. Які образи-символи вказують на те, що людство переможе це лихо і в майбутньому свято Великодня ніщо не затьмарить?

Ольга ШАРАНЕНКО

МОЇ ДЕРКАЧІ

Тут здавна люди сонце несли,
 щоб стало тепліше на світі.
 ...Посходились верби сухі,
 як послі
 від давнини у зелене літо.
 Лопань
 такою старенькою стала,

зігнулася, наче у боці коле,
 бо хто не ішов – усіх привітала,
 й пили з неї люди аж он відколи!
 Горби – величаві дороговкази
 на всі на чотири сторони світу,
 щоб знала дорогу малеча до казки,
 щоб знала звідки сонечко світить.

? ЗАПИТАННЯ

1. Сформулюйте тему даного твору.
2. Знайдіть чотири образи, які є ключовими у вірші.
3. Яке походження має річка Лопань?

¹ Треш (від англ. *trash*) – буквально: сміття, покидьки; взагалі трешем називають щось погане чи безумне, божевільне, що поза нормами звичного. Як оцей усесвітній карантин через пандемію коронавірусу...

Ольга ШАРАЖЕНКО

***

Немишля¹ абрикоси трусить,
і варенневий гусне дух.
Мов лик Ісуса на обрусі –
сліпучий сонця лик навкруг.

Та річка зблисне. Верб зітхання.
Трамвая дзвін проріже день.
Суди б коня з його іржанням,
а не заліза брязкотень.

Таке от літо на Немишлі.
Густе, мов мед у щільниках,
прозоре, як в поета мислі.
Це щастя – в нім для всіх зникають.

І несподівано з'являться
в порі сріблястих павутин
і з усмішкою немовляти
усіх у гості намовляти
до немишлянських старовин.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що таке «обрус»? Яку роль відіграє використання у творі цього образу?
2. Знайдіть персоніфіковані образи в даному вірші.
3. Яка мовна особливість рими «немовляти» – «намовляти»?

Херсонська область

Віктор ЧАБАЖЕНКО

ВЕЛИКА І МАЛА ЛЕПЕТИХИ

Нижче нашої Кам'янки в Дніпро з лівого боку впадає невеличка степова річечка Лепетиха, а як по-простому, то Ляпатиха. Ще за козаччини тутечки, кажуть, стояла турецька сторожа. Пильнували турки, щоб запорожці в море на чайках не проскочили. Ну, а козаки все-таки вхитрялися й проскакували. Було, як допливають до сторожі темної ночі, то кошовий і наказує пошепки гребцям:

– Ляпай тихо! Ляпай тихо! – Це проти того, щоб вороги не почули, як запорожці веслами орудують, та не почали стріляти.

Від того буцімто й річечку назвали Ляпатихою, а вже пізніше дві слободи: більшу – Великою Ляпатихою, а меншу – Малою Ляпатихою.

¹ Немишля – річка в Харкові.

Віктор ЧАБАНЕНКО

1 НАЗВАЛИ ЮРКІВКОЮ

Колись, іще за цариці Катерини, з правого боку нашої річки Кінської була Катеринославська губернія, а з лівого – Таврія. У Катеринославщині пани панували, над бідними кріпаками знущалися, а в Таврії була воля. Оце, було, як доберешся до середини річки, то вже ти – вільна людина. А як ушіймають тебе стражники, то тавро на грудях або на руці гарячим залізом випечуть, – і в Сибір на каторгу завдадуть. Через те, кажуть, цей край Таврією і називався...

Хоч як пани пильнували, хоч які вони караули встановляли, а все ж кріпаки тікали від них і деякі щасливо через річку перебиралися.

Розказують старі люди, що саме в цьому місці, де тепер наше село розкинулося, перебрався через Кінську якийсь козак Юрко. Як завдала цариця колишніх січовиків у кріпацтво, Юрко вирішив тікати в Таврію. Вибрав він тихцем уночі з панського табуна трьох скакунів, щоб у дорозі переміну зробити, та як гайнув, то тільки його й бачили. Поки дістався до Кінської, двох коней загнав, а на третьому непоміченим на лівий берег дістався. Переплив щасливо – і став тут жити. А згодом таких утікачів у цьому місці чимало зібралося. Одного разу зійшлися вони на раду й вирішили свою слободу на честь козака Юрка Юрківкою назвати.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яке враження справили на вас легенди Віктора Чабаненка? Обґрунтуйте відповідь.
2. Що вам відомо про дивний і прекрасний острів Джарилгач?
3. Чи знаєте ви ще легенди, що розповідають про Херсонщину, її землі, річки та українську пустелю – Олешківські піски?

Марія ЯРОВА

В «УКРАЇНСЬКІЙ САХАРІ»

Микола повідомив рідним про неймовірний маршрут:

- Днями відправляємося в пустелю.
- У Сахару, Калахарі, Мохаве чи далі? – підняв угору палець батько.
- Я не жартую. Ми дійсно йдемо до Олешківської пустелі.
- Мені не вчулося? Олешки, вчорашній Цюрупинськ, перетворився на пустелю? У молодості ми відвідували Пойму, де відбувалися жорстокі бої у війну. А про твою заявку не чули.

– Тато, ви раніше жили в залізній клітці, не мали дозволу вийти з неї, озирнутися навколо, побачити те, про що знав увесь світ.

– Про що ж він знав?

– Про величезні піщані масиви, так звані арени. Вони простягаються від Нової Каховки до Кінбурнської коси. Їх всього сім, ще мало відомих навіть дорослим туристам.

– І ви серйозно налаштовані потрапити туди? Скільки ж триватиме цей похід?

– Готуватимемося на три доби. Беремо необхідне в дорозі спорядження, як завжди – суворо дозовану кількість продуктів, по чотири літра води на кожного, гроші на переїзд до відправної точки.

– У таку непевну подорож я міг би тебе й не відпустити.

– Тату! Я ж не сам, на мене розраховують у групі.

– Добре. Дозволяю тільки завдяки вашому досвідченому керівнику. Клич сюди матір.

Увійшла Надія Степанівна:

– У вас термінова справа?

– Атож. Микола з гуртківцями відправляється в похід до Олешок, – скосив око на сина, – щось треба в торбину покласти на три дні – що там сухе знайдеться – сало, цибуля, хліб – та він сам скаже. Виділи грошей на проїзд, невідомо, на чому вони пересуватимуться.

Хлопець з усім погоджувався: він оцінив батькову дипломатію, жодним словом не обмовився про дивовижний маршрут, щоб не спричинити вдома зайвої тривоги.

Напередодні походу вночі розперезався крижаний дощ; на півдні часто грудень непередбачуваний, підсовує несподіванки. Однак до ранку злива втихомирилася, температура впала нижче нуля. Учні на примхи погоди не зважали; перед ними стояло завдання: познайомитися з піщаним масивом своєї області. Недаремно вони наполегливо відшукували відомості про місце, куди прямуватимуть: заходили до інтернету, гортали посібники, у яких з'являлися повідомлення про майбутній маршрут. Дізналися: від Нової Каховки до Кінбурнської коси понад заплавою Дніпра і Дніпровським лиманом протягом ста п'ятдесяти кілометрів розташовані сім великих піщаних масивів, так званих арен. До масиву Дніпра прилягають п'ять; з них – Каховська, Козачо-Лагерська, Олешківська, Збур'ївська та Іванівська. На відстані п'ятнадцяти-двадцяти кілометрів від Олешківського масиву розташована Чалбаська (Виноградівська) арена. Сьомий піщаний масив знаходиться на Кінбурнському півострові.

Для знайомства обрали Козачо-Лагерську арену. Зі свого міста на автобусі відправилися спочатку до обласного центру, потім залізницею до Великих Копанів – південної точки пустельних пісків, звідти попрямували до верхньої північної точки, вона мала зачепити село Кринки. Щоб дістатися до неї, рух почали по самісінькому центру арени за азимутом у двадцять градусів. Гуртківці налаштувалися своїм переходом перегорнути закриту сторінку про існування визначної ділянки у своїй області.

У пустелях, пісках протоптаних доріг не існує, тому вдивлялися під ноги, обережно ступали по затверділому піску. Якби вчора не прибив його

дощ, він би перешкоджав рухові, засипав очі, а так – дозволяв міцно триматися, простувати ніби по асфальту. Безкрайня порожнеча навколишнього середовища, похмура, раніше засекречена і лише нещодавно визнана, Олешківська напівпустеля вражала свідомість.

Перемовлялися стиха. Біла піщана ковдра не мала на собі ні малюнків, ні вишиванок, лише подекуди на її полі валявся дрібненький хмиз. Попереду виникали дивовижні кучугури, їх, по-тюркськи, називають барханами. На шляху – кожна з них до п'яти метрів угору. Під однією зупинилися на відпочинок. Про їхнє походження визвався розповісти Назар:

– Подейкують, що на цих пісках незадовго до XIX століття вирувало життя. Але людська нерозпорядливість інколи не має меж. Сюди заганяли пастися надмірну кількість овець. Вони зжерли, вирвали з корінням, витоптали траву, обципали окремі дерева, знищили чагарники. Голим піскам нічого не залишалося, як розгулювати на широкому просторі. Вони – живі. Вітер ганяв їх і ганяє, збиває в горбки, вони виростають у бархани, які, в свою чергу, мають здібність потихеньку пересуватися, «кочувати» з краю в край. От ми зараз сидимо під оцією піщаною горою, а вона, як подме на неї вітер, візьме та й піде.

Мандрівники розсміялися:

– Бархан сьогодні сповитий дощем, вітер не в змозі його посунути, до того ж, ми його підпираємо.

Відпочили, продовжили рух. Неподалік побачили темні предмети. Дехто намірився побігти, роздивитися, рюкзачок з плечей зняв.

– Ніхто нікуди без команди не рушає, – суворо попередив керівник, – там можуть бути бомби або осколки від розірваних снарядів. Не слід нічого чіпати, треба бути від них подалі. Перед нашим походом, схоже на те, дув сильний вітер, сухий пісок знявся, оголив заховане під ним. Тут раніше був універсальний військовий полігон,

<...>

– Так, продовжив інструктор, – тут постійно працюють сапери, проте смертоносні знахідки щоразу виринають, тому необхідна обережність.

Мовчки рушили далі долати Козаче-Лагерську арену діаметром в п'ятнадцять кілометрів. В окремих заглибинах з'являлися сосни, берізки. Вони мали жалюгідний, покручений вигляд. З-під піщаного заносу пнулися подекуди вільха, осика. Зупинялися перед ними на мить, віталися, відзначали:

– Хоч щось, та є.

Побачили здаля ще декілька круглих виїмок. Ближче виявилось – невеличкі озерця. Серед них одне з пожухлою травою по бережках, наповнене.

– Погляньте! – заволав Сергій, – озерце з чистісінькою водою! – Усі згуртувалися навколо, заглядали в пустельне диво...

Продовжили йти раді, збуджені, доки не натрапили знову на цікаву, інтригуючу казку: серед глибоких пісків, у ярочку, красувався справжній сосновий гайок! Порадував оазис, підняв бажання знайти ще якісь дивовижні смужки.

Далі проліг одноманітний ландшафт, який наприкінці дня відчутно зморив усіх. У похмурому просторі, вдалині, мов у тумані, вималювалися постаті. По черзі дивилися в бінокль, побачили: кілька чоловіків щупа-

ли, проштрикували ґрунт, один стояв з берданкою назирці. Принишкли за бугром, вирішили не наражатися на небезпеку, обійти поза кучугурою. Утомлені дорогою, побаченим, через два кілометри від невідомих зупинилися на ночівлю. Можливо, навіть від одноманітних, безрадінських картин, до того ж, гнітючих, настроїв мали кепський. Мляво поскидали із себе рюкзаки, збилися докупи, бо діймав холод, бешкетував вітер, ні до чого не здійсмалися руки.

– Відчуваєте, як змінилася погода? – озвався керманіч. – Уявіть собі, як незадовго до закінчення війни солдати, на якихось рік-два старші за вас, у цих краях боронили від ворога рідну землю. Адже ви вчили про бої отут, на Поймі. Крім мокрого взуття, тонких шинельок та металічної зброї, яка примерзала до пальців, нічого не мали. Під кулями, снарядами зверху і знизу мчали вперед, падали, залишалися навечно лежати в безмовних просторах. <...> Вони здолали смертельний, кривавий шлях, а ми з вами, на їхню честь, надалі мирно здійснимо перехід цієї арени для ознайомлення з нею.

Підлітки пожвавішали, дружно взялися ставити намет. Обережно назбирали хмизу, принесеного сюди вітрами. Черговий видовбав ямку, поклав у неї шматочок горючої пластмаси, загородив:

– Розпалюємо багаття, можна було б і свічкою.

Погрілися, над жаром підвісили казанок із водою. Микола витягнув – не заплановану! – четвертину сала, завбільшки з добрячий кулак цибулину.

– Займемося профілактикою від застуди. – Поділив між усіма на рівні частини. До «делікатесу» додалися консерви, продукти сухого приготування, що заливалися окропом – вони доречні в дорозі. Влаштувалися в спальники. За ніч відпочили.

Уранці, далеченько від ночівлі, зустрілися з пастухом. Він поцікавився, чи не бачили нікого стороннього? Розповіли про вчорашніх «примар».

– То пірати, – відреагував, – металобрухт винохують. – Не каються, бісові діти. Їх уже стільки полягло тут! Знаходять замість поживи смерть, лізуть, куди не слід. Не зважають на повсюдно поставлені знаки попередження. Намагаються урвати те, що нікому не належить. Особливо з'являються, коли холоднішає, бо влітку тут можна зваритися, птахів і тих немає. Інколи снаряди вибухали від перегріву, дії вітру. Ви будьте обережні, бо ці мисливці можуть і пристрелити замість зайця. Вони на все здатні, їх навіть міни не зупиняють, що можуть рвонуті під їхніми щупальцями. Щоправда, боеприпаси останнім часом посилено вибирають військові; сапери тепер тут часті гості, якщо правильніше сказати – ледь не постійні мешканці.

Подякувавши за попередження, рушили далі. Подолавши значний відрізок масиву, зупинилися на відпочинок, підкріпилися. Обговорили результат пройденої дороги, провели порівняльну характеристику Олешківської піщаної зони з іншими, відомими в світі (з різних джерел). Адже третину поверхні Землі складають саме пустелі. Одна з великих піщаних – Рубель-Халі, площею більшою за Францію, тягнеться до районів Омана, Об'єднаних Арабських Еміратів, Ємена.

У Північній Африці найбільшою визнана Сахара. У ній також панують «пересувні» піски, високі температури іноді досягають п'ятдесяти восьми

градусів. Узимку – заморозки, дощі. До Північної Африки з пустелі Сахари вторгаються страшні пилові бурі, їх називають самумом і хамсином. Рослинність тут незначна, зустрічаються окремі види акацій, ефедри. На оазиси наступають піски, їх рятують насадженням лісів.

– Мені брат приніс книжку дослідника бойового мистецтва лицарів України Володимира Пилата «Бойовий Гопак», – озвався Борис, – за висновками автора, до Сахари мають причетність прадавні українці. Колись вони, близько 3800 років, завоювали Межиріччя, згодом підкорили Єгипет, започаткували нову династію фараонів із іменами, зрозумілими зараз – «Киян», «Шилик». До речі, ім'я Кий – символ царського походження. З Єгипту рушили на південь Африки, де, на жаль, кліматична катастрофа цивілізацію знищила, на місці могутньої держави тепер пустеля Сахара. Дивно те, що там і сьогодні живе кочівний трьохсоттисячний народ туарегів (колишня назва праукраїнців) високого зросту, з білою шкірою, світлими очима, рівними носами арійського типу. Їх величають володарями пустелі. Кочівники коли-не-коли відвідують колись зруйновані катастрофою квітучі, засипані пісками, міста. Вони, мов священні охоронці, бережуть для людства ще не досліджені коштовності.

– Мені теж пощастило познайомитися з матеріалом про засипані африканські скарби, – продовжив Сашко, – в давнину персидський цар Камбіз Другий накинув око на простори Африки з наміром захопити оазис Амона у центрі Лівійської пустелі. Він зібрав п'ятдесят тисяч воїнів для переходу через пустелю, але всі загадково зникли, ніби крізь землю провалилися. Ніхто про причину загибуні не знав. Лише Геродот висловив думку про те, що на півшляху між оазисом Харгі і Амоном піднялася страшна буря й замела військо. Дві тисячі п'ятсот років історики не заспокоювалися, не дуже вірили в геродотівські історії. Туди нерідко посилалися експедиції. І тільки нещодавно вчені з Італії знайшли, нарешті, замість омріяних скарбів серед барханів величезне кладовище людських кісток на цій загаковій території.

Цікаві факти налаштували на продовження обговорення «пустельної теми».

– У порівнянні із Сахарою Олешківську правильно назвати напівпустелею. Тут більше опадів, не таке коливання температур, хоча влітку сам пісок, за повідомленнями, прогрівається до 75 градусів, а спека, яку він віддає в простір, інколи сягає хмар і проганяє дощ. Тут піски теж мають здатність розповсюджуватися, але їм перешкоджають вітчизняні насаджені ліси – найбільші у світі.

Згадали ще й пустелю Калахарі, де зовсім відсутня вода. Там її мають завдяки артезіанським свердловинам, навколо який туляться поселення.

– Звідти по всьому світу помандрував кавун – це його батьківщина. Продукт у нас набув широкого вжитку. Ми всі знаємо, що його вирощуванням, удосконаленням займається Інститут південного овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук України, що працює в Голій Пристані. Установа щорічно проводить фестиваль під назвою – «Український кавун – солодке диво». Смачна ягода користується попитом у всього населення, отак! – зазначив Петро.

– А найбільше у наших гуртківців, – пожартував Василь. – В одному з походів із паралельною групою перед піщаним масивом натрапили на баштан. Фермер пригостив нас кавунами. Опісля, протягом десяти кілометрів, ми не відчували спраги, хоча на тому маршруті раніше не вистачало півтора літра води на кожного. Недарма іноземці перекладають слово кавун як «бочка води».

– Я б хотів два слова додати про пустелю Наміб, з піщаними грядками, мізерними опадами, континентальним кліматом. Колись там водилися великі тварини, однак зникли. Останнього лева вбили в тридцятих роках минулого століття, – завершив Олег.

Посиділи, подумали:

– У нас проти інших пустель значні переваги: водичка трапляється, вужі повзають, зайці стрибають. Якби не нагромадження боеприпасів, можна б пошукати в надрах чогось корисного. Наші піщаники займають солідну площу, є робота для вчених. Якби не насажені ліси, могли б замести все навколо.

П'ятнадцятикілометровий маршрут майже закінчувався. Проте на шляху вже з'явилися одна, краще іншої, мов на вихвалку, залісені кучугури.

– Наша напівпустеля теж заслуговує на визнання, інакше тут не відкрили б новий туристичний маршрут «Сафарі в Олешківські піски», не планувалися б мультигонки «Українська Сахара», не проходив би велосипедний крос.

– За свідченням колишнього працівника кінематографії Олександра Аскольдова, тут навіть знімався фільм минулого століття «Біле сонце пустелі». <...>

– На пустелю останнім часом багато хто накидає оком, – розвеселився Валерій Сапко, – одеські засоби масової інформації розповіли про клуб любителів кактусів «Астерія». Її секретар Наталія Елліс заявила, що пустеля «Олешківські піски», розташована в Херсонській області, ідеально підходить для вирощування деяких видів кактусів, які володіють морозостійкими властивостями. Крім того, вона вважає – там сповна можуть прижитися і високогірні види цих рослин.

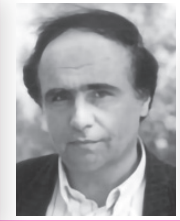
– Чи не занадто велика розкіш? – стеноу плечима Стасик.

– Тепер, не з розмов, ми знаємо, що таке наша вітчизняна «пустеля», – відзначили під час завершення нелегкого походу.

Шлях здолали. Через ліс попрямували до села Кринки, звідти відбули до Олешок, щоб автобусом повернутися додому з гордістю від знайомства з природним дивом свого краю.

? ЗАПИТАННЯ

1. Куди зібрався йти Микола з гуртківцями?
2. Яке завдання стояло перед хлопчиками?
3. Чому про піщані бархани (кучугури) говорять, що вони – живі?
4. Які неприємні «сюрпризи» зустріли туристи на своєму шляху?
5. Що порадувало і здивувало хлопчиків на шляху?
6. Про які пустелі згадали гуртківці під час обговорення результатів пройденого шляху?

Анатолій МЯРУШАК

ГОРШКИ ДЛЯ ЛАНІ

Травень

Славко дивився на прадіда і йому здавалось, що невеличка хмара опустилась на голову сивого Тараса, залишивши недоторканим загоріле зморшкувате обличчя. Хлопця дивувала така розкішна рослинність на голові старого. А той наче прочитав думки правнука:

– Мозолі на очах натреш, лисий.

– Чого це я лисий? – справедливо обурився дванадцятирічний житель таврійського степу, поправляючи чорний чуб над виразними чорносливинами очей.

– Звикай. Будеш, – упевнено заявив старожил і почав доводити свою думку незаперечними фактами, – я серед Гарагуль найволохатіший, син мій, а твій дід Юрко – голомозий, батько – чубатий, отже наступний – лисий. А наступний – це ти.

Славко не встиг відповісти на образу, як на подвір'я влетіла його ровесниця Марійка.

Сусідка дріботіла пухнастими віями і розмахувала руками, а вголос тільки випускала струмок дивного звуку:

– Йой!

– Що йой? – дід зібрав хмарку бороди у жменю, але волосини войовничо стирчали крізь пальці, прагнучи вирватись на свободу.

– Тільки-но по радіо оголосили... – Маруся запнулася, бо ще не перевела дихання.

– Мені пенсію підняли, – глузливо засміявся старий.

– Наш заповідник «Асканія-Нова» серед ста кращих у світі! З України ми – одні!

– За це треба випити! – наливай, сусідко, молока.

Дід Тарас пив смачно, молоко іноді пускало цяточки по бороді, вишивало білим по білому. А підлітки пішли вглиб саду за соковитими вишнями.

– Ти не забув, що в мене завтра день народження?

– Що бажаєш у подарунок? Айфон п'ятої моделі? – Славко хитро примружив ліве око. Йому подобалось жартувати з сусідкою, бо вона не ображалась і сама за словом у кишеню не лізла.

– Ти ж знаєш, я квіти люблю. Нарви мені букет тюльпанів, – сірі зіниці якомось особливо пильно подивились на хлопця.

– Заповідних?! – Славко ледь не задихнувся від здивування і обурення. Цього разу він не міг розпізнати чи то жартує однокласниця, чи то дійсно вимагає неможливого.

– Забери у червоного моря одну хвилику. День народження раз на рік буває.

Хлопець різко розвернувся і засвистів тим дивним заливчастим свистом,

якому його навчив дід Юрко. Георгій Тарасович Гарагуля – за паспортом, і працівник заповідника – за місцем роботи. Він стежив за порядком на території Асканії і возив на своїй бричці степом поважних гостей. Часто, особливо влітку, брав із собою онука, котрий після пригоди із ланню готовий був днювати і ночувати біля своєї вихованки.

Два роки тому Гарагуля ледь не наїхав на новонароджену європейську лань. Тваринка, покинута напризволяще, була майже непомітною грудочкою в буйному різнотрав'ї степу. Дід Юрко забрав сироту додому, і чотири місяці внук поїв її молоком із пляшечки.

На свист Славка відгукнувся чорнявий красень – кінь Отаман. І вже дорогою до степу хлопець йому повідомив:

– Зараз, брате, до червоного моря, а потім уже сестру годувати.

Мирослав, а саме таким було повне ім'я підлітка, ріс у батьків один, і від того йому ставало іноді дуже самотньо. За розраду – друг Андрійко, який також любить природу і навіть вірші пише. Саме однокласник придумав ім'я для лані – Уляна.

Славко тільки-но подумав про друга, а той і вплив з червоного моря тюльпанів. Яке ж воно красиве. Під гарячим промінням сонця за вітром накочують янтарні хвилі аж до горизонту. Навіть повітря над квітами палає помаранчевим вогнем, який, здається, не сила загасити навіть пізньому вечору.

– Що шукаєш, поете?

– А деякі тюльпани вже загубили свої турецькі тюрбани і стали схожими на козаків з оселедцями.

– Та читай вже, – усміхнувся Славко, який завжди відчував, коли друг готовий прочитати нового вірша.

Одягли на голови тюрбани
Жовті, білі, в цяточку тюльпани.
Хоч ростуть у травні в нашім краї,
Родовід вони турецький мають.
Та постукав вітер до господи,
Що давно пишавсь козацьким родом.
На тюльпан подув зі степу хвацько,
Залишивши тільки чуб козацький.

– Ти з Асканії поїдеш, – сумно відреагував Славко, – у столиці будеш жити, як Олесь Гончар, який і про нашу Асканію писав. Пам'ятаєш, вчителька розповідала.

– То прозаїки в столицях живуть, а поети і в маленьких містечках. Тут простору більше. Миросю, а чого ти не до Уляни, а до тюльпанів прискакав?

– Твій вірш послухати, – усміхнувся Славчик, йому стало соромно, що він ледь не згн'ябився заради примхи дівчиська.

Хлопець назбирав за кордоном заповідника розкішних ромашок і наступного дня з'явився перед імениницею.

– А де ж тюльпани? – розсміялася Марійка.

– На своєму місці, – у Мирослава відлягло від серця.

– Це добре, що в тебе на плечах голова, а не макітра.

– Це була перевірка?

– Виходить, що так, – Марійка понюхала квіти, занурившись головою у ромашки, і залишила в букеті посмішку, – це неправильна перевірка. Я не знаю, як сказати, однак я вчинила погано. Я це відчуваю. Пробач мене.

– Якщо зараз буде торт «Наполеон», я пробачу тобі і тюльпани, і неправильну підказку на минулому уроці.

Липень

Бричка неспішно везла поважне подружжя зі столиці та їх вередливого сина. Щоб київському Сашкові не було нудно, у подорож до степу взяли і Славка.

– Розім'яти ноги можна? – попросив огрядний чоловік, схожий на людину-бізона. Стадо цих могутніх жителів з півночі зупинилось навпроти, наче зустріло у таврійському степу свого родича.

Сашко першим зістрибнув з візка і, розмахуючи дерев'яною палицею-сокирою, заглибився у трави. Раптом він зупинився, підняв сокиру, вицілюючи когось на землі.

– Сашко! – стривожився Мирослав.

– Гадюка! Не підходь! – столичний гість уже збирався опустити зброю на тіло змії, але Славко перехопив правицю.

– Не чіпай! Це не гадюка, а мідянка. Вона отруйна тільки для ящірок, мишей та іншої степової дрібноти, – під тиском сокирка повільно опустилась до ноги власника.

– Колір у неї зовсім не мідний, – Сашко з недовірою роздивлявся оливкову шкіру з чорними цяточками, які утворювали дві паралельні лінії.

Славчик дротиком перевернув змію, і вона показала хлопцям мідний животик.

– А в руки можеш взяти? Вона ж не отруйна, – глузливо посміхнувся Сашко.

Мідянка не отруйна, але вкусити може боляче. Вона справжня акробатка, і, якщо змію взяти за хвіст, то мідянка одним ривком дістане до пальців. Про це добре знав юний асканієць, тому вагався. Раптом гаряче повітря розірвав крик:

– Стережись!

Один молодий бізон залишив стадо і гучно затупотів до брички. Півтонни на чотирьох ногах вибрало за ціль старшого зі столичних гостей.

– Ховайся за підводу! – заволав Гарагуля.

Славко несподівано для самого себе засвистів так, що й розбійник міг би позаздрити хлопцеві в цю мить. Кобила від переляку заїржала і смикнулась убік. А бізон-нападник від побаченого і почутого різко загальмував.

Дід Юрко схопив за вуздечку кобилу і під прикриттям її та брички повів гостей подалі від розгніваного бізона.

– А як кобилу звуть? – Сашко наче хотів віддячити тварині.

– Асканія.

– Тому що заповідник має таку назву?

– Не тільки. Коням ім'я дають від батька і матері, – пояснював Мирослав, – перша літера – від коня-тата: Атлета, а всередині від кобили-мами: Артеміди.

Коли подорож скінчилась, Сашко дістав з рюкзака велику шоколадку.

- Це мені?
- Тобі і Асканії, – уточнив Сашко.
- Славко розломив плитку навпіл.
- Сам дай їй частину.
- А вона не укусить?
- Асканія – кобила, а не мідянка, – з натяком відповів Мирослав.
- Зрозуміло, – кивнув столичний хлопець і за хвилину відчув на долоні м'які губи вдячної тварини. Шоколад Асканія любила.

Серпень

Отаман – син Онікса і Мрії, всмоктував ніздрями вечірне повітря, але так і не міг дістатися до прохолодного струменю. Та не для задоволення пустив риссю свого чотириноного брата Славко. Дядько Іван, начальник пожежної частини, попросив хлопця кілька разів на день навідуватись до шляху, що притулювся майже до самого заповідника. Від блискавки пожежі в Асканії бувають рідко, а ось від сигарети чи іскри автомобіля – майже щороку.

Мирослав відчув хвилювання коня, а за мить і побачив полум'я, яке від дороги грізно сунуло на заповідник. Хлопець вихопив із нагрудної кишені мобільний. Отаман ледь встояв, поки вершник набирав номер.

- Дядьку Іване, заповідник горить!
- Від дороги?
- Так! На тому ж розі, – Славко хотів ще прокричати: швидше, але зв'язок перервався.

Отаман помчав у глиб заповідника. Славко поспішав до своєї сестри. Уляна вже рік жила у стаді, але європейські лані не такі згуртовані, як плямисті олені. До того ж, вона занадто молода, щоб цікавити рогатих наречених. Тому часто і гуляє сама по собі.

Скуйовджений дим котився над степом, але без підтримки вітру вогонь уповільнив свій пекельний наступ. «Великої біди сьогодні не буде, – подумав Славко, – пожежа до тварин не дістане». І все ж таки пришпорив коня, який знав куди поспішає вершник. Ще здалеку Славко розгледів одну тварину. Так, це його Уляна чекала на свого рятівника.

Хлопець зіскочив з Отамана і побіг назустріч лані. Вона стояла така самотня, наче була одна в Асканії чи навіть у всьому світі. Довге очікування перетворило її на скульптуру. Славко обійняв руденьку шию і оживив юну лань. Напруження відпустило м'язи, і Уляна поклала голівку на дружнє плече. Хлопчина згадав, що за пазухою у нього пакет з грецькими горіхами. Молоді ядра Славчик очистив від гіркої плівки. Мабуть, тваринка з'їла б із задоволенням і неочищені, але він старався для сестри.

Мирослав відсторонився і побачив, що прекрасні темні очі Уляни вологі, наче сльози вже підійшли до очей, але ще не викотились з них. Він набрав у долонь горішків і простягнув до самих губ лані. Славкові здалося, що вона усміхнулася.

Кінь нагадав про себе ударом копита об сухий степ.

– І тобі буде дядка, – хлопець підніс грудку цукру і усміхнувся. Він згадав, як його вкусила бджола, коли Славко допомагав прадіду Тарасу на пасіці. «Терпи козак – отаманом будеш», – сказав тоді старий і розсміявся.

Мабуть, уявив, як хлопець перетворюється на коня. «Напевно, я був би найрозумнішим конем», – подумав Миросью і стрибнув на Отамана.

У дорозі додому братика підганяти не треба. Він летів найкоротшим шляхом, а думки Славка повернулись до друга-поета.

Кінь нетерпляче бив копитами,
Не зупиняючись, іржав:
Про щось немов би перепитував
Або випитував у трав.

«Ні, поїде Андрійко з Асканії, йому одного степу буде замало», – зітхнув хлопець. Але сумний настрій цього вечора не встигав за конем і вершником. Славко навіть усміхнувся, побачивши світлі вікна рідної хати – чекають. А прямо на дорозі перед парканом стояла Марійка.

– Живий, отамане!
– А що з Отаманом зробиться? Кінь у порядку на всі чотири ноги.
– Я про тебе, продимлений.

Марія несподівано для хлопця та й для самої себе обійняла сусіда і поклатила русяву голову йому на плече. «Точнісінько, як Уляна», – подумав Миросью.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому Марійка попросила вибачення в Славка за невдалий жарт із букетом тюльпанів?
2. Чому Славко був упевнений, що пожежа цього разу не завдасть великої шкоди заповіднику?
3. Як правильно вибрати кличку для новонародженого лошати?
4. Чому киянин Сашко вирішив пригостити кобилу Асканію шоколадом?
5. Чому Славко не сумнівався, що його друг Андрій, коли виросте, залишить рідні місця?
6. Чому Мирослав називав лань своєю сестрою, а коня – братом?

Володимир ТІЄДЧЕНКО

РАНОК НА МОРИ

Крикне чайка – море заясніє,
До води торкнеться ранній бриз.
Коні горизонту шаленіють,
І вивозять світла парадіз.
Літо добігає середини.
Чорне море – липня ексклюзив.
Лиш оці холерики – хвилини...
Поспішати я вас не просив.
Зупиніться. Зачерпну очима,

Цю солону сагу дивини,
Де співають молоді дельфіни,
Про скарби в печерах глибини...

? ЗАПИТАННЯ

1. Які три цікавих факти про Чорне море ви знаєте?
2. Береги яких країн омиває Чорне море?
3. Чим вас приваблює Чорне море?

Володимир ПЕДЧЕНКО

УСІ МИ – РІЗНІ

Усі ми – різні
Барвою очей,
Нюансом сміху,
Візерунком пальців,
Ходою, вподобаннями речей,
Які нам доля виткала на п'яльцях.

По-різному
Радіємо, чи ні,
По-різному
Сприймаємо світанки,
Чи промінь на рожевому коні,
Надвечір у розчиненій фіранці.
По-різному
Сприймаєм
Сутність слів,
Їх непомітні дотики до себе,
Бо кожен чує те, що він хотів:
Хтось – регіт пекла, хтось – романси неба.

Усі ми – різні,
Та одне для нас
Повинне бути спільним і єдиним:
Життя – коротке, не втрачаймо час,
І будьмо гідні імені ЛЮДИНИ...

? ЗАПИТАННЯ

1. Скільки людей проживає на планеті Земля?
2. Що відмінного між людьми?
3. Яких людей ви хотіли б бачити серед найближчого оточення?

Хмельницька область

Любов СЕРДУК

УКРАЇНИНІ СИНИ

(КАЗКА ЗА НАРОДНОЮ ЛЕГЕНДОЮ)

Колись, дуже-дуже давно, на нашій землі жила собі жінка. І мала вона трьох синопків, гарних, мов соколи. Виховала їх чесними й порядними, щирими і добрими, дружними й волелюбними. Сини дуже любили свою матусю і готові були віддати за неї навіть життя. Підросли сини й вирішили піти побачити світ, як у ньому люди живуть і чи скрізь однаковий хліб їдять. Перший, найстарший, син вклонився матусі й мовив:

– Хочу подивитися світ. Благословіть же, ненько.

– Що ж, іди, сину, – каже матуся, – але пам'ятай рідну домівку, не за-тримуйся надовго, але знай, що я завше чекаю на тебе. А на згадку візьми, синку, із собою оцей оберіг: золоту корону із трьома промінцями, яку передали нам наші прапрапрадіди. Хай у далеких краях зігріває вона тебе й нагадає про батьківський, найдорожчий, завжди любий серцю край.

Так він і зробив. Подякувавши за науку, поцілував неньку в руку, нинько вклонився й помандрував у світи.

Минув час – і завдяки своєму розумові та відвазі старший син став великим князем, позаяк трипроменева корона, яка вела його вперед у звитязі та обороні, тримала в собі велику мудрість, об'єднувала довкола нього людей добрих та мужніх і показувала шлях до омріяного щасливого життя і вічного майбуття.

І дали люди найстаршому із синів ім'я **Трисил**. А величний знак, яким його обдарувала ненька, давши небувалу силу, назвали **Триглавом**, або **Трисуттям**, бо має він у собі три великі сили, три головних, важливих суті життя.

Уже й середульший син підріс і змужнів. Тож, ставши на коліна перед ненькою й отримавши дозвіл, почав збиратись у далеку дорогу. Дала матінка йому найкращий, якого не мав ще ніхто у світі, одяг: золото-блакитний.

– Цей одяг, синку, перейшов вам від предків. У ньому – краса і сила: золото Сонця і блакить Матінки-Води. Дорожи ним!

Щемно попрощавшись, ненька вирядила й середульшого сина у світи.

Своїми звитязними справами другий син теж прославляв матір і Батьківщину. А від людей середульший син одержав ім'я **Прапор**, бо був завше першим, попереду, ведучи волелюбних за собою, а ще – ймення **Знамено**. Це слово означало «знай, впізнай мене», бо впізнавали його за божественними, дивовижно гарними: сонячно-блакитними – барвами. Іноді й **Стягом** кликали, позаяк мав він дар стягати, збирати до гурту людей, аби об'єднувати їх до праведних і великих справ.

...А в матері підростав наймолодший син. І там, де він був, завше лунала

батьора пісня, якою він славив ріднокрай і свою любов Батьківщину. Адже Природа дарувала йому дзвінкий голос, а ненька – любов до рідної землі. Тож за співучість і чистий, бадьорий голос найменший син одержав від людей чудове, величне наймення: **Славень**. Із тим ім'ям наймолодший син завше славив рідну Матір та Україну. Коли виріс наймолодший син, він теж захотів побачити світ. Отож, виряджаючи і благословляючи його, ненька сказала:

– Що ж, іди, синку, й ти за своїми братами. Та завжди повертайтесь до мами! Бо ви в рідній Батьківщині потрібні. Хай бережуть вас Боги, мої рідні!

Відтоді йдуть три брати: **Прапор**, **Триглав** та **Славень** – і звеличують своїх славних предків, любий батьківський край та найдорожчу Матір-Україну. І там, де вони бувають, завше лунає ця урочиста Пісня. Бо поклялися брати, що ні боягузством, ані лінивством, ні зрадою, ані втечею ніколи не засмутять рід, не поганьблять своїх славних предків.

Станем, браття, всі за волю, від Сяну до Дону,

В ріднім краї панувати не дамо нікому! –

співали брати, повернувшись на Батьківщину, до Неньки-України.

Скрізь і всюди, де з'являлися жовто-блакитний Прапор, золотий Триглав і звучав величний Славень, усі знали: вони – сини України, її символи.

Отакі вони, славні Українці сини!

Люби ж і ти, друже, Неньку-Україну, величай та прославляй її, як славлять вони, Українці сини!

? ЗАПИТАННЯ

1. Які чесноти притаманні Україні?
2. З чого видно, що сини шанували матір?
3. Яке напуття-благословення дала мати синам, виряджаючи їх у дорогу?
4. Наведіть приклади підтримування зв'язку поколінь, цінування їхньої спадщини. Чому це важливо?
5. Які українські слова синонімічні до грецького слова «герб»? Що означає кожне з цих українських відповідників?
6. Чому головну Пісню України називають Славнем? Якого походження це слово?

Наталя МАЗУР

КЕЦАЛЬ

Далеко-далеко, на самому краю землі, під високою горою, укритою вічно-зеленим тропічним лісом, жила дівчинка. Звали її Каталіна. Ім'я це означало «чиста душа». І справді, Каталіна була добродушною, лагідною, завжди усміхненою дитиною. А ще вона любила співати. Навіть якщо її не було видно за густими заростями, радісний спів можна було почути завжди.

Вона допомагала мамі в нехитрих домашніх справах, чекала тата з ловів. А вечорами, коли вся сім'я збиралася біля родинного вогнища, Каталіна любила слухати татові розповіді про безмежний ліс, де химерно перепліталися корені та крони дерев, де водилася сила-силенна різних звірів та птахів.

Тато Каталіни був знаним мисливцем. Та звірів він не вбивав, а виловлював, аби продати заможним панам чи мандрівникам.

Одного разу Каталіна з матір'ю, виконавши свою щоденну працю, сиділи в хижі та чекали батька з ловів. Тато пішов три дні тому й саме сьогодні обіцяв повернутися. Уже й сонце заховалося за гору, уже й сині сутінки оповили ліс, уже й жовтобокий місяць вплив на середину неба, а тата все не було та й не було.

Так і просиділи вони, занепокоєні, до самісінького ранку. А коли сонце піднялося високо над пальмами, тато повернувся. Був він змучений, але щасливий.

– Цього разу я пішов дуже далеко від дому, – промовив тато, – тому й не встиг вчасно повернутися. Я зійшов на високу гору, і там, серед велетенських дерев, бачив рідкісну пташку кецаль.

Тато зручніше вмовстився на ряднині, що була простелена просто на землі, і продовжив свою розповідь:

– Кращої пташки, ніж кецаль, не знайти в усьому світі. Її пір'ячко яскраво-зеленого кольору. На сонці виблискує позолотою. Груді і черевце – яскраво-червоні. На голові – чубчик. Хвіст довгий, білий. Але найкращі в неї дві надхвостові пір'їни. Вони настільки ніжні, що колихаються від найменшого подиху вітру, і довші за саму пташу утричі.

Тут батько перервав свою розповідь, потягнувся рукою до пустотілої бамбукової палиці і витяг звідти неймовірної краси пір'їну. Каталіна застигла від подиву. Такої довгої і такої гарної пір'їни вона ще зроду-віку не бачила.

Пір'їна виблискувала на сонці то золотисто-зеленим кольором, то синювато-смагдковим. Наче зачарована, дивилася дівчинка на дивовижну пір'їну.

– Я знаю цю пташку, – обізвалася мама. – Ще зі свого дитинства я запам'ятала розповідь про те, що в наших лісах водиться надивовижу гарна птаха кецаль. Але її не можна ловити. Птаха не живе в неволі. Потрапивши в клітку, вона помирає. У неї розривається серце.

– Ет, дурниці, – перебив її тато. – Ти тільки подумай, скільки грошей ми зможемо мати, продавши кецаль.

На цьому розмова батьків увірвалася, а маленька Каталіна із захопленням продовжувала розглядати райдужну пір'їну.

Дні йшли за днями, місяці за місяцями. Сім'я жила бідно, у них закінчувалися маїс та боби. Похмурий тато збирався на лови:

– Може, спіймаю ігрунку чи довгоп'ята, – промовив він стиха. – Маленьких мавпочок завжди охоче купують.

Тата не було довго. Мама мовчки і стривожено весь час поглядала на стежину, що ховалася в лісі, а принишкла Каталіна не співала веселих пісень.

Якою ж була їхня радість, коли тато повернувся! На обох кінцях довгої палиці, перекинutoї через плече, колихалося по клітці. Клітки були щільно загорнуті темними шматами.

– Усе добре, – сказав тато, перехопивши стурбований мамин погляд. –

Завтра віднесу тварин до міста, і в нас знову буде їжа.

На ранок Каталіна прокинулася першою. Їй так хотілося хоч одним очком подивитися на маленьких мавпочок у клітці, що вона не витримала і розгорнула шмату на одній з них.

У куточку сиділа ігрунка – невеличкого зросту мавпочка з кмітливими оченятами. Каталіна знала, що ігрунки невибагливі до їжі й легко змінюють місце проживання. Їх, зазвичай, тримають удома багаті люди, замовляючи для них дерев'яні будиночки. Цікавість, що керувала Каталіною, змусила відгорнути шмату і з другої клітки.

Серце дівчинки забилося часто-часто.

– Кецаль... – тільки й могла мовити вона, побачивши диво-пташку, хвостову пір'їну якої вона вже мала. Але ж мама казала, що ці птахи не живуть у неволі!

Каталіна рвучко відчинила дерев'яні дверцята: «Лети, люба кецаль, лети!»

Чиясь рука опустилася на її плече. Дівчинка здригнулася, побачивши батька.

– Ти все вірно вчинила, доню, – промовив він. – Це я ледь не занастив і свою душу, і душу невинної волелюбної пташини. Що таке воля, знають лиш ті, хто готовий померти за неї, – промовив він, спостерігаючи, як пташка кецаль здіймалася все вище і вище в небо.

Довідка:

Кецаль – священний птах у древніх майя та ацтеків. Вони вважали його богом повітря і його довге зелене надхвостове пір'я використовували в релігійних церемоніях. Однак птахів для цього ніколи не вбивали, а ловили живцем, виривали в них пір'я і відпускали.

У сучасній Гватемалі кецаль – державний символ країни, національний символ свободи. Вважають, що, позбавлений свободи, він помирає від розриву серця. Кецаль зображений на гербі держави, грошова одиниця там називається кетсаль.

? ЗАПИТАННЯ

1. У якій країні живе дівчинка Каталіна?
2. Чому дівчинка вчинила непослух та випустила птаха на волю?
3. З'ясуйте лексичне значення слів «їжа» і «їда».

Олена ІСЬКОВА-МУКЛАЩУК

ПАПЕРОВИЙ БЛОГ

3 червня 10.00

Оце так! Ніколи б не подумала, що мама таке зможе зі мною зробити.

Шок! Привезла мене до бабусі, яка живе на краю всесвіту і зникла вночі, прихопивши із собою мою мобілу. У бабці ж лише Nokia 1100.

Соромно зізнатися, та я вже у «змійку» грала.

3 червня 14.50

Обійшла все господарство. У бабці 2 корови, 10 курей, кролики і смердючі поросята. А ще аналогове телебачення. Та найстрашніше навіть не те, що тут нема з чого в неті посидіти, тут взагалі не ловить телефон! Щоб додзвонитися до мами, я мусила вилізти на драбину. А бабуся ще й знизу глузливо керувала: «Повернися вліво. Та не так! Ще лівіше. О-о-о. А тепер трішки нахилися вправо. Пішли гудки? То стань стовпцем і не крутись, бо пропаде сигнал...».

Думала, що в бабусі чорний гумор. Так ні, не встигла мамі сказати і частину того, що я думаю про її прикол, як мережа зникла. Після того я ще пів години лазила вгору-вниз: даремно! Жодної галочки на телефоні.

3 червня 17.00

Бачила сусідських підлітків. Лазили по деревах і гоїдалися на гіллі. Чисто тобі Мауглі XXI століття. Кликали до себе. Пішла. Сподівалася, що в них є телефон чи інтернет удома. Але все марно. Боже, що я тут буду робити? Як же мої друзі у ФБ, ВК, підписники в інстаграм? Хоч би фотік був, ото б уже цих дикунів назнімкувала. Приїхала б додому – порвала б мережу. Хіба ще хтось може собі уявити, що підлітки в час передових технологій по деревах лазять?

4 червня 00.00

Не спиться. Хочеться вити вовком. Та й хіба тут заснеш: під вікном бринькає гітара. І мугикається під неї щось доісторичне. Кількахвилинне затишшя переходить у гучний регіт.

Коли все це закінчиться?!!

Мамо, забери мене звідси!

5 червня 11.45

Заснула вдосвіта, коли затихло галасування під вікном. Цілу ніч снилось, як я нове відео в youtube викладаю, а воно не завантажується, бо нету нема. Не встигла я уві сні впасти в депресію, як бац – і 1 млн переглядів лише за один день. Класно!

Прокинулась пізно, адже сьогодні мене не будили звичні лайки від «жайворонків». Справді, вони гріють душу, але зовсім не сприяють ранковому сну.

5 червня 20.00

Мабуть, дичавію: спілкувалася з аборигенами. Цікаво, що базові знання про комп, популярні ігри, соцмережі є. Проте їм зовсім байдужі рейтинги та лайки.

А ще вони ходять босоніж!!! По камінню, по траві, по стерні. Звичайно, не всі. Проте...

Вони з радістю випасають худобу, бо в полі їх ніхто не контролює. Тут вони грають у футбол, купаються... Я теж пробувала пасти бабусині корови. Хай їм грець: утекли!

6 червня 10.45

Додзвонилась до мами, вона сказала, що буде за тиждень. Це ж цілих 168 годин. Уже відчуваю, як від моїх сторінок відписуються.

Коли доберусь до міста, то надрукую цей блог. Думаю, що багатьом буде цікаво: чи можна і як можна вижити без телефону?

P.S. От би фото чи відео зробити, бо не повірять.

7 червня 05.00

Бабуся відпустила мене «на лавочку». Улаштували свою дискотеку. Винесли колонки та пів ночі танцювали. Клас! Тут ніхто не заморочується: брендовий одяг на тобі чи секунд. Хоча мушу визнати, що мені, як новенькій, а може, просто дівчинці із міста, пацани приділяли більше уваги.

Після 00.00 музику вимкнули. Хлопці принесли гітари. А десь після 01:00 години слухали солов'їв.

Усе. Я – спати.

7 червня 13.32

Спала до обіду. Снилися зорі і солов'ї. Мамі дзвонити не буду: хай знає! Корови до обіду пасла бабця. А який смачний у неї борщ! М-м-м-м! Візьму рецепт – для блогу саме те.

8 червня 20.00

День пролетів так, що я й не відчула. Бабуся ледь загнала їсти. Хоча все ще ловлю себе на думці, що в спілкуванні з друзями (?! – сама в шоці), постійно позую, ніби десь зараз мене приховано знімають. А ще часто автоматично шукаю в кишені телефон, щоб зробити селфі.

9 червня 13.03

Уночі ходили з друзями до лісу: смажили шашлики. Що відчувала – словами не передати!

Хлопці навперебій розповідали якісь історії на межі фолу: про чугайстра, вовкулак та лісових мавок. Справді, навіщо їм телефон, коли в них так класно працює фантазія?

Серед ночі прийшли вовки: точніше щось середнє між вовком із підручника з біології і вовкулакою із «Сутінок». Усі лишилися сидіти непорушно, тільки я вищала, як недорізана.

Коли трохи стихла, вовки повсідалися на вільні місця кругом багаття. Вони дивилися прямо в душу червоними чи то від вогню, чи від крові очима. Цього погляду я не витримала – опустила очі, а коли підняла: довкола сиділи ще якісь пацани. Веселі, прикольні... Здається, чудові друзі моїх нових друзів.

Вечір пройшов на ура! Проте я ніяк не можу зрозуміти, де вони взялись. І чи були вовки насправді.

9 червня 13.25

Мама добила: сказала, що мій телефон вона не брала, а якщо я його справді хочу знайти, то маю подружитись із домовиком. Після цього я навіть не відважилась запитати про вовків-вовкулак.

P.S. Я й забула, що вона родом звідси.

9 червня 17.45

Бабуся, почувши про домовика, тільки посміхнулася. Дала мені гроші на солодощі, застерігши заздалегідь, що ніяких чипсів, тільки солодощі. Коли я повернулася, вона примусила мене прибрати в хаті, налила в тарілку молока і попросила покласти в кутку спальні. Окрім того, я мусила ще й докласти поруч частину куплених солодощів.

Це капець. Я розумію: кіт молоко вип'є, а навіщо переводити чудовий шоколад? Таки щось у цьому селі негаразд із головами.

9 червня 22.55

Сьогодні в ліс не пішла, хоч друзі обіцяли познайомити із чугайстром. Досить! Я знала, що відсутність звичного середовища вплине на мене погано, але ж не настільки. Мабуть, так моя психіка реагує на відсутність телефону й цивілізації. Значить, права була моя мама, яка казала, що я стала залежна. Усе, обіцяю собі, що телефон візьму до рук тільки для важливих дзвінків.

10 червня 05.30

Сьогодні прокинулася до схід сонця. Яка краса! У мене від народження не було таких неймовірних емоцій. Як там Фауст казав: «Спинися, мить! Прекрасна ти!».

Дикий порив, що охопив мене, примусив роззутися і пройтися босоніж по росяній траві. Потім я упала у валок сіна, який згорнули з бабцею вчора, та любувалася, як пливають хмарки. Вдихала запах сіна і трави. Раптом так захотілося співати і танцювати.

Боже, дякую!

10 червня 11.45

Відкинула подушку, щоб застелити ліжко, а там моя мобіла. Знову шок! Я ж щодня застеляла постіль. Знову нічого не розумію...

Бабуся сказала, що це я просто загодила домовика.

10 червня 12.00

Приїхала мама. Завтра назад до столиці. За цей час я маю визначитися: залишитись у бабусі чи їхати назад у місто. Я сказала, що – у місто. Зберегла. Я не впевнена. У селі чудово. Тут немає меж. Але є Рома. Авторитетний хлопець. Це мій сусід, який на днях несміло подарував мені букет польових ромашок. Кинув мене в річку – і врятував. А коли я не вийшла «на лавочку», цілу ніч грав сумні пісні на гітарі.

11 червня 05.00

Я таки пішла гуляти ввечері. Ромчик довго до нас не виходив. Виявилось, що без нього всі жарти плоскі.

Потім усі розійшлися, а ми – залишилися. Сиділи вдвох під липою і рахували зорі.

Він навіть не обійняв! Певно, соромиться. Але й так було неймовірно хороше. Шкода, що почало світати і довелось розходитись по хатах.

Зараз лежу – не можу заснути. Серце вибиває чечітку, адреналін вихлюпує із капілярів. Невже кохання?!

11 червня 17.00

Мама поїхала – я залишилась. На все літо. Бо ж іще стільки всього непізнаного: мавки, чугайстер, вовкулаки, русалки... І Рома.

П.С. Телефон віддала мамі. Він мені тут не потрібен.

11 червня 17.45

Хай йому грець, тому блогіві! Розпочинається ЖИТТЯ!

? ЗАПИТАННЯ

1. Як змінилося життя дівчинки з приїздом у село?
2. Випишіть слова, які вживала дівчинка і яких не було в мові сільських дітей.
3. Уявіть, що ви журналіст/-ка і отримали завдання: дослідити, як діти проводять вільний час у селі. Напишіть невеличку статтю.
4. Розкажіть про міфологічних істот, яких згадано у творі.
5. Часто про якісь плани чи мрію, що не збулися, говорять: «Усе, що не робиться, на краще». До якої частини оповідання належить цей вислів? Чому?
6. Як змінилося б ваше життя після повернення з села?

Наталя МАЗУР

ЗАПАМ'ЯТАТИ Б

Запам'ятати б день цей назавжди:
Безкрає небо і молочні хмари,
І теплий вітер, від пилку рудий,
І квітів лугових медові чари,

Політ лелек за синьоокий став,
І шепіт листя поміж верболозів...
Напитися роси цілющих трав,
Котитися шляхом чумацьким возом.

На полі опинитися за мить
 В червонуватій пишній конюшині,
 Послухати, як стрибунець сюрчить,
 Його поколисати на стеблині.

Віграм роздати тисячі «чому»,
 Знайти себе і загубити втому,
 Торкнути літа сонячну струну
 І вільною вернутися додому.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка пора року описана у вірші?
2. Як почувається людина після прогулянки?
3. Чому авторка хоче запам'ятати цей день?

Наталя МАЗУР

У КРАЮ НЕЛЯКАНИХ МЕТЕЛИКІВ

У краю неляканих метеликів
 Розлилася спека медоносами.
 Синій дзвоник з оксамитним келихом
 Вмисне зачеплю ногами босими.

Біля шляху полини сторожею,
 Стежка поміж них біжить лощиною.
 Затишний цей рай із ласки Божої
 Здавна звуть малою батьківщиною.
 Синь вгорі напоена нектарами,
 Синь земна – в потоці крем'янистому.
 Літо на горбку в суничнім мареві
 Розкидає ягоди намистами.

Загублюся у світах некошених,
 До небес торкатимусь долонями,
 І до мене, сонцем запорошені,
 Усміхнуться рудуваті соняхи.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи бачили ви край неляканих метеликів?
2. Чому полини порівнюються зі сторожею?
3. Чи знаєте ви свою малу батьківщину?

Олена ІСЬКОВА-МІКЛАШУК

ОСІННІЙ СОНЦЕПАД

Яка краса: осінній сонцепад!
Проміниться земля опалим листям
І виграє на сонці променисто
Із перестиглих яблужок намисто,
Мов зорі у вечірній променад.
І тихий сум в журавок на крилі
Просіється дощами через сито
На диво-трави золотом покриті...
І відіб'ється сонце соковито,
З-за хмар кармінним зайчиком на склі.

? ЗАПИТАННЯ

1. Яким є настрої вірша? Опишіть свої емоції після його прочитання. З'ясуйте лексичне значення слова «кармінний».
2. Виписіть із тексту епітети і метафори. Проаналізуйте, як би змінився вірш, коли б їх не було.
3. Уявіть собі, що вам потрібно підготувати ілюстрацію до вірша «Осінній сонцепад», то що б ви на ній зобразили? Намалюйте усно цю словесну картину.

Олена ІСЬКОВА-МІКЛАШУК

СОНЦЕБРИЗНА ОСІНЬ

На кінчику багряного листка
Від холоду тремтіла мокра осінь.
В калюжах лопотіли ноги босі
Дощів мінорних... Ох, яка жорстка
Долоня вітру, що куйовдить лист,
Викручує до сліз свинцеві хмари,
Не зможе погасити лиш стожари,
Розпечених калинових намист.
І куц рожевоцоких хризантем
Негоді посміхнеться сонцебризно,
Наповниться теплом осіння тризна...
Впаде додолу листя золоте...

? ЗАПИТАННЯ

1. Уявіть, що ви – художник/-ця. Відтворіть у зошиті настрої перших рядків вірша (на вибір) за допомогою кольорових олівців.
2. Знайдіть у поезії метафори. З якою метою їх використано?
3. Який період осені описано у вірші?

Черкаська область

Яна КУРБАЛА

ЛАДИ ЖІНКИ

На березі чарівної річки Ятрані розкинулося село. Та особливим воно було, вродю та силою жінок відзначалось. Щасливим був той обранець, кому судилося з'єднати свою долю з красунею.

Скрізь давала лад жінка: тримала чистоту в оселі, на подвір'ї, на городі. І, здавалось, краса барв віддзеркалювалася на обличчях дівчаток, дівчат, жінок. Так і прозвали цю місцину «Лади жінки».

Зупинялися тут перепочити чумаки. Дивувалися чарівності й моторності господинь, їх кмітливості, доброзичливості та гостинності. Вони й рознесли славу про тих жінок по всій Україні та за її межами.

Багач приїхав поглянути на цей лад. Назустріч йому трапилась одна з красунь, глянув – остовпів. Очі – як чисті води Ятрані, коси – могутні хвилі очеретів уздовж берега, а усмішка прикувала міцними ланцюгами. Схопив дівчину за руку і забажав тут же забрати її з собою. Але він не врахував, що кожна з хуторянок не терпіла сваволі, примусу. Вирвалася, позадкував здивований «зайда» до берега, а розбурхана хвиля перекинула його на другий берег річки.

Не хотів відступатися свавілець, залишився. Збудував на пагорбі великі, багаті хороми і наказав слугам силою привести до нього непокірну.

Бачили люди, як до схід сонця стояла русокоса зіронька на крутому березі і тихо сповідалася вранішнім зорям. А потім зникла назавжди, а на місці сповіді зазеленів прутик, який перетворився на струнку тополю.

***

Історична довідка. У кінці XV – на початку XVI століття Польща захопила українські землі, на яких встановлювались жорстокі порядки, у тому числі важка поневільна праця, яка супроводжувалася знущаннями і нерідко побоями.

На Брацлавщині (нині Вінницька область) було і є нині невеличке містечко Ладизин, жителі якого не витримували знущань польських катів і тікали в сторону Дикого степу. Оселяючись біля повноводної річки Ятрані, вони почали обробляти луги для землеробства. Окрім того, річка годувала їх – рибою чи раками. Життя на волі налагоджувалось. Сумуючи за рідною домівкою, вони назвали своє поселення Ладизинкою.

З року в рік поселення зростало, залучалися нові площі земель для землеробства, розширювалися сімейні угіддя та формувалися осередки...

Зважаючи на те, що перша письмова згадка про Ладижин датується 1240 роком, а про Ладижинку – 1726 роком, то це історичне припущення є ймовірним, хоча такі події не закарбувалися в пам'яті старожилів.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чому дивувалися чумаки, коли зупинялися в селі Ладижинка Черкаської області?
2. Чим прославилось село на берегах річки Ятрані?
3. Чому дівчина-красуня перетворилась на тополь?
4. Які події були передвісниками створення нового поселення?
5. Чому саме річка стала осередком для формування нового поселення?
6. Чому мешканці Ладижина оселилися на березі річки Ятрань?

СМІЛА

Колись Сміла була в руках у польських панів. Володіли нею Любомирські, Потоцькі й інші вельможі. Козаки невпинно вели з ними війну за місто. Важкі були битви. Багато разів брали вони Смілянський замок, і кожного разу поляки відбирали його назад.

Козаки почали вже занепадати духом. Та ось до них у табір прийшла незнайома жінка-козачка. Молода, красива й відважна. Вона виступила із закликом продовжувати боротьбу з поневолювачами краю:

– Що ви за лицарі, що не можете витурити якихось зайд, які прийшли на землю, политу кров'ю і потом, засіяну кістками наших славних предків! Нехай ганьба впаде на голови малодушних! Смерть катам!

І полум'яна українка кинулася на приступ фортеці. Козаки всі, як один – за нею. Після короткої кривавої сутички замок був узятий, а польський гарнізон – знищений.

З того часу й почали називати місто Сміла на честь сміливої козачки, ім'я якої так і залишилося невідомим.

? ЗАПИТАННЯ

1. З ким козаки вели боротьбу за Смілянський замок?
2. Які риси притаманні головній героїні твору?
3. Який був наслідок сміливого вчинку козачки?

Олена ЖЕЛІЗНЯК

ТАЄМНИЦІ КОЗАЦЬКОГО МІСТА

Цикл оповідань «Таємниці козацького міста»

Загадкові знаки міста Частина 2

Хлопці йшли розчаровані й сердиті. Характерника вони знайшли, а от скарби, які він охороняв, треба було купувати, і то доволі дорого, бо нічого задешево в магазині коштовностей не продають. А що то вже за скарби, як за них треба платити? Остання надія була на замуровані замасковані двері біля цього козака, та вони виявилися просто колишнім входом до пункту прийому кольорових металів.

– От ти зі своїми скарбами! Ну немає в нас скарбів! Пішли в «майні» посидимо, – напосідав Колько.

– Відчепись.

– Ти що – і досі віриш у скарби? Ти маленький, чи що? Ну де тут у Черкасах заховати скарб?

– А ти хочеш, щоб тобі його на тарілочки принесли? Ось вам, хлопчики, беріть, скільки хочете.

– Ну тоді шукай свій скарб... – кинув Колько, але продовжував іти поруч.

Микита ще більше похнюпився, ледь носа по асфальту не тяг. Раптом став посеред вулиці і почав ходити колами, над чимось схиляючись.

– Ти чого? – Колько подумав, що його друг втратив глузд у гонитві за багатством.

– Дивись, Кольку, це ж козак!..

– О, точно. Ага, ще скажи, що це так позначили підземні ходи до хати, де скарб лежить, – чмихнув Колько.

Микита мовчки витягнув телефон і сфотографував зображення. Пригадав, як отой Білокінь із музею розказував про козаків, котрих можна кругом знайти, і наче казав під ноги дивитися. За кілька метрів знайшов ще одного козака. «Може, це знак якийсь? Може, це якась дорога таємно позначена?», – осяяло хлопчину. Він став придивлятися довкола.

– Микито, ти як хочеш, а я пішов.

Кольчина спина поступово віддалялася. Хлопчина залишився ні в сих, ні в тих. Додому повертатися не хотілося. Пішов блукати. Чомусь тягнуло до цього храму імені квітки. Він, як завжди, був неприступний. Зате на протилежній стороні яру Микита запримітив якісь примітивні видовбані в землі

сходи. Уздовж них тягнувся, місцями пропадаючи, дерев'яний поручень. Він бачив це і раніше, але тепер вони розбурхали уяву. Як самотній першовідкривач, проти якого постав увесь світ, Микита не міг не взяти цю висоту.

Сходи виявилися крутішими і довшими, ніж здавалося. Таки видершись, захеканий хлопчак спочатку навіть не охопив поглядом увесь простір, що перед ним розгорнувся. Тут було зелено. Відразу впало в око дерев'яне накриття над довгим столом. «Хто ж тут збирається? І що тут їдять? Може, якісь жертви приносять?..». Роззирнувшись, побачив великий хрест на краю урвища. Стало якось не по собі. Уже готовий був дременути, коли увагу привернула велика срібляста бляшка під дашком накриття. Щось дуже знайоме йому там привиділося: «Невже і тут козак?». І справді, коли підійшов ближче, роздивився козака і коня. Тільки він був трохи інший, ніж бачив по місту. Микита зафотографував про всяк випадок, роззирнувся навколо і раптом угледів у траві, що поросла понад урвищем, яскраво-рожеві босоніжки. Менше за все очікував тут їх побачити. У нього серце ледь не вискочить, а якесь дівчисько в рожевих босоніжках тут спокійнісінько ногами розмахує? Та здивування Микити було ще більшим, коли, підійшовши, упізнав їхню власницю – руду Ганю. Вона лежала на лавочці долічерева і гоїдала в повітрі ногами. Виявилося, що схил тут не різкий, як здавалося здалеку, а ступінчастий, тому приховував його сусідку.

– О, привіт, Ганю! Ти що тут робиш?

Ганя підняла брови, від чого застрибало зразу все ластовиння на її обличчі:

– Микита? Де ти взявся? Що – знову треба якогось духа викликати? До речі, тут, здається, місце більш підходяще.

– Та, то ми так... Часто ти тут буваєш?

– У мене недалеко бабуся живе на Кавказькій. Люблю тут посидіти.

– А що це за... місцина взагалі?

– Не знаю... Тут десь якийсь пам'ятник був, на ньому щось написано. Ходімо почитаємо?

Удвох стало веселіше. У дальньому куті галявини на невеликому узвишші лежала величезна каменюка, а поряд із нею – кам'яний стовп із табличкою, де дійсно йшлося про якесь старовинне городище, що колись було на цьому місці.

– То тут, мабуть, розкопки робили, – з виглядом експерта промовив Микита.

– А ти теж хотів би на розкопки? Скарби шукати?

– Та ні-ні, – поспішно заперечив і насторожився: «Що вона вже рознюхала?»

– А я хотіла б. Це так романтично...

Микита мовчки закотив очі під лоба – от уже ці дівчата!

– Ну, я додому. Бо мене вже, мабуть, бабуся чекає на вечерю, – спохопилася раптом Ганя і пішла в протилежний бік від сходів.

– Що – тут є якийсь інший вихід?

– А хіба ти не звідси прийшов?

Так Микита відкрив іще один потаємний хід до незвичайної галявини на кручі. Коли Ганя пішла, повернувся до каменя з написом. Його туди наче невидимою силою тягнуло. Щось у цьому написі немов промовляло до Микити.

І він залишився ретельно оглянути дивну пам'ятку.

Коли вже повертався додому, у дворі його чекав Колько. Лець побачивши, скочив з брусів і наздогнав Микиту.

– Слухай, я цей... схожих козаків бачив на стінах, ну там, де назву вулиць пишуть.

– Ну і що?

– Думав, тобі цікаво буде.

– А тобі що до того?

– Та ну не дуйся. Давай зафоткаємо і розпитаємо в цього Білоконя. Може, ще щось цікаве розкаже.

Микита набурмосено подивився на Колька:

– Ти ж не віриш, що в нас тут можуть бути скарби?

– Цей, я подумав... якщо ти знайдеш скарб, а я ні, то мені буде якось погано. А якщо не знайдеш, то буду думати, що, може, разом ми б його розшукали. Ми ж цей, завжди разом – і абрикоси обносимо, і на річку ходимо, і влітає нам обом, – жував слова хлопчак. А потім швидко підсумував: – Коротше, без мене тобі його не знайти!

– Ну ок, – несподівано для себе повторив Артемовє слівце Микита. – То що там у тебе?

Колько почухав голову і змовницьки глянув у вічі:

– Слухай, я тут таке знайшов... Дивися! – і простягнув фотоапарат-«мільницю» із якимось зображенням на екрані.

– Що це? Ейфелева вежа?

– Отож! І це в нас у Черкасах.

– Та ну. Звідки вона в нас?

– Оце і треба вивідати у Білоконя.

На цьому й вирішили.

* * *

А ввечері Микита взявся розшифровувати таємниче послання. Це виявилося не так просто, як здалося спочатку. Букви все ніяк не складалися в слова. Микита мучився у творчому пошуку і тинявся з кутка в куток, коли почув дзвінок у двері.

– Зустрічай гостей, Микитко! – мама відчинила двері і впустила Колька.

– Де ти тинявся? Ти ж казав, раніше будеш? – роздратовано накинувся шифрувальник.

– Та цей... знову колесо на льосіку пробив. То поки батько був у гаражі, колесо ремонтував.

– Ясно. А я вже тут голову зламав над цією табличкою.

Колько подивився на фото. Нічого особливого. Звичайний казенний напис.

– Так, може, там нічого немає?

Микита блиснув очима з-під лоба:

– Є, точно є. Глянь, що я там знайшов, – Микита простягнув довгу пласку заіржавілу залізяку.

– Що це? Лінійка? Так дивись, тут і цифри є!

– Отож! Але це не лінійка, тут цифровий шифр. І взагалі, мені здається, це більше схоже на клинок або лезо шаблі.

– Ух ти!.. Точняк!

Колько обережно, наче скляну, узяв заіржавілу залізяку і став розглядати захопленим поглядом. Але Микита безцеремонно вихопив її з рук:

– Слухай, потім будеш проводити свій експертний огляд. Зараз нам треба розібратися, що тут зашифровано, бо вже пізно і скоро мама відправить тебе додому.

– Ну так, так... То що ми маємо?

– У нас є незрозуміла послідовність цифр і табличка з текстом. Але в мене вони щось ніяк не зв'язуються.

– А що за цифри?

– Ось дивись, я виписав:

108 9 30 65 6 46 87 76 53 38 95 6 81 2 55 87 30 4 114 65.

– А ти пробував нумерувати букви?

– Так а що я оце весь вечір роблю? Я вже їх і з початку до кінця і навпаки нумерував, і кожен рядок окремо, і ніяк не складається.

– Ану, дай глянути цю табличку, – Колько, примружившись, ретельно розглядав зображення на моніторі. – А що таке «ррр»? – ткнув він пальцем прямо по новенькій поверхні.

Господар поморщився, але відповів:

– Абrevіатура.

– А, це, типу, заголовні букви... – Колько продовжив вивчення таблички.

Раптом Микита лягнув себе по лобі:

– Точно, абrevіатура! Її треба розшифрувати!

І вже за пів години хлопці мали наступну частину таємного послання.

* * *

У гонитві за козаками хлопці зафотографували ледь не пів міста. І з чималим набором фоток козаків із кіньми та таємничою «Ейфелевою» вежею подалися до музею.

– Ох, то ви тут справжню колекцію гербів зробили! Молодці. Це ж треба! Де ви тільки познаходили! – дивувався Білокінь.

– То це все герби Черкас? А чому такі різні? – допитувалися хлопці.

– Вони символізували наше місто в різні періоди. Найнайперший герб навіть не міста, а землі Черкаської та Угорської походив від стародавнього герба литовських князів під назвою «Погоня» – вершника на коні зі зброєю в руках. А свій окремий герб Черкаси отримали разом із Магдебурзьким правом у 1791 році. На ньому був зображений польський воїн так само на коні. А пізніше герб переробили. Щит розділили навпіл і вгорі поставили герб Київської губернії (бо до неї належало місто) – архістратига Михаїла, а внизу – срібного коня, що скаче. Увінчали щит, так званою, міською короною – зображенням трьох кам'яних вез, що символізує місто. У нас у музеї, до речі, він є, на другому поверсі. І більше ніде по місту ви його не знайдете.

– А ці, що ми нафоткали? Що це за герби?

– Це сучасний герб і радянський. Нинішній ось такий – із козаком і конем. Він у нас доволі молодий – із 1995 року. Козак із рушницею – це знак того, що

Черкаси – козацьке місто. А символ коня в геральдиці¹ вказує на хоробрість лева, зір орла, силу вовка, швидкість оленя, спритність лисиці – саме такі риси були притаманні всім, хто жив у нашому місті. До речі, зображення коня є в усіх черкаських гербах, починаючи з найдавніших часів.

– А цей ось, де козак із райдугою на коні?

– Та ні, хлопці, це не райдуга, а сніп пшениці. А тримає його в руках не козак, а хлопець, юнак. <...> Тоді багато варіантів пропонували – і з ретортою², і з шестернями, бо, мовляв, місто хіміків, розвивається промисловість. Але зупинилися все-таки на правічно-українському хліборобському мотиві. Їх зараз у Черкасах майже не знайдеш, але вам вдалося, молодці! Знаю, що один на площі 700-річчя, а цей другий, де ви знайшли?

– Там, на кручі, де городище давнє, – розкрив таємницю Микита.

– Так ви все місто обганяли, – засміявся чоловік. – Мабуть, вам річну оцінку виставляють за цей реферат, якщо ви так на канікулах старанно готуетесь, – хитро посміхнувся.

– Та ми цей... захопилися. Історія міста і все таке, – бурмотів Микита. – Ми ще хотіли...

– Написати реферат ми ще хотіли, – нахабно перебив його Колько. – Дякуємо вам, ви нам дуже допомогли. Пішли ми готуватися. До побачення, – затапаторив і потягнув за собою друга.

– Будьте здорові, хлопці, заходьте, – радо посміхнувся Білокінь.

Ледь зачинилися за друзями двері музею, Микита зарепетував:

– Куди ти мене тягнеш? Ти чого?

– Ми й так багато всього йому показали. Ще щось пронюхає, скаже, що ведемо несанкціоновані розкопки, – закинув десь почуте слівце. І додав пошепки: – Або на скарб вийде раніше від нас...

– Точно... Я й не подумав про це. Тільки хотів же в нього спитати про вежу цю Ейфелеву.

Колько знітився:

– Та! Потім якось прийдемо.

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви можете охарактеризувати головних героїв твору? Хто із хлопчаків був більшим скептиком?
2. Зображення чого Колько показав Микиті? У кого хлопці вирішили дізнатися про об'єкт, зображений на фотографії?
3. Чи вдалося головним героям розгадати шифр, що був на табличці?
4. Яка подія відбулася в Черкасах у 1791 році?
5. Що символізує сучасний герб Черкас?
6. Що вам відомо про історію створення гербів інших міст України?

¹ Геральдика – гербознавство, спеціальна історична дисципліна, що вивчає герби, кольорові емблеми, які належать особам, родам чи спільнотам; досліджує історію виникнення та розвиток гербової традиції, закони складання гербів та їх використання.

² Реторта – лабораторна посудина грушоподібної форми з повернутим у бік носиком для перегонки й розкладання речовини нагріванням.

Валентина СПУЛАЧЕНКО

МОВА МОЯ

Ти – мов образ живої свободи,
Ніби вічне світило з висот.
Ти – мов ключ джерела від народу,
І в тобі розквітає народ.

Ти – мов пагін весняний. Щороку
Молодієш, міцнієш, ростеш.
Твоє поле – мов нива широка,
Твоя сила – то море без меж.

У тобі народилась відвага,
Варта ти найцінніших перлин.
Для дітей ти і казка, й розвага,
Шлях до мрійних, славетних
вершин.

Ти – і слово, і дума, і пісня,
Ти мелодія тисяч музик.
В боротьбі ти – мов зброя вогниста,
Для свободи вкраїнської щит.

Коли гучно луна твоє слово,
Розчиняється лихо й пільма –
Тож міцній і мужній, моя мово,
Бо в тобі – Україна нова!

? ЗАПИТАННЯ

1. Як ви вважаєте, у чому особливість поезії «Мова моя»?
2. Чи доречними, на вашу думку, є в цьому творі порівняння? З якою метою авторка їх застосувала?
3. Як ви розумієте останнє речення поезії? Чому українській мові складно реалізуватися в сучасному українському суспільстві?

Валентина СПУЛАЧЕНКО

SOS!

У квітні сніг – це, мабуть, надприродньо,
То сила Божа із небес зійшла,
Щоб повернути нас на шлях господній,
Й свята молитва кожного знайшла.

Ріка виходить з берегів високих –
То наша рідна матінка-земля
Благає нас, черствих і безсоромних,
Від краху нас собою затуля.

Горять ліси – не в силах затушити
 Їх усевладная людська рука.
 У чім причина? Та у ненаситних,
 Хто землю й ліс продав із молотка!

<...>

Та знову град серед ясного літа,
 То сонцеспека, ніби тут екватор!
 Бог змушує усіх нас зупинитись
 Й своє сумління врешті відшукати!

Валентина СПИУП'АЧЕНКО

ТЕНЕТА

Не заціпайте в клітку мою душу,
 Не вплутуйте в тенета павутин.
 Не всім збагнуть її. Сказать вам мушу,
 Вона – мов чайка над морських глибин.

Душа моя поміж людей витає
 Й дарує всім своє живе тепло.
 Та як непросто їй – ніхто не знає,
 Як в муках родиться її зело.

Одному Богу лиш про те відомо,
 І знає її радість він один.
 Прийміть той дар. Вітайте щире слово.
 Моя душа – то дум безмежних плин...

Візьміть багатство від душі моєї
 І приберіть з дороги всі клітки.
 Знайдіть ключі від сутності своєї,
 Залиште пересуди і плітки.

Нехай не буде рамок і обмежень,
 Хай зникне темінь чвар і перемов,
 Живе душа нехай без застережень –
 Тоді і пісня пролунає знов.

? ЗАПИТАННЯ

1. Чи вистачає вам спілкування з природою?
2. Чи відчуваєте ви на собі її вплив? У чому він виявляється?
3. Як ви можете заподіяти знищенню, забрудненню природи?

Валентина СЛУП'ЯЧЕНКО

***

Якби я мала крила,
Я б в небо полетіла,
Я б пронеслась кометою
Над рідною планетою.

Я б на шляху небесному
Свою зорю зустріла,
До неї б привіталася
Гради поспиталася

– Ой, зоре, зоре ясная,
Чому Земля нещасная,
Чому Україна-матінка
Свою красу утратила?

Скажи мені, зориночко,
Чом кинута хатиночка?
Чом поле непоміряне
Чорнобилем уяне?

Чому ліси порубані,
Чому вода забруднена?
Чом все людина втратила
І від тяжби заплакала?

Якби я мала крила,
Якби я мала силу,
Я б рідную землицю
Квітками засадила.

Влила б цілющу воду
У ріки і ставочки,
Дала б лісам озону,
Попестила садочки...

Всі береги і схили
Дощами б перемила,
Щоб розцвіла, мов ружа,
Моя Україна дужа.
Згасила б силу атомів
У всіх сумних реакторів,
І страхи б я розвіяла,
Усюди мир посіяла.

Якби я мала крила,
Я б піднялась до сонця.
Його б я попросила
Світить у всі віконця.

Вночі б моя зірниця
На всіх шляхах світила.
Не дачь з дороги збиться
Її б я попросила.

І місяць білощокий
На просторі високім
Тоді б радів нівроку
За землю синьооку.

Але я є людина,
Моє життя – єдине.
Я крил не можу мати –
Мої думки крилаті.

Я просто хочу жити,
Не скніть, не існувати!
Тому й зростають крила
У моїх мрій крилатих.

Валентина СЛУП'ЯЧЕНКО

«ВСЕ НА СВІТІ ЗМІНИТЬСЯ ...»

Все на світі зміниться: і земля, і люди,
Небо опроміниться – буде сонце всюди.

Все буде очищено на духовнім троні,
 Правда стане вищою від мирських законів.
 І заграє райдуга на осіннім небі –
 Встануть душі спраглиї і розвіють темінь.
 Випростають зігнуті від натуги спини –
 І воскресне гноблена у віках людина.
 Все на світі зміниться – розцвіте в обновах,
 Скверна десь подінеться – і устане Слово.
 Заспіва дібровонька співанок веселих,
 Засіяє радісна благодать в оселях.

<...>

Все на світі зміниться – маю я надію,
 Тому в душі спраглиї зерна правди сію.
 Вірю, проростуть вони і заколосяться,
 Принесуть омріяне довгожданне щастя.

Валентина СЛУТЯЧЕНКО

ОДА ТАРАСУ

На кручі високій, у Каневі-місті,
 Стоїть мудрий геній, співець незабутній
 В глибокій задумі. Стрімким обеліском
 Увічнив народ його силу могутню.

І чується скрізь його точене слово,
 І струни кобзарські у хори злилися.
 Шанують нащадки Шевченкову мову,
 Суди звідусіль всі шляхи простяглися.

Послухай, Тарасе, співає Вкраїна!
 Слова «Заповіту» врочисто лунають,
 Бо дума твоя – для нас віра єдина,
 Твій путь до свободи нас жити навчає.

Поглянь, мій Кобзарю, до тебе у гості
 Злетілись орли і маленькі орлята.
 Співає народ на високім помості,
 Чернеча гора – ніби дівка у свято.

Навкруг вишиванок ясне розмаїття,
 У пишних вінках і Катрусі, й Ярини.
 Шумить буйний парк оксамитовим віттям –
 Усе це дарує тобі Україна.

Вона не забула тебе – свого сина,
Що мужньо боровся за щастя і волю.
Була вона в тебе, мов ненька, єдина,
За неї страждав ти в нерівнім двобої.

Тепер вона вільна і волею горда,
Буде віками омріяне щастя.
І скроплену кровію волю народу
Нікому й ніколи стоптати не вдається.

Бо ти бережеш її, любий Тарасе,
Твої заповіді – мов гімн урочистий.
А пісня твоя – України окраса,
Лунатиме дзвінко над степом барвистим.
І сивий Дніпро тую пісню підхопить,
Щоб вдень і вночі її чув ти, поете.
І будеш ти вічно мов батько духовний,
Якому ніколи, довіку не вмерти.

До тебе роками ходитимуть люди,
Нестимуть квітки, говоритимуть слово.
І муза твоя для них радою буде,
Ти житимеш вічно в сім'ї вольній, новій!

? ЗАПИТАННЯ

1. Яка із поезій Валентини Ступаченко запам'яталася вам найбільше? Чим саме? Що, на вашу думку, є однією з важливих і принципових ознак у творах авторки?
2. Назвіть вірші авторки, у яких порушені проблеми екологічної безпеки.
3. Як ви вважаєте, що можна зробити задля збереження природи у вашому краї, в Україні?

Чернівецька область

**ХОТИНСЬКА ФОРТЕЦЯ. ЗВІДКИ НАЗВА «ХОТИН»?
(НЕАВТОРСЬКА ЛЕГЕНДА)**

Там, де людина живе, де з діда-прадіда зростає її рід – ця місцевість для людини наймиліша. З самого дитинства рідний край у серце западає, тут очі людини красу і співдружність вперше пізнали. І зрозуміло, що бажають люди глибше своє коріння взнати, щоб від цього коріння гілки росли пишніше над землею розкрилювати.

В імені, прізвищі людини, у назві місця народження або проживання закладена генетична програма. Зазвичай, назви міст, містечок, сіл відображають особливості місцевості, вказують, на людей, які тут уперше мешкали, розповідають про їхній характер, рід занять, нагадують про важливі події, що тут відбувались, тваринний, рослинний світ тощо.

Про походження назви «Хотин» багато існує легенд. Ось одна з них.

На цих землях люди живуть Бог знає відколи. Здавна люди розповідали, що містечко заснувала подружня пара Хо і Тіна. Як же це сталося?

Народився колись далеко від цих місць в давньоруському поселенні хлопчик. Щедро Бог дав йому силу: щойно підріс, то тисячолітні дуби сам міг рубати, різати і до людей приносити. Бог дав йому таланти і вдачу до різної роботи. І що найважливіше – мав він працьовитість і наполегливість у кожній життєвій справі: як узявся до діла – обов'язково скоро закінчить і все зробить якнайкраще. І ще дуже щедрий був: не складав плоди своєї роботи, мав упевненість, що ще краще зробить, не зупинявся, а прагнув до нових справ. Його батьки незабаром померли, ріс він сиротою, та всім був як рідний, його доброта та щедрість подобались односельцям. І називали його всі так: «Хороший», а скорочено «Хо».

Ось час прийшов, коли треба було йому вже паруватись, вже пробудилась в ньому сила чоловіка для продовження роду. Але часу одружуватись він усе не мав: весь час був у роботі, у нових задумках. Та все ж сталася з ним подія таємнича, що приходить до кожного: відчув він могутню радість, бо запала йому в серце дівчина мила. Звали її Тіна.

Домовились уже Хо і Тіна, що треба їм від людей втікати, щоб своє щастя зберегти.

Швидко прийшло рішення. Змайстрував Хо швидкоплинний човен, сів з коханою та й попливли Дністром. Вирішили вони так: «Куди човен вітер занесе, куди вода річки прибіє, на тій землі треба нам своє гніздечко вити».

І прибило човен їх хвилиною до того берега Дністра, де зараз місто Хотин. Прив'язали човен до скелі і вийшли молодята на берег. Сподобалось їм тут: у чистій річці повно риби, усюди гнізда річкових птахів (годі і крок ступити), трави високі, соковиті, ліси густі гудять бджолами, з лісів виглядає багато звірини.

Зраділи Хо і Тіна, що їм Бог показав місце, де повно дарів природи. Дужий Хо за день зробив з човна тимчасову хижку на горі, огорожею від дикої хижку огородив. А згодом побудував гарну хату, велику ділянку землі загородив для городу і саду. З гори далеко було видно городище.

Зажили Хо і Тіна дружньо, у злагоді працювали. Тіна в душлах дерев мед збирала, дичину смажила, Хо полював, ліс рубав, випалював пеньки. На згарищах землю орав і жито разом із дружиною навесні засівали. Робота була їм радісна, бо ніхто не заважав порадами. Усе людині любо, що вона вперше сама робить, а згодом і досвід приходить, глибше засідає запозиченого.

Тіна дітей коханому народжувала, Хо не журився, що все це були дівчатка, бо виростали вони сильними, витривалими, веселими, до життя мали охоту та вдачу. Добрими помічницями були матері та батькові.

Гарна велика садиба родини Хо на стрімкому березі річки була така галаслива, як птахівня, від дівчачих розмов і співів. Це не могло не привернути увагу тих, хто пропливав по Дністру. Рибалки та купці заглядалися зі своїх човнів на струнких працьовитих дівчат, які цілий день поралися на городі, у полі чи біля річки відбілювали полотно. Рибалки приставали до берега, сватались і, отримавши згоду від Хо, одружувались з його дочками, будували поряд на горі свої хати, яких ставало дедалі все більше.

Охочих тут поселитись приваблював цей край і гостинність жителів «хотим жити тут» часто лунало на давньоруській мові, а потім у слові «хотим» змінилась буква «м» на «н» – так і стало це місце зватися «Хотин».

Отже, назва міста пішла від слова «хотіти» або від імен перших поселенців подружньої пари Хо і Тіни.

? ЗАПИТАННЯ

1. Що відображають назви міст, містечок, сіл?
2. Які інші легенди про Хотинську фортецю вам відомі?
3. Скільки теорій походження назви «Хотин» ви дізналися з цієї легенди? Розкажіть про кожну з них.

Володимир КУЗМЕНЧУК

МІСТ

Того старого австрійського моста не так давно не стало. Ніби й не було зовсім. Його міжбережне існування припинилося. Як не тримався він з останніх сил, суворі чиновники побачили його непевні здригання, хворобливе порипування, схоже на кашель, обдертість шляхетної шкіри та цілком очевидну слабкість і втрачену з роками надійність. Імперії одна за одною впали – прийшов і його час.

Місто довго шукало винного, не знайшло його, оголосило тендер на страту мосту і безжалісно обірвало й цю вервечку до свого минулого.

Ні, місто не втратило історії. Вона залишилася. Але минуле змушене тепер шукати інші шляхи в місто, обходити звичні траєкторії, доріжки та підступи. Новий міст не став гіршим за той, страчений. Він ширший, сучасніший, весь у асфальті. Та минуле не ходить ним. Там носяться туди-сюди сучасні автомобілі. Городяни, які долають його пішки, пересуваються ним без колишнього піетету, механічно, не звертаючи тепер уваги на деталі.

Старим мостом у місто в'їжджали гості – звані й незвані. Сюди входили вороги та друзі. Ним до міста прилаштовувалася старовинна хасидська Садагура, перейменована з часом у Садгору. Але так і не прилаштувалася належно.

Ним селяни несли в місто сировину, а виносили товари. Цим мостом приходили загарбники, упевнені в тому, що прийшли назавжди. Ним же вони й тікали невдовзі. Ним уперше і востаннє проїхався влітку 2007-го

шляхом на Коломию нащадок Імператорів 96-річний доктор Отто фон Габсбург, залишаючи навіки місто любові своїх взаємозакоханих вінценосних батьків. Міст неодноразово був зруйнований. Війни та не годи. Але щоразу він знову вирівнювався та продовжував виконувати свою роботу – з'єднувати місто з минулим, спрощувати сьогоднішня та торувати шлях у майбутнє.

Але цього разу то було востаннє.

Виходить, дарма його колись пильно охороняли дядьки в дивакуватій вохривській формі з карабінами. Виходить, помилково ми малюками пишались, коли самотійно, без супроводу дорослих проходили ним від початку до кінця, щільно заплющивши очі. А коли влітку 1969 року була величезна повінь і прутська вода так піднялася, що вільно гуляла ним, ми приїздили сюди велосипедами, аби побачити на власні очі, що ж такого нарабила стихія.

Але головним було інше. Той міст через Прут був шляхом до пляжу. Випурхнувши на кінцевій з трамвая, городяни ступали на нього, підставляючи обличчя легенькому прутському вітерцеві. Міст обережно переносив перехожих на той бік річки. А там – ліворуч чи праворуч – був той самий пляж.

Власне пляжем його вважали самі відпочивальники. Він нічим не відрізнявся від звичайних купців – там не було нічого, що сторонньому оку давало б привід вбачати в цій місцині пляж. Натомість мами приносили з собою їжу на цілий день – борщі, котлети, голубці, варену кукурудзу, компоти, фрукти, ну а чоловіки в чорних сатинових трусах по коліна – усе, що додавало пляжному відпочинку того часу необхідні простір та глибину. І міст при цьому був членом кожної родини, яка відпочивала біля річки. Бо він допомагав дістатися її.

Лежачи на рядниці на річковому піску, можна було знизу вверх милуватися величчю мосту. Геометрією його ліній, обрисами бентежних задумів австро-угорських творців, важким поступом десятків тон металу, з якого його зробили, величезними болтами, які навіки зв'язали між собою велетенські сірі деталі.

Мостом безперервно вешталися вдячні городяни. З пляжу вони виглядали іграшковими, цирковими, різнокольоровими. Наче комахи, вони переносили в руках вантажі, сумки, валізи, екзотичні тепер авоськи з кавунами чи динями. Але вони усміхалися при цьому, бо як би вони це все робили, якби не було мосту? Часом здавалося, що деякі з них просто ходять туди-сюди без особливих справ. Можливо, це так і було, але нині це вже не має жодного значення. Адже мосту немає, а місто, яке живе минулим, у ньому і залишиться.

На щастя, досі з нами кілька його родичів: інший міст через Прут, яким вповзають на вокзал потяги, майже такий самий міст, який у народі називається «новоселицьким», та ще кілька вище й нижче за течіє. Пруту.

Можливо, колись мости взагалі не будуть потрібні. Люди вигадують щось таке, що буде їх об'єднувати без них. Реалії життя змінюються. Але ніхто ніколи не вигідає щось вічне, на всі часи і на всі смаки.

? ЗАПИТАННЯ

1. Хто охороняв старий міст?
2. Куди міст обережно переносив городян?
3. Як ви вважаєте, чи будуть потрібні мости в майбутньому?
4. Що змінилося в місті після того, як старий міст припинив існувати?
5. Про яке місто йдеться у творі? Чи відвідували ви його?
6. Чи є у вашому місті / селі мости?

Тамара СЕВЕРНЮК

КРИНИЦЯ ...

Турецька криниця... Турецька криниця
Вода твоя щезла і досі ще сниться.
На стертому бруці – чужинців сліди,
А рідна рука не приносить води.

Турецька криниця... Ти – пам'ятка нині
Стоїш у вінці буковинської сині.
Крізь порох і прах пробиваєшся ти
І чуєш рух всесвіту і суєти...

До тебе приходжу в ясу і в негоду
І п'ю твою давню невисохлу воду.
Що ворог паплюжив і люд відібрав,
Те Бог тобі пам'яттю неба віддав.

Дивлюся в те небо
І бачу тебе,
І сяйво твоєї води –
Голубе...

Тамара СЕВЕРНЮК

СУРМАЧ

Опівдні на Ратуші грає сурмач,
Злітає над містом луна кришталева,
Ніжнішає з подиву вітер-сікач,
Заслухано мовкнуть птахи і дерева.
Легка, невибаглива музика ця
До кожного людського серця простує...

Опівдні на Ратуші у Чернівцях
Сурмач про щасливе майбутнє вістує.

І хай це пророцтво триває лиш мить,
І вічна ілюзія править свій виклик...
Та доки сурмач – хоч єдиний – сурмить,
Ні віра, ні воля до щастя – не зникнуть.

? ЗАПИТАННЯ

1. Який з віршів Тамари Севернюк запам'ятався вам найбільше? Обґрунтуйте свою думку.
2. Що символізує криниця в однойменному вірші авторки?
3. Дайте визначення слову «ратуша». У яких містах України їх можна знайти?

Богдан МЕЛЬНИЧУК

ПІСНЯ ПРО НАЗАРІЯ ЯРЕМЧУКА

Грав Черемош кипучий
Поміж гір і дібров,
Як Назарій співучий
В світ пісенний прийшов.
Заспівала долина
І найвища гора.
І раділа Україна
По два боки Дніпра.

Став Черемош плакучий
І засмучений став,
Як Назарій співучий
В піднебесі розтав.

Затужила долина

І найвища гора,
І ридала Україна
По два боки Дніпра.
Сивий Черемош грає,
Хвилю спінену рве.
І Назар не вмирає,
В пісні рідній живе.

Пісня вірного сина
Душі в руки бере.
Не вмирає Україна
І повік не умре.

Раз Україна співає,
То ніколи не вмере!

Богдан МЕЛЬНИЧУК

ЛЮБЛЮ СПІВАТИ З ДІДУСЯМИ

Коли зберемось вечорами
В кімнаті – старші і малі,
Люблю співати з дідусями

Я при родинному столі.
Люблю свій голосок влітати
У їхній басовитий спів.

Люблю співати про Карпати
І запорозьких козаків.

Про камінь, що у місті тріснув
Від кінського від копита,
І солов'я, що в гаї свиснув,
І про женців, що жнуть жита.

Люблю співати про дівчину,
Що вівчаря в садочку жде,
Про нашу рідну черемшину,
Що всюди буйно так цвіте.
Люблю співати з дідусями

У колі нашої рідні.
Я – тенорком, вони – басами
Українські творимо пісні.

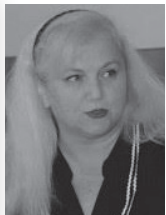
<...>

Як з дідусями заспіваю
Я пісню цю, а чи оту,
То, друзі любі, відчуваю,
Що сили звідкись набираю,
Що я расту.
Росту, расту!

? ЗАПИТАННЯ

1. Який із віршів Богдана Мельничука вам сподобався найбільше? Чому?
2. Зверніть увагу на вірш «Пісня про Назарія Яремчука». Що вам відомо про життя і творчість цього співака?
3. Із яких народних пісень використані рядки в поезії «Люблю співати з дідусями»?

Чернілівська область

Ганна АРСЕНІВЧ-БАРАН

САМСОНІВ САД, ЗА ЦЕРКВОЮ

Тільки так здавалося, що Самсон сидить, усміхається й ні на що не реагує. Він усміхався своїм внутрішнім болям, своєму горю, які проростали в чоловічій душі так цупко, що охоплювали всю плоть. Самсон уже не пам'ятав, чому його так болить і пече, лише іноді із закамарків хворої свідомости визирали якісь незрозумілі й непізнавані образи, як спалахи, як вогні пекельні. А ще сни... У них Самсон проживав усе минуле життя, але на ранок нічого з тих снів не міг згадати.

Він сидів під сільською церквою, давно зачиненою й замкненою на велику колодку, і всміхався своїм болям. Самсон знав, що не можна ступати на поле за церквою, бо там його ловить такий розпач, такий уселенський жаль, після якого все село не може вгамувати геть збожеволілого й буйного Самсона.

Напевно, у його роду всі були блаженні, бо хіба можна називати дитину в галицькому селі Самсоном. Його однолітки, суціль Івани, Петри,

Миколи, Михайли, Василі, дражнили хлопця й насміхалися з нього, а після того, як священник на уроці Закону Божого пояснив усім, хто такий біблійний Самсон, насміхи стали ще дошкульнішими. А все через те, що Самсон уродився дрібним і кволим, і дисонанс природи й імені був настільки різучим, що хлопчаки дерли животи зі сміху, лише промовляючи це чудернацьке ім'я.

Та зараз Самсон того не пам'ятав. Ці кольорові картинки дитинства приходили до нього лише в снах, які він забував, щойно прокинувшись.

Самсон змалку любив усе красиве. Навесні, коли світ навколо зацвітав, а земля, як палка молодиця, чекала сімені у своє лоно, а від того особливо звабно пахла тому, хто збирався це сім'я кинути в її набухле лоно, Самсон біг у ліс, викопував маленькі дички й ніс додому. Там уздовж межі саджав ці деревця й відчував особливу радість. Дитяче серце ще не знало, що це, юний розум ще не вмів пояснити цього щастя, але в Самсонових грудях набухала така сонячна, мереживна радість, таке незбагненне щастя, що світ від них ширшав, добрішав і замріяно всміхався.

Ні-ні, цей усміх усього Божого світу був не схожим на сьогоднішнє усміхання блаженного Самсона. Це був інший усміх, усміх заплідненої землі й щасливого неба, усміх чистого джерела й коштовного сонця. Усе спліталось в радісні звуки й щасливі тони.

Ця радість не покидала Самсонового серця, поки з ним були земля й дерева.

Усе своє юнацьке й доросле життя чоловік садив сади, щепив дерева. Він передплачував журнали й газети із садівництва, купував дорогі книги про сад і город. Самсон навіть придбав собі латочку землі за церквою й там насадив сад. То був його сад! Його щастя! Самсон так працював коло свого саду – свого найріднішого дитяти! Він замовив собі в Кракові й Варшаві дерева, які в цих селах не те що ніхто не садив, але й не чув про них. Коли його сад уперше зацвів, Самсон божеволів від радості. О, це божевілля було солодке й миле, це було радісне божевілля, коли щастя заповнює тебе вщерть, коли не ходиш, а літаєш, коли справді відчуваєш себе Самсоном – сильним біблійним Самсоном, якого не здолає ніяка Даліла.

Самсон любив свій сад понад усе. Сад був його силою, його життям. Самсон навіть не женився, бо не хотів, щоб якась Даліла вбила в ньому цю силу й міць.

Самсон плакав не лише свій сад, чоловік не міг спокійно дивитися, коли на чужому обійсті дерева були не доглянуті й не окультурнені. Цим «ремеслом» Самсон допомагав усім односельцям. Завдяки його умілим рукам, доброму серцю й багатющим знанням усе село ховалося в садках зелених.

Найбільша біда наставала для Самсона, коли всихало дерево. Над кожним своїм плеканцем, що засох дочасно, Самсон плакав, як над усопшим, а після цієї смерті довгий час ходив без радості в серці. Та життя перемагало: квітували, зеленіли, родили плоди Самсонові: яблуні, сливи, вишні, абрикоси, персики, черешні, виспівували птахи в Самсоновому саду, дотлівав вогонь у купі осіннього листя (цей запах лоскотав ніздрі й присипляв у чоловіковому серці шалену радість, заселяв туди ніжну тугу). А коли наставала зима, Самсон читав книги, перебирав яблука й обдаровував жовтобокими та рум'я-

нощокими «кулями» сусідську малечу. Самсон став сільським філософом. Тепер з нього ніхто не сміявся, кожен поважний ґазда (навіть із тих колишніх його однолітків) скидав шанобливо шапку, коли зустрічав на вулиці чесного й порядного господаря Самсона. У кожного з цих ґаздів родили яблуні чи груші, посаджені або нащеплені добрим Самсоном, а гречні молодиці називали чоловіка Соломоном, бо кожній з них давав колись мудрі поради.

Отак і жив дивак Самсон зі своїм вічним щастям – садом за церквою. Він не вірив, що є щось на світі таке, що може розлучити його з деревами.

– Гай-гай, Самсоне! Кажуть, іде до нас така влада, що все нищить, – казав йому церковний паламар Антошко.

– Нема такої безбожної влади на світі, щоб сади нищила, – був переконаний Самсон.

Першим совітам, що зайшли в Галичину, було не до Самсонового саду. Німці, що через два роки вмарширували на Самсонову землю, жерли плоди із саду за церквою та грали на губних гармошках. Самсонові те було байдуже. Хай їдять, на те Бог уродив.

– Ми чули, що ти німця яблучками підгодуєш! – Петро Гнатюків, що вже рік, як у боївці, сидів у Самсона на лаві й крутив у руках жовте, як сонце, яблуко.

– Бог уродив, то чи я буду жаліти комусь Божого плоду? – Самсон говорив легко, одвічна радість, що завжди жила в ньому, ледь пригасла, але все ж озивалася ніжними поштовхами, як пульс у сонної людини.

Петро Гнатюків дивився на Самсона, як на блаженного.

– Але ж то – вороги!

– Знаю. Але я не вмю вбивати навіть ворогів.

– Чи ти, Самсоне, не видиш...

– Виджу.

– Чому ж так кажеш?

– Уже-м такий уродився.

– Розумію...

Петро надкусив яблуко. У роті стало солодко від медового соку.

– Кожному своє. Най так. Ти лиш сад не занапаста, – зітхнув Петро.

– Не занапашу.

Де тепер Петро? Самсон не знав, він нині й не згадував ні про Петра, ні про їхню розмову. Не згадував, бо не пам'ятав свого життя. Самсон лише знав тепер, що не можна ходити на поле за церквою.

Немає такої влади, щоби сади нищила. У цьому Самсон був упевнений. Він не знав, що є насправді така влада. Безбожна.

Як же він тоді плакав, як бився в тяжкому припадку, як просив не руйнувати, відібрати від нього, але не руйнувати! Але в його сад таки в'їхали колгоспні трактори. Трактористи прив'язували до машин його дерева, як дівчат за коси, і тягли, як татари ясир, яблуні, груші, вишні...

Виривали з корінням. Виривали з корінням одвічну радість у його трепетному серці. Виривали назавжди. Виривали пам'ять, спогади, квітування саду, щебет птахів і запах листя, що дотліває в осінньому полум'ї, – все виривали. Вирвали самого Самсона з його життя і сили. Знайшлася Даліла, що обстригла його кучері, ой, жорстоко обстригла!

Сидить блаженний Самсон біля зачиненого храму. Єдине, що може згадати, – це заборону ходити на поле за церквою, бо там Самсона ловлять тяжкі приступи, від яких він довго відходить у своїй старій хатині, завдяки яким нічого не бачить, окрім закіптюженої стелі свого убогого житла. А Самсонові охота сидіти біля церкви й дивитися в небо, слухати своє серце, у якому вже давно немає радості, є лише біль, і Самсон не може пригадати, що йому болять. Лише іноді уривок сну спливе на хвору пам'ять, а в тому уривку – квітучий сад за церквою.

? ЗАПИТАННЯ

1. Про який історичний/-ні період/-и ідеться у творі? З яких ознак це видно?
2. Чому однокласники/-ці глузували із Самсона?
3. Як, коли і через що змінилося ставлення до Самсона в однолітків і не лише в них?
4. Які мрії були в Самсона? Як він їх утілював?
5. Чому Самсон обирає саме таке місце для свого саду? Яка символіка образу саду?
6. Яка основна ідея твору «Самсонів сад за церквою»?

Ганна АРСЕНИЧ-БЯРАН

ТИ – ЛЮДИНА?

Іноді Валентин замислювався над тим, що спонукає його брати в руки рушницю й іти на полювання. Пояснити це ніяк не міг. Азарт, давній інстинкт мисливця, що переданий предками, група крові, ствердження себе як чоловіка, – що з цього впливало найбільше, не знав. Думка ця його не мучила, ні. Ніколи було глибоко замислюватися над причинами – мав багато обов'язків, тяжко працював, то, певно, шукав відпочинку. Збирався гурт затятих мисливців, його друзів давніх, вибирали місцевість, де водилася дичина, брали добру зброю і їхали добрими машинами на полювання.

Упольовували щось чи ні, неважливо. Набирали ж із собою всіляких наїдків і напоїв – і розкошували. Навколо – природа, на столі – потрави, а ще передчуття отого азарту, який викликає збудження тіла й духу. Десять причаївся звір, він не знає, що комусь для розваги й адреналіну потрібне його життя. Але він завжди відчуває небезпеку й ховається в лісовій глушині. А ти, людина, – цар природи, вишукуєш його, затравлюєш – і відчуваєш свою вищість і перевагу.

Валентин кайфував від передчуття перемоги.

Сьогодні пішли на диких кабанів. Здобич обіцяла бути вдалою, бо лісник твердив, що тварин цих розвелось багато. Мисливці випустили собак, і ті, навчені, почали лементувати, шукаючи «умовного ворога». Мисливці розійшлися, щоб захопити якомога більшу ділянку лісу.

Валентин раптом побачив, як у його бік, гнаний собаками, біжить підсвинок, не кабан, ні, підсвинок, ще недавно поросля, бо навіть смужки, як

у кавуна, можна було розгледіти. Валентин звів рушницю, уместив її в розколинні дерева й глянув у приціл. Підсвинок стояв перед ним і дивився прямо у вічі. Очевидно, ще ніким і нічим у цьому світі не ляканий, він дивився на людину, не відчуваючи ніякої небезпеки. Собаки валували десь далеко, і кабанчик, напевно, вирішив перепочити. Він не вбачав смерті ні в зброї, що була на нього зведена, ні в людині, яка теж дивилася на нього. Валентин не зводив ні очей, ні рушниці зі звіра (хоча який то звір, так – тваринка). Чоловік чув, як на нього гукають мисливці, що побачили цю сцену здалека, як валують собаки, але натиснути на гачок ніяк не міг. Щось стримувало його. І раптом збагнув: це погляд тварини, її здивовані очі ввели його в заціпеніння. Ці очі ніби світ пізнавали, а в ньому нове для себе – людину.

«Чи ти – людина?» – промайнуло у Валентиновій голові, і чоловік, закинувши рушницю на плече, рушив геть. Молодий дик зі здивованим поглядом ані рушив з місця.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які проблеми порушує авторка в цьому творі?
2. Чи має право людина вважати себе царем природи й убивати тварин? Чому головний герой почав над цим замислюватися?
3. Що змусило Валентина не вистрілити? Які засоби використовує письменниця для того, щоб читач зрозумів Валентинів вчинок?
4. Чому Валентин любив їздити на полювання? Що приваблювало чоловіка в цьому занятті?
5. Чому Валентин уважав себе мисливцем і чи був він ним насправді?
6. Чи вплинуло, на вашу думку, на Валентинів вчинок те, що тварина була молодою? Аргументуйте свою думку.

Микола БУДНЯНСЬКИЙ

ПО ГЛИНУ

Нашу довгу приземкувату хату із невеликими вікнами і широкою призьбою обступають бузки. Кущі давно ніхто не проріджував, і поруч зі старими кривими гілляками повистрілювали з землі тонюсінькі прямі прутики. Обігріті весняним теплом, вони першими викидають листочки, ховаючи сухе та ще наповнене життям темне покручене гілля, на якому в'ють гніздечка пташки.

Я не драв кубел, але так хотілося подивитися на пташенят. Бодай одним оком.

– Не лізь у кущі. Подерешся.

Та подратися я не боявся. І тоді баба стишувала голос до напівшепоту, оглядалася на всі боки, ніби хотіла мені повідати свою найбільшу таємницю.

– Он із того поля, – показувала очима за город, – у наші бузки приходять русалки, гойдаються на гіллі, довгі коси розчісують. Так і чекають, аби кого залоскотати.

Їжакуватий острах колючками розсипався по спині, але я бадьорився. Підходив до кущів, розводив гілляки:

– Де ж вони?

– Ти їх не побачиш, бо русалки зелені, як листя. Та й не лоскочуть вони абикого, а тих, хто до кубел лазить, гілля ламає. Неслухняних лоскочуть.

Кажіть, бабо, кажіть. Он лякали русалками, що на вербі сидять, а ми з сусідом Колькою позалазили на стару похилену вербу, що в нас над сажалкою. Гойдалися. Гілляка не витримала, і ми шубовснули в ще холодну квітневу воду. Після такого купання і мені, і Кольці перепало від матерів, але русалки нас не лоскотали. А хіба високо забратися на старий бузковий кущ? Я ж тільки в кубельце загляну і все.

Та ще світяться в бузках торішні гнізда, ще тільки першими листочками вибризкує молода паросль. Лише прибуло весняне тепло. Та вже орють городи. Конюхи і бригадирові родичі. Вони встигали до Великодня розсадити перше відро картоплі. Моя мати на наряд не ходила і не просила коней із плугом. Усе одно не дадуть. У старих і одиноких оралося, садилося, сіялося після всіх. Мати вже звикла і не псувала цим передсвятковий настрій.

– Треба призьбу підмазати, і долівка за зиму потріскалася, позбивалася коло порога, – беручи заступ і чималий лозовий кошіль, казала бабі. – Сходжу за омшаником глини накопаю.

– Бери помічника. Хай хоч заступець несе, – баба схопила мене поглядом уже у хвіртці, де чекав Колька, щоб бігти на Дубикове стернище грати в гилку.

– А й справді, – пораділа мати. – Неси із сіней рядюгу. Поки я глину копатиму, збігаєш на ферму по полову.

Мати маже долівку ріденьким замісом – із глини і полови. Коли вона робить заміс, над нею кружляють ластівки, хапають глину, несуть ремонтувати старі гнізда, яких у нас наліплено кругом хати, у хліві.

По глину мати ходить до старого омшаника. За ним, у невеличкій каналі, оброслій вишняком і бузиною, де ми влітку копаємо землянки, глибокі прокопани, з яких завше тягне прохолодою. Глина там червона, в'язка.

Межею виходимо за город, на поле, де вранці поплужкував трактор. Який теплий, прегарний день! У високому небі, як дзвінок на весільних конях, калатає жайвір. Задираю високо голову, шукаю очима пташку і не знаходжу.

– Де він, мам?

– Дивися краще. Він же якраз над нами висить.

З усіх пташок мати найбільше любить жайворонка. Може, тому, що все її життя минуло в полі. А жайвір – пташка польова.

Скидаю черевики і босоніж іду розорою позаду матері.

– Ти чого це відстаєш? – оглядається ненька. – Ану швидко взуйся, – ураз суворішає її голос.

– Хто ходить босяком – не боліє чиряком, – приспівую давню бабину примовку, а баба з ранньої весни до осінніх холодів ходила боса і ніколи не застуджувалася.

– Іч який, – махнула рукою мати. – Та вже походи босоніж. День і справді, як літом.

Від землі йшла приємна прохолода, яка наливала все тіло бадьорістю, додавала сил. Може, тому рідко хто з нас хворів у дитинстві, бо не закутувався од пекучих вітрів узимку, крадькома од матерів босоніж міряв перші проталини, а влітку взагалі забував про обувку.

На глинищі вже була тітка Клава, сільська фельдшерка. Хоч вона і була молодшою за мою матір, але ненька зверталася до неї на «ви» і, як усі на кутку, «Харитонівна».

Харитонівна вже надовбала червоної землиці і збиралася йти, та зосталася, аби погомоніти з матір'ю.

Я взяв заступець і пішов уздовж канави попід городом моєї хрещеної Дуньки Грицькової. Ось місце, де ми копали землянку. Тільки встромив заступ у землю, як за спиною так ляснуло, аж у вухах задзвеніло.

– Ти чого це, розумієш, під мій город підкопуєшся?

Зоглядаюся. Біля мене стоїть, похвискуючи пугою, дядько Іван. Як я його не вгледів за старим вишняком! Інакше нізащо не копав би на межі. Уже навчений. Улітку дядько повертався з конюшні й застав нас за копанням землянки. Після тієї зустрічі й досі горить спина од замашної довжелезної пуги колгоспного конюха. Утікаючи, Іван Ломос, якому дісталось найбільше, зопалу крикнув: «Драний». Ніхто з нас не думав, що Іван почує це найобразливіше прізвисько і чомусь вирішить, що його обізвав я.

Осінь і зиму двір хрещеної я обходив городами. І ось така несподівана зустріч.

Може б, і одержав пуги, якби не мати з тіткою Клавою.

– Ти чого це на дитину напався? – перейшла между ненька. – Городу тобі мало!

– Ореш першим на кутку, ори! – і собі підпряглася тітка Клава.

Іван, певно, не чекав такої атаки. Умовк на якусь хвилю, тільки поляскував пужалном по вицвілому галіфе.

– Тут, розумієш, з усіх боків підпирають.

Іван, либонь, згадав, що його викликали в сільраду і змусили посунути далі од вулиці хлів, котрий він тільки почав будувати.

Іван Драний. Мало він пожив на цьому світі. Горілка згубила чоловіка. А прізвисько Драний причепилося до нього, бо мав дядько драний рот. Колись на щоді величезний чиряк був. Хто тоді до лікарів звертався! Так і дядько. Вигнило півцоки, та загоїлося, а дірочка зосталася. Говорив Іван з присвистом і довго дивував дядьків біля конюшні, коли набирав повен рот диму, двома пальцями затуляв носа, надував щоки, і крізь одну з них тоненькою сизою цівочкою струменів дим. Я швидко накопав повний кошик глини. Узяв його на руку і, скособочившись, доніс до матері.

– Поклади, ще підірвешся! – схопилася з межі ненька.

За нею попідводилися тітка Клава і дядько Іван.

– Здоровий, розумієш, парубок росте, та рано тобі ще таку тяжкість носить. Хочеш, повчу за плугом ходити.

Благально зиркаю то на матір, то на дядька Івана.

– Ладно, тільки дивися ж, недовго. Полови принеси, бо мені сьогодні підмазувати треба.

Дядько легко йшов за плугом, раз по раз повійоуючи на коней. Віжки він закинув петлею за чепіги плуга. Коні й без них розуміли свого господаря.

Як гарно він орав! Клав скибу на скибу, ніби бережно перегортав сторінки мого букваря.

– А тепер іди сюди, берися за чепіги, – звільнив дядько для мене місце за плугом.

Металеві чепіги були гарячими від дядькових рук.

– Не напружуйся. Не ти плуга тягнутимеш, а коні. І не під ноги, а вперед дивися.

Коні, ніби відчувши, хто ними управляє, збилися з борозни, плуг «вишив» на городі вісімку.

– Важкуватий він для тебе. Підростеш – піде діло. А тепер паняй по полю.

До вечора мати підмазала призьбу й омолодила всю долівку.

Цілу ніч у хаті пахло свіжою глиною, розвеснілим городом і, здавалося мені, сизим димком від дядькової самокрутки, що цівкою струменів з дірочки на щоці. Шкода тільки, що ніхто, крім мене, не побачив, як підріс я за ту квітневу ніч, подорослішав. Адже на глинище ще дитиною біг босоніж по холодній розорі, а повертався додому повагом, як дорослий. А за мною плив хрипливатий дядьків голос: «Парубок ти, розумієш, здоровий. Недовго матері чекати свого ратая».

Микола БУДЛЯНСЬКИЙ

КОЛИ ЦВІТУТЬ КОНВАЛІЇ?

Із прозорі високості падає радісне телітіння.

Дід знімає шапку, прислухається.

– Весна додому вертається.

Дід Юхим приніс мої черевики.

– Де попідклеював, де попідшивав. Ще в них вибігає весну, – поставив на призьбі мою обувку.

За роботу Юхим грошей не брав.

– Може, збігає чогось купить?

– Не беспокойся, Дашо. Ти глянь, як синок зрадів. Хіба за радість платити треба...

– Воно ж то так, – стонула плечима мати.

Я й справді аж саяв. Он учора вийшов на вулицю, а Іван Голодний і Шурик Кошовий уже хизуються в черевиках. Побачили – і давай тикати пальцями на мої порепані, розлізлі за зиму кирзаки:

– Еле-ле, еле-ле...

Хай тепер елелекають. Зберемося на Дубиковому стерниці в гилки гра-ти, побачимо, хто швидше бігає.

Та якими прудкими не були ми в дитинстві, а весна нас обганяла. Зовсім недавно на Прісчиних вербах ледь-ледь тремтів зелений димок молодого листя, високо під блакитною парасолькою неба виспівував жайворонок, а вже чарівна мелодія квітня котиться гарячою хвилею до пристані, ймення якій травень.

Баба виносить на споришевий двір свою старість, підставляє вранішньому сонцю опущені довгими літами плечі, а над нею кружляють ластівки. Так низько, наче обняти хочуть. Ластівки повмуровували гнізда над дверима до хати, на вуличному стовпі під патроном електролампочки. Налітаються. Посядуть на дроті і, як баба, милуються молодим світом.

А довкруг усе дзвенить, цвіте, наливається пружкою силою. Люди, як гарно, коли весна!

У неділю Валерій Дубик знову збирає нас у ліс по конвалії. Катя Дубичка, Іван Голодний, Шурик Кошовий, біля конюшні до нас пристає Гриць Ломонос.

– Босяком не страшно? – невдоволено змірює поглядом Гриця Валерик. Йому явно не хочеться брати Ломоноса з собою. – Не боїшся, що мідянка вкусить?

– А хіба вже повилазили? – зиркнувши на свої босі ноги, запитує з явно змалілим ентузіазмом Гриць. – То ж у Валках гадюччя повно, а в нашій діброві не стрічається.

– Еге ж, знаєш ти, – продовжує наганяти страху на Гриця Валерик. – Он Куліш розказував, що повісив куфайку на сучку, як телят у гаях випасав. Вечором женуть телят у кошару. Куліш до куфайки, а з рукава зміюка вилазить. Товста, як ворина.

– Дожно, я остануся. Удома нікому не сказав. Ще лятимуться.

– Ну, як знаєш, – вдоволено повертається до нас Валерик. – Гайда, хлопці.

Наша діброва починається трьома осичками, що вибігли на галявину і застигли, ніби злякалися простору. Минаємо узлісок із густим переплетивом стежок і поспішаємо на лисячу гору, де кучерявиться дубина. Там, як каже Валерик, ціла тайга конвалій. Та й до траси близько.

Це нині вже й конвалія в наших лісах рідкість, де-не-де ще трапляються дзвоники. Невеличкі острівці медуниці, поблимають на галявинах жовті вогники мати-й-мачухи. А в роки нашого дитинства квітень розстилав сині косинки медуниць, запалював жовті, як сонця, займища мати-й-мачухи. А конвалій, як казав Валерик, ціла тайга і в рідній діброві, і в сусідній Мринщині, і по той бік села, у Валках. Та ми ходили в діброву, бо поруч напружено гула траса. І знаходилося чимало охочих водіїв купити букетик конвалій.

Мармурово-білі дзвоники весни. Скільки їх довкіл! Рослинка в зелених долоньках тримають прутики з гірляндами білих коробочок цвіту. Зрізаємо тонкі прутики, вибираючи ті, на яких тільки розкриваються квіточки. Готовий букетик обгортаємо листочками і обв'язуємо міцними торішніми стебельцями трави.

Он уже в Каті Дубички аж два букетики, і Валерик не відстає. По доброму пучку квітів у Голодного і Кошового, а в мене швидко не виходить. Та й не мое це – квітами торгувати. Удома ні баба, ні мати не заохочують, хоч гроші зрідка бувають у хаті. Але з хлопцями справно ходжу в ліс. За компанію.

Умостив утому на дубовому пеньку, обкручую стебельцем травинки акуратний букетик і відчуваю: хтось пильно спостерігає за мною. Зоглядаюсь і бачу на старому, посмугованому блискавицями дереві сорочу пару.

– Гей, чорнохвості, – махаю рукою.

Сороки, креснувши жорсткими крилами об сухе гілля, летять углиб лісу. А довкіл виспіваєптаство. Яких тільки колінець не витинає! Хор жовтогрудих вільшанок намагаються перецвірінькати довгохвості синиці. Прудкі повзики, зяблики, вівчарики – усі хочуть, щоб їх почули.

– Де ти там? – гукає Валерик. – Ходімо на трасу.

Пам'ятаю, довгенько я чекав на свого покупця. І коли позаду мене пригальмувала новісінька автівка, навіть не зоглянувся, продовжуючи махати букетиком зустрічним машинам.

– Гей, хлопче! – почув за спиною. – Почім квіти продаєш?

Повертаюся і йду до автівки, що виблискує на сонці голубизною неба.

– Так почім? – витрушує мідяччя з гаманця чоловік.

– Карбованця дасте?

– Карбованця? – дивується той. – Ти чула? – повертається до дружини, що виглядає з віконця автомобіля. – Малий, а вже здирник.

У мене й слюзи на очі навернулися. Який же я здирник. За такий букетик водії, бува, й півтора карбованця дають.

Нараз відчинилися дверцята і з машини вийшла дівчинка, розправила свою коротеньку спідничку і сміливо підійшла до мене.

– А хіба можна рвати ці квіти? Наша вчителька каже, що конвалії в Червону книгу занесені.

– Не знаю. У нашій школі червоних книжок немає, хіба – у бібліотеці, – проплямкав я собі під носа.

А в пам'яті зринув наш строгий директор Іван Олександрович, який завжди ходив коридорами школи з великим червоним зошитом під рукою. Звідки мені було знати, що в ньому написано.

Ураз мені розхотілося продавати квіти.

– Це я додому нарвав, – сказав чоловікові обм'яклим голосом. – А хочете, беріть за так, – простягнув букетик дівчині.

Вона підняла на мене великі голубі, як батьків автомобіль, ні, як високе травневе небо, очі й наші погляди переплелися в туге перевесло. Відчув, як серце зайшлося, наче курчатко, схоплене в руки.

Такої гарної дівчини я зроду-віку не бачив. Торішнім літом приїжджала до Мелашиних дівчинка. Теж зі стрічкою в косі й балакає не так, як усі ми. А в цієї голос співучий і мова, як у нашої вчительки Галини Федорівни.

– Візьми гроші, хлопче, – простягнув мені карбованця чоловік.

Дівчина вже притискала букетик до грудей, а в її небесних очах рососою блищала радість.

– Тату, поїхали швидше, бо квіти зів'януть.

– Так береш гроші? – усе ще тримав у руці карбованця чоловік.

– Ми не з бідних, – гордо тіпнув чубом і знову заглянув у травневе небо сяючих очей.

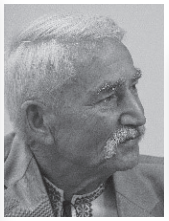
– Ну й дурний ти, – махнув рукою Валерик, коли дізнався, що я віддав конвалії за так. – Міг би на канфети вторгувати.

Ми поверталися в село. Навкіл врунилася озимина, на обніжку дороги-полівки очманілі від весняного тепла перелітали з квітки на квітку бджоли. Усе довкіл дзвеніло, наливалось молодю силою. А з високості на цю красу небо невтомно натрушувало синьку.

...Десь далеко-далеко за берегами моєї пам'яті та дівчина в короткій спідниці, з великими сяючими очима, у яких заблищала росю радість, коли я віддав їй букетик конвалій. Десь далеко-далеко за біло-рожевими пелюстковими заметілями мое дитинство. Та немає смутку. Світло на душі, бо знову падає з неба радісне геліотіння: весна додому повертається. А незабаром пружкі вітри розвіють довкіл пахощі цвіту, а в нашій діброві так первісно чисто, як колись, запахне конваліями. І стане так легко, наче за плечима немає нелегкої ноші років. І захочеться, як у дитинстві, крикнути на весь світ: «Люди, як гарно, коли весна!»

? ЗАПИТАННЯ

1. У який історичний період відбуваються дії в оповіданнях Миколи Будлянського?
2. Чи актуальна тема, порушена у творі «Коли цвітуть конвалії»? Обґрунтуйте відповідь.
3. Що треба знати про сезон конвалій? Чим корисна і небезпечна конвалія?

Михась ТІКАЧ

ЗОРЯНА НІЧ
(СПОГАД ІЗ ДИТЯЧИХ ЛІТ)

Стьопа підпер долонею голівку і дивиться туди, де тільки що було сонце – було й нема. А над обрієм малиновий колір, так ніби хто відро фарби розлив. І небо ще більш просвітліло, засяяло яскраво, ніби й не збиралося надворі смеркати. Підхопився він та стриб-стриб на «ходулях» до хліва, а там хитнувся і полетів сторчака біля купи гною.

– Стьопо, біжи десь так погуляй, бо телятко мені злякаєш, – чує голос матері.

А тоді: дзінь-дзінь! То молоко об дійницю. Стьопа розстібнув гудзика на сорочці, жбурнув з голови картузика, якого бабуся подарувала, ген аж до тину, і знову зирк-зирк на небо, а воно ще дужче сяє! Було вже злякався: здалося, що горить. А то червона-червона смуга потекла по небу над дядьковою грушею. І вже на кінцях не червона, а наче бузкова. І над хатою посиніло, а ще вище – ніби хтось чорнило розмазав.

– Що ти там робиш, сину? Ступай вечеряти, – укотре озивається мати.

Хотів іти в хату, а тоді – і рота роззявив. Хіба було коли отак, щоб сірим димом тягло по землі. Оце вона і є ніч! Із землі виступає. Бач, як маже дядькову грушу чорною фарбою.

А мати знову:

– Скільки разів буду кликати? – І вже в хаті: – Сьорбай, сьорбай юшку, Степане. І не крутисся на всі боки. Бачиш, що Максим тебе жде.

Стьопа глянув на брата, який натягнув на себе старий із одірваною полою піджак, отой, що валявся на горищі, та обмотався мотузками. Уже зібрався і стоїть біля порогу. Тоді мати підв'язала Стьопу своєю великою хусткою і сказала:

– Ідїть!..

Вискочив він надвір і очі відразу – до неба. А воно вже не таке світле, як було. Тільки вгорі, то тут, то там засвічувалися зорі.

Ото дивиться: наче немає зірки, а тоді морг-морг тоненькими промінцями – і горить. Сірий дим снується, як комашня, туманяться на небі кольори. Позаду Стьопина хата хмуриться, а попереду на городній стежці кукурудзяне листя шелестить. То Максим пробирається донизу. Стьопа не хоче відставати, а тут картопляне гудиння хапає за ноги, то аж злість кубелиться під грудьми. Дядькова груша не така вже й чорна, як здавалося, тільки чогось згорбилася, ніби задрімала. А нижче на стежці соняшники своїми головами все небо затуляють.

Та ось Максим загородив собою стежку, спинився біля капустианих грядок і мовчки поверх дядькової груші виглядається. Стьопа здогадується, про що він думає? Ось тільки чого зволікає? Знає ж: тітка з ферми ще не скоро вернеться, а дядько не так давно поплентався до магазину. Глянув і сам туди, а груш угорі! Довгасті, жовті, як воскові свічки, аж висвітлюються. Коли це шурх одна поміж листя – гуп! Сіпнувся Стьопа йти, руками соняшники розвів, а тоді назад: «Зараз дасть запотилчника, ще й мамі розкаже». Звів на Максима очі, а він:

– Іди! Та картоплю нашу не толочи, щоб мати не пізнала!

Хутко, але крадькома, пробрався Стьопа до межі і схопив одну грушу, а ті налякані тільки стриб-стриб під сорочку – і холодять за пазухою. Видихнув повітря, прислухався. А воно щось по голові: лусь.

Уже на городній стежці почухав пальцем там, де вцілило та й гайда до дуба. Наблизився: довкіл сутінки товчуться згустками, покосами жовтіє ячмінь на землі, той, що сьогодні мати пожалала, а трохи далі, біля копанки, туман білий кільцями. А за тою копанкою – верби і гола пітьма. Він ніколи й не чув, щоб повітря дзвеніло, а то аж тинькає. Нараз біля води хлюп-хлюп, і чиїсь кроки біля ячменю. Притиснувся до дуба, а то... Максим. Він кинув оберемок сіна, поцупив із рук Стьопи дві груші та й каже:

– Ходімо. Та не шльопає своїми постоломи! За селом чути.

Іде Максим перший, хрумтить грушею, за ним Стьопа не відступається. Коли це позад ніби ще хтось човгає... Невже Максим не чує? Учепирився за його полотняні штани – глип назад, а там густий морок. Ні хати, ні дуба – як і не було. Тільки попереду синя примара збільшується і прямо на Максима повзе. Пурх-х з-під ніг – залопотіло вдалечінь. «Пташка!» І кроки хлопців стали повільніші. Обдивився навсібіч Стьопа: не таке все довкіл чуже та незнане, як здалося спочатку. Бо онде той вербовий кущ, біля якого він щодня пасе телят. Зараз перескочать через канаву, то буде гречане поле. Але що там робити? На точку повіяно, бо молотарку забрали ще позавчора? Стьопа

й досі не здогадується, куди з братом мандрують? Ось уже під ногами зашелестіла стерня, і з усіх кінців зачигала на них сіра непробудна темінь. Зчорніле небо відступило далеко-далеко у височінь, обсіпалося зорями, наче зацвіла груша. А по землі дві маленькі постаті рухаються манівцями в ніч. Та нараз засіріли хвостаті тіні вітряка, а потому виринула скирта...

– Стій! – озвався Максим. – Будемо брати Маньці.

Корова блиснула білою лисиною і закрутила перед Стьопою рогами. Вискочила мати і подалася донизу, озиваючись: «Стьопа, Стьопа!» А хіба вона не знає, забула, куди він з Максимом пішов? Сама ж виправляла.

Стьопа потяг кілька разів із скирти цупку солому і тут наткнувся на щось м'яке. Полова, а в ній – гречане зерно! Він уже намацав його пальцями. Ось воно: із гострими кутиками, чорняве, міцне та колюче. Та тут його багато! Пусти на вітер – зацокає, попливе одне на одне, мов золоті крупинки. Відкіля той вітер? Стьопа крутить головою, а вітру не чути – ніщо й не ворухнеться. Та й торби ж нема. «Деся із просяними вітками на печі», – згадує. Якби то сказав Максим вдома, куди мають іти? А так – зерно аж лоскоче долоні.

– Максиме, – не стримується Стьопа, – навіймо в сорочку. Ми ж так робили на точку.

Але той і цього слухати не хоче. Поспішає – затиснув мотузком дві солом'яні в'язанки, одну з яких, меншу, подає на плечі Стьопі.

– Тільки не відставай, – шепоче.

Стьопа і думати не хоче про те, що не встигне за Максимом. Що в нього – малюсінька в'язочка, а Максим онде яку несе – наче возом іде. «Я ось тільки мотузку більше накручу на руку, а то чогось висковзує... Та хіба тут далеко: поминуть вітряки, а там...» «Ото ж він?» – радіє Стьопа. А вітряк устромив одне крило в землю, друге в небо – тікає й тікає. Наче йому хто ноги приставив. Стьопа не дуже стомився, тільки мотузок твердіший став. Підсмикнув в'язанку, поводив шиєю, а воно однак муляє. І ще більше затягає біля горла, аж дихати нема чим – нема і все. Спочатку в долонях, а потім по всій руці наче мурашки – кінець мотузка ковзь-ковзь поміж пальців. Та ще й Максим ледь не біжить. «Якби це санки?» – подумалося. І білий сніг затремтів у Стьопи на віях. Підсмикнув в'язанку, раз, удруге, а вона, обпікаючи долоні, пливе донизу. Напружує пальці, а вони, як зів'ялі стеблинки, розщеплюються і ще більше мліють.

– Максиме! Я сяду...

– Ти що! Потерпи... Хоч би до околиці. Нас спіймають...

Стьопа зирк позад себе, а скирта – гульк і відлетіла. А над ним чорна постать крилами мах-мах – наче руки простягає до його плеча. «Спіймають!» – чи то він сам, чи знову Максим повторив. «Можливо нікого й нема, то тільки здалося?» Оглянувся – йде... І не тільки позаду, а й збоку... Ну, клятий мотузок, хапай обценьками за плече, кусай руки – не сяде відпочивати! Тільки б ноги метлялися швидше, а то, як ходуни, оті, що вдома під повіткою лежать. Блимнув знову очима – наближається! Бо чути ж, як шурхає ногами по стерні, чути, як сопе... А куди втечеш, де сховашся, коли кругом чисте поле? І Максим нічого не придумав. «Відверни, відверни», – прошепотів Стьопа, але й сам не второпав, до кого те звертання. Чи не до Всевишнього, справжнього, якому мати щоранку так старанно читає молитви? Звичайно, до нього, от тільки

назвати не осмілиться, а чого й сам не відає. Це якби мати? А воно шелестить десь позаду, відлунює кроками звідусіль, ще й зорі з неба, як очі – блим-блیم. Пошукав щось у голові Стьопа і знову: «Відверни, відверни, Боже...»

– Досить шептати! – сміється Максим. – Пішло онде зовсім у інший бік. Він спиняється і кидає свою в'язанку до канави.

Притиснувся Стьопа у канаві до землі – так тихо стало, тільки чути, як серденько в грудях б'ється. Наче руки і плечі ніщо не стискує, а однак пече. Полизав гарячі синці на правій долоні, далі блим-блیم на всі боки з канави. Думає: «Він женеться, хоче мене вхопити, а я вгору – і полетів». Бачить, як попереду ніби коні хитають головами. Але Стьопа знає, що то зовсім не коні, а верби над копанкою. Дуба і хати не видно, та вони стоять. Він певен у цьому, бо вони – завжди стоятимуть. Хай землі не стане, зорі погорять, а хата і дуб – будуть. «О, зірка, наче груша, зірвалась і полетіла. Бач, згасла».

– Максиме, якщо то чиясь сонце, то й до школи треба ходити поночі? А коли зорі – ну всі-всі сонця погорять? Темно дуже буде?

– Авжеж.

– А як ти крутитимеш жорна вночі?

Максим нічого не відповідає, зводиться на ноги. Піддає Стьопі в'язанку і вони йдуть далі.

Тепер уже знайома стежечка, то чого не йти. Довкіл куші стислися один до одного, укрилися чорним рядном ночі й ніби хропуть. Усе причаїлося – спить. А Стьопі зовсім не хочеться спати. Він би йшов і йшов. Та ось уже зігнуті верби вискочили наперед, а за ними – копанка. І все на своєму місці – як і було. Дуб такий товстючий і високий, дядькова груша, ячменю ніхто не покрав, а далі соняшники головаті – і хата! Серед двору, запнута хустиною, очікує мати:

– Ну, що діти? – тулить Стьопу до себе.

А той відразу:

– Нас ловили...

А Максим:

– Дивак ти! То ж такі, як і ми...

Ухопився за живіт та й регочеться. А Стьопа не дуже й погоджується, навіть сердиться: видумає ж таке! Хай буде так – хай. Потроху заспокоюється і лягає спати. І тільки починає дрімати, як знову хтось кричить позаду нього. Під ногами лід валиться, санчата за кушину зачепилися – і ні сюди, і ні туди. Смик-смик Стьопа їх, а той голос над ним: не втечеш! Ось уже фиркає оскаженіла голова коня. «Упаду – розтопче!» Тріснули, наче кісточки, санчата від його удару. А Стьопа на дуба скік – подерся на самісіньке верхів'я. «Теперки сюди ніхто не дотягнеться», – подумав. Засміявся, що торба при ньому, та й... прокинувся від того щастя. Глянув на вікно, а там – зоряна ніч...

? ЗАПИТАННЯ

1. Який зміст автор вкладає в назву твору?
2. Схарактеризуйте дитячий погляд на «дорослі» проблеми, порушені автором оповідання.
3. Які епізоди твору «Зоряна ніч» викликали у вас сум, а які – сміх? Аргументуйте відповідь.

Іван БАРАН

***

Чимчикує сонце стежечкою босе,
 Заглядає в душу променем з небес,
 Допиває в полі ромашкові роси,
 З хмарами танцює вальс і полонез.
 Сонечко небесне – хлопчику грайливий,
 Ти мій землиці подаруй свій сміх.
 Ген ляга на річку вечір – дядько сивий –
 І спливає місяць – золотий горіх.
 Земленько-Україно, дівчинко кирпата,
 Добра веселунко, дивно-молода,
 Світить в твоїм серці та любов крилата,
 Що в нічному небі стежку проклада
 До хмільних світанків, сонячної хати
 (Сонцеві цілунки юні, як світань).
 Хлопчику грайливий, дівчинко кирпата,
 Перед вами – вічність, перед вами – даль.

? ЗАПИТАННЯ

1. Подумайте, чому вірш має саме таку назву? Що означає «чимчикує»?
2. Чи може сонце чимчикувати? Як називають такий художній засіб?
3. Знайдіть в інтернеті інформацію про **полонез** та **вальс**. Чи сподобалися вам ці танці?

Іван БАРАН

УКРАЇНА-ЛАСТІВКА

(ІЗ ЦИКЛУ «ПТАХА УКРАЇНА»)

У stodолі
 під Краєм стріхи
 виростають
 ластів'ята.
 Це їхній
 Край стріхи.
 Ласкава ластівка
 ростить їх
 у цьому Краю,
 хоча
 північний вітер
 сильнішає.

Але ластів'ята
 ростуть.
 Виростає
 під стріхою
 нова
 Надія Краю,
 яка політає
 й знову
 почне
 відбудовувати
 нове гніздечко.

*Іван БАРАН***УКРАЇНА-ГОРЛИЦЯ**

Шукає
горлиця
собі пару.
Шукає
на півночі,
шукає
на сході й заході.
Та гордій
горлиці
ніхто

не до пари.
«Перевелися голуби!» –
зітхає
самотня горлиця.
Але й північний крук,
і фазан із півдня,
і західне орлятко
мріють
про горлицю.

*Іван БАРАН***УКРАЇНА-ЖУРАВКА**

Журавлиний
клекіт
чути всюди.
Скоро
журавлі
відлітають
у вирій.
Тільки
самотня журавка

без пари
плекає
своїх журавлят
і не встигає навчити
мистецтву літати.
Але в неї
залишається
Надія.

*Іван БАРАН***УКРАЇНА-ЛЕБІДКА**

Стара лебідка
залишилася
зимувати
на холодному плесі
своєї старості.
Її сини Лебеді
довго
не хотіли
покидати Матір
на старому озері.
Але лебідка

відпустила їх.
Вона
дивилася
їм услід.
Красивим,
гордим,
рідним.
Надію
замінила
Віра.

Іван БАРАН

УКРАЇНА-СИНИЧКА

Для молоді синички
вперше
настала зима.
Знайдене
під кригою
зеренце
не могла
синичка
дістати.
Тепер
вона
трішки пошкодувала,
що не відлетіла
в теплі краї.

Та вона
так любить
цю землю,
любить
до сліз.
Тепла слізка
упала на кригу,
і синичка
побачила
не зеренце,
а ніжний,
тендітний паросток.
Його виростила
Любов.

ЗАПИТАННЯ

1. Поміркуйте, яких птахів асоціюють із Україною?
2. Чи всі пташки, із якими у віршах порівнюють Україну, є її символами?
3. Що у вірші «Україна-горлиця» символізують птахи-залицяльники?

Іван БАРАН

ПОЕТ І МУЗА

(ІЗ ЦИКЛУ «ШЕВЧЕНКО»)

Густа ніч
заливає
темрявою
суворий каземат.
Тарас
запалює свічу...
Лише
маленьке
стебельце світла
від огарка свічки
протистоїть ночі.
І відблиски
цієї боротьби
химерами
відбиваються
на стінах.
Вона вже тут...

Він чекає Її
з нетерпінням і страхом,
бо Вона вливає
в його суперечливу душу
нові протиріччя.
Він бере давно
наготований папір.
Він слухає Її.
Вона говорить...
Її голос –
це суміш
слави переможця
та горя страждальця.
Суміш
радісті першопрохідця
та недолі жебрака.
Суміш

тіні та світла.
Тарас
до болю в руці
шурхотить пером
об папір,
щоб закарбувати
Її голос
у віках.
І тільки-но
Він наближається
до істинного звучання,
Вона йде.

Щоб знову
прийти...
Як завжди...
Тарас
гасить свічу...
Муза
повертається
крізь іржаві ґрати
на Олімп...
А каземат спить...
Свіча знову
запалала...

Іван БАРАН

ТАРАС СПІВАЄ

Він сьогодні співає
українських пісень.
Серце радістю грає
від мелодій лишень.
Серце пісню колише,
як у ріднім саду
колихав вітер вишню,
палахку, молоду.
В тім саду в Україні,
у його стороні,

чути співи пташині,
весняні, голосні.
Він з казахського степу
лине серцем туди,
де у щасті нащепить
свій садок молодий.
Він сподіванки-мрії
в пісню цю перелле...
Вже на небі зоріє...
Ранок мрію снує.

Іван БАРАН

***

Спіши, поете! Вже тебе чекає
Розкриленого серця Україна.
Спіши, Тарасе! Хай Дніпро заграє –
І озовуться гори і долини.
Прийди, Кобзарю! Світ ясний, як днина,
Хай заговорить голосом щасливим,
В якому дух і пісня України,
І твій глагол, як небо, справедливий.

? ЗАПИТАННЯ

1. Які почуття до України передає Іван Баран у віршах?
2. Чи відтворює вірш «Поет і Муза» атмосферу картини Т. Шевченка «Автопортрет з свічкою»? Аргументуйте відповідь.
3. Як ви розумієте рядок «І твій глагол, як небо, справедливий»?

Зміст

місто Київ	5
АР Крим та місто Севастополь	19
Вінницька область	30
Волинська область	46
Дніпропетровська область	69
Донецька область	79
Житомирська область	87
Закарпатська область	98
Запорізька область	116
Івано-Франківська область	134
Київська область	148
Кіровоградська область	167
Луганська область	177
Львівська область	194
Миколаївська область	211
Одеська область	221
Полтавська область	233
Рівненська область	248
Сумська область	258
Тернопільська область	265

Харківська область	274
Херсонська область	279
Хмельницька область	292
Черкаська область	302
Чернівецька область	313
Чернігівська область	319